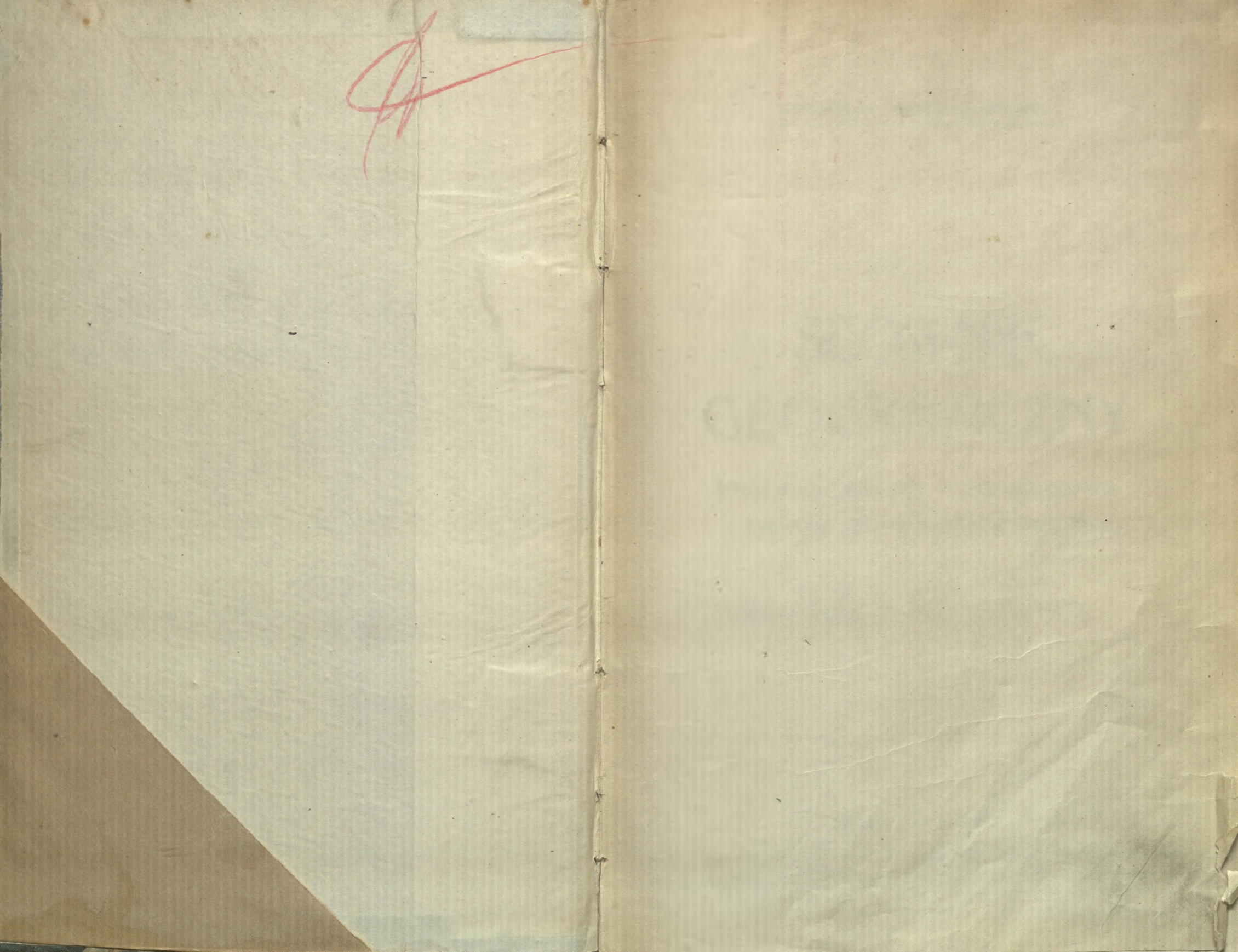

JÓZEF HALICZER.

SŁOWNIK GEOGRAFICZNY

Pochodzenie i znaczenie
nazw geograficznych. ~~1932~~ ~~19303~~

~~Gepm~~

Słowo wstępne napisał
PROF. DR. EUGENJUSZ ROMER.

BIBLIOTEKA MIEJSKA
Radomia

TARNOPOL 1933.

NAKŁADEM PODOLSKIEGO TOWARZYSTWA TURYSTYCZNO-KRAJOZNAWCZEGO

TŁOCZONO W Drukarni Podolskiej w Tarnopolu ul. Mickiewicza 53.

Reg.

886

~~3183~~

~~8224~~

886

Słowo wstępne.

Biorąc pióro do ręki, by wiarą i zaufaniem owiać pozornie suche i umysł nużące słownikowe zestawienia Autora, uprzytamniam sobie nie bez zdumienia, że, ilekroć zdobyłem się na tego rodzaju występ publiczny, byłem do tego powodowany zawsze uczuciem. Te same powody w daleko wyższym stopniu działają w danym przypadku.

Pytanie o usprawiedliwienie do tego występu samo się przez się narzuca.

Znana to powszechnie prawda, że nazwa geograficzna jest najstarszym, a jednak wszechstronnym dokumentem historii życia i kultury, równie materialnej, jak duchowej, odnosi się zaś do szeregu ludów przemieszczanych w ciągu bezmiernych wieków na tem samym miejscu. Jakże więc łatwo nauka o tych nazwach, pełna i pełna uroku, zawieść może na bezdroża. Od Egli'ego, który długie swe życie poświęcił opanowaniu nazw geograficznych, tworząc monumentalne dzieło „*Nomina Geographica*” (Lipsk, 1. wyd. 1872, 2. wyd. 1893), zdobyła, co prawda, nauka nieoceniony dla tych bezdroży drogowskaz. Nie uchroniło to jednak tej tak trudnej, delikatnej, a do hipotez, zrodzonych z miłości własnej, tak bardzo pochopnej nauki od niezliczonych niebezpieczeństw, nawet od śmieszności. Wystarczy zaglądnąć do jedyne do niedawna podręcznika, dostępnego nauczycielowi i szkole, do Nagla „*Geographische Namenkunde*” (Wiedeń, 1903), by się o tej smutnej prawdzie przekonać. Wszak tam Psków, pierwotnie Plsków, pochodzący od „pleso”, t. j. jezioro, został wywiedziony od piasku, Trembowla, związana z trzebieżą, od trembacza, a Wisła, Vistula, została zamianowana rzeką germańską, Westfluss, jaką być miała dla czarnomorskich Gotów!

Znając niebezpieczeństwa, związane z pracą nad słownikiem pochodzenia nazw geograficznych z jednej strony, a znając Autora niniejszej książki do pewnego stopnia przygodnie tylko, wszak nie mam szczęścia nazwać Go swoim uczniem, wiedząc, że zawodowych studjów językoznawczych nie posiada, zrozumiecie, czytelnicy tych uwag, jak głęboki tylko sentyment dla autora i jego pracy stał się tych słów pobudką.

W ciągu dziesięciolecia jest to jednak już trzecia praca naukowa Autora, która się do mych rąk dostaje. Wszystkie one powstały w cichym

warsztacie, zdala od jakiegokolwiek środowiska naukowego, powstały z bezprzykładnej woli i miłości dla nauki. Od małych problemów zrywał się ten szlachetny samouk do zagadnień równie trudnych jak pierwszorzędných. Po szeregu lat ciszy i zupełnego z Autorem braku zetknięcia dowiaduję się, że ma na ukończeniu studjum o pochodzeniu nazw geograficznych, ujęte syntetycznie. Wierście mi i nie dziwcie się zarazem, że przeglądając to wielkie dzieło, pełne dla mnie niespodzianek i nowości, miałem najsprzeczniesze uczucia prawdziwego uznania i najwyższego niepokoju. Pomijając trudność i rozmiary problemu, nie traciłem z oka tego naukowego odludzia i pustki, w której powstać miało dzieło, wymagające tak rozległej i różnorodnej wiedzy, tak bezbrzeżnej pomocy literackiej. Najwyższy stopień zaufania i wiary do sumienia, woli i wytrwałości autora nie zdołał mego niepokoju stłumić. A jednak leżało przedemną dzieło, które z każdej swej karty tchnęło dla mnie nowością, a metodą pracy i strukturą literacką budziło we mnie zaufanie. W takim poczuciu nie wolno mi było pozostać bezczynnym. Na moją też propozycję wygłosił Autor dnia 2. grudnia 1932. na temat swej pracy w Lwowskim Towarzystwie Geograficznem odczyt, na którym nie brakło językoznawców, a w ich rzędzie tej miary uczony, jak J. Kuryłowicz.

Autor zdał na tym odczycie świetnie egzamin, a moje niepokoje, jeśli nie pierchnęły całkowicie, znikły do rozmiarów nie współmiernych zupełnie z rozmiarami dzieła.

Zdaje mi się, że wytłumaczyłem dostatecznie prawa Autora do rozporządzenia się swoją osobą, a moje względem Autora zobowiązania.

Forma, w jakiej się pojawia praca Autora, jest skromna i nie daje dobrego obrazu wytwornej, syntetycznie zaokrąglonej całości. Na tę formę słownikową zdecydował się Autor wreszcie za moją radą i licząc się z współczesnymi warunkami i powodowany pragnieniem, by w tej najbardziej dostępnej i użytkowej formie dostała się książka tam, gdzie jej potrzeba jest największa i gdzie ona społeczeństwu najwięcej przyniesie korzyści.

W końcu słów kilka o książce samej. Jest ona skromnym podręcznikiem, nie mierzącym się nawet z monumentalną „biblią” Egli'ego, od której jest rozmiarami i treścią około 10 razy skromniejszą. Wierście mi jednak, że poza liczną dziedziną nazw, związanych z historią odkryć geograficznych, jest ona od Egli'ego zupełnie niezależną, jest książką nową. Tem mniej jest związków, łączących naszą książkę z najlepszym dziś podręcznikiem Sturmfelsa (2 wyd. 1931). A cóż dopiero mówić gdy idzie o treść i interes polski? Przeglądnałem dla przykładu nazwy na „ł”, przeważnie polskie. Z 21 nazw, wyjaśnionych przez Autora, znalazłem tylko Łabę i Łużyce u Egli'ego, a Łużyce i Łomnicę u Sturmfelsa. To zestawienie żadnych nie zostawia wątpliwo-

ści. — W jaki sposób używać tej książki? Wziąć ją do rąk, otworzyć kartę i przekonać się, jak nęci nieoczekiwaną obfitością i świeżością wiadomości. Metoda pracy się znajdzie.

Spróbowałem sobie na podstawie tej książki odtworzyć dzieje Stanów Zjednoczonych Ameryki. I oto czego się dowiedziałem. Oto nazwy gór, rzek, często miast, a przedewszystkiem stanów... wyjątkowo są angielskie. Obszar stanów z nazwami indjańskimi zajmuje 60%, z hiszpańskimi 25%, nawet z francuskimi 5%, z angielskimi natomiast tylko 8%, z amerykańskimi (Washington i Okręg Columbia) 2% ogólnej powierzchni kraju. A w nazwach pochodzenia indjańskiego przechowała się cała przedkolumbijska etnografia i jakaż cudowna znajomość i miłość Indian dla swego ongiś kraju. Przecież Idaho znaczy klejnot gór, Kentucky to zielona trzcina, Mississippi to wielka, Missouri to mętna, Minnesota to niebieska, Saskaczewan to prędko, a Ohio to piękna rzeka, zwana jeszcze przez pierwszych francuskich odkrywców „la belle rivière”. Quebec znaczy zwężony przechód, Michigan wielkie, Ontario piękne jezioro, a pustynna Arizona znaczy małe źródła.

Wierzę, że ta użyteczna i interesująca książka stanie się w szkole polskiej pospolitą.

Prof. Eugenjusz Romer

Lwów, dnia 1. października 1933.

Niechaj wolno będzie na wstępie złożyć hołd wdzięczności Profesorowi Dr. Eugenjuszowi Romerowi za te ciepłe słowa, jakimi raczył niniejszą książkę poprzedzić. Autor jest jednym z tej przemnogiej rzeszy, których Mistrz i Nauczyciel porwał na wzdętej fali natchnienia i rzucił w świat wiedzy geograficznej i postawił przy warsztacie polskiej szkoły. W tym warsztacie książka niniejsza powstała, z praktycznego nauczania wyrosła. Nauczania też ma być wierną i oddaną służebnicą. Cel ten jedyny przyświecał autorowi, podobnie jak jedynym jego życzeniem jest, aby cel ten spełniała.

Porządek abecadłowy okazał się dla tego rodzaju książki najpraktyczniejszym. Bez długiego kartkowania znajdzie nauczyciel garść wiadomości o nazwie geograficznej, której znaczenie zacieka wi jego i uczniów. Przez dłuższe jednak używanie książki przekona się, że nie ma przed sobą tylko zlepkę abecadłowego, lecz teorię imiennictwa miejscowego, syntezę w określeniu profesora Romera. Dla teorii nie ma nazw ważnych i nieważnych; wszystkie one są przedmiotem badań, każda ma swoją historję i znaczenie, a świadczy, że człowiek wziął ziemię w użytkowanie i władanie. Książka jednak tego rodzaju musiała uczynić wybór, który jest oczywiście wynikiem rozważań i poglądów autora. Wytycznymi były interes Polski i kultura polska. Przyszłość okaże, czy wybór był dobry i jakie są w nim luki.

Wiele trudności zapewne sprawią czytelnikowi przeliczne skróty, do których trzeba się, rzecz jasna, przyzwyczaić przez częste zaglądanie do spisu. Ważne jest określenie czy nazwa należy do rzędu terytorjalnych, plemiennych, wodnych, wogóle terenowych, komunikacyjnych czy wreszcie do odosobowch. Data podawana przy nazwie ukazuje perspektywę historyczną, bez której wiedza o nazwach miejscowych istnieć nie może. Ważniejszym niż wywód językowy, który w ogromnej ilości wypadków bywa niepewny, a nawet wręcz wątpliwy, jest wywód historyczny, będący metryką urodzenia danej nazwy. Na tę perspektywę historyczną zechce czytelnik łaskawie zwrócić uwagę. Niechaj zawsze ma w pamięci słowo Brücknera: „Granic pewnych między etymologją a pseudologją nie ma” — etymon znaczy prawda, pseudos fałsz.

Nie jest zwykłym konwenansem zapewnienie, że autor dobrze sobie uświadamia możliwość błędów, jakie się do tego rodzaju książki zakradają. Układając kartotekę nazw i sprawdzając wiadomości, przekonał się o tem niezliczoną ilość razy. Tutaj co krok czyhają niby wilcze doły... Ustrzec się przed niemi trudno; ostrzega jednak przed niemi nie raz teoria imiennictwa miejscowego, mająca swoje abecadło, elementy i prawa. Każda praca wymaga zakończenia; to też i tym razem nastął moment, kiedy trzeba było kartotekę przerwać i oddać pracę do druku. Podolskie Towarzystwo Turystyczno-Krajoznawcze, rozumiejąc potrzebę tego rodzaju wydawnictwa, wzięło na siebie kosztą nakładu, za co autor składa serdeczne dzięki na ręce Radcy Tomasza Kunzeka, prezesa Towarzystwa.

Autor.

W Tarnopolu, w październiku 1933.

OBJAŚNIENIA SKRÓCEN.

ags.	anglosaski	p.	patrz
ar.	aryjski	pd	południe, południowy
arab.	arabski	pn	północ, północny
azt.	aztecki	pokr.	pokrewny
bask	baskijski	poż.	pożyczka
biz.	bizantyński	przedr.	przedrostek
celt.	celtycki	przym.	przymiotnik
d.	dopływ	przycz.	przyrostek
dl.	dolny	rom.	romański
eg.	egipski	rum.	rumuński
etym. lud.	etymologia ludowa	sas.	saski
fen.	fenicki	sem.	semicki
flam.	flamandzki	skr.	sanskrycki
germ.	germański	słow.	słowiański
gr.	grecki	st	stary, — również przed innymi skröceniami, np. stęg. staroegipski
gruz.	gruziński		
ill.	illiryski		
im.	imię	szw.	szwedzki
indj.	indjański	śr.	średni
lm	liczba mnoga	tat.	tatarski
lp	liczba pojedyncza	tur.	turecki
m.	morze	w.	wiek
miej.	miejscowy	wł.	włoski
n.	nazwa	wsch	wschód, wschodni
niew.	niewiadomy, niewyjaś- niony	zach	zachód, zachodni
		zlat.	zlatynizowany
nord.	nordyjski		

Ważniejsze błędy drukarskie.

Str.	Artykuł	Jest	Ma być
19		Bab el Manbeb	Mandeb
20		Balku	Balka
33	Bydgoszcz	<i>Bidgoshia</i>	<i>Bidgostia</i>
60	Gotowie	<i>gautor</i>	<i>gautar</i>
72		Isle de France	Ile
74		Jackuk	Jakuck
82	Kaszmir	<i>Hasjapa</i>	<i>Kasjapa</i>
94	Luxemburg	<i>Mucilinburg</i>	<i>Lucilinburg</i>
95	Łowicz	<i>Mouiche</i>	<i>Louiche</i>
97		Majmczen	Majmaczen
100	Mekka	mająca	mającej
108	Niemieckie m.	Znidersee	Zuiderzee
114	Opatów	(p.)	skreślić
114	Oradea Mare	p. Var.	skreślić
121		Podlesie	Podlasie
147	Szybenik	zółte	suche
162	Wiedeń	sporne	sporne ;

UZUPEŁNIENIA.

Alzacja, śl. *Alsacia*, do pnia *sitzen* 'siedzieć, mieszkać', *ali- eli-* 'drugi', a zatem — mieszkający po drugiej stronie Renu. Zdaje się jednak, że człon *ali-* należy do n. rzeki *Ill*, nad którą leży Strassburg.

Buczacz, n. odosobowa, utworzona analogicznie jak Chodecz, Sącz; imię osob. brzmiało Buczek, co jest zdrobn. imienia Buk.

Howerla, rum. 'wysoka góra'.

Iwonicz, n. odosobowa, pierwotna postać Iwaniec — w rękopisie Biblj. Jag.: „Cenzura o wodzie Iwanickiej przez Jana Sechkiniego doktora przemyskiego r. 1630“.

Krosno, należy do n. Krościenko i brzmiało pierwotnie *Krostno*; jest to powszechno-słow. n. odosobowa, strus. Korosteń, na Poleponiezie **Krousteni**

Loess, wyraz niem. z gwary niziny Górnoreńskiej, gdzie loess poraz pierwszy opisał i wprowadził do geologii Oken 1839; znaczenie zasadnicze: 'śmiecie, bród i woda, nagromadzające się na dnie okretu'. Atl. Geol. Gal. ma termin *glina mamutowa*, dawno już wyszły z użycia.

Milton, 1210 *Middlton*, ang. *middle* 'środkowy', *ton*, *town*, 'miasto'; częsta n. miejscowa.

Saudija, n. pamiątkowa dla zjednoczonej Arabji na cześć Ibn Sauda, wodza koczowniczych Wahabitów (p).

Sqipnia 'kraj orłów', urzędowa n. Albanji.

Tannutuwa, mong. n. plemienia, mówiącego językiem tjurskim; *tannu* znaczy 'namiot'. Nazwy plemion tu-tejszych pochodzą od barwy namiotu, jurty naczelnika; są plemiona pięciu barw, dziewięciu i t. d. druga n. tegoplemienia jest *Tannu Urjanchaj* stąd dawna n. rosyjska Kraj Urjanchajski. **Tannu Ola**, mong. 'namiot góra'.

Totemizm, wyraz *totem* pochodzi z przekręcenia pierwotnej n. indj. która brzmiała, zdaje się, *dodem* albo *ododem* z narzecza Indjan pn-ame-rykańskich, plemienia Odżibwejów. Każde plemię dzieli się tutaj na szeregi grup, posiadających n. zwierzęcą, a stojących w szczególnie bliskim stosunku do zwierzęcia, którego nazwę nosi. Zwierzę takie jest totemem danej grupy. (Malinowski 1915).

Turek i pobliskie **Turkowice**, 1136 *Turcovici*, ponadto *Turcoviste*, są n. odosob. imienia Tur. zdrobn. Turek.

Turka n. rzeczna, zdrobniła por. Turja.

A

Aa, n. rzeczna z określnikiem lub bez niego na niem. obszarze językowym i kolonialnym np. *Aa Inflancka*, *Aa Kurlandzka* ma n. łot. *Lelupa* 'wielka rzeka' (p. Upa). Aa jest także w Danji (tu czyta się 'o') np. **Stor Aa** 'wielka rzeka'.

Aalborg, duń. 'gród nad wodą'.

Aar, celt.-rzym. *Arurius*, celt. pień *ar* (śl. orz. p. Horyń) na oznaczenie szybkiego ruchu, 'pędzenia', są inne dopływy Renu *Aar*, *Ahr* na wyżynie Eifel; do tego gniazda należy **Aragon**, dopływ Ebra, **Arve** d. Rodanu.

Aarhus, duń. *aa* 'rzeka', *os* 'ujście'.

— **abad**, pers. 'kwitnący', dla określenia krainy w znaczeniu 'zamieszkania, uprawny' - w przeciwieństwie do pustych obszarów; używane zwłaszcza w nazwach osiedli rozszło się poza granice języka perskiego i stało się składnikiem wielu setek nazw m. na całym środkowym i indyjskim wschodzie, będąc świadectwem siły i wpływu elementu perskiego w miastach. **Achmetabad** 'miasto Achmeta', **Astarabad** n. odosob. pers. *astar* 'gwiazda', albo z per. *astar*, *satar* 'muł' w związku z chowem mułów.

Abchazja. Abchazowie, u Pliniusza *Abasgi*.

Aberdeen, celt. *aber* 'ujście', *Dee* - rzeka, przy której ujściu miasto leży.

Abissynja zlat. postać, powstała z port. *Abexin* (czyt. - szin). Portugalczycy zjawili się tu w r. 1520; Abexin ma za pierwowzór arab. *Ha-basz*, co ma znaczyć 'mieszkanina

wielu ras'. Jest to raczej n. plemienia pd-arabskiego *Abisin*, *Abasa* 'patrzący gniewnie', które wywędrowało tu prawdop. z Jemenu. W Abissynji zbierały się istotnie od wieków odpryski wielu ras i ludów.

Abo, szw. *o* 'woda, rzeka', *bo* 'mieszkanie, siedziba' (p. - *by*); miasto to fińskie, najbliżej Szwecji, było przedłużeniem poza Bałtyk środkowo-szwedzk. obszaru osadniczego; fiń. n. **Turku** p. targ.

Abruzzo n. osiedla, która przeszła na Apenin centralny; nazywało się ono w średnich wiekach *Abruzzo*, co pochodzi z rzymskiej n. osiadłego tu plemienia *Præutii*. Dzisiejsza n. tego osiedla jest *Teramo*; mylny wywód z łac. *abruptus* 'urwisty' stromy'.

Abu Kebir, arab. 'ojca grobowiec'.

Abuszehr, arab. 'ojciec miasta'; ang. marynarka używa skrótu **Buszir**.

Acapulco, hiszp. etym. lud. objaśnia jako 'piękna woda'.

Achtjar, p. Sebastopol.

Achtuba, tat. *ak* 'biały', *tiube* 'wzgórze'.

Achdar, Dżebel A. arab. 'góra zielona': najwyższy szczyt Arabji, w Omanie, 3020 m. wysoki, sięga w rejon deszczów i odbija zielenią od bezwodnego otoczenia.

Aconcagua, (7010 m.) nazywa się od rzeki A. która wypływa z tego masywu i jest najzasobniejsza we wodę w całej tej krainie; z powodu tajania śniegów, zasilających jej źródłowiska, nie wysycha ona, jak inne

w tym kraju, dostarczając nadto wiele wody do sztucznego nawodniania pól. Także i cała kraina nazywa się od niej *Aconcagua*.

— **acos**, celt. przyr. dzierżawcy, oznaczający własność lub przynależność do założyciela. We Włoszech północnych (*Gallia Cisalpina*, Galja przedalpejska) n. miejscowe z przyr. — *aco* utworzone są z reguły od łać. imion osobowych; były to jednak przeważnie dworzyszcza Celtów i Ligurów, nazwane od imienia rzym. patrona. Najwięcej n. z przyr. — *acos* jest w Galji Zaalpejskiej, gdzie uległ odpowiednim zmianom z wytworzeniem się języka francuskiego: w pd Francji ma postać - *ac*, w pn Francji ma postać - *y*, np. **Aurillac**, łać. *Aureliacus* 'posiadłość Aureljusza', **Savigny** (ponad 20 razy we Francji), łać. *Sabiniacus* 'posiadłość Sabinjusza'. Niema przyr. — *acos* w Alpach Nadmorskich, natomiast występuje w dzisiejszych Niemczech aż do Renu, a nawet przekracza tę rzekę: były to więc w czasach rzymskich ziemie celtyckie. Imiona osobowe, od których nad Renem tworzone n. z przyr. — *acos* są, jak we Włoszech pn. łacińskie. Na pwpie Pirenejskim, mimo wielu n. celtyckich, przyr. — *acos* nie występuje.

Ada kale, tur. 'wyspa, twierdza' wyspa w Dunaju, w Żelaznej Bramie, do r. 1912 szczyłek panowania Turków nad Dunajem.

Adalja, gr. *Attaleia*, n. pamiątkowa króla Attalosa II (159-138 przed Chr.).

Adamspeak, ang. 'szczyt Adama'; n. ta pochodzi od Mahometan i ma za podstawę prastary kult religijny związany z tem miejscem. Wyspa Cejlon łączy się z lądem zapomocą mostu (dziś przez groblę prowadzi kolej), z której w czasie odpływu wynurzają się ławice piaszczyste i rafy koralowe. Mahometanie indyjscy, mieszczący raj na Cejlonie, wierzą, iż

Adama wygnano z raju po tej właśnie mieliznie, stąd jej n. **Most Adama**. Na szczycie góry znajduje się wgłębienie 1,5 m. dług. 0,5 m. szer. uważane za stopę Adama. Buddyści natomiast widzą w niem stopę Buddy, który, zstąpiwszy z nieba, tutaj nogą swoją dotknął po raz pierwszy ziemi.

Adana, Aden, arab. *adana* 'pozostał na miejscu', a zatem w znaczeniu 'osiedla'. Adana, ośrodek zbioru bawełny równiny Cylicji, jest starym obszarem osadniczym Arabów; Taurus oddzielał Semitów od Hetytów.

Adda, celt - rzym. *Addua*, celt. (*p*) *advos* 'prędko', byle co 'bystrzyca'.

Adelaide nazwana na pam. (1836r) żony ang. Wilhelma IV.

Aden strgr. *Athana* p. Adana.

Adrianopol gr. 'miasto Hadrijana', cesarza rzym. przez niego rozszerzone i upiększzone; twierdza trackiego plem. Odrysów, Uscudama, trackie usku 'wysoki', dama 'siedziba'. 1367 rezydencja sułtanów w Europie, tur. **Edirne**, bułg. **Odrin**.

Adriatyckie morze, n. strgr. od miasta Adria w delcie Padu, skąd Grecy przywozili zboże od Wenetów i Etrusków. **Adria**, jeśli nie n. etruska, należy do ill. pn. atra (gr. *petra*) 'skała'. Aktualna n. m. Adriatyckiego u Włochów *Mare Nostro* 'morze nasze': Włosi zawsze dążyli do opanowania obydwu jego wybrzeży. Dalmacja była 1000 lat pod wpływem i w posiadaniu Wenecji i jest krajem o kulturze włoskiej.

Adour, n. iberyjska, nie celt, mylnie zestawiona z n. Adda (*p*)

Adżam, p. Persja.

Aetowie, lud na Filipinach, mal. *hitam* 'czarni'.

Afiun Kara Hissar, tur. 'opium-czarny-gród' — ośrodek uprawy maku, dostarczającego najlepszych na świecie gatunków opium.

Afganistan, p. — *stan*. Nazwa istnieje dopiero od połowy XVIII w. kiedy plemię *Afganów* zapanowało

nad innemi. Postać Afgan jest obcą, literacką przeróbką dawniejszej własnej nazwy *Pachtun*, co należałoby zestawzić z wed. *paktha*, per. *puszt* 'grzbiet górski', a zatem 'górale'.

Afryka, postać łać. *Africa* jest przym. nazwy plem. Afrów, tyle co 'afrycki' i znaczy zatem 'ziemia, kraj Afrów' - *Afri*, plemię berberyjskie. Rzymska Africa obejmowała pierwotnie przeciwnie leżące wybrzeże Sycylii, a więc posiadłości Kartaginy w odróżnieniu od Numidji; od r. 146. przed Chr. jest n. prowincji rzym. Dopiero w następstwie rozszerzono ją na całe południe m. Śródziemnego aż do Egiptu i utożsamiono z gr. n. *Libya* dla trzeciej masy lądu.

Agadir, p. Cadiz.

Agrigento, 1927. odnowiona przez Mussoliniego rzym. n. Agrigentum, przedtem **Girgenti**; pierwotnym jest gr. **Akragas**, *akros* (p. Akropolis) 'ostry', wysoki, stromy, gr. kolonia, zbudowana na wysokiej, stromej skale.

Agulhas, port. *agulha* 'igła'; port. żeglarze nazywali tę okolicę *l'Agulhas*, ponieważ wtedy (koniec XV. w.) igła magnetyczna wskazywała tu dokładnie północ. Dzisiaj odchylenie wynosi 30° zach.

Aidin, n. rzeczna, gr. *Eudon*; tur. n. tej rzeki jest *Tabak czaj* 'garbary rzeka'.

Aiguille. fr. 'igła, iglica': n. najbardziej ostrych, kończystych szczytów Alp franc.

Aiguille Rouge, 'iglica czerwona'. — **ain**, arab. 'woda, źródło' - dla oznaczenia oaz i osiedli.

Aino, *ainu* 'człowiek'; tak nazywa sam siebie szczątkowy lud Sachalinu, pierwotni mieszkańcy wysp Japońskich, co widoczne jest z imiennictwa miejscowego Japonji.

Aix (mów eiks), łać. *Aquae Sextiae* 'wody, zdrojowisko Sextiusa' konsula, jako rzymski punkt obronny 122. przed Chr. założony. W ce-

sarstwie Rzymskiem istniały całe dziesiątki miast, zwanych **Aquae**, 'wody', najczęściej cieplice, źródła mineralne; dla odróżnienia dodawano określniki od bóstwa leczącego, którym źródło było poświęcone. Dokoła takich źródeł leczniczych powstawały zazwyczaj ważne centra administracji rzymskiej. **Akwisgran** *Aquisgranum*, niem. **Aachen** (III w. po Chr.) 'cieplice Boga Grana': Granus-Apollo był u Rzymian bogiem cieplic.

Ajaccio, rzym. *Adiacium* pochodzenie niew.

Akaba, arab. 'długie skalne urwisko, po którym wspina się droga'. Z wielkiej ilości tych n. miejscowych najbardziej znana **Akaba** na pn końcu m. Czerwonego, w kącie czterech państw: pełna n. jest **Kala el A.** 'twierdza' - obwarowana przez Turków w XVI w. na drodze strategicznej, która się w tem miejscu wznosi po terasach skalnych. Analogiczna jest rzym. n. **Scala Tyriorum**, łać. scala 'schody' - stąd nazwa podziałki - skali, schody Tyryjskie, które w starożytności szła droga z Egiptu do Fenicji wzdłuż wybrzeża; dziś jest to granica mandatu Palestyny od strony Druzów.

— **ak**, tur. 'biały', określnik w niezliczonych tur - tat. n. miejscowych (p. barwy).

Akkerman, 'biały gród', **Białogród**, dziś u Rumunów dosłownie *Citaea Alba*, jako wenecka posiadłość **Mon Castro** 'góra grodowa'. **Ak dag** 'białe góry', **Ak kum** 'białe piaski', **Ak su** 'biała woda' - co między innymi jest tat. n. Bohu, **Akszinka**, d. Dniestru jest ruska zdrobn. tat. **Ak su**.

Akcjum, p. Attyka.

Akka, (1300. przed Chr. w listach Amarnańskich) rozszerzona przez Ptolemeusza II (285 - 245), od którego otrzymała nazwę **Ptolemaida**. Johannici w czasie wypraw krzyżowych nazywali ją *St. Jean d' Acre*

,Św. Jan z Akki', od głównego kościoła, dziś w ruinie. Wywód z arab. *akk* 'upał, skwar' jest mylny; pochodzenie n. niesem.

Akmolińsk, kirg. *ak* 'biały' *moła* 'mogiła'.

Akropolis, gr. *akros* 'ostry' (wspólny pień indeur.), *stromy*, *polis* 'miasto', twierdza położona na stromem skalnem urwisku, 90 m wysokiem. Każde miasto gr. miało swój Akropolis, *Akrokorynt* 'wysoki Korynt', *Akras* na Sycylii.

Akwisgran, p. Rix.

al, arabski przedimek, występujący przy każdej arab. n. miejscowej; poznaka n. arab. w Hiszpanji, gdzie 440 gmin ma nazwy, zaczynające się od tego przedimka.

Alabama, indj. n. plemienna; wywodzą ją z n. ostrogu indj. *Alabama*, *alibamo* 'tu pozostaniemy'. 1541 dotarł tu Ferdynand de Soto, odkrywca Mississipi. 1820 nazwa Stanu pn ameryk. mającego przydomek 'stan plantacyj bawełny'.

Alamani, (około 210. po Chr.) tyle co niem. *alle Männer* 'ogół mężów', sąsiedzi Francuzów w Szwajcarii i nad górnym Renem, stąd fr. n. Niemców **Allemands** i **Allemagne**.

Alandzkie, w. szw. *o - land* 'woda - kraj', t. j. przedłużenia środkowo - szw. obszaru kolonialnego.

Alaska, od wyrazu aleuckiego odnoszącego się do lądu stałego w przeciwieństwie do wysp; n. ta powstała zatem pod wpływem komunikacji morskiej dla poznaki lądu od strony wysp Aleuckich, które się ciągną długim łańcuchem; podobnie np. Epir, Oeland.

Alaszehr, tur. *ala* 'siwoniebieski, także 'wysoki' *szehr* 'miasto'.

Albacete, (Hiszpanja), arab. *al basit* 'miejsce szerokie, równe i otwarte'; nazwa tego miasta odpowiada ściśle położeniu.

Albanja, *Albanoi* (plemie) u Ptolemeusza, ale potem dopiero w XI w.

w kronikach bizant; w tej stgr. potacji tkwi do dziś jeszcze istniejąca nazwa wybrzeża na pn od Korfu *Arberi*, mieszkańcy zaś nazywają się *Arba*. Stąd pochodzi n. serb. *Arbanas* i ngr. *Arwanites*, z czego Turcy zrobili Arnaut, **Arnauci**. Sami siebie Albańczycy nazywają **Szkipetary** 'mówiący zrozumiale'.

Albano, (jez Albańskie), **Albańskie** g. nazywają się od rzym. *Albanum*, na miejscu pradawnego osiedla *Alba Longa*, poprzednika Rzymu; pień *alb* 'biały' (por. łabędź), także 'wysoki'; stąd celit. n. Wielkiej Brytanji **Albion** 'kraj wysoki', pierwotnie w odnoszeniu do Szkocji, która i dziś także ma nazwę *Highlands* 'wysoka kraina'.

Alcala, de Henares, arab. *al kala* 'twierdza', częste w imiennictwie hiszp. Ten sam pień mają **El Golea**, oaza algierska i **La Golette** 'twierdza' u wejścia do laguny tunetańskiej. Wyraz *kala* przeszedł do Persów - **Kelat**, stąd do Beludżów - *ki-lat* 'ostróg, twierdza' w n. stolicy Beludżystanu **Kelat**.

Alcantara, arab. *al kantara* 'most': tu prowadzi przez rzekę majestatyczny most granitowy, 6-cio łukowy, zbudowany przez Trajana 105 r. **El kantara** w Marokku.

Alcàzar, arab. *al kasr*, pożyczka łac. *castrum* 'obóz warowny', p. Luk-sor; często jako n. miejscowa w Hiszpanji; *alcàzar* w znaczeniu zamku mauretańskiego utrzymał się u Hiszpanów równolegle z rom *castillo*.

Alecz, lodowiec, największy w Alpach, n. pastwiska - hali od gwarowego *avalenz*, *alenz*, fr. *avalanche* 'lawina'.

Aleghany, p. Appalachy.

Aleksandrja, (331 przed. Chr.), n. pam. Aleksandra W. Całe dziesiątki tej nazwy utworzono na Wschodzie hellenistycznym: Syr. **Iskenderum**, *Alexandrette*, fr. zdr. 'mała Aleksandrja; na wsch. krańcach helleniz-

mu *Alexandria Eschate*, gr. *eschatos* 'ostatni, krańcowy' przetrwało pono jako **Chodżent** w tur. prze-róbce.

Alemtejo, port. 'z tamtej strony Tejo'.

Aleppo, arab. *Haleb* jest niezmienną prawie formą znanego z hjeroglifów (2. tysiąclecie) *Halbau*, zarazem dawna n. rzeczna, u Ksenofonta Chalos; początek miasta - historycki. Mimo, że w czasach hellenizmu przemianowano je Beroa, stara n. utrzymała się u ludu miejscowego i za czasów bizant. wróciła jako *Chalep*; Aleppo forma zromanizowana.

Aleuty, n. plem. pochodząca od Kamczadałów (— ut przyrostek jak w n. Jakutów). Wyspy Aleuckie odkrył i nazwał Bering 1741 r.

Alföld, nizina między Cisą a Dunajem, węg. *also* 'dolny', *föld* 'kraj', w przeciwieństwie do górnych Węgier, na pn od Budapesztu, **Felföld**, *felso* 'górny'.

Algarwja, arab. *al gharb* 'zachód'; pierwotnie cały pd - zach pwpu. W XV. i XVI. w. zdobycze port. na marokkańskim wybrzeżu (Tanger, Ceuta i inne) nazywały się *Algarve d' alem mar* 'A. z tamtej strony morza'.

Algier, arab. *al dżazair* 'wyspy'. Założony około 950 r. otrzymał n. od wysepek, ciągnących się w niewielkiej odległości od wybrzeża jako naturalny wał potrowy; potoczył je z brzegiem Chajreddin Rudobrody 1525 r. **Algeciras** arab. *al dżazira* 'wyspa', pierwsza zdobycz Arabów w Hiszpanji 711 r. **Al Dżazira** jest częstą n. pwpów i międzyrzeczy u Arabów (np. Mezopotamja) Arabja nazywa się *Dżazirat al Arab* 'wyspa Arabów'.

Algonkin, n. niew. Algonkinowie tworzą najliczniejszą grupę językową indj. **Algonkijum**, formacja geolog. leżąca między archaiczną a paleo-

zoiczną, nazwana przez amer. geologów dlatego, że jest ona najlepiej rozwinięta i zbadana na dawnym obszarze plemienia algonk.

Alhama, kilka razy w Hiszpanji, arab. *al hama* 'cieplica'. Nad jeziorem Tyberjas (p.) ciepłe źródło *al Hamma*, gr. *Ammathus*.

Alhambra, arab. *al hamra* 'czerwony'. z powodu czerwonej barwy murów, zbudowanych z tapji, t. j. rodzaju betonu z ziemi, wapna i gazu.

Alicante, rzym. *Lucentum*, 715 zdobyte przez Arabów i nazwane *Lekant*, potem *Alkant*, co w arab. etym. lud. znaczy 'gród nad wodą'.

Allahabad, pers. 'miasto Allaha' (p. - abad) w związku z prastarym kultem religijnym, przywiązany do tego miejsca; stind. nazwa *Preag* 'ofiara', jako ośrodek buddystów **Palibothra** 'syn (kwiatu) 'patali'. Tu odbył się pierwszy sobór buddystów 543 r. przed Chr; ekspansja mahom. 1198, Anglicy 1798.

Allier, celt - rzym. *Glaver*, pień *el -*, *al -* 'spieszyć'; gniazdo wielu celt. n. rzecznych: **Ill**, **Iller**, **Aller**, **Elster**.

Almaden, arab. *al madin* 'kopalnia', wogóle miejsce, gdzie się coś obficie znajduje, np. także miejsce połowu perel; często w n. miejscowych Hiszpanji. Także **Almada** na-przeciw Lisbony, nazwana przez Arabów dlatego, że, wedle świadectwa Idrisego - morze wyrzuca tu na brzeg blaszki złota.

Almeria, arab. *al meria* 'wieża obserwacyjna', ważny port, który po upadku Omajadów był pod władzą Słowianina Chajrana (do r. 1028).

Alpy, n. prastara, której nie można przypisać pochodzenia celt.; mylne są wywody z pnia *alb* 'biały, wysoki, (p. Albano); nie pochodzi ona wogóle z języków ideur. Wymienia ją Herodot jako *Alpis*, dopływ Dunaju, równolegle obok *Kar-*

pis (p. Karpaty) i jako taka pochodzi ona według niego od mieszkańców północnych, według Strabona zaś od Ligurów. Już u Rzymian n. Alp występuje jako imię pospolite gór wysokich, np. *Alpes Bastarnicae* 'A. bastarneńskie' t.j. Karpaty; często powtarzano to w XIX. w.: **Alpy Skandynawskie, Australijskie, Nowozelandzkie.**

Imiennictwo w Alpach, zwłaszcza rzek jest zasadniczo celtyckie: ani jedna większa rzeka np. Szwajcarii i Bawarii nie ma n. germ. W A. wsch. imiennictwo celt. styka się bezpośrednio ze słow. (p. Pustertal) n. niem. są tu najmłodsze. W Taurach stykają się i żyją do dziś obok siebie elementy romańskie, słowiańskie i niem. Z 2 tysięcy n. wymienionych w dok IX - XI w., 490 jest pochodzenia słow. **Admont** np., miasto w Styrii, należy do słow. *odmät*, pol. odmęt. Wiele nazw miejsc, przełęczy itd. jest pochodzenia reto - rom: w okolicy Innsbrucku jest cały rój takich osad. p. Brenner.

Alpuharra, hiszp. *Alpujarras* zarab. *al baszarat* 'pastwiska'; n. ta obejmuje wszystkie pd przedgórza Sierra Nevady, których mieszkańcy już za czasów arabskich skłonni byli do powstań.

Altona, 1547. *Altenawe, Altenau* 'starorzecze', które oddzielało miasto od Hamburga.

Aluta, dako - rzym. *Alutus*, co do Rumunów przeszło w postaci słow. Olt, *Oltz*, pień *ar (al)* 'spieszyć'.

Alatyr, tat. *ała*, pstry', *dere* 'dolina'; *ała* (błędnie *ala*) częste w tur - tat, imien. miejscowem - w podwójnej postaci: *aala* 'bardzo wysoki' - **Ala Dag** 'wysokie góry', następnie *ela* 'szaroniebieski, pstry' - **Ala kul** 'szaroniebieskie jezioro'.

Altaj, tat. n. *Altain Ula* 'złote góry'; w napisach sttur. (VIII. w. po Chr.) nazywa się *Altun Jyssyk* 'złote góry lesiste'; podobnie **Altyn Tag**

'złote góry'; n. zapewne symboliczna lub w związku z promienną grą słońca na śniegach i lodowcach; kaukaski Elbrus ma tat. n. *Jaldus Dag* 'złota góra'.

Amarapura, ongiś potężne miasto w Barmie, skr. 'nieśmiertelnych miasto' (p. pur)

Amazonka, port. *Amazonas* 'amazonki'; n. pochodzi z fantastycznych opowieści odkrywców: kapitan Orellana, podwładny Pizarra, objechał większą część tej rzeki około 1540r. i opowiadał o walkach z Indianami, na czele których najzacieklej miały się bronić kobiety. To też utożsamiał je z mitycznymi amazonkami Greków. Dwie gałęzie Amazonki są: **Maranon**, co Hiszpanie wywodzili z łac. *mare an non* 'czy to morze, czy nie', zdziwieni potęgą i wielowodnością rzeki; jest to jednak częsta indj. n. wodna w tych stronach; **Ucayali** zawiera w sobie składnik *jallini* 'płynąć'.

Ameryka, n. pam. od imienia podróżnika Ameriga Vespucci, rodem z Florencji (1451 - 1512), który jako kupiec bywał w Cadizie w sprawach handlowych swoich mocodawców Medyceuszów. Na hiszp. okręcie odbył podróż do nowo odkrytych krajów. Potem, 10. maja 1501. pod flagą portugalską wyruszył z Lisbony do Brazylii, opłynął jej wybrzeże od przyl. **San Roque** 'święty Roch' do 52° szer. pd, poczem przez afryk. wybrzeże Sierra Leone powrócił do Lisbony. Podróż tę, którą odbył pod komendą Gonsala Coelho opisał w liście do Medyceusza, że mianowicie opłynął czwartą część świata, że odkrył kraje nieznane starożytnym, które należałoby nazwać **Nowym Światem, Mundus Novus**. List ten wydrukowano po łacinie w Paryżu 1503 r. Vespucci miał dar pisarski i umiał czytelnika zachwycać opisami krajobrazów i ludów Nowego Świata; to też list jego wnet

opanował rynki księgarskie w oryginalnie tłumaczeniach. Kiedy zatem Alzatzczyk Waltzemüller w swoim łać. podręczniku geografii szkolnej *Cosmographiae Introductio* - wstęp do kosmografii, drukowanej w Lotaryngji w St. Dié 1507. r. zaproponował, aby nowo odkryte ziemie nazwać **terra America** - *ab Americo inventore sagacis ingenii* - od odkrywcy Americusa, męża bystrego umysłu, nazwa ta znalazła powszechne uznanie wśród uczonych. Równocześnie z książką pojawiła się 1507 mapa Universalis Cosmographia, najstarsza z n. **America** - jest to niejako metryka chrztu Ameryki. Poraz pierwszy na globusie n. ta występuje w r. 1510 i to w Krakowie na globusie Jagiellońskim w postaci *America noviter reperta* 'Ameryka niedawno odkryta'; napis ten jednak mieści się na niewłaściwym zupełnie miejscu przy jakiejś fantastycznej ziemi na pd - wsch od Madagaskaru.

Nie brak głosów, że n. Ameryki jest pochodzenia lokalnego. Zdobycwca Nikaragwy, Gil Gonzalez de Avila (1522), doniósł o istnieniu krainy *Americ, Amerique*, będącej górzystą okolicą jeziora Nikaragwy: w języku tamtejszych Tolteków znaczy *merik* 'góra', *ique* 'wielki'; polega to jednak zapewne na nieporozumieniu Gonzaleza.

Amiens, od celt. plemienia *Ambiani*; celt - rzym. n. była *Samarobriwa* 'most przez rzekę Samara' dziś Somme (p.)

Amiranty, Vasco da Gama, zamianowany admirałem, wyruszył z Lisbony w nową podróż 10. lutego 1502 r. poczem, dotarłszy do tych wysp, nazwał je *Ilhas do Almirante* 'wyspy admirała'. Angliści 1814.

Amiza, niem *Ems*, rzym. *Amisia*, do pnia *am* dla oznaczenia 'ruchu, płynięcia', por. niem. *emsig* 'krzątliwy, pilny'; podobnie Pilica (p.) do

pnia *pilny*.

Amman, stolica Transjordanji, n. plem. biblijnych Amonitów.

Amritsar, od n. świętego jeziora *Amrita saras* (skr.) 'nieśmiertelnych woda'; na wyspie tego jeziora zbudowana była złota świątynia, wysadzona w powietrze przez Nadir Szacha 1762, ale odbudowana ponownie: główna świętość Sikków, miejsce pielgrzymek, A. był Stolicą niezależnego państwa Sikków, 1849 zajęli je Angliści razem z całym Pandżabem.

Amsterdam, 1204 *Amsteldam* 'tama nad rzeką Amstel'; znamienne są n. miast holenderskich ze składnikiem - *dam* 'tama': **Rotterdam** 'tama nad rzeką Rotte'. Zdawna bronili się Holendrzy tamami przed zalewem rzek i morza.

Amu Darja, per. *darja* 'rzeka', a zatem 'rzeka miasta Amu' lub Amul, co jest n. plemienia przedaryjskiego *Amardów*. Od r. 1498 miasto to występuje pod n. **Czardżuj** 'cztery ramiona' rzeczne (1924 **Len'ńsk**): w kraju suchym, na gruncie aluwialnym rzeka tworzy szereg kanałów - ramion, nawadniających pola. Amu Darja znana była Grekom pod n. **Oxos**, czego pierwowzorem jest irańska forma *Wakszu*, a jeszcze w XI. w. słynął *Waksz* u arab. pisarzy jako genjusz wody. Dziś Waksz jest n. źródłowego dopływu.

Amur, w jęz. Lamutów *Tamur* 'wielka rzeka', Chińczycy, przyzwyczajeni do widoku swoich żółtych loessowych mętów wodnych, nazywają go *He - lun - kiang* 'rzeka czarnego smoka', Mongołowie *Kara Mureń* 'czarna rzeka' Mandżurowie - *Szań chaljan* 'czarna rzeka'; uderzająca jest czarna barwa tej rzeki, płynącej przez obszary leśne na podłożu skał pierwotnych (p. Czarne rzeki). Z formy mandż. powstała n. **Sachalinu**: na skale przy ujściu Amuru, gdzie cieśnina oddzielająca

Sachalin, jest największa, wykuli Chińczycy napis *Sachaljan* - *anga* - *chada* 'Amuru ujście'.

Anahuac, azt. *atl* 'woda', *nahuac* 'przy blisko', tyle co kraj nad wodami; jest to pn część kotliny Meksykańskiej, bogatej w jeziora.

Anatolija, gr. *anatellein* 'podnosić się do góry, wschodzić'; pierwotnie we formie *Anatolos* 'wschodni', na oznaczenie największego okręgu wojkowego biz, który obejmował całą Azję Mniejszą do Cylicji; n. tę przyjęli Turcy w postaci *Anadoli*.

Ancona, gr. *ankon* 'łokieć'; pwp. na którym miasto zbudowane, ma kształt ręki zgiętej w łokciu; założona 390 r. przed Chr. przez uchodźców ze Syrakuz. U Słowian przeciwległego wybrzeża - *Jakin*.

Andaluzja, al *Andalus* nazywali pierwotnie Arabowie cały pwp. Pirenejski, od n. miasta *Andalus* (dziś Tarifa), gdzie Arabowie najpierw się usadowili; mylny jest wywód z formy *Vandalicia*, nieznaney w dokumentach. niby 'kraj Wandalów', którzy tutaj przebywali w V. w; możliwe zestawienie z arab. *andalos* 'zachód'.

Andermat, p. Zermat.

Andö, norw. 'kacza wyspa'

Andy, n. ta powstała w Peru i oznaczala góry i kraj położone na wsch. od stolicy Cuzco: peruw. *anti* 'wschód'; na wsch od Cuzco leżała kraina *Antisuyu* (*suyu* 'kraj') 'wschodnia kraina'. Wyraz *anti* powtarza się w n.

Antisana, olbrzymiego wulkanu w Ekwadorze. Strony świata włączone były w tytuł Inków, władców tych ziem: *Takua-intin* - *suyu* - *Kapak* 'panie czterech stron świata'. Mylny wywód tej n. z peruw. *anta* 'miedź', a więc niby 'dystrykt miedzi', góry miedziane.

Angara, n. tunguska niew.

Anglja, od Anglów, pierwotnych mieszkańców Szlezwigu, ags. Engla-land; w połowie V. w. osiedlili się oni na wyspie razem ze Sasami i Ju-

tami; n. plem. Anglów niewyjaśniona. **Anglosasi** dlatego, że razem ze Sasami i w sąsiedztwie osiedli, ale tak, że zachowali orjentację według stron świata, w jakiej byli rozmieszczeni w swojej pierwotnej ojczyźnie: Sasi na pd, Anglowie na pn.

Anglesey, ags. *ey* 'wyspa', a zatem 'wyspa Anglów', w przeciwieństwie do celtyckiej Walji, której część wyspa to stanowi.

Angola, Portugalczycy nazwali kraj ten, względnie zrazu małeńki obszar nadbrzeża od tytułu jego władcy *ngola*.

Agora, tur. *Ankara*, z gr. *Ankyra*, n. pochodzi z języka aryjskich Frygów, którzy panowali nad tym ważnym węzłem „drogi królewskiej” do Armenji i Persji.

Angra Pequena, port. 'zatoka mała'.

Anhalt, 1170 *Anehalt*, prawdop. tyle, co: an der Halde 'nad sto-kiem górskim', gdzie zbudowano zamek, od którego nazywa się księstwo.

Anio, p. Inn.

Anjou, fr. postać celt - rzym. n. plem. *Andegawów*; potomkiem hr. Anjou był Ludwik Węg. stąd jego zlatyn. n. *Andagawęńczyka*.

Annam, chiń. 'pokój południa'.

Annobon, port. 'z nowym rokiem'. meldunek o odkryciu tej w. Gwinejskiej był powinszowaniem noworocznem 1471 r. załogi dla kapitana okrętu.

— **ano**: rzym. (łac) n. dzierżawcze tworzone zapomocą przyr. - *anum* z czego powstało wł. - *ano*. Szczególnie licznie powstały takie nazwy za czasów Cesarstwa w Italji i Francji pd. Tu, w pierwotnej rzymskiej „Prowincji” przyr. - *an* zajmuje to samo miejsce, co w reszcie Francji przyr. - *acos*.

Antarktyda, p. arktyczny.

Antibes, z gr. *Antipolis* 'miasto przeciwko', mianowicie naprzeciw Niceji.

Antisana, p. Andy.

Antivari, wł. 'naprzeciw Bari, mianowicie na przeciwległym wybrzeżu Dalmacji; oddźwięk stosunków komunikacyjnych, p. Algarwja.

Antjochja, arab. *Antakije*, 301. r. przed Chr. założona przez Seleukosa I. i nazwana na cześć ojca. Ten sam Seleukos nazwał 6 miast syryjskich na cześć matki swojej Laodikeia; jedna z nich - Nadmorska - nazywa się dziś jeszcze u Arabów *Latakija*.

Antofagasta, człon - *gasta* w jęz. Kiczua 'gród', częsty w imien. Andów Środkowych.

Antokol, lit. *ant* 'nad', *kalnis* 'wzgórze': przedmieście Wilna położone malowniczo na wzgórzu.

Antwerpja, *Antwerpen* (akcent na A). przedr. *ant* 'naprzeciw', *werp*, niem. *Werft* 'stocznia okrętów'.

Antyle, *Antillia* - fantastyczna wyspa 7 miast wierzeń średniowiecznych. Według legendy po klęsce Hiszpanów w bitwie z Arabami 711 r. arcybiskup miasta Porto z 6 biskupami uszli tutaj z kraju; każdy z nich założył osobne miasto. W XV. w. zagęściły się wyprawy zamorskie dla odnalezienia tej wyspy. Są dokumenty, w których królowie portug. wyspę tę oddają we władanie jej ewentualnym odkrywcom. Kolumb mniemał, że znajdzie tu upragniony odpoczynek, kiedy zaś w pierwszej wyprawie nie miał żadnej poznaki jej bliskości, sądził, że minął ją niepostrzeżenie. Na początku XVI. w. kartografowie zastosowali n. tę do archipelagu środkowo - amer. Nie bez racji jest wywód z rom. *ante* - *illas* 'przed wyspy' t.j. leżące przed innemi wyspami lub lądem.

Aosta, stfr. postać łac. n. *Augusta* mianowicie *Praetoria*, rzymska kolonia wojskowa (23. przed Chr. na cześć ces. Augusta) na drodze transalpelskiej z koszarami rzym. przechowanemi do dzisiaj.

Apasze, plemiona indj. 'wojownicy'; wyraz *apasza* w jednym z rzeczy Szoszonów znaczy właściwie 'mąż' i nie jest n. jakiegoś określonego plemienia, lecz hiszp. wyszczególnieniem wojowniczych, drapieżnych szczepów Nowego Meksyku.

Apeniny, (Polybios - *Apenninon Oros* - prowadzi je już od Marsylii) do celt. pnia *pen* 'szczyt, góra'. Ten sam pień w nazwach: góry **Pennińskie** w Anglii, Alpy **Pennińskie**.

Apollonia, miejsce kultu boga słońca Apollina; wiele takich miast miał słoneczny Medyteran helleński. *Apollonia* w krainie Hellespontu przetrwała w n. **Apulind**, *Α.* w Tracji w czasach chrześcijańskich zamieniono na *Sozopolis* (gr. 'miasto Zbawienia', w Rosji to samo **Spasskoje**), z czego Turcy zrobili **Sizebolu**, w Libji także Sozopolis, z czego powstała dzisiejsza arab. *Suza*, właściwie **Marsa Suza** 'port Suza'. **Edfu** nad Nilem, z kopt. *Atbo*, stęg. *Tbot*, z olbrzymiami ruinami staroegipskimi, nazywali Grecy *Megale Apollinopolis*, utożsamiając czczonego tutaj Horusa, boga słońca ze swoim Apollinem.

Appalachy, *Apalacze*, n. indj. plemienia, które sąsiadowało z Alibami. Góry te występują także pod n. **Alleghany**, nadanej im pierwotnie przez osadników franc. Mylnie jest tłumaczenie tej n. 'nieskończony'. Alleghany - to n. rzeczna źródłowego dopływu Ohio.

Appenzell. łac. *Abbatis cella* 'cela klasztorna opata', zbudowana 1070 r. przez opata ze St. Gallen; dokoła niej powstało miasto, od którego nazywa się kanton Szwajcarii.

Apszeron pers. *abi* (por. opa) 'woda', *sziron* 'słodki'.

Apulja od n. plem. *Apulów*, w której mieści się ill. pień *ap* 'źródło'; p. Opa.

Aquino, rzym. *Aquinum*, *aqua* 'woda'.

Arabja: w Starym Testamencie cała dolina Jordanu nazywa się *Ara-ba*, dziś **Wadi Araba** tylko jej przedłużenie na pd od m. Martwego; tłumaczenie wyrazu *araba* 'suchy step, pustynia' nie jest uzasadnione. Nazwa należy do sem. pnia ereb, zachód, a mianowicie w stosunku do wsch. Semitów osiadłych w Mezopotamji. Arabowie występują już w napisach assyr. pod n. *Urbi* (701 przed Chr.). W zakres wiadomości geograf. Greków wprowadził Arabję Herodot jako 'ziemię mirry i kadzidla'.

Arachowa, 'orzechowo', n. słow. w Grecji, 2 razy na Peloponezie.

Arachozja, 'kraina nad rzeką Arachotes' stper. *Harahwati* 'wielowodny'; stolicą była *Alexandria Arachaton* (od Aleksandra W.); mylny jest wywód że n. ta Alexandria prze-trwała w n. **Kandahar**, znanej już arab. geografom XII. w; przenieśli ją w V. w. uchodźcy z ind. królestwa *Gandhara* (przy ujściu rzeki Kabul do Indu).

Aragonja, 'kraj nad rzeką Aragon'; p. Aar.

Arałskie, jez. kirg. *arał* 'wyspa', a mianowicie delta Amu Darji, zwana Arał. *Arałskie morze*, w dok. ros. poraz pierwszy 1697, przedtem na mapach holend. (1637). *Sineye more*, sine morze'.

Aranjuez, z łac. *Ara Jovis* 'ołtarz Jowisza'

Ararat, w nap. klinowych nazywa się kraina nad górnym Arasem *Urtu*, z czego Herodot zrobił n. plem. *Alarodoi*; być może, iż we formie Urtu tkwi n. *Airart* 'równina Arjów'. Prastare Urtu pozostało w n. góry Ararat, sterczącej nad doliną Arasu do wysokości względnej 4260 m, wyżej zatem niż kolosy Andów lub Himalajów. „Z północy widziany tworzy ten niezrównany monolit może najwspanialszy krajobraz na świecie” - w tem leży źródło wielu legend. Persowie nazywa-

ją go *Kuh i Nuh* 'góra Noego', Ar-meńscy - *Masik* 'wielki'.

Araukanja, od n. rzecznej *Arauko*, *rauuko* 'woda kredowa'.

Arbela, zgreczone z assyr. *arba il* 'czterej bogowie', dziś *Erbil*, prada-wne osiedle na drodze z Mosulu do Bagdadu w punkcie zbieżności dwu dróg do Iranu.

Archangielsk, ros. 'archanielski', od monastynu św. Michała Archaniola, dokąd rozszerzono mury miasta w r. 1584.

Archipelag, gr. 'arcymorze' t. j. starsze; Archipelagos nazywano m. Egiejskie, otwarte, usiane wyspami, w przeciwieństwie do wielu zatok, któremi Grecja rozczłonkowana.

Arctowski, Mount, na Szpicbergu, na cześć znakomitego badacza lodów polarnych Polaka profesora Uniwersytetu Jana Kazimierza.

Ardatow, tat. *orda + tau* 'wzgórze'.

Ardenny, celt - rzym. (Cezar) *Arduenna silva* 'las A.' celt. *arduo* 'wysoki, wielki'.

Aremoryka, celt. n. pwpu Bretońskiego 'koło morza, pomorze'; stąd termin dla jednostki tektonicznej góry *Aremorykańskie*.

Areopag, wzgórze Aten, na zachód od Akropolu, gr. *Areios pagos* 'wzgórze stracenia'; podobnie na Żmudzi **Kołtymiany**, lit *kaltynos kalnos* 'wzgórze winowajcy'; traco-no tu złoczyńców.

Argentyna, nazwana pierwotnie *La plata* 'srebro', od rzeki (p.) 1853 oficjalnie Argentyna z łac. argentum 'srebro'.

Argiletum, dzielnica star. Rzymu, łac. *argilla* 'głina, il garncarski'.

arg — osnowa w n. stgr. dla miejsc położonych na jasnych skałach wapiennych, w jakie Grecja obfituje, arg - 'błyszczący'; przyl. *Argennon*, nowogr. **Asprokavo**, *aspro* 'biały'. *Argaios* 'biały' błyszczący od śniegu, z czego Turcy zrobili **Er-dzisz Dag**, tur. *dag* 'góra'.

Argos. pień spokrewniony z skr. *rajas* 'rola, równina', por. Kampanja.

Arizona, wjęz. Indjan Pimo *a-ri* 'mały', *zon* 'źródło'; jako Stan w r. 1910, przydomek: 'kraj zachodów słońca', pięknych spowodu gry barw, właściwych pustyniom.

Arjowie, pień *ario* - 'pan, władca, stind. *arja* 'pan, władca', niem. *Herri* 'pan', pień częsty w ar. n. terytorjalnych i plemiennych, p. Ararat, Iran.

Arkadja, od n. plem. *Arkades*, u Homera, do pnia *arkein* 'odpie-rać', zapewne 'mężowie zbrojni'.

Arkansas, stan i rzeka od n. plemienia, należącego do grupy Kan-sas, przedr. *ar* - dla wyróżnienia od innych tej grupy. *Arkansas* (mów arkensoo) Stan od r. 1836 *bear state* - stan niedźwiedzi; n. plem. Kansas żyje w n. stanu **Kansas** 1861 r.

Arkona, 1150 r. *bellum apud Arkun in Slavia* 'bitwa pod Arkun w ziemi Słowian', według Rudnickiego (Slavia occ. 1930 str. 572) n. etruska: pień etrusko - małoazjatycki *ark* - jest zupełnie pewny; p. Tczew. Brückner n. tej przyznaje pochodzenie nordyjskie.

Arktyczne ziemie: już geografo-wie starogrecy utworzyli ten termin na określenie północy i biegu-na pn. co oznaczano z gwiazdozbioru Wielkiej Niedźwiedzicy, gr. arktos 'niedźwiedź', Plato, *apo tōn arkton* 'od północy'. **Antarktyda** 'ląd na-przeciw Arktydy'.

Arlberg, 'góra nad rzeką Arł', n. ta rzeczna już tu nie istnieje; **Arl** dopływ Salzachy do pnia ar p. Aar.

Arles. celt - rzym *Arelate* 'koło bagna': tu zaczyna się delta Rodanu

Armenja. w napisach Achemeni-dów lud *Armina*, u Herodota *Armenioi*, zapewne w związku z plemieniem *Minni*, o którym nadmieniał Jeremiasz. Nazwa A. w kraju niez-nana, sam lud nazywa siebie *Haik* a kraj *Hajustan*.

Armentières, łac. *armentaria* 'za-

groda dla bydła roboczego': we Francji przechowały się setki n. z rzym. przyr. - *aria* (we fr. gło-sowni - *ères*), który oznaczał miejsce hodowli zwierząt domowych: *Asniè-res*, łac. *asina-ria*, *asin-ia* 'osioł', *Bo-vières*, łac. *boves* 'woły'

Arnauci, p. Albanja.

Arnhem, kraj 1623 odkryty przez Jana Carstena i nazwany od jedne-go z jego 2 okrętów - Para i Arnhem.

Arno, celt. *arros* 'rzeka', pień ar p. Aar.

Arras, z celt. n. plem. *Atrebates* (ściągnięte w Atrades), 'posiadacze'. Arras miało celt - rzym. n. *Nemetacum* (- *acum* przyr.), *nemetum* 'miej-sce święte' także w n. celt. plemie-nia *Nemeti* nad Renem. Z formy Atrades powstało *pagus Atradensis*, z czego poszła n. krainy **Artois**: tu w klasztorze Kartuzów Lillers poczęli mnisi około 1126 wiercić studnie, zwane odtąd **artezyjskimi**.

Arymatea, hebr. *Ramathaim*, *rama* 'wzgórze'.

Arzamas, od n. plem. *Jerzi*, od-lamu Mordwińców.

Ascension, ang. 'Wniebowstąpie-nie', tłum. z port. *Ilha da Cenceição*, odkryta przez Portugalczyków 1501. ale „zgubiona” i odnaleziona poraz drugi w dniu Wniebowstąpienia 1508.

Asopos, p. Azja.

Asjut, steg, *Sjowt*, zwany u Gre-ków Lykopolis 'wilcze miasto' bo było siedzibą kultu bóstwa, przedsta-wionego w postaci wilka pustyni.

Aspern, do stgr niem. *aspe*, *Espe* 'osika', tyle co 'miejscie pod osikami'.

Aspinwall, od głównego przedsię-biorcy budowy kolei panamskiej (1850-1855), Amerykanina Aspinwalla dziś **Colón**, hiszp. forma nazwiska Kolumba.

Aspro, - często w n. nowogr. 'biały', **Aspropotomos** 'biała rzeka'

Assam, skr. *sama* 'równiej warto-ści', przedr. *a* - 'nie', a zatem 'kraj niezrównany', kraina cudownie po-

łożona u stóp Himalajów nad śródziemną Brahmaputrą, uwielbiana jako żyzna i cywilizowana już w najdawniejszych pomnikach indyjskich, siedziba tworzącego się Buddyizmu.

Assuan, steg. *Sewene*, *suan*, 'otwarcie', a mianowicie wrót górnego Nilu, zatarasowanego przez katarakty; stgr. n. Syene, stąd n. **sjenitu**, skały, w której Nil wyźłobił sobie porożystą część doliny. Sławne były łomy **sjenitu** (nazwy tej używał Plinius) w pobliżu Assuan, gdzie Egipcjanie łamali bloki dla kolumn i obelisków swoich świątyń.

Assyrja, organizm państwowy miasta Asur, nad Tygrysem, w dół Niniwy. Assur było n. głównego bóstwa i znaczyło 'miasto-serce'.

Astrachan, późno powstałe (wiek XV.) rus. zniekształcenie tur. *Chadździ* - *Tarchan*: *chadździ* - n. pielgrzymka mekkańskiego, w dalszym znaczeniu 'święty'; według Ibn Batuty (1360r.) mieszkał tutaj święty pielgrzym, skutkiem czego miasto było zwolnione od danin. *Tarchan* jest wysokim urzędem, nadawanym przez chana Złotej Ordy; po zdobyciu przez Moskwę (1554) nadawali go w. książęta.

Asturja, od rzeki *Astura* (Florus około 110 po Chr.) bask. *asta*, 'skała' *ura*, 'woda'.

Atacama, hiszp. n. plemienia *Atacamenos*, nazywającego samo siebie *Likanata*; stała się ona nazwą teryt. pustyni ze znanymi złożami saletry.

Ateny, gr. *Athenai*, posągi bogini Ateny; były one ustawione na Akropolu. Inne wywody są mylne, np. pień *ath*, *anth*, 'kwitnąć', niby 'Florencja', skr. pień *atanu*, 'wzgórze', niby 'miasto na wzgórzach'. Nazwa Aten, związana z bóstwem opiekuńczym, podobnie jak n. wielu prastarych osiedli, ośrodków kultury, por. Babel, Assur, Tunis, Meksyk. Kult bogini Ateny jakoteż i nazwa są pochodzenia niegreckiego, przywiązane

ne do osiedli wysoko spiętrzonych. **Athabasca**, 'dół zamulone'; n. poch. algonk. tyczy się jeziora, przeszła zaś na wielką grupę języków indj., sięgającą od Oceanu Łodowatego do Meksyku.

Atlantycki Ocean; n. ocean, gr. *okeanos* jest prastara. U Homera *Okeanos* - to rzeka, opływająca krąg ziemi. Dopiero za czasów Arystotelesa wyobrażenie rzeki okrężnej ustąpiło miejsca wyobrażeniu morza. Nazwa Atlantyck stoi w związku z powszechnym w starożytności mitem o **Atladydzie**. *Atlantis* - według Herodota - olbrzymia wyspa w morzu Zachodnim, *Hesperyd*, według Platona gęsto zaludniona i bogata kraina; miała ona potężnych władców, których zwyciężyli Ateńczycy 9 tys. lat przed erą współczesną Platonowi, poczem wyspę pochłonęły fale morskie, spowodowane trzęsieniem ziemi. Dzisiejsze (1930) badania przyjmują, że Atlantyda - to żyzne oazy środkowo-tunezańskie okolone szotami El Dżerid (p.), które w w. XIII-XII. przed Chr. były wielkim basenem wód m. Śródziemnego; do tej zatoki oddzielonej od morza wąskimi „Słupami Herkulesa”, należy n. „morze Atlantyckie”, a cała kraina, zamieszkała przez Amazonki, nazywa się **Atlas**, w czym tkwi berb. pień *adrar* 'góra'. Ptolemeusz nazywa Atlas ogół gór Mauretanji; w tych rozmiarach n. ta utrzymuje się do dzisiaj.

Ocean Atl. jako taki wymienia już Eratostenes przy końcu III. w. przed Chr. Rzymianie *mare Atlanticum* nazywali morze, oblewające Europę zach.; było ono jednak częścią Oceanu Zachodniego - *Oceanus Occidentalis*. Ptolemeusz zna tylko dwa oceany: Zachodni i Wschodni albo morze **Indyjskie**. Wiek odkryć geograf. na początku XVI. stulecia rozszerzył krąg oceanów Ptolemeusza o dwa nowe: Północny i Połu-

dniowy; Ameryka Środk. ciągnąca się ze wsch. na zach., była barierą pomiędzy niemi. Stąd pochodzi że pd Ocean Atl. uważano za odrębny i nazywano w XVII w. morzem *Etjopskiem*. Nazwę jednolitego Oceanu Atl. który już Varenius (1650) uznał jako taki, przyjmuje kartografia dopiero przy końcu XVIII. w.

Atol, wyspa koralowa w kształcie pierścienia, termin wprowadzony przez Darwina 1842 r. z jęz. wysp **Tuamotu**, 'oddalone wyspy', zwanych u Darwina **Paumotu**, 'rój wysp', ponieważ tworzą niezliczoną ilość małych, niskich wysp koralowych. Kruzenstern 1805 nazwał je *Niskie Wyspy*.

Atos, u Homera kamień graniczny ziem Traków, n. tracka 'kończyste szczyty': góra ta sterczy jako gigantyczna warownia nad m. Egejskim.

Attyka, z gr. *aktike*, przym. do akte 'wybrzeże' a więc 'kraj nadbrzeżny, pomorze'; wyraz *akte* tkwi także w n. **Akcjum**, gr. *aktion*, przyl. niskiego nadbrzeża.

Aube, p. Elba

Auckland, 1841 gubernator wyspy Pn założył to miasto jako „Korynt Południowy” na wąskim przesmyku i nazwał na pamiątkę gen. gubernatora Jerzego A.

Augsburg, z łac. *Augusta* (*Vindelicum*) na pamiątkę cesarza Augusta 15 r. przed Chr.

Augustów, założony na gruntach królewskich Knyszyna 1561 i nazwany na cześć króla Zygmunta Augusta; jedna z nielicznych n. pam. królów polskich.

Aulis, *Aulida*, gr. *aulis*, 'miejsce pobytu, obozowisko', aula, 'miejsce wolne dookoła mieszkania.

Austerlitz, niem. n. morawskiego Sławkowa, w której mieści się składnik *ustl*, 'ujście'.

Austria, łac. postać stniem. *Ostar* - *richi* (956 r.) 'wschodnie państwo' marchja wschodnia założona przez

Karola W. przeciw Słowianom i Awarom.

Australja, protoplastą tej n. jest fantastyczne wyobrażenie o wielkich lądach na półkuli pd; rysowano je powszechnie na mapach, począwszy od XVI. w. i umieszczano przy nich napis: *Terra Australis nondum cognita*, 'ziemia południowa jeszcze niezbadana'. Wyraz *australis* pochodzi z łac. *auster*, 'wiatr południowy'. Od czasu słynnych podróży J. Cooka (1769 — 1779) znikły wprawdzie te lądy fantastyczne z map, ale n. *Terra Australis* używano dla kontynentu, albo też dla Polinezji; równocześnie figurowała druga n. **Nowa Holandia**, pochodząca od Holenderczyka A. Tasmana, który w latach 1642 — 1643 bawił na morzach pd i odkrył Tasmanję. Dopiero Flinders (1770 — 1814), który w podróżach swoich stwierdził zarys całokształtu austral. wybrzeży, nazwał ją piątą częścią świata i wprowadził w powszechne użycie miano Australji przez znakomite swoje dzieło *Voyage to Terra Australia* 1814. Francuzi, idąc za Malte Brunem od początku XIX w. nazywali Australję razem z wyspami Oceanu Wielkiego **Oceanja**.

Autun, celt-rzym. *Augustodunum* (p. dunos) n. pam. ces. Augusta.

Aventinus, wzgórze Rzymu, od potoku *Avens*, 'rzeka, potok' - ten sam pień w kilkakrotnej n. rzecznej w Anglii **Avon**, celt - rzym. *Abona*, 'rzeka'.

Awarowie zlatyn. n. tjurkского plemienia powstała z formy *Obr* znaczącej pono w ich własnym języku 'koczownicy'. Słowianie, których Awarowie byli srogimi dręczycielami, zachowali n. **Obrzyn**, należący do Obrów' (przr. - in jak Rusin, Węgrzyn itd.) w znaczeniu wielkoluda, w etym. lud. zmienione na **olbrzym**. **Obra**, dopływ Odry od n. plem. Awarów - Obrów.

Azerbejdżan, za czasów Djachodów *Media Atropatene* t. j. Medja, będąca pod władzą Atropaty, satrapy perskiego, który wysługiwał się Aleksandrowi W; forma Azerbejdżan polega na wymowie ludowej gr. n. Atropatne, już u Bizantyńców w V. w. zapisanej *Adarbiganon*. Perska etym. lud. wyprowadza ją z *adher* 'ogień', tembardziej, że za Sassanidów była tu znokomita świątynia ognia.

Azja, gr. *Asia*; pospolity wywód z fen. *açu* 'wschód słońca'. Wywód ten jednak sprzeczny z faktem, że Grecy pierwotnie nazywali Azją lidyjskie wybrzeże Małej Azji: u Homera aluwjalna dolina Kaistru (przy jego ujściu leżał *Efez*) nazywa się *Asios leimon* 'azyjski łęg'; *Asios*, gr. *asis* 'namul' rzeczny; spotykamy w rzeczonym imiennictwie Greków: **Asopos**, główna rzeka Beocji i części, - *asis* 'namul', *opa* 'rzeka'. Z formy tej *Asios Leimon* rozwinęła się n. Azji dla całej Lidji, kiedy zaś ta stała się częścią monarchji perskiej, poczęto stosować n. gr. *Asia* do wszystkich krajów, położonych po tamtej stronie m. Egiejskiego. Dopiero w czasach późnorzymskich n. Azji rozszerzono na cały kontynent. Wywód więc z fen. *açu* 'wsch' - niby w przeciwstawieniu do zachodu (p. Europa), nie ma ani lokalno - geogr. ani historycznej, ani przedewszystkiem językowej podstawy. - U Rzymian n. *Asia* odnosiła się zasadniczo do prowincji, obejmującej zachód pwpu (133. przed Chr.) Dopiero, kiedy ces. bizantyńskie poczęło utrzymywać rozległe stosunki ze swoimi wschodnimi sąsiadami, zjawia się n. gr. *Mikre Asia* 'mała Azja' - przy końcu V. w. dla odró-

żnienia od reszty kontynentu.

Azory, port. *Açores* 'jastrzębie'; W czasie zajęcia przez Portugalczków wiele tu było ptactwa, a między niemi kanie. Już około 1150 na mapach jako *Ptasia wyspa*.

Azowskie, m. od miasta *Azowa*. W XI. w. posiadali Połowcy przy ujściu Donu miasto nazwane od imienia ich władcy *Asup*; w ruskich łacińskich owych czasów nazywa się ono *Asup*, albo ze słów. przyr. *Asow*. Kiedy Tatarzy po r. 1224 opanowali ujście Donu, powołali do życia punkt handlowy i oddali go Weneccjanom; ci odnowili pamięć starogreckiego *Tanais* (ob. Don) i nazwali go **Tana**. Turcy, zdobywszy Tanę, wrócili do dawnej połow. - ruskiej formy i nazwali ważny ten punkt przy ujściu Donu *Asak*; równocześnie utrzymywała się n. Azow. Morze Azowskie nazywało się u Greków *Maiotis Limne* 'morze Meockie' od plemienia Meotów.

Aztekowie, od n. kraju *Azatlan*, skąd, według własnej tradycji przywędrowali do Meksyku. *Azatlan* 'ziemia białej czapli' (zapewne zwierzę totemiczne) nazywa się pobrzeże Pacyfiku na zach od Meksyku. - Azteckie n. miejscowe sięgają razem z wpływem ich wysokiej kultury daleko poza Tehuantepek (p.), co samo jest n. azt. Na jez. Nicaragua jest wyspa **Ometepek** *ome* 'dwa', *tepetl* 'góra'. Szło to imiennictwo azt. z Gwatemali aż do Kostaryki, które razem z Jukataniem nazw azt. nie wykazują.

Azymut wzięła środoziw. astronomja z arab. nauki, *al samt* 'punkt wierzchołkowy'.

B

Baalbek, według gr. tłumaczenia *Heliopolis* było to 'miasto Baala' - boga słońca.

Baba, tur. 'ojciec', często w tur. imiennictwie. **Baba**, najdalszy zach przył. Azji 'dziadzio', **Baba Dag**, miasto w Dobrudży, 'góra ojciec'.

Bab el Manbeb, arab. *bab* 'brama', *mandab* 'miejsce wołania, skargi żalobnej'; *Mandab* było n. góry na wybrzeżu Arabji, od której cieśnina się nazywa; mylnie zatem jest tłumaczenie 'brama łez' - jakoby z powodu częstego rozbicia okrętów w cieśninie o bystrym prądzie. Istnieje legenda u Arabów, że cieśnina ta, 26 km szer. była ongiś zamknięta, a pewien władca kazał skałę rozbić i morzu drogę otworzyć.

Babia góra 'nazwisko swe wzięła od tego, że jej figura zdaleka patrzącym podobna zdaje się do kobiety starej, kamieniami nakształt owiec otoczonej' (T. Świecki 1816). **Babidol** niedaleko Oksywji, wąwóz do którego przylgnęły legendy miejscowe. Trudno rozstrzygnąć o ile te n. wiążą się z jakimś domniemanem bóstwem słów. *baba*; jest to n. powszechno słów. *Babjhora* na Morawie, *Babin Vrh* w Wlebicie, *Babina Gomila* ('mogiła') w Dalmacji, *Babin Nos* w dolinie Timoka.

Babilon, gr. postać sem. *Babel*, *bab ilu* 'brama boga'. odwieczna siedziba kultu. z przydomkiem *Uru-azagga*, 'miasto święte'.

Badajoz, błędne jest utożsamienie z rzym. *Pax Augusta* 'pokój A'. czyli *Colonia Pacensis* - formę *pacem* przerobili Arabowie na *Badża*, a z tego **Beja** (czyt. beża) w Portugalji; wiadomo tylko, że poraz pierwszy miasto to występuje pod n. arab. *Badaljos*.

Baden, częsta w imienn. niem. nazwa *Bad* 'kąpiel, zdroj' odnosiła się zwłaszcza do cieplic i jest tłum-

maczeniem rzym. *Aquae* (p.); n. miasta przeszła na kraj **Badenji**.

Bad Land, ang. 'Zły, znoyny kraj', wielkie bezwodne obszary pustynne na zach Stanów Zj.

Baffina, zat. odkryta jeszcze 1562, ale nazwana od ang. żeglarza Williama Baffima, który ją objechał 1616. Nazwa „zatoki“ pochodzi stąd, że Baffin sądził, iż Grenlandja zra- sta się z lądem ameryk, co przyjmowano do czasu odkryć Parrego 1819

Bagamoyo, 'uspokój serce swoje'.

Bagdad, n. irańskiego (persk.) przedislamskiego pochodzenia i znaczy 'przez Boga dany'; stoi ona w związku z żyznością okolicy i z wyobrażeniem, że tu mieścił się pierwotnie raj na ziemi. Oficjalna, uroczysta n. **Dar - es - Salam** 'mieszkanie Pokoju, Zbawienia' nigdy się u ludu nie przyjęła. Do XVII. w. Bagdad znany był w Europie zach w formie zniekształconej *Baldach*, *Baldacco*, z czego powstał wł. wyraz *baldachino*, pol. *baldachim* w znaczeniu 'droga materja, złotem tkana, pochodząca z Bagdadu'.

bagna w imiennictwie mają we wszystkich językach europejskich, a zapewne w imiennictwie wogóle, bardzo bogaty słownik. Bagna bowiem i błota są dla osadnictwa w wielu wypadkach pożądaną obroną, w innych przeszkodą niepokonalną. Szczególnie bogatym jest słownik języków słow. typowem bowiem dla Słowian jest zakładanie osad w pobliżu wód. Toteż słow. imiennictwo bagien wtargnęło do jęz. węg. (moczary), rumuńskiego (*balto*, 'błoto') albańskiego (*balta*) i greckiego (*valta*, *longion* 'łęg').

Bahama, wys. n. niewyjaśniona p. Key West.

Bahia, w Brazylii i **Baia** w zatoce Pozzuoli, rom. *bai* 'zatoka'.

Bahr, arb. 'morze', także o wiel-

kich rzekach, *Bahr al Abjad*, rzeka biała (Nil), *Bahr al Azrach*, rzeka niebieska, *Bahr al Ghazal*, rzeka gazel, *Bahr Jusuf*, rzeka, kanał Józefa, równoległe ramię Nilu 334 km dług. wprowadzające wodę do jeziora Fajum (p.); n. ta ma na myśli Józefa ze Starego Testamentu. **Boheira** w delcie Nilu (pień bahr), bogata w laguny.

Bahrain, arb. „dwa morza” — po jednej i po drugiej stronie pwpu *El Katr*; spowodu połowu pereł wyspy te od zarania dziejów zamieszkałe i uprawne.

Bajkał, u Jakutów wyraz *bajkał* znaczy „morze”; objaśnienie *bai* „bogaty”, *kuł* „jezioro” nie wynika z dokumentów i jest etym. lud. Dla nadbrzeżnych Burjatów — buddystów jest ono „świętem morzem”, *Lam Nor*, „wzniosłem jeziorem”, *Dalai Nor* także i Rosjanie nazywają Bajkał *Swiatoje morje*. Kult religijny, jakim człowiek wodę otacza, przylega do bardzo wielu jezior, p. Titicaca.

Bakczysaraj, tur-tat *bag*, zdrob. *bagcze*, ogród, *saraj*, pałac — dawna rezydencja chanów.

Baku, perska etym. lud. objaśnia *baad kube*, silne podmuchy wiatru, n. ta jednak nie jest pochodzenia pers. Miasto zdobyli Persowie 1501, potem Piotr W. 1723. Także i powszechna pierwotnie u Persów cześć ognia nie ma związku z „wiecznym ogniem” źródeł nafty. W języku Laków, mieszkańców Dagestanu *Baku* znaczy „chełm” i odnosi się do wzgórza, na którym zbudowana najstarsza część miasta.

Bałaklawa, tat *bałyk* „ryba” i gr. *lawa* (*labe*), połów; jest to jednak etym. lud. scyto-gr. n. *Palakion* (Strabo) od Palakosa, syna scyt. króla (około 100 r. przed Chr.). Jest także i wł. etym. lud. *bella chiave* „piękne źródło” p. Chiavenna.

Baleary, n. gr. nadana, procarzom, (*ballein* „rzucić, miotać”) który stąd

rekrutowali się do wojsk zaciężnych greckich, punickich i rzymskich.

Ballen, fr. n. najwyższego szczytu Wogeów, pochodzenia celt może pierw. bel „świecić”.

Baltimore, 1729; lordowi Baltimore Karol I dał kolonię Maryland (p.)

Bałchasz, kałm. *Bałchaszi nor* „obszerne jezioro” poraz pierwszy na mapie „Balchas” przez szw. sierżanta Renata, który 1716 — 1733 był u Kałmuków jeńcem wojennym.

Bałku, tat. „jezioro stepowe” wertept, częsta n. na stepach czarnomorskich. **Kruta bałka**, kręty, albo stromy wertept.

Balkan, — pochodzenie sporne: sławiści bułg. są zdania, że Turcy wzięli tę n. od Słowian — wywód z cerk-słow. *baltina*, *bałda*; **bałdami** nazywają na Pokuciu skały gipsowe. Turcy używają wyrazu *bałkan* w znaczeniu „wysokich, zalesionych gór”; n. Bałkan przynieśli Turcy znad m. Kaspijskiego, gdzie są góry **Balchan** (pono z pers. *Bala-chana*), wzdłuż których ciągnie się wyschłe koryto *Uzboj* przy ujściu do m. Kaspijskiego. Tracko-gr. jego n. *Haimos*, Hymus przetrwała w tur. n. przyl. **Emine** burun wł. *cavo di l'Emano*,

Bałtyk, *sinus balticus* poraz pierwszy u Adama Bremeńskiego około 1070 r. co utworzył on na sposób książkowy z n. wyspy *Baltia* (Plinius). Do tego pnia należą n. cieśniny duńskich **Belt**, germ. n. rzeczna jak **Fulda** (p.) Mylny jest wywód z lit. *baltis*, biały, chociaż Łotysze nazywają je dzisiaj *Baltas Juras* „morze białe”. Litwini bowiem zawsze od morza stronili. Adam Brem. wywodzi n. od *balteus* „pas”, ponieważ morze to ciągnie się jak pas „od scytyjskich dzierżaw do Grecji”, co się w gruncie rzeczy odnosi do drogi Wareskiej ze zatoki Fińskiej przez Dniepr do Konstantynopola. —

Tacyt nazywa Bałtyk *mare Suevicum* „morze Swebskie”, Ptoleme-

usz — **Sarmatikos Okeanos** „sarmacki ocean”, którego częścią jest **Ouenedikos Kolpos** „wenedyjska zatoka” *Periplus* Wulfstana (przed 900 r.) podaje że „Wisła (*Wisle*) wpada do morza Estów, które to **morze Estów** jest najmniej 15 mil szerokie” W najstarszym dokumencie Polski *Dagome Judex* (995) Bałtyk występuje jako *longum mare* „długie morze”, u Galla Anon. — *mare Septentrionale vel Amphitrionale* „morze północne albo amfitrjonalne”. W n. tej „morze Północne” Gallus zastępuje zupełnie punkt widzenia polski, ponieważ Niemcy, wogóle Germanie, nazywali je zawsze morzem Wschodniem; w rocznikach Einharda (808) **Ostrasalt** „wschodnia woda słona”. Normanowie m. bałtyckie a zarazem Ruś nazywali **Austr-vegr** „wschodnia droga”.

Bałuty, imię osob. Bałut w Im, własność Bałuta’.

Bałyk, wspólne wszystkim jęz. tur. „ryba”, często w imienn. miejscowem. *Bałyk göl* „rybie jezioro”; bogate w ryby m. Azowskie nazywało się u Kumanów Kar Bałyk, siedziaba ryb; w XII w. bizant. źródła nazywają pwp Krymski *Kar bałyk*.

Bamberg, w IX w. *Babinberg* jest ziemczoną n. słow. utworzoną od im. Baba.

Banat, n. zlatyn. „kraj z banem na czele”. Banami (słow. *ban* = pol. *pan*) nazywali się w pierw. Królestwie węg. wasale ziem słowiańskich korony św. Szczepana, odpowiednik do margrabiów i marchii u Niemców: Banatem była także i Kroacja. Od r. 1718 Banatem nazywa się wyłącznie banat Temeszwarski. Równoznaczny banowi jest srb. wojewoda stąd n. Banatu — **Wojewodina**.

Banja, pożyczka z łac. *balnea* „łaźnia, kąpiel”. Źródła mineralne grały w geografii ces. Rzymskiego ważną rolę; znane jest zamięłowanie Rzymian do wód mineralnych, do kąpieli wogó-

le (p. *Aquae*) Od Rusi Karpackiej wzięli wyraz *banya* Węgrzy w znaczeniu „kopalni”: **Banya** kilkanaście razy w imienn. węg.

Banja Luka, *banja* — przym. do *ban* „pański”, a więc „łaka należąca do bana”.

Bantu, południowy odłam Murzynów w liczbie około 30 milj., pień *ntu* „człowiek”, przedr. *ba* oznacza „wielość istot żyjących”, a więc *Bantu* „ludzie”; podobnie plemię *Batlapów* — tlapi „ryba” z przedr. *ba* —. Termin *Bantu* dla języków murzyńskich Afryki p. zaproponował 1856 r. William Bleck, bibliotekarz kapskiej kolonii.

Bar — n. tę nadała miastu Królowa Bona na pamiątkę dziedzicznego swego księstwa Bari; pierwotna n. *Rów* od rzeki. **Bari** we Włoszech pochodzenia illir. „murawa, pastwisko”

Barabińskie Stepy, n. tat. plemienia *Barama*; Barabińcy w dok. ros. 1595 r.

Barania góra, w zasadzie n. rzeczna *Barani potok* — częsta w słow. imienn.

Barbados, hiszp. „brodacze”, a zatem od mieszkańców brodatych,

Barbaroi p. Berberowie.

Barcelona, rzym. *Barcino*, n. pochodzenia iber.; podobny przyr. ma np. *Ruscino*, dziś **Roussillon**; formy *Barcino* nie należy utożsamiać z przydomkiem Hamilkara *Barkasa* (fen. „błyskawica”), który jakoby miasto założył 230. przed Chr. Postać Barcelona pochodzi z arab. *Barszinnona*, czego pierwowzorem jest późnorzym. *Barcinona*.

Barentsa m. William Barents wyruszył 1594 na dwu okrętach z Amsterdamu na poszukiwanie drogi pn-wsch do Indyj; odkrył wyspy Nowej Ziemi i zmarł tam 1597.

Barrow przyl. na cześć Johna Barrowa, geografa ang. admiralicji, którego plan szukania drogi pn-zach 1818 r. dał pocho- do ważnych od-

kryć polarnych.

Basilicata, dziś n. prowincji wł. pierwotnie cała pd-wsch część pwpu Apenińskiego kraj, w którym rządzi *basilikos*, namiestnik basilewsa t. j. cesarza bizant; n. ta powstała w przeciwieństwie do Włoch pn, lombardzkich i karolingskich.

Baskowie, potomkowie plemienia iber. Waskonów, mówiących odrębnym, niearyjskim językiem; w n. tkwi pień *wask* 'człowiek'. Język swój nazywają *euskara*, a samych siebie **Euskaldune** 'mówiący językiem euskara'. — Imiennictwo bask. sięga znacznie dalej niż dzisiejszy szczupły, szczątkowy obszar językowy Basków. Waskonowie za czasów Strabona mieszkali między Ebrem (n. bask.) a Pirenejami; następnie w Katalonji i po francuskiej stronie Pirenejów, gdzie jednak element celt-rzym. był liczniejszy; n. Waskonów tkwi w terytorjalnej n. **Gaskonji** — w kapitulacji Karola W. 806 r. jest *Aquitania vel Wasconia*. — Baskowie byli w przedkolumbowym okresie najdoświadczeńszymi żeglarzami na oceanie Atlantycznym. Kolumb poznał się na Azorach z marynarzami baskijskimi, przyczem usługi, jakie mu oddali w dalszej podróży były zapewne decydujące dla odkrycia Ameryki, chociaż Kolumb zupełnie o tem milczy. Bask. imienn. widzimy na ameryk. wybrzeżu Atlantyku: w zat. Św. Wawrzyńca jedna z wysp zachowała miano *wyspy Basków*; jest tu miasto **Port au Basque**.

Basra, nierzaz i dawniej *Bassora*, arab. *al basra* 'miękki' biały kamień — od właściwości gruntu, na którym miasto zbudował 638. kalif Omar, jako ważny punkt strategiczny; możliwe, że od tego miasta nazywa się alabaster, arab. *al-basrat* 'kamień z Basry'.

Bassa cieśnina: Jerzy Bass, ang. lekarz odkrył ją 1797. stwierdziwszy

charakter wyspowy Tasmanji.

Bastia wł. 'twierdza, bastion' zbudowana w XIV. w. prze Genuę.

Baszkirzy, - *baszkurt* 'hodowcy pszczoł'; celują w pszczelnictwie; oprócz ulów ma Baszkir setki dzikich pni w lasach uralskich.

Batawja, założona przez Holendrów na miejscu dawnego miasta *Jakarta*, skr. *Jayakarta* 'miasto zwycięstwa' i według mody latynizowania XVII w. nazwana od łac. miana germ. plemienia *Batawów*, które mieszkalo nad dolnym Renem. Holendrzy po łac. nazywają siebie *Batavi*: *Deus mare, Batavus litora fecit* 'Bóg stworzył morze, a Holendrzy wybrzeże. **Passawa** z rzym. *castra Batava* 'obóz batawskiego legjonu Rzymian'.

Bath ang. 'zdrój, cieplica', równoznaczne z niem. *Bad*, jedyna cieplica w Brytanji, znana jeszcze Rzymianom.

Batlapowie p. Bantu.

Bautzen, słow. *Budyszyn*, p. Bydgoszcz.

Bawaria; pierwotni mieszkańcy północy tego kraju byli celt. Bojowie; główna ich siedziba — Czechy miała u Tacyta n. *Boiëmum* z *Bojo-haemum*, *haemum*, niem. *Heim* 'siedziba, mieszkanie', stąd niem. n. Czech *Böhmen*, około 800 r. *Boemia*. W czasach „wędrowki ludów“ przybyły do Bawarii germ. plemiona z Czech, stąd n. *Baiu-vari* 'mieszkańcy kraju Bojów' zlatyn. *Bajuvaria*, *Bavaria*.

Bayonne, bask. *bai* 'port', *ona* 'dobry'; od miasta Bayonne pochodzi n. bagnetu.

Bayreuth, *reuth* 'karczunek' p. Rode, a więc 'karczowisko Bawarów'.

Bazar 'ulica targowa, targ', poź. ze śrper. *waczar* we wszystkich językach Wschodu; **Bazar** na Wołyniu sowieckim, **Bazar** w pow. czortkowskim, **Nowi Bazar** w Serbji.

Bazylea 374. *Basilea*, późnorzym.

n. 'siedzieby cesarskiej, dworu'; za-rodkiem jej była *Augusta Rauracorum*, dziś *Augst*.

Beczuana, n. plem. *czwana* 'człowiek', przedr. *be* — oznacza 'zbiorowość ludzi'.

Beduini arab. *Badawi* lm. do *Bedu*, pień *badija* 'otwarte pole, step', który B. wyłącznie zamieszkują; oni jedynie mają prawo nazywać się *elAraba* 'mieszkańcy pustyń'.

Behistun, góra 30 km. na wsch od Kirmanszachu, stper. *Bagistan* 'kraj bogów'; n. *baga* Persowie odnosili tylko do Mitry. Stare to zatem miejsce kultu Mitry na górze, gdzie wysoko w rozpadlinie skalnej znajduje się olbrzymi pomnik zwycięstwa Darjusza z napisami *baghaja radi*, całkiem jak mówi Ruś: Boga radi 'dla Boga'. Pomnik i płaskorzeźby uważają Mahometanie za cud świata, podobnie jak Grecy uważali piramidy.

Beira, port. *beira* 'brzeg, wybrzeże'.

Beja p. Badajoz.

Bejrut, w nap. klinowych *Biruta* gr. *Berytos* do sem. pnia *bir*, 'studnia': źródła krasowe z wapiennych skał Libanu dostarczają miastu obficie wybornej wody; p. Bir.

Belbuck na Pomorzu pruskim nie mitolog. 'biały bóg', ale 'Białoboki', podobnie **Częstoboki**.

Belfast, irl. *Bel-feirsde* 'bród przez ławicę piaszczystą', która ciągnie się w poprzek przy ujściu rzeki Lagan: W czasie odpływu była ona suchą przeprawą przez rzekę, gdzie powstało ważne osiedle.

Belfort, fr. 'piękna twierdza': ważny punkt obronny w szczybie między Wogezami a Jurą; jądro miasta otoczone fortami, z których wspinały 'fort zamkowy', *Fort du Chateau*, leży wyniosłe na skale 67 m. wysokości.

Belgja n. królestwa od r. 1830; n. krainy powszechnie już od r. 1789 wzięta od celt. Belgów, opisanych

przez Cezara, ich kraj — *Gallia Belgica*; wywód niepewny: celt. *bolg* 'mężny wojowniczy'.

Belgrad, forma niem. właściwie *Beograd* 'biały gród', u Krzyżowców *Alba Bulgarorum*, *alba* 'białe' (miasto), *Belogradum*, punkt ważny już za czasów rzymskich — *Singidunum* (celt-rzym *dunum* 'gród').

Belize nazywa się od szkockiego awanturnika Wallace'a, w hiszp. pisowni *Balize*, który się w XVIII. w. uwijał z wielu innymi korsarzami na wybrzeżu Honduras; przygotowali oni grunt pod opanowanie przez Anglików tej części wybrzeża 1763 r.

Beludżystan 'kraj Beludżów', właściwie Baloczów; w czasie najazdu Seldżuków na Persję wywędrowali oni z Karmanji nad granicę indyjską; odtąd kraj znany pod n. B. Nazwa plem. *Baloczów* niewyj.

Belweder wł. *Belvedere* 'piękny widok': Pac ożeniony z Włoszką wybudował dla niej pałac 1662 i nazywał z włoska B.

Belt, p. Bałtyk.

Belz, n. rzeczka od *bełżenia*, czynności związanej z wodą; *Bełzec* zdrobn.

Benares; n. powstała ze skr. *Waranasi* 'posiadający najlepszą wodę'. Mowa tu o wodzie Gangesu; święte miasto Hindusów, miejsce pielgrzymek, gdzie zbierają się corocznie setki tys. pobożnych z całych Indji, składając ofiarę oczyszczalną w Gangesie. Woda rzeki jest pod miastem zdrowa i orzeźwiająca, uważana za najcenniejszą ofiarę; rozwoją ją po całych Indjach w kulistych dzbanach. W połowie XVII. w. władca mahometkański kazał największą świątynię bramańską zburzyć, na jej miejscu zbudował meczet i nazwał miasto **Muhammedabad**.

bender pers. 'port morski lub nad wielką rzeką', jako pożyczka u Turków, Arabów i Malajów sięga od Dniestru do Jawy i Zanzibaru.

Bendery nad Dniestrem na miejscu fortu genuńskiego z VII. w. należały do księcia Mołdawji pod n. *Gigin*, dziś u Rumunów *Gighin*. Bajazet II (1481-1512) miasto zdobył i odnowił, nadawszy mu tur. n. *Bender*. **Bender Abbas**, port szacha Abbasa I, który przy końcu XVI. w. uczynił zeń główne targowisko handlu perskiego po odebraniu Portugalczykom miasta Ormuz (p).

Bendomin, własność Będoma' p. Bytom.

Beneszów, czes. ,własność Bene-sza', Benedykta.

Benevento, łac. *Beneventum*, przybycie w dobrą godzinę' ważny punkt strategiczny dla Rzymian, którzy poprzednią jego n. *Maluentum* (rozumianą po łac. jako ,złe przybycie') zmienili eufemistycznie 268 r. przed Chr. aby uniknąć złej wróżby. Wróżby grały w życiu publicznym Rzymian wielką rolę; podobne zmiany p. Czar-toryja.

Bengawan, wielka rzeka' — największa rzeka Jawy.

Bénghazi, n. mnicha (marabuta) mahom. którego grób znajduje się blisko miasta.

Ben Nevis n. niejasna, pochodząca od plemion przedcelt. Wywód gaelski *Bein-nimh-bhatais*, góra z czołem w obłokach' nie jest dowiedziony.

Benue, *bee*, woda', *nue*, matka'.

Beocja, gr. Boiotia, gr. pień *boo*, wół' - może analogja do Wołynia (p).

Berberowie, przetrwała n. łac. *barbari*, co Arabowie słyszeli w rzymskiej Afryce; łac. *barbari* jest póź. gr. *barbaroi*, barbarzyńcy', jak Grecy nazywali ludy niegreckie; jest to n. czysto dźwiękowa, tyle co ,mamrotać' albo jeszcze lepiej po ros. bar-matati; znaczyło u Greków pierwotnie ludzi pomrukujących, nie mówiących zrozumiałym helleńskim językiem: n. zatem tego pokroju co Niemiec (p).

Berdyczów przechowuje n. plem.

torskich Berendejów, koczowników, tyle co, własność potomka Berendaja, największa ekspansja koczowników na stepach ukraińskich przypada na wiek XIII. Torkowie zostawili na Ukrainie n: Torczyce, Torków, Tor-kanówka, p. Torczyca, Czerkiesi — **Czerkasy**, Turpijowie - *Turbijów*, Połowcy - *Połowiec*.

Berezyna n. rzeczna nie pochodząca od brzóz; wyraz ten w gwarze nadrzecznych mieszkanców znaczy ,bagniste zarośla'.

— **berg** (prasłowo ar. p. Brzeg, Pergamon), w niem. n. ,góra', często zamiast — *burg*, gród', jako człon dodany do im. osob. jest formą dzierż; ang. — *borough* (mów boro).

Bergamasco p. Ligurowie. *Bergamo*, celt-rzym. Bergomum, jedna z najdawniejszych osad celt. w Italji podalpejskiej na stromej górze, celt. pień *berg* — ,góra'.

Bergen z Björgwin ,pastwisko na górach'.

Beringa cieśnina; Vitus Bering (1680-1741), duński marynarz w służbie ros. odkrył tę cieśninę w podróży 1725-1728, chociaż 60 lat przedtem objechał ją Deźniew (p).

Berlin n. słow. niewiadomo tylko czy odosobowa z przyr — *in*, czy jakas n. fizjograf. Położony w samym sercu Słowiańszczyzny zaodrzańskiej był osadą rybacką, poraz pierwszy pod tą n. 1244 r. Wywód z łuz. *barlen* czesk *brlen*, rusztowanie z belek zbudowane w poprzek rzeki dla chwytania drzewa spławionego'; albo może w związku z wypalaniem lasów, kroacko-dalm. *prliti*, palić' por. **Parlin** (woj. pomorskie i warsz.)

Bermejo, hiszp. ,purpurowy'.

Bermudas, odkrywca hiszp. Juan B. 1522.

Bern w Szwajcarii, założony 1191 przez księcia Bertholda V. i nazwany od dawnej posiadłości domu książęcego — marchji Werońskiej; **Verona** w ustach Germanów *Bern*; n. *Vero*

na niewyją. Była ona miastem Retów i Euganeów; ci ostatni - plemię celt. dali n. wzgórzom **Euganejskim** w pobliżu Padwy.

Bernarda przeł. (wielka) występuje pod tą n. dopiero w r. 1125; nazywa się od archidjakona Aosty Bernarda (um. 1086). Za czasów rzym. *mons Poeninus*, wspomniany w napisach: czczony tu był *Jupiter Poeninus*, opiekun miejscowych górali. Nazwa ta stoi w związku z Alpami **Pennińskimi**. W czasach Karolingów przeł. Bernarda była wiele uczęszczaną drogą z Francji i Niemiec zach. do Italji; na górze stał klasztor, zburzony przez Saracenów w IX w.

Berno, 1089 *Brnen*, czes. *Brno*, od słowa brnąć; n. rzeczna wielu potoków *Breń*, *Bryn timer*, sławne na Ru-si *Bryńskie lasy*.

Berun, zagadkowa n. prastarego osiedla w Czechach, związana może z bóstwem słow. *Perunem*. **Pirna** w Saksonji, słow. *Peruna*, góra *Pe-runa*, boga słońca: nad miastem wznosi się skała, dziś nazywana *Sonnenstein*, skała słońca'.

Berzawa, tracka n. rzeczna w Banacie, *Berzobis* według Trajana, por. słow. *breza*, brzoza'; raczej pień *brz*, ,prędkie' p. Bzura.

Besançon, celt-rzym. *Vesontion*, pień *bizon*, por. niem. Wisent.

Beskidy, n. miejscowa, żyjąca w ustach ludu w postaci **Bieszczad**, Bieszczady, p. Karpaty. Rozwadowski uznał ją za n. germ. nord. *besked*, niem. *scheiden*, rozdzielenie, rozgraniczenie'; sięgnięto nawet do trackiej formy **beskeidos*, stind. bhu-sz ,ziemia'.

Besneville n. nord. w Normandji od im. osob. *Björn*, niedźwiedź'.

Bessarabja od możnego rodu *Bassarabów*, który ujął w swe ręce przewodnictwo w ruchu wychodzącym Rumunów Karpackich ku Dunajowi; ta n. terytorjalna była ruchoma w czasie i przestrzeni, zależnie od

rozszerzania się władzy rodu; nazwisko Bassarab jest właściwie prz-zwiskiem, pochodzącem stąd, że gospodarowie kończyli swoje hramoty podpisem cerk-słow. *Bożyj rab*, słu-ga Pański', Rumuni aż do r. 1864. używali pisma cerk-słowiańskiego.

Besztau tat. ,pieć wzgórzy', **Pja-tigorsk**.

Betleem, do dziś u Arabów *Bet Lahem*, dom chleba, karmienia', sem. *beth* — ,dom' jest składnikiem bardzo wielu n. miejsc.: Pismo św. wymienia na niewielkim obszarze Palestyny 57 takich nazw. **Betabara**, z drugiej strony Jordanu, siedlisko na brodzie' **Betsaida**, dom rybołów-stwa' (p. Sydon) nad jez. Genezaret, miejsce rodzinne apostoła Pawła **Betulja**, *beth-el*, dom Boga'.

Betyckie g. termin naukowy, utworzony z rzym. n. Andaluzji, *provincia Baetica*, *Baetis* ibero-rzym. n. rzeki Gwadalkwiwir.

Będzin, n. odosobowa z przyr.-in, pień *bądz*, widoczny w n. sąsiedniej wioski Małobądz;

Biały — Czarny

a) Nazwy rzeczne.

Na całej kuli ziemskiej są powszechne n. rzek Czarnych i Białych. Czarna barwa rzeki związana jest z procesem chemicznym i pochodzi od rozpuszczonego we wodzie kwasu próchnicowego, który tworzy się przy rozkładzie ciał roślinnych na podłożu granitowem lub innych skał pierwotnych, bogatych w krzemionkę, nigdy zaś na podłożu skał wapiennych. Dlatego Czarne rzeki spotykamy tam, gdzie większość dorzecza leży wśród obszernych lasów na podłożu skał pierwotnych (p. Amur); przykład: Czarny i Biały Dunajec. **Biały Du-najec** powstaje z potoków płynących częścią z grupy Giewontu z trjaso-wych i jurajskich wapieni, częścią ze Stawów Gąsienicowych, gdzie w pierwszym rzędzie są również skały wapienne — lud go przeto słusznie

nazywa Białym. **Czarny** Dunajec przedziera się przez Tatry kanjonem doliny Kościeliskiej, ale wypływa z głębi trzonu granitowego trzema potokami źródłowemi; obecność kwasu humusowego sprawia w nim wrażenie barwy czarnej. — Kontrast rzek czarnych i białych rzuca się jednak najbardziej w oczy w klimacie tropikalnym, gdzie procesy chemiczne mają największe nasilenie. Stąd częste n. hiszp. **Rio Negro** 'rzeka czarna'. Przy ujściu Rio Negro do Amazonki płynie jeszcze milami ciemna jego struga wody, oddzielona ostrą linią od jasno-mętnych wód Amazonki. Białe i Czarne wody najliczniej występują w imienn. turk-tat: **Ak su** 'biała woda', **Kara su** 'czarna woda'.

b) Nazwy terytorjalne.

Biały i Czarny w n. terytorj. mają najczęściej znaczenie symboliczne: biały jest na Wschodzie symbolem starszeństwa, wyższości, czarny - symbolem pospółstwa, niższości; podłożem psychologicznym jest widok czarnego, brudnego niewolnika, chyłącego karku przed białym, czystym 'szlachetnym' władcą. Za czasów tatarskich powstała na Rusi n. 'białego cara', czyli najstarszego wśród książąt Rusi, potem cara Moskiewskiego. Turko - tatarskie plemiona wogóle chętnie nazywają kraje *Białemi i Czarnemi*: Turcy dzielili Wołoszczyznę na **Ak Iflak** (gr. *Vlaxhi* 'Włachowie' i - jest przydechem tur-tat. dodawanym zawsze do wyrazów czynających się od dwu spółgłosek) i **Kara Iflak** czyli Mołdawię. **Ak Iflak** miał za stolicę Bukareszt, który zawsze uchodził za górujący nad Mołdawią i innemi gospodarstwami wołoskiemi. Grecy Siedmiogród nazywają *Mawrowlachja* (*mawros* 'czarny' p. Morlacy). Ta sama jest geneza **Białochrobatów**, *Belochrobatoi* Konstantyna Porf. w znaczeniu 'wielkiej, starszej' Chorwacji. Symbolicznym

jest znaczenie n. Białej Rusi i Czarnej Rusi. **Białoruś** jako pojęcie Rusi północnej miało oznaczać niezawisłość od Rusi Kijowskiej; Andrzej Bogolulski (1158) powiada bojarom: „Ja całą *Białą Ruś* zasiedliłem miastami i wsiami wielkimi i uczyniłem mnogoludną“. Co do **Czarnej Rusi**, syn tej ziemi Korzon, mianujący jej stolicą Nowogródek, nie umie odpowiedzieć na pytanie, dlaczego właśnie 'czarna' i ma ochotę wogóle zaprzeczyć trafności epitetu, bo tu barwa czarna wcale nie panuje. Termin to książkowy, bo sami mieszkańcy nazywają siebie Białorusią, znany tylko z historii, a ukazuje się poraz pierwszy w kronice Gwagnina 1578 r. „A jest Ruś trojaka: jedna *Biała*, druga *Czarna*, trzecia *Czerwona*... Czarna — w ziemi Moskiewskiej około Białego jeziora i tam wszędzie ku Azji“. Anglik Fletcher (1591. O the Russe Common Wealth 'o ruskiem państwie') bałamutnie n. tę odnosi do Sarmacji: „dzieli się Sarmacja na dwie główne części, Białą i Czarną - *Białej* głównem miastem jest Nowogród Wielki, *Czarna* obejmuje księstwa Włodzimierskie, Moskiewskie Razańskie i inne. — Nazwy Białej i Czarnej Rusi utrwaliły się zapewne pod wpływem imienn. tatarskiego i mają oznaczać starszeństwo jednych grodów nad drugimi — Nowogród Wielki nad Nowogródkiem! W związku z niemi utrwaliła się n. **Rusi Czerwonej**, której podłożem jest n. **Grodów Czerwieńskich**, od głównego *Czerwieńska*, co samo jest n. rzeczna, jak wskazuje przdr. — *sk* (p.) Przyjęła się ona powszechnie od czasu Kaziimierza W. w postaci łac. *Rusia Rubra*. — Janko z Czarnkowa 1384 ma *Alba Russia* 'biała Ruś'. Na wschodzie wreszcie barwa czarna i czerwona jest symbolem stron świata: czerwona oznacza południe, czarna — północ.

c) Nazwy gór.

Powszechnie również na całej kuli ziemskiej są n. gór Czarnych i Białych — Białe od skał wapiennych i zwłaszcza od śniegów, Czarne od lasów albo ciemnych skał. Rzymscy np. geografowie wyprowadzali n. Alp od pnia *albus* 'biały', dodając objaśnienie *a candore nivium* 'od białości śniegu'. Typowym przykładem są n. dwu sąsiednich szczytów szwajc. Jungfrau i Mönch. **Jungfrau** niem. 'dziewica', stercząca wyniosła w śnieżnej bieli, iskrzącej się na słońcu; obok niższy, u stóp jej leżący, ciemny zakapturzony **Mönch**, „mnich“. Nazwa szczytu **Mnich, Mni-chay Chochołowskie** kilka razy w Tatrach. **Pop Iwan** w paśmie **Czarnohory**, od ciemnego płaszcza lasów, szczyt imponujący swoją wyniosłością — podłożem tej n. jest zarówno wyobrażenie kształtu jak symbol wysokości. **Tatry Bielskie** nie mają z bielą śniegów lub skał nic wspólnego: n. ich pochodzi stąd, że większa ich część jest w posiadaniu miasta Spiskiej Białej.

Biała n. wielu rzek i osiedli w Słow.

Białe morze, od białych mgieł, które je zalegają aż do lipca.

Białowieża; Długosz pisze, że Jagiełło wraz z Witoldem, przygotowując się wcześniej na wielką wojnę przeciw Krzyżakom przez 8 dni w r. 1409 polowali w *Białowieży* dla zaopatrzenia się w mięso żubrów i łosi, które kazali nasolić i w beczkach spławić Narwią i Wisłą na Mazowsze. Nazwa pochodzi zapewne od zamku myśliwskiego z 'białą wieżą' widoczną daleko z gąszczy leśnej.

Białystok, n. rzeczna, *stok*, 'potok'.

Biarritz, bask. *aritz* 'dąb' — 'dwa dęby'.

Bielany, Bielawy, Białynia, pień *biel* znaczy we wielu miejscach Słowiańszczyzny 'łaka, mokradło'. **Bielawskie** błota nad Bałtykiem.

Bielsk, Bielsko, forma przym. n.

rzecznej Biała.

Bielucha, najw. szczyt Atlaju 4450 m. od białych śniegów. n. analog. do Mont Blanc.

Biebrza od *bobru*; bóbr częsty w imienn. **Bobrujsk**, przyr.-sk wskazuje na n. rzeczna, **Bóbrka** zdrobn. również właściwa n. wodnej; w imienn. celt. **Bièvre** w Belgji z celt. *Bibrax* i *Bibracte*, największa twierdza Gallów dziś *Mont Beuvrey*, pień *bebro*, 'bóbr'.

Bihar, górzysta kraina Siedmiogrodu, ma swój odpowiednik w Czechach - *Biechory* i w Serbji - *Bijor*.

Bilbao, założone 1370 r. pod n. *Belvao*, bask. 'piękny bród' w znaczeniu dogodnej przeprawy przez rzekę, która od tego miejsca rozszerza się w zatokę morską.

Bilohorszcze, nie rus. *biła hora* 'biała góra', lecz etym. lud. pierwotnej n. *Bielogoszce*, forma dzierż. imienna Białogost.

bir, arab. 'studnia': *Bir* — n. wielu stacyj karawanowych na szlakach przez pustynie Azji i Afryki. **Bir es Seb, Bersaba** biblijna, prastare miejsce kultu, jak wogóle wszystkie źródła ważniejsze, 'studnia przysięgi' w tłumaczeniu biblij; n. ta jednak znaczy 'źródło wielbłąda, wytrzymującego 7 dni pragnienia': stąd do Egiptu jest 7 dni drogi przez bezwodną pustynię.

Biradzik arab. *bira* w tur. formie zdrobn. 'mała twierdza'.

Birmingham, ang.- *ham* 'dom, domostwo', częsty składnik n. miejsc. utworzonych od n. patronim. (z przyr. — ing, p.) *Backingham* 'domostwo klanu Buka'.

Birma n. niejasna, uważana za zepsutą n. plem. *Mranma* lub *Bama* 'mocni, potężni'; tak się mienia sami mieszkańcy.

Biskajska zat. od n. prowincji hiszp. **Vizcaya**, n. bask. tłumaczona: 'krajina gór'.

Biskra z n. rzym. *Viscera* dla

punktu strateg. wśród oaz: berber. postać Biskra świadczy o tem, że Rzymianie *ce* wymawiali *ke* por. Alicante.

Bizancjum, niejasna n. tracka, analogiczna do skr. n. portu *Vidzajadurga, vi-dzaja* ,zwycięski'; dorycka kolonja 660 przed Chr.

Bizerta, stara fenicka kolonja *Hippo*: ,twierdza', którą dla odróżnienia od innej ważnej osady *Hippo* na wybrzeżu afryk. nazywano *Acheret* fen. ,drugi, inny'. *Hippo Acheret* Grecy zamienili na *Hippo Diarrhytos*, u Rzymian *Zarytus*, z czego rom. *Hippone Zarito*, przekształcone przez arab. skrót fonetyczny na *Bizerta*. Jak za czasów fen. miasto to było z nazwy i położenia twierdzą, tak i dzisiaj jest silną twierdzą morską, broniącą afryk. wybrzeża Francji. Fen. *ippo* ,ogrodzenie, twierdza' znajdujemy często w starych n. kartagińskiej Hiszpanji, p. Lisbona. **Bone** w Algierze nazywała się wprost *Hippo* ,twierdza' (w rom. postaci *Hippone*, z czego arab. postać *Bone*); Rzymianie dodawali *Regius* ,królewski', bo była stolicą króla Massynissy.

black ang. ,czarny', **Blackburn** ,czarny potok' p. bourn.

Blanckenberge ,białogórze'.

Blanco, *bianco*, *blanche* ,biały', stąd poz. niem. *blank* ,biały' częste w n. miejsc. przył. *Blanco* ,biały' od blasku wydm piaszczystych *Bahia blanca* w Argentynie.

Bloemfontein, hol. ,źródło porośnię kwiatami'; mowa tu o znanej roślinie pd-afr. welwiczji, która wprawiała Holendrów w zdumienie. Burowie w bezwodnych stepach wiele tworzyli n. osiedli ze składnikiem *fontein* ,źródło', analogja do arab. *bir*.

Blue Range, Blue Ridge ,góry błękitne'.

Blagowieszczeńsk (1858) ros *Blagowieszczenie* ,święto objawienia Archaniola Gabrijela'.

Błotne jez. z czego węg. *Balaton*,

p. Psków.

Bobrujsk p. Biebrza.

Bocca wł. ,ujście', fr. *bouche*,

Bochholt tyle co dzisiaj *Buchholz*, niem. ,bukowy las'.

Bochnia od pnia *bech*, nierzadkiego w dawnych n. miejscowych; czeski *Bechyň*; znaczenie nieznane.

Bodeńskie jezioro, pierw. postać *Bodem See* od *palatium* — grodu cesarskiego *Bodman*, który leżał na pn-zach końcu jeziora; zamek ten znikł, ale n. jez. się utrzymała, chociaż w XII. w. mówiono o jez. Konstanczeńskim; rzym. *lacus Brigantinus* ,jez. Brygantów (p. Bregenz). Rzymianie mieli tu flotylę.

Bogoryja p. Czortoryja.

Bogota zał. 1537 przez Hiszpanów i nazwana od tytułu miejscowego władcy *bogota-bcake*, bogota ,słońce'; pełna n. *Santa Fé de Bogota*, od *Santa Fé* ,święta wiara' w Hiszpanji, miejsca urodzenia fundatora.

Boh p. Bug.

Bojki n. plemienia ruskiego, zajmującego część obszaru Karpat; pochodzi od używanej przez nich partykuły *boj*, bo-i. U Konstantyna Porf. jest n. terytorjalna *Boiki*, „z krainą (topos) Boiki graniczy kraj Franków równie jak Wielka Chrobacja, niechrzczona czyli Biała”.

Bolechów ,własność Bolecha', Bolesława.

Boliwia; w r. 1825 prowincje peruwjańskie *Alto Peru* ,wysokie Peru' ogłosiły się niezależną republiką i przyjęły n. *Republica Bolivar* przez wdzięczność dla Szymona Bolivara (1783-1830), wyzwoliciela — *Libertador* - Ameryki pd z jarzma Hiszpanów.

Bologna, celt-rzym. *Bononia*, dawna etruska posiadłość *Felsina* (600-400 r.), zdobyta i nazwana przez celt. Bojów; pień *bon-a* ,miasto'. *Bononia* w Galji — **Boulogne** (kilka razy).

Bonn w Niemczech, u Rzymian *Castra Bonnensia* albo *Bonna*, również celt. *bon-a* ,miasto', może ,pole'

Widin w Bułgarji, pierwiej *Bdyn*, jest słow. przeróbką rzym. n. *Bononia*.

Bombay powstało z *Mumbay*, *Mumba-devi*, małżonka boga Sziwy, która tu miała prastarą świątynię.

Bone p. Bizerta.

Bonin zepsute z jap. *Munito*, *mu* ,bez' *nin* ,ludzie' — ,wyspy bezludne', 1593 odkrył je Japończyk Ogazawara, stąd ich n. oficjalna (1870) *Ogazawara Szima*, jap. szima ,wyspa'.

Boothia Felix, dotarł tu kapitan John Ross 1829 i nazwał na pamiątkę szkockiego gorzelnika Feliksa Booth, który finansował wyprawę sumą 17 tys. funtów.

Bora, silny wiatr na pn-wsch wybrzeżu Adrjatyku, n. wł. ze słow. *bura* ,burza'.

Bordeaux celt-rzym. *Burdigala*: gwara ludowa średniowiecza знаła wyraz *bordigala*, *burdicala*, ,sadzawka na ryby'; w pd Francji miał on jednak znaczenie ,folwark, ferma'; n. bardzo częsta we Francji.

Borneo, pierw. n. pn części tej wyspy, gdzie istniało malajsko-mahom. państwo *Burmi* (pień skr. *bhurmi* ,kraj'). Pigafetta na okręcie Magalhaesa przyplłynął do tego wybrzeża 1521 i nazwał je *Bourné*, co potem w postaci Borneo powszechnie przyjęto w Europie. *Brunei* od miasta tej n. jest ang. częścią wyspy. Islam dotarł do Borneo w połowie XVI. w. Od r. 1602. odwiedzają wyspę regularnie Holendrzy.

Bornholm miał strnord. n. *Burgundarholm*, *holm* ,wyspa'; Burgund należy rozumieć jako imię osob. nie zaś n. plem.

Bornu, państwo mahom. w środkowym Sudanie, n. niejasna, zapewne związana z n. plemienia Berberów.

Borodino słow. *brdo* ,wzgórze'.

Boryslaw, n. odosob. stare gniazdo ruskiej szlachty, która dzierżyła banie i okna solne.

Bosfor, gr. *Bosporos* Grecy rozumieli jako ,krowi bród', łącząc z tem

mit o kochance Zeusa *Io*, która cieśninę przepłynęła w postaci krowy. Ważna ta jednak droga miała n. przedgrecką, a gr. jej postać jest zapewne etym. lud.

Boston, pierwotnie *Botolphstoun* ,miasto Botolfa'; powstał on dokoła klasztoru św. Botolfa, patrona żeglarzy; klasztor założono już 654 r. W epoce panowania Normanów Boston był po Londynie największym miastem w Anglii. Boston w Stanach Zj. pierw. *Tremont* ,trzy wzgórza', na których były indj. osiedla; n. dzisiejszą otrzymał 1630. od gubernatora kolonji J. Windtorpa.

Bośnia od rzeki *Bosny*, forma zlatyn; u Serbów n. teryt. *Bosna*, równobrzmiąca z rzeczną, podobnie jak Morawa; już u Konstantyna Porf. (950 r.) osobna kraina *chorion Bosona* ,kraj B.'. Nazwa rzeczna stoi w związku z alb. *bos* ,żupa solna'; źródła solne dorzecza Bosny grały wielką rolę w historii kraju; Konstantyn Porf. wymienia miasto *Salines*, słow. *Solna* już u Pliniusza *Sallis*; w drugiej połowie XIII. w. utworzył węg. Bela IV. banat *Sol*; za czasów tur. n. zmieniła się na *Tuzla*, tur. ,sól'.

Botnicka zat. od nadbrzeżnej krainy *Botten*, stnord *botn* ,dno doliny'.

Botokudzi, port. *botoq* ,czop': wkładają w przedziurawione uszy i wargę dolną drewniane czopy nieraz wielkości dłoni.

Boulogne p. Bologna.

Bourges celt. n. plem. *Bituriges*: *bitu* ,świat', *rig* — ,władanie'.

- **bourne** ,potok, woda płynąca'.

Bozen, wł. *Bolzano*, n. niewyj.

Brabancja stgrniem. *brahha* ,ziemie nowinne', *banz* ,powiat, kraj'.

Bracki Ostróg, etym. lud. z *Burjacki Ostróg* ,burjacka twierdza', założona przy porohach Angary 1654. przeciw często buntującym się Burjom.

Bradford, ags. *Bradanford* ,sze-roki bród'.

Brahmaputra, mitolog. n. skr. ,syn Brahmy' w związku z kultem żywiołu wody.

Braila n. rus. często spotykana na Ukrainie jak *Brahiłów*, *Brahin*; w Macedonii jest *Brailovo*; n. odosob.

Brama Morawska, u Pola „Łęg Morawski” oddziela Beskid od Sudetów.

Brandenburg, u Widukinda półsłów. forma *Brennaborg*, gród założony przez Wilców i nazwany *Brannibor*, *bor* nie ,las’ lecz ,walczący’, *bronn* ,walka’: ze słów. *bor* powstał nieraz składnik — burg w ziemczonych n. miejsc.

Brasław, gród księcia połockiego Brjacesława (um. 1044.)

Braszów, pierwowzór węg. *varos* ,miasto, gród’: w r. 1252. dokument niem. mieszkańców tego miasta nazywa je poprostu *Stadt* ,miasto’. Leży ono w środku wielkiej i żyznej kotliny, zamkniętej wysokimi górami i trudno dostępnej: w tym zamkniętym świecie Braszów był wcieleciem ,miasta’.

Bratysława 907 *Brezalawespurg*, słowackie *Przeclaw* + niem. - *burg*; n. Bratysława dziś oficjalnie przyjęta dla Preszburga polega na pomyłce Szafarzyka, który w swoim *Zemlevidzie* Slovanskim (1842) umieścił ją drobnym drukiem obok n. niem. Węg. Pozsony (czyt. pozoń) jest zapewne przeróbką słów. n. *Poznań*: imię osob. *Poznan* występuje często w dok. węg. XIII. w.

Brazylja, n. wcześniejsza niż Ameryka. Dla dzisiejszego kraju występuje pod r. 1530. w postaci *Terra do Brazil*; tymczasem w polskich kodeksach 1472. czytamy: „brazylja nazwa drewna farbiarskiego azyjskiego”. Malajskie *brezi* przytacza Marco Polo. Na mapach XIV. i XV. w. rysowano w oceanie Atlantycznym wyspę *Brazil*, twór wyobraźni żeglarskiej. W poszukiwaniu tej wyspy wybierali się na ocean ang. kupcy

z Bristolu, co było pierwszą próbą sił Anglii na otwartym oceanie. Portugalczycy, odkrywcy ląd mniej więcej w miejscu owej fantastycznej wyspy na mapie, nazwali go *Brazil*, zwłaszcza, że na wybrzeżu znajdowali również drewno farbiarskie.

Brazzaville 1880 przez zdobywcę Konga franc. hr. de Brazza.

Brda 1145 *Dbra* i tak jeszcze w XIII. i XIV. w. Nazwana od *dbry* t. j. debry; podobnie **Brjańsk**, w dok. Dbrjansk, -*sk* forma przym; powszechność tej słów. n. wodnej stoi w związku z celt. *dubra* ,woda’, p. Dover.

Brdo, **Brdy** słów. *brdo* ,wzgórze’.

Bregencja, Strabo *Brigantion*, celt. plemię *Brigantes*, *brgant* ,wysoki’, tu ,szlachetni’ lub ,mieszkańcy gór”; p. jez. Bodeńskie.

Breitenfeld, niem. ,szerokie pole’.

Brema, niem. *Bremen*, 788 *Bremon*, n. niejasna, może germ. *brem* ,grunt bagnisty’.

Brenner, klucz Italii, nazywa się od celt. górali *Breonów*; stary szlak transalpejski znaczone rzymskimi kamieniami milowymi.

Brenta celt. n. wodna we Włoszech, Anglii i Niemczech, *brant* ,woda’ górską’.

Breń p. Berno.

Bretanja p. Wka Brytanja.

Briançon rzym. *Brigantium*, p. — briga.

— **bridge** ang. ,most’.

— **briga**, celt. ,wzgórze obwarowane’, człon wielu celt. n. miejsc znanych z napisów i z geografii grecko-rzymskiej.

Brighton, *Brighthelm-stone* ,Kamieniec Brighthelma’ biskupa anglosask.

Brindisi, pierwotnie *Brenda*, potem *Brentesion*, rzym. *Brundisium*; Strabo objaśnia od messapijskiego wyrazu *brention* ,głowa jelenia’, ponieważ zatoka portowa miała liczne odgałęzienia w kształcie rogów jelenich; dziś — zamulone, znikły te od-

gałęzienia, a tylko dwa pnie pozostały.

Brisbane na pamiątkę generała B. gubernatora Nowej Pd Walji (1821-1825).

Bristol, poch. niejasne; w najstarszych dok. *Brigstow* jako zach granica osiedlenia Sasów.

— **briva** w n. celt. ,most’; pozostałowe Francji jako *Brive*, *Brives* itd. **Chabris** powstało z celt. *Carobriva* ,kamienny most’.

— **bro** w n. skand. ,most’.

Brocken 1490 *Brackenberg*, *bracken*, ,kosodrzewina’, drzewo skoślawiałe.

Brody wołyńskie 1441 na *brodach* przejście przez bagniska, znane z wczesnych dziejów. Bród, n. powszechna w Słowiańszczyźnie, *Bród*, *Bródno*, *Międzybrodzie*, *Przedbrodzie*, *Brodnica*. Wiele jednak n. podobnych pochodzi od zawołania szlacheckiego ,brody’, np. **Koziebrody**. Brody były pierwotnie ważnym punktem dla osadnictwa; toteż wszystkie języki indoeuropejskie mają dla brodu wspólny pień: celt. *rito-s*, germ. *ford*, *Furt*, *fjord*, gr. *poros*, łac. *portus*.

Broka rzeka, a przy ujściu miasto *Brok* w dok. XIII. w. *castrum Brok* pień broczyć; por. jednak celt. *brokko-s* ,borsuk’: w Polsce pn n. rzeczne, zbliżone do form celt. są bardzo ciekawym zjawiskiem — *Brdo*, *Drwęca*, *Waka*, *Usza* itd.

Brooklyn p. Nowy Jork.

Brügge, w VII. w. *municipium Brugense*, hol. *brug* ,most’; niem. *Bruck*, - *brücke* ,most’ powszechne w imienn. **Zweibrücken** ,dwa mosty’.

Brühl ,bagnista łąka porośła krzakami’, dosłownie Polesie; niem. póź. z fr. celt. *breuil* ,las bagnisty’.

Brukalice p. Żarnowiec.

Bruksela, X. w. *Brucella*, holend. *broek* ,moczar’ *sela*, pień *siedeln* ,osiedle’; jądro miasta leżało na gruncie bagnistym. Identyczną jest n. niem. **Bruchsal**; ang. *brook* znaczy

,potok’, **Millbrook** ,młyński potok’.

Brunów, niem. *Brauschweig*, 1031 *Brunsvich* ,osiedle Bruna’ p. Greenwich.

Brussa gr. *Prusa* (IV. w. przed Chr.) mylny wywód od imienia króla Bitynii Pruzjasza, u którego Hannibal szukał schronienia.

Bryzgowja, niem. *Breisgau*, *gau* — jednostka terytorjalna pierwotnych Germanów, tyle co ,żupa’, a zatem ,obszar miasta Breisach’, celt. *Brisiacum* ,własność osoby Brisa p. — acos.

Brzeg i jego liczne gniazdo, prastłowo ar. **berg* ,wyniosłość, góra’; stąd *brzegi* ,ogólskał’. **Brzesko**, bardzo stary gród, powstało z Brzeżsko ,skalne’. **Brzeżany** także od skał, które występują opodal; przyr. - any, oznaczający mieszkańców, może tu być wtórny. W Czechach i Serbii **Breg**, **Bregi**.

Brześć Kujawski, stary gród księżący, n. lasu czy gaju brzostowego. **Brześć** nad Bugiem, w puszczy brzostowej nad Muchawcem, nazywał się jednak *Berestow* więc n. odosob.

Buchara jest tur-mong. formą nazwy skr. *Wichara* ,klasztor’, sięgającej pierwszych wieków ery chrześcijańskiej, kiedy buddyzm szerzył się w Azji środkowej; pod n. *Pu-ho*, co jest chiń. wymową formy Buchara, w chiń. źródłach 630 r.

Buczacz rus. n. odpowiada pol. formie *Bądecz* p. Bydgoszcz.

Budapeszt n. słów. złożona z dwu n. dla oddzielnych osiedli. *Buda* (1200 r.) ze zamkiem królewskim; węg. końcówka — *a* odpowiada skądinąd słów. przyr. - in, zatem *Budin*, co jest identyczne z Będzinem; wywód ze słów. wuda ,woda’ jest mylny — chciano w ten sposób Bude utożsamiać z jej celt.-rzym. n. *Aquincum*, celt. *akink* ,woda obfita’, t. j. ciepłe źródła na wyspie Dunaju w śródmieściu. **Peszt** (1148) strsl.

peszt ,skała pieczara', co odnosiło się do skalistego brzegu Dunaju, u stoku góry zamkowej; wyraz ten przyjęli Węgrzy od Słowian bułg. nad dolnym Dunajem i nad średni przeniesli; n. *Peszt* potem przeszła na osiedle na nizinie po przeciwległej stronie. Niemcy, którzy tu poczęli osiedlać się przy końcu XII. w. rozumieli n. *Peszt* ,piec' stąd niem. n. *Ofen* ,piec'.

Budziak, tat ,ką, zawęgle', tłum. stśłow. n. *agł* ,węgiel' na oznaczenie ziemi położonej w kącie nieprzekraczalnego Dunaju i limanów Prutu.

Budziejowice ,klan Budiwoja'; najstarsze osady Czechów, rolnicze na żyznych gruntach, obejmowały cały klan, ród, mieniąc się imieniem naczelnika z przyr. - *ici*; podobnie np. **Litomierzyce**, wyraźnie wspomniany klan czeski *Latimirici* 993 ,klan Lutomira'. W XIII. w. kiedy pamięć o klanach wygasła, przyr. — *ici* zamienił się na — *ice*.

Buenos Aires hiszp. lm ,dobre powietrze', dobry klimat: przy pierwszym wylądowaniu Hiszpanów w tym miejscu 1535 r. jeden za załogi miał zawołać: *que buenos aires son estos!* ,co za wspaniały klimat jest tutaj'. Toteż miejsce to nazwano odrazu *Puerto Santa Maria de Buenos Aires*. Klimat jednak nie jest wcale tak błogi jak n. głosi (nagle zmiany temperatury i gwałtowne burze niosące pył z pampasów).

Buffalo, ang. ,bawół': trzody bawołów żerowały przy ujściu potoku do jez. Erie; pierwsze osiedle białych 1791, 1801 było ono pierwszym miastem nad jez. Erie.

Bug słow. n. rzeczna, powtarzająca się w n. **Boh** i wielu nazwach miejsc. **Busk** nad Bugiem, jeden z najstarszych grodów, forma przym. *Bużsko*, **Busk** kielecki także z n. rzecznej Bugu. Bug, n. rzeczna także w Macedonji; w Rumunji *Buzeu*, uważany jednak za n. tracką *Museos*,

pień *bhug*; dalej w n. miejscowych takich jak **Probużna** na Podolu w bliskości wsi **Uwisły**. Jest to słow. n. wodna należąca do pnia łac. *fugio* ,uciekam' z samodzielnym rozwojem znaczeniowym. Brückner w Słowniku etymolog. objaśnia: „jedyny naszego Bugu wywód podał mistrz Wincenty Gerwazjuszowi Anglikowi w w. XII: od ,zgięcia', niem. *Bug* (,srebrne bugi', nord. *baugr* były monetą i ozdobą ,naramienniki'); to *bug* przyjęli już Prastłowianie w III. w. od Gotów; ocalało w cerk. *bug* ,pierścieni'. Wywód ten niestosowany zresztą przez Brücknera do Bohu, sprzeczny jest z genezą imiennictwa wodnego.

Buitenzorg, hol. ,wolen trosk'; miejsce to położone w cudownej zdrowej okolicy jest siedzibą generalnego gubernatora Indji holend. i uzdrowiskiem urzędników, którzy tu uciekają przed febryczną Batawją „grobem Europejczyków“. Nazwa ta jest tłumaczeniem fr. *Sanssouci* ,bez trosk', podobnie **Pausilipo** z gr. *pausilipo* ,bez smutku'.

Bukareszt Jabłonowski tłumaczy *Bukoroszcze* ,gaj bukowy': drewnianym jest najstarszy kościół miasta, kościółek *Bucura*, przypisany legendarnemu założycielowi Bukurowi (XV. w.) Dzisiejsza wsch. granica buka omija nizinę Wołoską. Sądząc z przyr. - eszti, mamy tu stśłow. n. patronomiczną ze znaczeniem ,potomkowie Bukura'.

Bukowina „las jest bukowy przeciągiem dwóch mil rozwlekły, Bukowina od drzewa buczyny rzeczony" (Kromer 1555, tłumaczenie 1611). **Bokowina**, osada w Peloponezie.

Bułgarzy; n. Bułgarów zjawia się w źródłach gr-bizant. od IV—VI w. Niewiadomo jaki był ich stosunek do tych Bułgarów, którzy od r. 650 (około) poczęli podbijać Słowian i zesławiańszczone plemiona romańskie; niewiadomo następnie, czy ci B. byli

plemieniem turskiem; niejasna na koniec jest sama nazwa. Stąd, że Grecy pisali *Boulgaroi* (literę *B* czytali ,w'), widziano w niej n. teryt. ,mieszkańców z nad rzeki Wołgi', gdzie przebywali istotnie w sąsiedztwie Madjarów i Chazarów; mylnym jest także wywód ze stbułg. *buł* ,szlachetnie urodzony', przyr. — *ar* uważany za lm, co także stosowano do nazw Madjarów i Chazarów. Niedawno wreszcie (1926) ukazał się pogląd, że n. B. jest pochodzenia gotycko-bałkańskiego, w związku z niem. *Balger* ,rozbijaka', *sich balgen* ,bić się' — znane np. z dokumentów imię osob. Bulgaranus.

Bunar Hissar tur. ,źródło gród'.

Bourbon, *Bourbon l'Archambault* (Archembaldus), gniazdo rodu Burbonów, z łac. *Aquae Bormonis*, cieplice pod opieką celt. bóstwa *Bormo* równoznacznego z Apollinem. Tabula Peut. n. tę podaje w miejscu dzisiejszego Bourbon-Lancy.

Bureja, mandż. bira ,rzeka'.

Burgaz z gr. *pyrgos* ,wieża'; **Pyr-gos** w Grecji bardzo często.

- **burg** niem. ,gród' p. - **berg**.

Burgenland ,kraj zamków', powojenny terytorjalny nabytek Austrii; n. pochodzi od wielu zamków wzniesionych szczególnie w XVI. i XVII. w. w tej niatureckiej części Węgier przeciwko Turkom; podobnie **Zameczki Podolskie** przeciw Tatarom.

Burgos, lm do hiszp. *burgo* ,zamek'; 884 z połączenia kilku sąsiednich podgrodzi; germ. *burg* ,ogrodzone wzgórze' jest pożyczką we wszystkich rom. językach: wł. **Borgo** częsta n. miejscowa.

Burgundja, 677 *Borgundia*, fr. *Borgogne* n. plem. germ. Burgundów (pień *burg*, *berg*), którzy zaczęli się tu osiedlać od połowy V w.

Burowie, osadnicy holend. w Afryce pd, hol. *boer*, niem. *Bauer* ,rolnik'. Burowie osiedlali się w kraju Przylądkowym od r. 1652 a już w r.

1659 doszło do wojny z Hotentotami.

Busk p. Bug.

Buszir p. Abuszehr.

Buszmeni, hol. *bosjemans* ,ludzie mieszkający w zaroślach krzaków'; germ. *bush*, poź. śrłać. *buscus*, wł. *bosco*, fr. *bois*. **s'Hertogenbosch**, fr. *Bois le Duc* ,zarośla książęce'.

Butan z n. plemienia *Bhutja*, odłamu Tybetańczyków; ci nazywają siebie *Bod - pa* ,ludzie Bod'.

- **by** przyr. w imienn. duńskim ,zabudowanie', por. niem. *Bau* ,budowa'; poznała imiennictwa nord: na wsch. W. Brytanji znajdują się liczne n. miejsc. z tym przedrostkiem - *Naseby*, *Saxby* ,osiedle Saksa', oczywiście wśród duńskich Normanów, p. Derby. Pochodzi to stąd, że z przeciwległego wybrzeża osiedlali się tu Duńczycy. Dzisiejsza niem. granica jez. od strony Duńczyków odcina pas szerokości 40 km. aż do zatoki Kilońskiej, gdzie występują przyr. - by.

Byczyna, (X. w.) ,własność osoby Byka'; **Bychów** ,własność Bycha', Byka.

Bydgoszcz, 1287 *Bidgoshia* ,własność Bydgosta'; imię osob. należy do *budzić*. Człon byd - występuje częściej z nosówką *będ* -: **Będzin**, **Będomin**. *Będieszyn*, łuz. **Budiszin**, z czego niem. *Bautzen*.

Bystrzyca, **Bystra**, powszechna u Słowian n. rzek górskich, co płyną z wielkim pędem. W Karpatach polskich i rumuńskich, słowackich i ruskich, w Alpach słowiańskich i na całym pwpie Bałkańskim można sporą setkę potoków i rzek Bystrzyc naliczyć, a znacznie więcej nazw osiedli; nad *Bystrycą* leży Lublin, *Bystrica* dopływ Desny *bystrzyca* jako termin naukowy odpowiednik wł. **torrente**. Bardzo wiele Bystrzyc zmieniła etym. lud. słowiańskich sąsiadów - Niemcy Alp i Sudetów na **Feistritz**; bez zmiany utrzymała się n. **Vistrice**

w Grecji środkowej i na Eubeji; na obszarze włoskim na zachód od Tagliamento jest osada **Vistorta**. W ziemiach słow. przyłączonych po wojnie światowej Włochy zmienili Bistricę na **Torrente**.

Bytom, 1157 *litum munitissimum castrum*, forma dzierż. przez zmiękczenie końcowej spółgłoski 'własność Bytoma'; imię osob., Bytom (imie-

słów, zachowany jeszcze we formach *znajomy, widomy*) wiąże się językowo z byciem, pobytem.

Bzura, powstało z **brzura, barzy*, 'rychły' to samo co 'bardzo'; Bzura jednak jest rzeką niziną, leniwie płynącą, pod Łęczycą robi wrażenie wody raczej bez prądu niż rzeki. Pień *brz* 'prędkie' częsty w n. rzecznych, p. Berzawa.

Caceres, rzym. *Colonia Norba Caesarina*, pochodzenia rzymskiego.

Cádiz 1100. przed Chr. założony przez Fenicjan ze Sydonu jako miejsce składu cyny przywożonej z wysp **Kassyterydzkich** (p.) i srebra z *Tarsiszu* (p. Tarsus); n. fen. była *Godir* z przedimkiem *Haggadir*, mur, ogrodzonego i obwarowanego. Grecy z ten. zrobili *Gadeira*, Rzymianie, - *Gades*, Arabowie *Kadis*, co stało się pierwowzorem hiszp. postaci. Puniczkie *aghadir* przeszło do języka libu-berb. we formie *agadir* 'mur, stroma skala', co jest n. portu **Agadir**.

Caen z celt. *Catumagus*, *catu* 'wałka', *magus* 'pole', często w celt. nazwach.

Cairn Gorm celt. 'góra błękitna'.

Calais celt. n. plem. *Caleti*, celt. *kaletos* 'twardy', często w n. plem. *Caletes* pozostało w n. krainy *Pays de Caux*.

Callao, peruwj. *collao*, południowy, częste w imienn. **Calisaya** 'południowy kraj' (na pd od Cuzco) nazywa się najważniejszy peruwjański obszar drzewa dostarczającego kory cynchoninowej.

Cambridge, u Bedy *Granta caestir*, w Domesdaybook *Grantebrigga* most przez rzekę Granta.

Cámpina „rumuński Borysław”

nie od rum. *câmp* 'pole', ale z słów. *kapina* 'krzak jeżyny'; w samej rzeczy miasto leży na wzgórzach, nie zaś na równinie; *câmp* nazywają Rumuni równe pole, przylegające do gór, stąd częste w Rumunji n. **Cam-polung** 'pole długie'.

Cannae, illir. *kanina*, messap. *kan-na* 'szumieć', stąd 'sitowie'; tu należy *Canusium*, kilka razy w rzym. Italii, z czego wł. **Canosa**: na skale kanuzyjskiej zbudowany był zamek, słynna w dziejach **Kanossa**.

Canterbury, n. pochodząca od Brytów; pierwowzór celt. *Kaerkent*, miasto nad rzeką Kent, z czego ags. *Cantwara-byrig* 'gród Kantwara'.

Cap, **Capo**, **Cabo** upowszechnione u ludów rom. z łac. *caput* 'głowa'; w klasycznej geografii nieznana w tym znaczeniu zgadza się n. ta z arab. **Ras** 'głowa'; analogicznie dlniem. *hceft* 'głowa' p. Rozewie. Wyraz ten szczęśliwie przetłumaczono w drugiej połowie XVIII. w. przez „przylądek w morze wybiegający”.

Capetown ang. tłumaczenie holend. *Capstad* 'miasto przylądka' Dobrej Nadziei. Warownię zaczęli budować Holendrzy 1666, 1806 Anglicy.

Capri z łac. *Capraea*: najstarszy punkt oparcia kolonistów greckich w zat. Neapolitańskiej, gr. *Kaprai*, *kapros* 'odyniec'.

Capua, 600 przed Chr. przez Etrusków założona na miejscu osiedla Osków; do ar. pnia *kap* 'kopać' gr. *kapos* ogród; p. Kampanja.

Caracas, n. plem. właściwie *Karakoto*, plemię wojownicze, które dawało się Hiszpanom we znaki; miasto założone 1567 pod n. *Santiago de León de Caracas*. Stąd n. ang. *St Yago*: Anglicy złupili je i spalili 1595.

Carodunum celt. 'Kamieniogród', p. — *dunos*. Ptolemeusz wymienia dwa takie osiedla w Sarmacji, których umiejscowienie było przedmiotem sporów; jedno z nich umiejscowiono mylnie pod względem położenia i nazwy z Krakowem; drugie u granic Dacji i Sarmacji - to chyba **Kamieniec Pod.** W każdym razie mamy tu do czynienia z grodem na pontyjskim szlaku, które przez ujście Sanu (ważny komunikacyjny punkt Sandomierz!) prowadził do bursztynowego wybrzeża.

Carogród n. słów. Konstantynopola.

Carrara wł. 'kamieniołom', z łac. *quadraria* 'kwadry', duże bloki kamienne. Słynne tu są łomy marmuru, z którego wzniesiono monumentalne kościoły włoskie czasów Renesansu. Rzymianom znany był pod n. *marmor Lunensis*, z portu *Luna* (port etruski), dziś ruina *Luni* 2, 5 km. w głębi łądu.

Cartagena otrzymała n. od Hasdrubala 228. przed Chr. U Rzymian *Carthago Nova*.

Casablanca, port. 'dom biały'; założona przez Portugalczyków 1515 na miejscu zniszczonej przez korsarzy *Anfy*, kwitnącego miasta handlowego w średniowieczu. Nazwa ta pozostała mimo, że Portugalczycy wkrótce musieli miasto opuścić. W XVIII. w. sultan Marokka założył je na nowo a n. przetłumaczył po arab. *Dar al Baida* 'dom biały'.

Caserta, zamek *Casa erta* 'dom stromy'; olbrzymi pałac zbudowany 1752. r.

Castra, łac. *castrum* 'obóz wojenny, obronny', najskuteczniejszy instrument panowania Rzymian. *Castrum* żyje bezpośrednio lub pośrednio w przemnogich n. miejsc: ags. *cester*, ang. — *chester*, *caster* niem. Cassel (p.) Postać *castellum* przeszła do wszystkich języków rom: *castello*, *château* itd. W ngr. *Kastro* (p. Kasta-muni), co przeszło do Arabów (p. Luksor), a stąd jeszcze raz do Hiszpanów, w postaci *Alcazar* (p.)

Catania z fen. *katn* 'mały' t.j. 'mały port'. *Kothon* nazywała się pn część portu Kartaginy od małej wysepki, która go zamykała.

Catskill, urocze letnisko mieszkańców Nowego Yorku, n. holend. *kat* 'kot'. *kill* 'parów', parów dzikich kotów. Indianie nazywają te góry Orti Ora 'góry podniebne'.

Ceāra, indj. *ciara* gatunek papugi.

Cejlon, pierwowzorem tej n. jest skr. *Sinhala dwipa* 'wyspa Sinhalów'. Syngalezami nazywamy dziś jeszcze mieszkańców Cejlonu; skr. *sinhala* 'lew' było przydomkiem aryjskich zdobywców tej wyspy; p. Singapur. Skr. postać *Sinhala dwipa* występuje u wcześniejszych arab. geografów (Xw.) w postaci *Serandip* potem *Sijalan*; od Arabów Portugalczycy wzięli *Silan*, z czego dzisiejsza n. Cejlon (ang. wymowa sil'n). Grekom znana była jako *Taprobane*.

Celebes, zapewne n. plem. Portugalczycy usadowili się tu 1532.

Celowiec p. Klagenfurt.

Celtowie n. niejasna; pień *koit* 'las' (p. Cetynia), *ceilt* 'mieszkańcy lasu'; albo pień pokrewny łac. *celsus* 'wyniosły', tyle co 'bohaterowie'. Łac. n. *Galli* (p.)

Nazwy celt. w Europie należą do najciekawszych zjawisk imiennictwa. W VI. w. przed Chr. rozpoczęli Celtowie pochody zdobywcze i stali się w ciągu kilku wieków warstwą panującą od Portugalii aż do gór Armenii. Zwycięstwa zawdzięczali prze-

dewszystkiem wyższości swej broni żelaznej, wiek bowiem żelaza w Europie środkowej zapoczątkowali właściwie Celtowie, znani i cenieni jako kowale: niem. *Eisen* 'żelazo' jest pożyczką celt. Przed tą wielką ekspansją gniazdem Celtów był obszar między Renem środkowym a dzisiejszą Belgją; na wsch sięgali do Sudetów, na pd do Alp, na zach do Loary. Tutaj, w ich rdzennym obszarze imienn. rzek jest aż do szczegółów celt. Antecedencja celt. n. rzecznych jest tu zasadniczym rysem obszaru — wszędzie indziej imienn. celt. ma charakter kolonialny: Italia pn, Francja pd, celtiberyjska Hiszpanja, a zwłaszcza Wka Brytanja i Irlandja, gdzie wiele jest n. rzecznych przedcelt. nie poddających się objaśnieniu. Proces romanizacji, zakończony już w IV w. po Chr. wyparł zupełnie jęz. celt. z kontynentu, we Wkiej Brytanji cios śmiertelny zadali mu Anglosasi. Ostatniem schroniskiem celtyzmu stała się Irlandja, gdzie jednak „okazał zdumiewającą siłę odporną przez zdolność pochłaniania wszystkich obcych elementów inojęzycznych, które masami wdzierały się do Irlandji” (H. Zimmer). Irlandja występuje nawet zdobywczo na polu cywilizacyjnym w V—X w. wysyłając misjonarzy i szerząc naukę Chrystusa aż do krańców monarchji Karola W.

Celtycki charakter imienn. miejsc. Europy zach poznali badacze w pierwszej ćwierci XIX. w. Zaczęła się wtedy prawdziwa *celtomanja*: bez podstaw językoznawstwa porównawczego z marnym słownikiem języka nowoiryjskiego w ręku objaśniano wszystkie n. plemion rzek, gór i osiedli całej Europy zach jako celtyckie; nawet imienn. Afryki pn naginano do wyrazów celt. Ostatnim oddźwiękiem tej celtomanji np. jest objaśnienie *Halicza* jako n. plem. celt. Galicz od Gallów (Hruszewskij),

Egli również, a za nim Rehman objaśnia Halicz z celt. *hal*, 'sól' (p. Halle), dodając, że stoi to w związku z obfitością soli Podkarpacia; p. Spisz. Nowsze badania językoznawcze ujęły celtyzm ten w karby i zakreśliły antecedenccji celtyckiej ściśle, chociaż wcale nie ciasne granice. Ciekawe są n. rzeczne Polski pn, dziwnie przypominające celtyckie imienn. rzeczne, patrz np. Cetynia, celt *keito* 'las' (Szachmatow 1911).

Celtyckie imienn. rozrzucone na olbrzymim obszarze odznaczają się rzadką jednolitością, dorównując pod tym względem imienn. słowiańskiemu.

Cenoman p. Maine.

Cerekwica: wspólnie słow. *cerkiew* (poż. z gr. *kyriakon* 'dom Pański') utrzymała się w jęz. pol. aż do końca XV. w.; stąd n. podobne na obszarze rdzennie polskim. **Cyrknica**, słowien. *cirkew* 'cerkiew'.

Cerna Voda jest słow. tłumaczeniem tur. *Karasu* — n. potoku, którego ciemne wody odbijają się od mętnego, mlecznego Dunaju.

Cerovo, na Peloponezie *Cirova*, słow. *cer* krzak pistacji, tworzący makkje, charakterystyczne zarośla Medyteranu.

Cerro p. Monte.

Cetynia lewy d. Bugu, celt. *keito*-n 'las'; **Cetynja** w Jugosławji, n. rzeczna, o ile można utożsamić *Czentzina* (Konstataty Porf.) z Cetynją musimy przyjąć w n. tej nosówkę.

Ceuta z arab. n. *Sabta* zapewne w związku z rzym. n. *Septem fratres* 'siedm braci' t. j. wzgórz widocznych od strony pn. Istniała już na tych wzgórzach fenicka osada *Abila*.

Cezarea, tur. *Kaiserli*, nazwana tak przez cesarza Tyberjusza. Kolonie rzymskie, którym nadawano *ius Italicum* były ośrodkiem kultu religijnego Cezarów; najczęstszy określnik w n. takich kolonij pochodził od imienia Cezara lub Augusta. **Cezarea Nadmorska**, nazwana przez króla He-

roda na cześć cesarza Augusta (13 r. przed Chr.; dziś u Arabów *Kaisarije*; w ruinach rząd turecki osadził Czerkiesów.

Chabarowski 1857 *Chabarowka*: kozak Chabarow podbił kraje nad Amurem około 1650.

Chajber, wawóz p. Kabul.

Chalcyda, gr. *Chalkis* rozumiane przez Greków jako miejsce zalegania spiżu (*chalkos*, pień żelazo, spiż); nie ma jednak w tem miejscu śladów wydobywania metali; n. należy do *chalkis* 'krzemień' — Chalcyda sięga w czasy neolityczne.

Chaldeja, Chaldejczycy z gr. *Chaldaioi*, pierwowzorem jest assyr. n. plemienia sem. *Kaldu*, które poraz pierwszy występuje 900 r. przed Chr. nad zat. Perską; w biblji *Kasdim*.

Chalons - sur - Marne, pierwotnie *Chaalon* z n. plem. *Catu-vellauni* celt. *catu* 'walka'; stąd *Campi Catalaunici* **Pola Katalońskie**, rzym. n. siedziby tego plemienia, pole wielkiej bitwy nad Marną 451 r. gdzie Attyla poniósł klęskę. *Campi Catalaunici* były zaczątkiem n. **Szampanja**, *Champagne*, wcześniej już za Merowingów wyłączona kraina Campania z naczelnikiem *dux Campaniensis*, którego siedzibą był Reims.

Chalupy p. Władysławów.

Chamar Daban p. Munku Sardyk.

Chambord jeszcze w dok. Karolingów *Camboritum* 'bród przez rzekę Kam' celt. *rito*-s 'bród', Kam p. Como.

Chamonix n. niew., może pierwszy człon *campus* 'pole'.

Chamsin, arab.-kopt. 'pięćdziesiąt'; tak nazywają w Egipcie wiatr pd gorący i suchy, zaczynający się zwyżajnie po wiosennem zrównaniu dnia z nocą i trwający około 50 dni. Po jego ustaniu w lecie przynosi wiatr morski orzeźwienie. W Arabji i Syrji, ale także i w Algierze nazywają wiatr taki **Samum**, *Simum*, z arab. *sumum* 'trucizny', ponieważ

ludzie, a nawet całe karawany giną porażeni udarem słonecznym w temperaturze powietrza ponad 50°, spowodowanej przez ten wiatr.

Chankendi p. Taszkent.

Charków 1650. imię osob. Charek, Charyton.

Charleroi, przed 1666 *Charnoy*, celt.-rzym. *Carnetum* 'kamieniec'; Charleroi n. fr. 'Karol król', na pamiątkę hiszp. Karola II, który zbudował fortyfikacje 1666.

Charleston 1672 na pamiątkę ang. Karola II, który tu przysłał 50 kolonistów: 'miasto Karola'.

Chartum, arab. 'trąba słońca'; n. pochodzi od cyplu *Ras Chartum*, objętego ujściem Nilu Białego i Błękitnego, który kształtem przypomina koniec trąby słońca. Ważny port u spływu dwu rzek, zdobyty przez Egipt 1819, kiedy był jeszcze małą wioską; ośrodek handlu niewolnikami.

Chaux-de-Fonds, la-, fr. *chaux* nie 'wapień', ale z śrłać. *calmus* 'pole', płaszczyna bezdrzewna wysoko położona, płaskowyż wapienny, *fond* 'dół', a więc: 'pole położone na dolnej terasie'.

Chazarzy n. i pochodzenie samego ludu niewiadome; przyr. *ar*-p. Bułgarzy. *Caziri* u Geografa Baw. Usadowili się w ujściach rzek czarnomorskich; główną siedzibę mieli nad dolną Wołgą. M. Kaspijskie w X. w. nazywano *m. Chazarskiem*. Ostatni raz wspomnieni pod r. 1030.

Cheb, n. rzeczna, 1125 *Chub*, niew.; tu należy pol. **Chabno**.

Chel'm, Długosz 'Chel'm, góra wysoka, na niej zamek, od niego ziemia zowie się Chelmską'; chel'm 'wzgórze' w całej Słowiańszczyźnie. *Chelmi* kilkanaście razy w Grecji. **Chel'mno** forma przym. **Chel'mza** przyr. -za jak Łomża (p.)

Chemnitz 1143 *Kameniz*, *Kamienica* od potoku tej n. powszechno-słowiańskiej.

Cherbourg widnieje na mapach

XII. i XIII. w. jako *Caesaris Burgus* „gród Cezara”; ale to jest twór wyobraźni mnichów; zamek warowny za Karolingów pod n. *Carusburgus*.

Cherson 1778 nazwany według ówczesnej grekomanji w Rosji od gr. n. pwpu Krymskiego **Cherzonez**, gr. *Cherronesos* „prawie wyspa”. Ptolemeusz wymienia: Cherzones *Taurydski* — Krym, Ch. *Cymlryjski* — Jutlandja, Ch. *Tracki* — pwp Dardanellów, Ch. *Żłoty* — pwp Malakka. Por. Korsuń.

Cheruskowie, nad średnią Werrą, pień *Hirsch* „jelen” n. totemiczna.

Chester z rzym. *castrum* „obóz warowny”; obozował tu legion XX. *Victrix* „zwycięski”. Obóz ten był otoczony grubemi murami i przetrwał w głównych zarysach jako ruina do dzisiaj; jedyny tego rodzaju zabytek w Anglii.

Chiavenna wł. *chiave* „źródło”.

Chicago n. potoku wpadającego do jez. Michigan, indj. *Czekagua* „dzika cebula”. Byli tu wprawdzie Francuzi 1673, ale dopiero 1804 założone jako Fort *Dearborn* przeciw Indjanom, 1812 załoga wycięta przez Indjan; 1831 r. 100 mieszk.

Chile „śnieg, zimno”: tu śnieg leży na górach dłużej niż w Peru, pod którego władzą nominalną kraj pozostawał jeszcze przed najściem Hiszpanów.

Chiloe, pierwotnie *Chilihue* „kraniec Chili”: na tej wyspie urywa się Kordylera nadbrzeżna, rozbita potem na wyspy i pwp.

Chimborazo peruw. *rasso* „śnieg”, śnieżna góra rzeki Czimbo, która u stóp jej wypływa i jest ważną drogą w głąb gór (por. Siemiradzki).

Chiny n. portug. pochodząca od ind. *Szin*, co Portugalczycy pisali *Chin*; forma *Szin* pochodzi może od chińskiej n. kraju, graniczącego z Indochinami *Dzi-nan* „na południe od słońca”. Tutaj kupczyli żeglarze portug. założywszy na wysepce w zat.

Kantońskiej swój kantor handlowy Makao. Stąd n. Chin przysła do Europy zach i wyparła zupełnie n. **Kataj**, przyjętą od czasów Marco Pola (1297 *Cathay*). Kataj jest również n. lokalną, której używali północni sąsiedzi Chińczyków, a która pochodzi od tung. plemienia *Kitaj*, zdobywców Chin. W tych właśnie stronach bywał Marco Polo. Rosjanie n. **Kitaj** mają do dzisiaj, bo słyszeli ją bezpośrednio z ust mieszkańców pogranicza mong-mandż. kiedy w połowie XVII. w. dotarli do Amuru. Dziś republika chińska nazywa się *Ta Chung-Hua Min-Kuo*, wielkie chińskie państwo ludu.

Chiwa, pierwotnie *Chiwakh*, n. przedmahom; nie stoi ona w związku genetycznym z n. krainy *Chwarizm* (nad dolną Amu Darją), znanej Hekataiosowi jako **Chorazmia**, co zapewne jest równoznaczne z krainą *Airjanemwedžo* „ziemia Arjów”, gdzie powstała Awesta, zbiór świętych ksiąg Parsów.

Chocim rdzennie słow. n. w postaci pierwotnej *Chocin*, — in przyr. dzierz. imienia Chot. Rumuni, którzy tak chętnie wiążą dzieje swojej ziemi z Dakami, wywodzą mylnie tę n. od legendarnego Chotisona, króla Daków, który miał założyć Chocim w I. w. po Chr.

Chodecz, n. odosob., Chodek zdrobn. **Chodorów**, imię osob. Chod, - or przyr. zgrub.

Chodźent p. Aleksandra.

Chojnice, *chwoja*, *choja* „drzewo iglaste”, por. choinka.

Chorassan, *khur* „słońce”, *asan* „wschodzić”, kraj wschodu - w stosunku do siedziby władzy Sasanidów.

Chrzanów, - ów przyr. dzierz. do imienia osob. Chrzan.

Chur, rzym. *Curia Raetorum* „za rząd prowincji Retyckiej”; łac. *curia* oznaczało ogół mieszkańców, którym przyznano prawo rzymskie. Retyckie - należący do kultury etruskiej,

plemiona górskie wsch. Szwajcarii i Tyrolu: stąd Alpy **Retyckie**.

Ciechanów od imienia Ciechan, **Ciechocinek**, zdrobn. z Ciechocin, imię osob. Ciechota, **Cieszyn**, 1300 *Tetschin* „gród Ciesza”, Ciesz imię osob. **Ciężkowice**, pierwotnie *Cieszkowice* „potomkowie Cieszka”.

Cincinnati założony 1788 i nazwany od orderu oficerów armji rewolucyjnej Cincinnati (1783), ponieważ jak ongiś Rzymianin *Cincinnatus* wprost od pluga poszli na wojnę.

Cing tau, chiń „zielona wyspa”.

Cisa słow. i węg. *Tisa* w postaci *Tisia* u Jordanesa (około 552); pierwowzorem jest dacka n. *Pathissus* (Plinius), pień *pate* „rozszerzyć się”, albo skr. *pathas* „woda”.

Citlaltepētl, azt. *citlalin* „gwiazda”, *tepētl* „góra”, wulkan, który w nocy wydawał się smugą światła, niby gwiazda. Ostatni wybuch 1545.

Ciudad Real, hiszp. „miasto królewskie”, założone 1252 jako *Villa Real*, 1420, odznaczone tytułem *Ciudad*, nadawanym takim tylko miastom, które odznaczały się we wojnie, szczególnie we walkach z Maurami.

Cividale p. Furlanja.

Civita vecchia, wł. „miasto stare” - przykład powstania zniszczonego miasta na dawnym miejscu. Port *Centum cellae* „sto komór”, zbudowany przez Trajana dla najbliższej komunikacji Sardyńi z lądem, zburzyli Saraceni w r. 822; po 24 latach, kiedy nowe pokolenie podrosło powrócili mieszkańcy do swojego gniazda rodzinnego i nazwali je „stare” t. j. dawniejszem swoim miastem.

Clairvaux, łac. *clara vallis* „jasna dolina”, lepiej oświetlona przez słońce niż inne.

Clermont „jasna góra”, słoneczna, 24 razy we Francji.

Cleveland 1796 przez osadników z Connecticut i nazwany od gen.

Clevelanda, członka komisji geometrów dla zach. terytoriów.

Cluj (czyt. kluz.) łac. *clausus* „zamknięty”, 1241 *Clusa*: miasto powstało na końcu doliny przełomowej; **Cluse** w Jurze Szwajc. „dolina przełomowa” odpowiada *klisurom* (poż. gr.) w imiennictwie serb. **Klisura** przełom Dunaju pod Żelazną Bramą.

Cna p. Dzisna.

Cochabamba, jęz. kwiczua: *kocza* „jezioro”, *bamba*, pampa „bezdzwonna równina”.

Cod, przył. ang. *cod*, *codfish* „sztokfisz”, pomuchła poławiana we wielkiej ilości blisko tego daleko wysuniętego przylądka.

Ooimbra, celt-rzym *Conimbriga* p. — briga.

Colle, wł. „wzgórze” p. Monte.

Colmar, rzym. *Collis Martis* „wzgórze Marsa”.

Colombier fr. „gołębnik” - całe dziesiątki takich n. spotykamy we Francji, podczas gdy w Polsce (i w Niemczech) gołąb jest dość rzadkim w imien. miejscowem.

Colon p. Aspinwall.

Colorado, łac. *coloratus* „pstry”, „kaszny”: n. rzeczna zwłaszcza na suchych obszarach Ameryki łacińskiej - ściany kanjonów ukrasza wszystkie odcienie barwy czerwonej od oranżu do szkarłatu.

Como, miasto i jezioro, celt. *comb* „dolina, parów”; p. Cumberland,

Conception, hiszp. „poczęcie”, Święto Niepokalanego Poczęcia.

Condato, *Condé* około 30 osiedli we Francji; ponieważ wszystkie one leżą u spływu dwu potoków, przyjęto, że celt. ich pierwowzór *Condato* znaczy „spływ”, Słotok. *Condé* zlatyn. **Kondeusz**, książę.

Connecticut (mów. *konnëtikat*) w jęz. Delawarów „długa rzeka”; w dolnym biegu leży stan C. założony jako kolonia ang. 1635.

Constantine, 313 odbudowana i na-

zawna przez Konstantyna W. po zupełnem rozgromie tego miasta przez Maksencjusza; poprzednia n. *Cirthe* jest pochodzenia kartag. fen. *kart* 'miasto' - przez samą naturę już wybrane na obronne miasto.

Cordova, iber — rzym. *Corduba*, przyr. - *uba* w iber. n. rzecznych. *U - duba* dziś *Mijares*, *Salduba* była iber - rzym. n. Saragosa (p.) wywód fen. *Kart tob* 'miasto dobre' piękne, pochodzi z r. 1799 i jest anegdotyczny,

Cork, irl. *corcach* 'moczar, bagniste doły'; miasto zbudowane na brzegu bagna w VII. w.

Costarica, hiszp. 'wybrzeże bogate' odkryte przez Kolumba 1502 i nazwane *Costa del Oro* 'wybrzeże złota', ponieważ krajowcy przynosili mu jako podarunki odłamki złota.

Courtrai, rzym. *Cortoriacus* (p. — acos) 'posiadłość Kortorjusza' - „Dworskiego”.

Croizet fr. 'krzyżowanie dróg'.

Croydon 1196 *Craudon* 'dolina rzeki Crawn' albo 'wronia dolina'.

Csorngrád, węg. ze słów *Czorngrad*

Cumae, gr. *kyme*, *kome*, 'wieś'.

Cumberland, celt. *kamb*, *komb* 'dolina', kraj dolin. Piękna to i romantyczna kraina obfitująca w doliny i parowy.

Cu - szima, jap. *szima* 'wyspa'; n. ta jest jap. etym. lud. pierwowzoru, pochodzącego od Ainów: *tuiima* 'oddalony'.

Cuzco powstało na miejscu zawałanem potężnymi blokami skalnymi, peruwj. *kusko* 'kamienisko'.

Cyganie n. niejasna; Francuzi nazywają ich *Bohémiens* 'Czesi', ponieważ do Francji poraz pierwszy przyszli z Czech, Hiszpanie - *Gitano*, Anglicy - *Gipsy* 'Egipcjanie', Duńczycy i Szwedzi - *Tatar*; Słowianie, Węgrzy, Rumuni, Turcy, następnie Włosi i Niemcy mają dla nich wspólną n. *Cygan*, pierwowzór czego przyjmują w gr. postaci *Athinganoi*,

nazwa sekty we Frygji, gdzie Cyganie mieli etap w pochodzie do Europy. Związek ten jest jednak domysłem. Wiadomo tylko, że Cyganie są z języka i krwi Hindusami i że istnieje szczep indyjski zwany *Czangar*. Wiadomo następnie, że do Europy przyszli przez Egipt, gdzie przez dłuższy czas koczowali; otóż ponieważ sem. *coghan* (w biblij) znaczy 'koczować', trzeba n. Cyganów brać w tym związku.

Cymbrowie n. rzym. z germ. *Kempho* do niem. *Kampf* 'walka', a więc 'wojowniczy'.

Cypr gr. *Kypros*, łac. *Cyprus*, n. zagadkowa, w listach Amarneńskich *Alaszja*, *Kypros* po gr. znaczy 'drzewo dostarczające kwiatu cybory'; rośnie ono nad Nilem, w Judei i na Cyprze, n. zaś jego jest poch. sem. assyr. *kupru*. Przypuszczalnie n. wyspy pochodzi od obszaru zarosłego tem drzewem. Głównym produktem Cypru była miedź, stąd łac. *aes Cyprium* 'spiż cypryjski', *cuprum* miedź'.

Cyrenajka, rzym. *Cyrenaica* 'obszar miasta Cyreny'. Cyrenę gr. *Kyrene*, założyli Grecy z przeciwnego Tainaronu (Matapan) jeszcze przed 1000. r. ważne miasto, które odwiedził Herodot około r. 449.

Cyrknica p. Cerekwica.

Czad, w jęz. Bornu 'wielka woda'; na mapach od r. 1826, odkryte przez Klappertona i Denhama.

Czandernagore n. odosob. ind. *czand* 'księżyc', *nagor* 'miasto'.

Czar - dżui p. Amu Darja.

Czarna Ruś, p. Białoruś.

Czarne Morze, jest jak się zdaje nazwą prastarą; pierwotna jego n. gr. *Axeinos Pontos* 'morze niegościnne' polega według prof. Chylińskiego na scyt. *akszina* 'czarny'; n. 'niegościnnego' stała w związku z burzliwością, pustynnością jego brzegów, wrogością ich mieszkańców, wogóle z całkiem odmiennym

wyglądem od mórz nad którymi Hellenowie wyrosli. Kiedy jednak jego wybrzeża zarośli się greckimi kolonjami, zamieniono eufemistycznie *Axeinos* na *Euxeinos* 'gościnne' aby zachęcić żeglarzy. Rzymianie nazywali je wprost **Pontus** 'morze', stąd n. Mitydatowego Królestwa Pontu i termin naukowy kraje *pontyjskie*, klimat *pontyjski*. Rzymska i bizant. n. Pontus wcześniej zjawia się u geografów arab. w postaci Buntus obok tego mają oni jeszcze inne n. jak *Bahr al Rus* 'morze Rusi', ruskie, co jeszcze za Arabami powtarza Villehardouin - *mer de Rossia*. Wszystkie te jednak formy wyparła tur. n. **Kara Deniz** 'czarne morze którą spotykamy poraz pierwszy w XIII. w. i bezwątpienia jest mianem, pod jakim morze to żyło u turko-tat. jego nadbrzeżnych mieszkańców. Na łacińskim Zach *Mare Nigrum* 'morze czarne' już 1338. *Kara Deniz* rozumiano w przeciwieństwie do *Ak Deniz* 'białe morze', czyli do m. Egejskiego, które Grecy i Bułgarzy również *Białem* nazywają. Nie jest wykluczone, że n. Czarne i Białe dla tych mórz stoją w związku z ogólnym wrażeniem, jakie mają żeglarze z pobytu na nich, na morzach tak różnych od siebie pod względem barwy, zachmurzenia, temperatury powietrza i burzliwości.

Czarnków, 1110 *castellum Charncou* 'gród Czarnka, imię Czarnek, zdrob.

Czarny Staw, Chrościński 1637 pisze: „w głębokiej przepaścistej dolinie . . . obaczysz jedno wielkie jezioro, to się nazywa *Rybi Staw* inni *Morskie Oko*, inni *Biały Staw*. Nad nim zaraz obaczysz między przepaścistymi skałami jezioro małe, to zwie się *Jezioro Czarne*. To jezioro stąd nazywają **Czarne**, i że jest między okrutnymi czarnymi skałami, słońce nigdy tam nie świeci”.

Czarny szlak: w drodze z Pere-

kopu Tatarzy zbierali się w *Czarnym lesie* na wsch od Humania w źródłowskich Ingułów; był to znaczny obszar pokaźnego zadrzewienia, wysunięty najgłębiej między Dzikie Pola. Czarny las był istotnym punktem wyjścia szlaku, który od-tąd ciągnie się działami wód ku Lwowowi. Od tego lasu szlak wziął n. Czarnego. Sami Tatarzy nazywali go *Dżorna Iszlach*.

Czartoryja 'miejsce, gdzie krety ryją'. **Bogorja** jest eufemistyczną przeróbką Czartoryji, powstała wtedy, kiedy wyraz czart, kret rozumiano jako diabła.

Czartowiec, zdrobn. do n. Czartów, forma dzierż. im. osob. Czart. **Czortków**, pierwotnie Czartków, imię osob. Czartek.

Czataldża, tur. *czatal* 'widla', tyle, co osiedle u rozwidlenia dróg, p. Croizet; tu magistrała europejska dzieli się: jedna gałąź idzie do Konstantynopola, druga wprost nad m. Marmara.

Czatyr dag tat. 'namiot góra', od kształtu; por. *szatr* 'namiot'.

Czeboksary tat. *czebok* (por. pol. cybuch) 'sitowie', *sary* 'żółty'.

Czekiang, chiń. 'kręta rzeka'.

Czeluskin przyl: Cz. wojskowy ros. jeden z kierowników wyprawy, która drogą lądową badała północne wybrzeże Syberji, dotarł do tego przylądka na saniach 1742.

Czeremisi, p. Maryjska rep.

Czeremosz, rus. 'przez mchy' p. Przemsza.

Czerkasy, p. Berdyczów.

Czerkiesi, n. zbiorowa szereg plemion na wsch pobrażu m. Czarnego; jej pierwowzorem jest jakaś stara n. która już u Greków występuje w postaci *Kerketoi*: wywody są sprzeczne, np. z nogajsk. 'ścianacz głów' lub, mieszkający na kresach. Sami siebie nazywają *Adzyghe* 'później przybyli'.

Czernichów, u Konstantyna Porf.

Czernigoga, 'gród Czernicha'.

Czersk, przym. n. rzeki Czarnej p. — sk.

Czerskiego góry zbadane dopiero w ostatnich 10 latach, oprócz tego łańcuch gór tej n. w Zabajkalju, antypodalnie, t. j. na drugim końcu świata położone do gór Domejki (p.); nazwane na cześć Jana Czerskiego, zesłańca na Sybir za r. 1863, jednego z pierwszych naukowych badaczy geologii Syberji.

Czerwień: „lata 981 szedł Włodzimierz do Lachów i zajął grody ich Przemyśl, Czerwień i inne grody”. Czerwień prawdopodobnie dziś **Czermino** nad Huczwą, przyr. — *no* wskazuje na formę przym. n. rzecznej. Od niego poszła n. **Grodów Czerwieńskich**.

Czerwińsk, przym. n. rzecznej Czerwona, *Czerwinsko* 1250 (około).

Czerwona Ruś p. Białoruś.

Czerwone m: n. sięga dalekiej starożytności, gr. *Erythre thalassa* 'czerwone morze'. Portugalczycy odnowili n. starożytną w postaci *mar Roxo*; admirał Alburquerque pisał do króla 1514 r. „morzu temu należy się n. taka, ponieważ po obu stronach jego wyjścia widać czerwone płamy na powierzchni wody, jak daleko tylko sięgać okiem z koszu masztowego”. gr. *Erythre thalassa* nie odnosiło się jednak do m. Czerwonego, które występowało pod n. zat. Arabskiej, lecz do mórz południowych, oblewających Arabję, a barwa ma tu zapewne znaczenie symboliczne: na wsch barwa czerwona oznacza południe.

Czerwonogród położony w jarze czerwonego piaskowca dewońskiego. Wyrażono pogląd, sprzeczny z zasadami imiennictwa, że Ruś Czerwona od takich właśnie czerwonych jarów n. nazwę.

Czerwony Bór, (Łomża) od modrzewionych lasów, które tu ongiś były; modrzewie w pewnej porze roku stają się czerwone.

Czesi, pierwotnie n. jednego tylko, centralnego, klanu z Pragą we środku. Latopis frankoński 804, nazywa ich *Czichu* - *Vindones* 'Windowie Czechowi, t. j. drużynnicy Czecha ze szczepu Wendów; n. Czechów należy zatem pojmować jako wziętą od imienia osobowego naczelnika; pień *czędo* 'dziecko'.

Częstochowa, pierwotnie Czestochowa 'własność Czestocha', pień *część*; nosówka występuje już w XV w. podobnie jak w słowie częstować.

Czi-li, prowincja, gdzie leży niedawna stolica Chin Peking, bezpośrednio panowanie.

Czorsztyn 1380 castrum *Czorsten*, z niem. *Zornstein*, *Zorn* nie, gniew', ale *zerren* 'ciągnąć, rwać' a więc 'urwisty, stromy kamień', zamek na skalicy wapiennej.

Czortków p. Czartowiec.

Czou w n. miast chiń. p. fu.

Czuchoncy z ros. n. Estończyków (u Mickiewicza), *czuchny* 'cudzy, obcoplemieniec' tak nazywano Niemców. Podobnie **Czudź**, n. zbiorowa kraju i ludu Finnów u Słowian pierwotnych, pień *cudzy*; może dalszy ciąg n. *Skitów*, Scytów,

Czudzkie jeż. ros. n. jeż. Peipus.

Czufut kale (w Sonetach Mickiewicza) 'żydowska twierdza', centrum krymskich Karaimów.

Czukczowie, *czaukczu* (w ich języku) 'ludzie'.

Czumaki, dawna n. kupców na Ukrainie, którzy wozili na Krym pszenicę, a stamtąd przywozili rybę i sól, tat. *czukmak* 'koczownik, przeżoźnik'.

Czuska guzar, tur. 'świni bród'.

Czymkent, tur. 'zielone miasto'.

D

Dachstein n. odosob. z *Tagostein* 'kamień osoby Tago'.

Dagestan, tur. *dag* 'góra', *stan* 'osiedle, kraj', kraj górski; n. zjawia się dopiero w XVI. w.

Dahome, *da omi* 'mieszkanie na naczelniku Da'; naczelnik ten zamordowany przez rozprucie brzucha i tu pochowany; miasto powstało dokoła jego grobu.

Dakota, z formy *endatha* 'właściwi ludzie'; n. plemienia indj. przeszła na terytorjum; dwa stany 1889 Pn Dakota ('stan obfitego zboża') i Pd Dakota ('stan wilka Preryj').

Dalarne, szw. *dal*, lm *dalar* 'dolin' - tyle co 'kraj dolin'; kraj ten przecinają głębokie równoległe jary granitowe. Płyną tutaj **Oester Dal Elf** 'rzeka wsch. doliny' i **Wester Dal Elf** 'zachodniej...' **Dalekarlja** 'męzowie dolin'.

Dalmacia, rzym. *Dalmatia*, n. plem. Dalmatów do alb. *dalmion* 'pastwisko owiec'.

Damaszek, n. przedsem. w spisie miast zdobytych przez egip. Tutmosisa III (XVI w.) *Timasku*; stara jednak n. Dimeszk wyszła u ludu miejscowego z użycia. Będąc od najdawniejszych lat pierwszorzędnym ośrodkiem kultury, jest Damaszek nie jako wcieleniem całej Syrii, stąd jego n. dzisiejsza **Esz-szam** 'lewa strona, północna' (p. Jemen) równobrzmiąca z arab. n. Syrii.

Damietta, wł. postać arab. *Damiat*, stgr *Thamiatis*, czego pierwotorem jest eg. *Gamin* 'miasto'. Prawie bez zmiany została n. **Daman-hur** steg. Tamin - hor 'miasto Horusa'.

Danakil n. arab. będąca w związku z okrętami; samo plemię nazywa siebie *Afor* 'wolni'.

Danja zlatyniz, postać duńskiej n. *Danmark*; człon *Dan* - do ang. *down* 'niski' - *mark* w znaczeniu 'lasu', nord *mörk* 'las'; *mark* w poję-

ciu 'granicy' (p. marchja) odnosi się także i do obszernych lasów, które w owych czasach rozgraniczały obszary plemienne. Danmark zatem znaczy 'kraj nizinny lesisty'.

Dapsang tyb. *dra* 'znak', *bsang* 'oczyszczony', sens tej n. Schlagintweit wyłożył jako 'światlane zjawisko' spowodu czarodziejskiego wrażenia, jakie wywierają śniegi i lodowce przeświecane słońcem.

Dardaneliska cieśn. n. niedawna. *Dardanelle* były gr. n. zamków warownych, zbudowanych nad brzegami cieśniny przez Turków; jeden z nich nazywa się *Sed i bahr* 'zasuwa morza'; arab. **Sed** w ang. pisowni *Sudd* 'zaporą' jest n. formacji roślin, które płyną w rzece Bahr al Ghazal (p.), a przy niskim stanie wód tworzą nieprzebytą dla okrętów barjerę.

Dardżyling tyb. *dar* 'rozszerzony', *dzas* 'daleko', *ling* 'ziemia, wyspa'; pierwotnie klasztor buddyjski w dolinie Sikkim, od klasztoru osiedle i góra.

Dar-es-Salam, właściwa i literacka n. arab. tego portu jest *Bandar al Salam* 'port zbawienia', ponieważ jest jako głęboko wcięta zatoka, nad którą miasto zabudowało się w półkołu, doskonałym schroniskiem dla okrętów. Forma *Dar-es-Salam* 'miasto pokoju' - u Arabów tak się nazywa raj - jest wymysłem Europejczyków.

Dar Fur, arab. *dar* 'dom', w dalszym znaczeniu 'osiedle, kraj' - a zatem 'siedziba plemienia For', lepiej *Forawa*, rasy murzyńskiej, kultury hamickiej.

Darjał, wawóz na szlaku gruzińskim u stóp Kasbeku, 13 km długi, per. *dar* 'drzwi, wrota', *al* nazwa plemienia kauk. Alanów, a zatem 'wrota dla obrony przeciw Alanom'.

Darling, 1829 na pamiątkę guber-

natora Nowej Pd Walji, Ralfa Darlinga.

Daulagiri, skr. *dhavala* 'biały', *gi-ri* 'góra'; **Daulpur** 'białe miasto'.

Davisa kanał; odkrył go John Davis 1585, wysłany dla znalezienia drogi Pn Zach do Azji; zabity we walce z Japończykami 1605 niedaleko wybrzeża Malakki.

Davos, ret - rom. *davo* 'położony z tyłu'; leży w dolinie skrytej za górami, odkrytej dopiero według miejscowego podania w XIII. w.

Dąbie, **Dąbrowa** nie należą do dębu, ale mają znaczenie 'zarośli, gaju'; Dąbrowa znaczy 'zarośla szpilkowe'. **Dubrawnik**, sławna słow. republika miejska, tak samo w znaczeniu 'zarośli'; wł. jej n. **Ragusa** należy do słow. *rog* 'las, zarośla'.

Debu, wielkie nadrzeczne jezioro w górę Timbaktu, 'czarna woda'.

Dede Agacz tur. 'pradziada drzewo'.

Dekan skr. *Dakszina patha*, *dakszina*, celt. *deksos*, słow. *desn* 'prawy, południowy', *patha* (por. *pątnik*) 'droga', w znaczeniu kraju podobnie jak trakt (p.) lub Norwegja; a zatem Dekan 'kraj po stronie południowej świata', którą Indowie, modląc się do wschodzącego słońca, mieli po prawej ręce.

Delagoa port. skrócone z *Bahia de lagoa* 'zatoka laguny, bagniska'.

Delaware n. plemienia potężnego ongiś wśród Indjan; przeszła na rzekę i na stan, nazwany „Stan brylant” spowodu wysokiej wartości mimo szczupłego obszaru.

Delfinat, fr. *Dauphiné*: jeden z hrabiów Dolnej Burgundji (ze stolicą *Vienne*, przyjął delfina jako zwierzę herbowe. Około r. 1150. stał się on przydomkiem władcy, stąd n. jego kraju *Delphinatus*. W r. 1349. przeszedł kraj na własność Karola Walezego, późniejszego Karola V. pod warunkiem, że każdorazowy następca tronu będzie miał tytuł *Dauphin de Viennois*.

Delfy, o ile pochodzenia gr. do

tego samego pnia, co *delfin* 'sklepione wyniosłości', podobnie jak grzbiet delfina.

Delhi, właściwie *Dihli*, tak również wymawiają Anglicy; od imienia władcy Dilu, który w I w. przed Chr. zbudował warownię 10 km w górę rzeki od dzisiejszego miasta.

Deli Orman p. Teliguł.

Delta, tak nazywa Herodot dolny Egipt, ponieważ jak grecka litera 'delta' jest trójkątem, który ograniczają ramiona ujściowe Nilu i wybrzeże; stąd termin geogr.

Demawend; góra ta, gniazdo mitów, nieznana w starożytnej historii Persji pod tą n. Najdawniejsza postać u arab. geografów jest *Dunbawand*, niewyjaśniona. Od góry nazywa się osiedle Demawend, zdawna letnia rezydencja szachów.

Dent, n. wyniosłych urwistych szczytów w Alpach fr. 'ząb'; **Dent Blanche** 'ząb biały'.

Derbent, per. *der*, *dar* (awest. *dwar*) 'drzwi, wrota', por. *od-dźwierny*, *bend* 'zamykający'; miasto w Dagestanie jedyne przejście szer. 2 — 3 km. między Kaukazem a m. Kaspijskiem które 'zamykało wrota' krajów kulturalnych Azji przedniej przed koczownikami stepów Czarnomorskich i Kaspijskich; w położeniu typowym, które arab. geograf Jakut (um. 1220) nazwał *Bab el Abwab* 'brama nad bramami'. Nazwę Derbent spotykamy w podobnym położeniu na irańskim obszarze językowym i w zasięgu dawnego panowania Persów i perskiej kultury (p. *abad*, *bender*), głównie u Turków Osmańskich - tu w związku z **Demir kapu** 'żelazna brama'. Całe dziesiątki Derbendów od himalajskiej bramy Indu aż do Koryntu (*Derveni*) i bramy beśniackiej **Derwent**, gdzie otwiera się droga w głąb nizin naddunajskich.

Derby, ściagn. z *Dervent* - *by* (p. - *by*) 'osiedle nad rzeką Dervent, celt - rzym. *Derventio*, derva 'dąb',

por. drzewo.

Desna p. Dzisna.

Detroit 'cieśnina' — chodzi tu o położenie przesmykowe między jez. Huron a Erie; w r. 1670. był tu francuski handlarz La Salle.

Deutsch p. Teutoni.

Dewon, część Kornwalji, gdzie klasycznie rozwinięta formacja **dewońska** (Sedgwick 1839): n. pochodzi od starego rodu ang. Normanów.

Deźniew, przyl. na część kozaka Szymona Deźniewa, który w r. 1648 na 7 łodziach z 30 ludźmi wyjechał od ujścia Kołomy na wsch i po stracie 5 łodzi wylądował na wybrzeżu m. Beringa. Opłynął zatem ten dzielny konkwistador Syberji wschodnią kończynę Azji na 80 lat przed Beringiem, ale w odrotnym kierunku i odkrył cieśninę, oddzielającą Azję od Ameryki. Odkrycie to jednak leżało w aktach rządowych w Jakucku, aż zwróciło na nie uwagę Petersburskie Tow. Geogr. i nazwało ten „amerykański” przyl. Azji imieniem jego pierwszego odkrywcy.

Dęblin, pień bałt. *dumblinas* 'moczarowe miejsce'; hipoteza o zasięgu Jaćwingów.

Diarbekr, arab. *diar*, lm do *dar* 'domy, siedziby Arabów z pokolenia Bekr' zabrane perskim Sasanidom 645 r.

Dieppe, dl Niem. *diep*, niem. *tief* 'głęboki', głęboka zatoka.

Dimotika, gr. *Didymoteichos* 'mur Didymosa'; Turcy 1362.

Dizful, w okolicy Suzy, pers. *diz-pul* 'forty broniące mostu', zbudowane na skale zlepieńcowej 20 m wys. wysuniętej w równinę Suzy, dla obroiny ważnego mostu.

Djakowo 'własność djaka'.

Djokjakarta 'moc kwitnąca'.

Dniepr, sarmackie *Dan* - *apris*, *dan*, pień ar. dla oznaczenia 'wody' p. Don, składnik *apris* niejasny. Uwzględnić jednak należy, że Herodot wymienia rzekę *Naparis*, d. Du-

naju, zapewne Jalomica, do gr. *nape* 'debra leśna': rzeki stepowe mają jary zalesione. Nazwę Danapris przynieśli ze sobą (przed IV w. po Chr.) posuwający się z północy Sarmaci, którzy wyparli n. scyt. **Borysthene**s, irań - scyt. *wourustana* 'wielki Ług', podobnie jak się dziś nazywa Naddnieprze zaporoskie.

Dniestr, sarmackie *Dan* - *astris*, *dan* 'woda' p. Don, człon - *astris* należy do pnia *ster* 'strumień' - powszechnego w n. rzecznych, p. Istrja, Instruc. Forma Danaster występuje u Ammiana Marcelina w IV w. po Chr. kiedy, podobnie jak n. Dniepru przynieśli ją posuwający się z północy Sarmaci, wyparłszy scyt. *Tyras* - pień irań. *tura* 'silny, prędkie'. Od Sarmatów przyjęli n. Dniestru Słowianie, chociaż scyt. n. *Tura* w dalszym ciągu żyła w turko - wołoskiej postaci *Turla*. Dniestr miał także n. gotycką *Agalingus*, bo tu bywali Gotowie, znani potem jako Gotowie bałkańscy i krymscy. **Tyraspol** 'miasto nad Tyrasem' jest z czasów Katarzyny II.

Dobrej Nadzieji przyl. portug. *Ca-bo de Boa Esperanza*: Bartolomeo Diaz, który pierwszy opłynął całe atlantyckie wybrzeże Afryki 1486, nazwał pd jego kraniec *Cabo Tormentoso*, przylądek burz, miano, na jakie zresztą każdy przylądek zasługuje. Ponieważ taka n. mogłaby odstraszyć od dalszych wypraw, zmienił ją król port. Jan II na przyl. Dobrej Nadziei: teraz bowiem uzasadniona była nadzieja dotarcia drogą morską do Indyj, co też w 12 lat potem spełnił Vasco da Gama.

Dobromil n. dzierz. imienia osob. Dobry - miły.

Dobrudża poraz pierwszy u bizant. kronikarza w 2. połowie XV. w. W tej n. tkwi imię bułg. kniazia Dobroticza (um. 1385 r.) niezależnego władcy Pontu z Trnowem w czasach, kiedy reszta Bułgarii była już

pod jarzmem Turków. Nadmienić jednak wypada, że Herodot umieszcza tu lud peoński Doberes. - Jest to obszar młodej kolonizacji tatarskiej: 62⁰/₀ nazw turk - tat., reszta słow. i rum.

Dobrzyca (pień debra) ,obszar mający debry'; na Poloponezie *Diwrica*.

Dobryn, imię *Dobr* z przyr. - in (własność).

Dolomity od skał dolomitowych, nazwanych tak na cześć fr. mineraloga Dolomieu (1750 - 1801).

Dolon - nor, mong. ,święte jezioro'.

Domes naes, szw. n. pn cyplu pwpu Kurlandzkiego — skand. *naes* nos, przykład; zjawia się ono w postaci słow. nos, *Kanin Nos*, co jest odpowiednikiem żeglugi Normanów na tym „Murmańskim“ brzegu (p.). Naes przynieśli Normanowie również do Francji: **Blanc Nez**, *blanc* jest fr. etym. lud. pierwotnego *blak* ,czarny, a zatem nie ,biały', ale czarny przykład.

Dominika w językach rom. ,niedziela', dosłownie dzień Pański; wyspę tę odkrył Kolumb w niedzielę, dnia 3. listop. 1493. **Domingo, San** ,święta niedziela' - miasto, od którego nazywano całą wyspę Haitido 1803, ufundowano w niedzielę 1496. r.

Domodossolo, wł. dom osoby Osolo.

Don, czysty ar. pień *danu* ,woda'; n. częsta na obszarze celt. *Don*-graniczna rzeka Bretanii, nad *Donem* leży Sheffield, wiele *Donów* w Szkocji, *Don* zanieśli osadnicy ang. do Queenslandu. **Doniec**, ruska zdrobn. Grecka n. *Donu* - *Canais* w pieśni Symonidesa 530 przed Chr. jest formą przym. z domysłnem *limne* ,Tanaickie bagno, morze', również pień *danu*.

Donauwerth (p. Werder) ,dunajski ostrów'.

Donnersmarkt ,czwartkowy targ'.

Dora, Dordogne p. Duero.

-dorf, nord. - **thorp** w Anglii

i normańskiej Francji, (por. łac. *turba* ,tłum') dosłownie to samo co pol. *wieś* t. j. ,wszyscy' ogół ludzi osiadłych w danem miejscu. Identyczne jest hiszp. **Pueblo** (p.) ,lud'.

Dorohobuż, n. odosob. imię Budarg z przestawką.

Dorowie ,mieszkańcy lasów' ,pień drzewo.

Dorpat, est. **Tartu** powstało z *Tara - pada*, *Tar* - bóstwo estońskie, *pa-du*, ,dół'.

Dortmund, nie - *mund*, ujście' lecz etym. lud. pierwowzoru *Therotmanni* ,wierni mężowie' - wobec Karola W. w przeciwieństwie do niewiernych Sasów.

Doubs, celt - rzym. *Dubis*, *dubos* ,ciemny'; podobna n. *Dubisa* (p.)

Dover, celt - rzym. *Portus Dubris*, n. rzeczna ,w związku z rzeką *dour* celt. *dubra* ,woda', p. Brda; miasto leży u wylotu romantycznej doliny tej rzeki i było już portem rzymskich przepraw przez kanał; po fr. stronie kanału jest osada *Douvres*: ciekawy jest paralelizm n. celt. po tej i tamtej stronie kanału.

Down p. Weald.

Drawa, rzym. *Dravus*, **Drin** gr. *Drilon*, w Bułgarii, **Drina** w Serbji, **la Drona**, **Traun** w Austrii (VII w *Druna*) należą do ideur. dru ,płynąć' por. Drwęca.

Dregowicze, pień *dregwa* ,bagno', białorus. *drehewa* ,torfowisko', a zatem ,mieszkańcy bagien' - na pd od Prypeci.

Drewlanie, umiejscowiani na Polesiu czasem pod n. **Gwozdjanie**, obie n. znaczą ,mieszkańcy lasu', *gwozd* ,las'.

Drezno, 1206 *Dresdene*, n. słow. pień *dręzga* (por. *drzazga*) albo *dręzda* ,las' zwłaszcza bagnisty; w połowie VI. w. osada rybacka Serbów łrzyckich.

Drin p. Drawa.

Drohobycz „miasto *Drohobicz* leży przy Tyśmienicy niedaleko gór

Płonin" (1565.)

Druja p. Drwęca

Druskienniki, lit. *druska* ,sól', właściwie kruch soli, ten sam pień co *druzgotać*.

Druzowie od imienia twórcy ich religii Darazi; był to sekciarz mahomet. pochodzenia perskiego, zamordowany 1019 r. we walce z Turkami; religja jego jest mieszaniną chrześcijaństwa i islamu. Druzowie nazywają siebie mahometanami.

Drwęca 1189 *Druentia*, ma wprost swój celt. odpowiednik celt - rzym. *Druentia* dziś *Durance*, ideur. pień *dru* ,płynąć'; **Drysa**, **Dryświata** **Drywiaty**, **Druja** są nazwami pokrewnymi.

Dubisa lit. *dubus* ,głęboki' *daubā* ,parów'; podobna n. do celt. *Doubs*.

Dublin zapewne *Ėblana* Ptolemeusza, celt *dubos*, irl. *doubh* (duw) ,czarny', *lin* ,btoto, kalisko'.

Dubno (początek XII. *Duben*) n. odosobowa.

Dubossary, tat. *tiube* ,wzgórze', *sary* ,żółte'.

Dubrownik p. Dąbrowa.

Duero, u Strabona *Durius*, podobnie jak **Thur** w Szwajcarii (dokumenty średniowieczne mają *Dur*), **Dora** **Riparia** i **Baltea** - do pnia celt. *do-ira* ,potok'. Ptolemeusz wymienia w Irlandji *Dur*. **Dordogne** połączenie dwu nazw *Dore* + *Dogne*.

Dukla ,wgłębienie', częsta n. osiedli; od miasta - przełęcz **Dukielska**.

Duluth 1869 na cześć Francuza du Luth, który w XVII. w. budował forty nad górnym Mississipi; ongiś reduta handlarzy futer.

Dunaj, n. pochodnia celt. Rzymianie znali tę nazwę w postaci *Danubius* z górnego biegu rzeki, gdzie mieszkali Celtowie; celt. - rzym. forma *Danubius* jest pierwowzorem słow. *Dunaw*, z czego zdrobn. *Dunawec*, jak się jeszcze w XIII. w. nazywał **Dunajec** (1019 *Dunawic*) ; pień *dan* ,woda', znany z n. *Don*, Dniestr. Herodot znał Dunaj pod n. **Istros**, co

Grecy wzięli od ludów trackich, które mieszkaly nad bałkańskim odcinkiem Dunaju; p. Istrja.

Dundee, celt. *duno* - ,wzgórze obwarowane', *dee* — rzeka Thay.

dunos, dunum, człon bardzo wielu celt. n. miejscowych; gr. pisarz około 215. po Chr. przetłuma czył *danon* ,miejsce wyniosłe', Po znaka bytności Celtów: *Duno* w Hiszpanji, *Duno* we Włoszech, *Dun* we Francji, **Thun** w Szwajcarii (kronika Fredegariusza nazywa jez. Thuńskie *lacus Dunensis*). Nazw ze składnikiem - *dunum* można naliczyć sporą setkę od Andaluzji do Dniestru (p. *Carodunum*) i ujścia Dunaju.

Durban 1824. nazwany od gubernatora Benjamina d'Urban.

Durny, częsta w Tatrach n. szczytów ,stromy, urwisty' por. ros. *durnoj*.

Düsseldorf ,wieś nad rzeką Düssel. przy ujściu do Renu.

Dynarskie góry od n. *Dinara*, niewiad. znaczenia ,nadawanej wielu szczytom na pograniczu dalmacko-bośn.

Dyneburg ,gród nad Dźwiną', około 1277, przez Krzyżaków.

Dzikie Pola pod wpływem tatarskim, w których imien. często występuje *deli* ,dziki'.

Dzisna, Desna, Cna pokrewne bałt-prusk. *tusnan* ,cichy, płynący łagodnie'; *Desna* n. rzeczna w Macedonji.

Dżazire p. Algier.

Dżebel arab. ,góra'. W Saharze **Dżebel es Soda** ,góry czarne', zbudowane z ciemnego bazaltu, wznoszące się obok **Hamada el Homra** ,pustynia czerwona', zbudowanej z czerwonych i pstrych piaskowców saharских. Etnę nazywa lud miejscowy **Mongibello** - n. ta składa się z wł. *monte* ,góra' i arab. *dżebel* ,góra'; Arabowie byli do XIII. w. panami Sycylii i nazywali Etnę poprostu **Dżebel** ,góra' - jest też istotnie uosobieniem góry ten olbrzymi wulkan

widziany jak na dłoni w promieniu 100 km.-np. ze Syrakuz; p. Gibraltar.

Dżerid, arab. *dżarid* ,palma', dosłownie ,gałąź palmowa pozbawiona liści': pd Tunis, pierwsza prawdziwa kraina oaz Sahary; ciemne, czarne palmy widnieją w dole wśród żółtej bezbrzeżnej pustyni, kraina bardzo starej kultury (p. Gafsa), gdzie należy szukać Atlantydy.

Dżidda, arab. ,nowy'; miasto jest portem i kluczem Mekki.

Dżungarja od n. plemienia mong. Dżungarów, kałm. *dzon* ,lewy, pół-

nocny', *garr* 'ręka', a zatem ,lud mieszkający po lewej ręce', czyli północy; p. Jemen.

Dżungle, wyraz indyjski równoznaczny z naszą ,puszczą', t. j. miejscem puste niezaludnione, a w dalszym znaczeniu porosłe nieprzeniknioną roślinnością.

Dżwina, ideur. *dhveina* ,szeroki rozlew wodny'. **Dwina** jest n. kolonialną przeniesioną przez osadników, którzy w XIII. w. szli tu z Rusi Nowogrodzkiej.

E

Ebro, rzym. *Iberus*, bask. *ibai* ,rzeka', *erna* ,bystry'.

Edessa p. Urfa.

Edom, sem. ,czerwony' od barwy skał pustynnych; zgreczone **Idumea**.

Edynburg 637, *Edin* zamiast *Edwin*, gród Edwina' (616-633) pierwszego króla chrześcijańskiego Northumbrii, który założył tu ostróg przeciw poganom.

Efez, gr. *Ἐφεσος*, nazwa i początek przedgreckie, według podania n. odosobowa; przy ruinach zabudowało się tur. osiedle **Ajasoluk** z bizant. *Hagios Theologos* ,święty Teolog', Św. Jan Ewangelista; tur. brzmienie tej n. polega na jej wymowie nowogreckiej.

Egadi Isole, wyspy Egadzkie, punicko - rzym. *Aegatae*, pień fen. *gadir* ,mur', ogrodzenie'; p. Cadiz.

Egejskie m. stara n. gr. wywodzona z *aiges* ,fale'; zapewne jednak pochodzi od n. osiedla *Aigai*, częściej na obszarze stgr. imienn., a będącej oczywiście w związku z wodą. Tu należy również n. **Egina**.

Egipt n. gr. *Aigyplos*, u Homera n. Nilu i kraju; pierwowzorem jest steg. n. bóstwa rzeki Nilu *k'api*. Sami Egipcjanie nazywali kraj swój

kam - *t, kami* ,czarne', spowodu ciemnobarwnej doliny Nilu w przeciwieństwie do skalnej pustyni *Deszer* ,czerwone'. Dzisiejsza arab. n. **Masr** jest starą sem. n. Egiptu, znaną z biblij w postaci *Mizraim*, sem. pień *masor* ,twierdza', względnie twierdze nadgraniczne, na przesmyku Sueskim które broniły drogi z Azji do Delt.

Eisleben p. leben.

Ekwador, hiszp., równik'; w r. 1822 przy ukonstytuowaniu się republ. Nowej Granady, późniejszej Kolumbii wchodził w jej skład jako *Departamento del Ecuador*, 1830 samodzielna republika. Równik przecina ją w połowie.

Elam, asyr. *Elamtu* ,to, co jest sprzodu', czyli kraj wschodni, na wsch od Babilonu; pierwotna orientacja ludów była ku wschodowi; o wschodzie słońca wstawano i rozpoczynano pracę - walkę o byt. W takiej orientacji prawa strona była pd, lewa - pn; p. Dekan, Jemen.

El Arish, oaza wśród piasków na prastarej granicy między Egiptem a Palestyną; n. ta występuje już w pierwszych wiekach chrześcijaństwa w postaci *Laris*, niewyjaśniona, Krzyżowcom znana jako *Larisa*.

Elba u Tacyta *Albis*, pień *alb*, biały, ,biały' a więc ,biała woda' w przeciwieństwie do *Dubis* (p. Doubs) ,czarna woda'; tu należy gr. *Alfeios*, celt. *Albis*, dziś **Aube**, d. Sekwany. Pokrewna jest nord. n. **Elf** ,rzeka', również jako imię pospolite z określnikiem; **Göta Elf** ,rzeka Gotów', **Klar Elf**.

Elbląg, *Elbing*: 900 r. awanturniczy podróżnik ang. Wulfstan dopłynął tu z morza rzeka którą, mieni *Ilfing*, *Elbing*, germ. *elf* ,rzeka'. Miasto pochodzenia krzyżackiego.

Elbrus w Kaukazie, to samo co pers. **Elburs**, *Alburs*, stpers. *Haraitibares*, *Hara Berezaiti*, góra wysoka (por słow. hora). Elbrus kauk. u ludów okolicznych nazywa się *Mengi tau* ,biała góra', Montblanc.

Eldorado, hiszp. (mąż), ożłocony: mianem tem nazywano w Europie w XVI. w. władzcę kraju pd - amerykań (w dzisiejszej Wenezueli); w najstarszym religijnym ośrodku Czibczów - w *Guatabrita* składał nowoobрани władca ofiarę bogom na łodzi w świętym jeziorze, cały obsypany złotym pyłem. Nazwę Eldorado potem przeniesiono na kraj, który uważano za niezmiernie bogaty i obfitujący w złoto. Na poszukiwanie tej. krainy udawali się odkrywcy awanturnicy. Dziś n. ta pozostała jako przenośnia poetycka dla państwa rozkoszy, błogiego raju na ziemi.

El Dżuf, arab. ,brzuch', ,ciało pustyni', niby główne jej gniazdo, okrążone zewsząd zupełnie pustynnemi Ergami, kraina do dzisiaj całkiem niezbadana.

El Golea p. Alcala.

Elida gr. *Elis*, w narzeczu eolskim *Valis* ,dolina' - równina nadbrzeżna na pn - zach Peloponezu; nazywano ją *Koile Elis* ,wkłęsa Elida', podobnie jak hellenist. n. kotliny między Libanem a Antilibanem była **Celesyrja** gr. *Koile Syria* ,wkłęsa S'.

Elster p. Allier.

Elvira, iber. *Iliberis* ,nowe miasto'. w pobliżu Granady, której kosztem właśnie Granada wyrosła, rzymskie *Municipium Florentinum Iliberitanum*, gdzie 304 odbył się wielki sobór. Nazwa *Iliberis* powtarzała się częściej w iber. imienn.

Elk, *lekno* (w imienn.) ,grzybienie'.

Emilja leży na dawnym rzym. szlaku wojennym, zwanym *Via Aemilia* droga Emiljusza; prowadził on z kraju Gallów nad Adriatyk; Zbudowany 187 r. przed Chr.

Engadin, 930 *Eniatina*, n. plem. Eniatów ,mieszkańcy nad Innem'.

Entre Rios hiszp. ,między rzekami'.

Eolowie, gr. *Aioloí*, mylny wywód z gr. *aiolos* ,pstry', niby plemię greckie mieszane z innych: *aiolos* znaczy ,błyszczący, mieniący się, ruchomy' Forma Aiolos jest pochodną n. *Achaiwos*, homeryckich Achajów.

Épinal, *Épinay*, fr. *épine* ,cierń' - tyle co „Tarnopole“.

Epir, gr. *Ἐπειρος* ,ład stały' w przeciwieństwie do wyspy Korfu - Korkyra, której długie wybrzeże ciągnie się równolegle do lądu; n. to zatem orientacyjna żeglarska w tem samym znaczeniu, co Alaska.

Erchomenos, gr. pień orch - ,ogrodzić', a zatem ,ostróg, gród'.

Erdżisz Dag p. arg.

Eregli p. Heraklea.

— *ères* p. Armentières.

Erfurt, pierwotnie *Erpersforf*, Erpo imię osob. - furt ,bród'.

Erg, lm *Areg*, arab. *irk* ,żyła' jako termin geogr. — obszerne równiny pokryte wydymami piasku; na mapach topograf. Sahary Ergi istotnie występują niby ,żyły' na ścięgniętej spracowanej w znoju dnia ręce **Ergene**, tracko - gr. *Erginias* ,ciemnobarwny' w odróżnieniu od jasnych mętów Maricy.

Erie jez. n. plemienia nadbrzeżnego, wytępnionego już w XVII. w. Wyraz ten pochodzenia indyj. znaczy

,koty', a właściwie ,tracze', na które plemię to polowało.

Erlangen, 1017 *Erlangun*, potomkowie osoby Erle', niem. *Erle*, ,olcha'.

Erytrea p. m. Czerwone. Włosi w r. 1869 tak nazwali swoją kolonję.

Erywań, u arab. autorów pisane *Rewan*, imię księcia miejscowego, pół legendarnego.

Erzerum: n. tę miasto ma dopiero od XI. w. Położone na ważnym węzłowym dróg, miało ono prastarą n. *Karin*, *Kartak*, u gr. pisarzy *Karnoi*. Cesarz bizant. Anastazjusz I (491 - 518) obwarował je i nazwał *Theodosiopolis*, było ono ostoją bizantyńskiego panowania w Armenji, zwane dla tego *romejskiem*, należącym do Romeów - *Rum* u Syryjczyków, Arabów itd. W r. 1049 zburzyli Seldżukowie miasto *Arzan* w sąsiedztwie Theodosiopolis, dokąd Arzeńczycy się schronili. Dlatego począto nazywać Theodosiopolis *Arzan* - *el* - *Rum*, ,Arzan Romeów', z czego potem przez etym. lud. powstało *Arz er Rum*, ,ziemia Romeów'.

Escorial, miejsce, gdzie wyrzucają żuźle', łać *scoriae*, ,żuźle żelaza'; w dep. Cantal jest osiedle *Escorailles*.

Eskimowie otrzymali n. od swoich sąsiadów algonkińskich na pd wybrzeżu Labradoru, *aski muwan*, ,jedzący na surowo', domysłne ryby lub mięso. Europejczycy n. tę lokalną rozszerzyli na wszystkich mieszkańców Ameryki arktycznej. Analogiczną n. znajdujemy u Herodota: *Hamadokoi*, ,jedzący surowe mięso'.

Eski szehr tur., ,stare miasto'.

Espirito Santo, zatoka i miasto - stąd prowincja Brazylii, port. ,Duch Święty'; Portugalczycy dotarli tu w Zielone Świątki 23 maja 1535.

Eskwilińskie wzgórze Rzymu, *Esquiliae*, łać. *ex - colo*, wy - siedlać', wysiółek. •

Es Salt, n. łać. pozostałość po panowaniu Rzymian, *saltus*, ,las górski', który się zaczyna tuż u wrót

miasta i jest oazą pięknego drzewostanu dębowego na progu pustyni.

Essex, ,wschodnia Saksonja'.

Estonja, ,kraj Estów', *Aistōw* u Tacyty; Periplus Wulfstana (900r.) ma *Eastland*, a m. Bałtyckie nazywa *Estmere*, *east est* przez germ. etym. ludową rozumiano jako ,wschodni', jest to jednak n. fińskiego plemienia, niejasna. Finlandczycy nazywają Estonję **Wiroma**, ,kresy, ukraina, a mieszkańców *Wirolaiset*, ,ukraińcy' ponieważ żyją na kresach plemion fińskich. — Estonja i Łotwa - to obszary o największej pstrokaciznie toponimicznej. Spotykamy tu oprócz n. łotewskich i fińskich n. polskie, rosyjskie i staroruskie, szwedz. niem. i duńskie. Wszystkie zatem narody, mieszkające nad Bałtykiem miały tutaj, w tej bramie wpadowej do niezmiernych obszarów Europy pd-wsch, swoje żywotne interesy: chodziło o drogę do . . . morza Czarnego które - niby ognisko zbiera w sobie drogi z Azji Śródkowej, Bliższego Wschodu i obszarów starej kultury Medyteranu.

Estremadura, hiszp. i portug. z łać. *extremus*, ,krajowy, kresowy': były to jeszcze w XIII. w. kresowe ziemie Hiszpanów we walce z Maurami.

Esztergom, pierwsza stolica Węgrov, słow. *Ostrzegom*, imię słow. na - om p. Bytom.

— **eti**, przyr. gruziński dla oznaczenia ,kraju', np. w n. plemienia **Osetów**.

Etna, gr. *Aitna*, *aitos*, ,pożar, ogień'; Grecy już od r. 800. przed Chr. osiedlali się na wsch wybrzeżu Sytylii, u stóp góry.

Etjopowie, steg. *atioban*, ,handlarz kadzidłom'. Grecy (Homer) przyjęli tę n. i objaśnili po swojemu - *aito*, ,pałę', *ops*, ,oczy, twarz', spalone od słońca twarze, Murzyni.

Etrurja, do łać. pnia *etro* - ,drugi' mieszkańcy po drugiej stronie Tybru **Etruskowie**, gr. *Tyrrhenoi*, stąd

m. **Tyrreńskie**, u Rzymian *Tusci*, stąd **Toskanja**, lud obcy zupełnie Italikom z języka i pochodzenia; utożsamiają ich z ludem *Tursza* w nap. egipskich. Z podobieństwa imion osob. i n. miejscowych w Małej Azji wywnioskowano o ich mała-azjatyckiem pochodzeniu (p. Tyber) Meillet (1924) łączy ich z Hetytami i Sumerami. W imiennictwie włoskiem element etruski bardzo silny, zarówno w osobowym jak miejscowym p. Rawenna. Ekspanzja etruska sięgała od Genui do Wezuwju-sza. Rudnicki (p. Arkona, Tczew) przyjmuje elementy etr. w imienn. pol - pom.

Eufkrat, najstarszą postać tej n. przechowały napisy sumeryckie: *Bura - nu - nu*, assyr. *Puratu*, z czego gr. *Euphrates*; należy do pnia *bur*, ,naczynie'. Napisy klinowe rzekę tę przedstawiają zapomocą ideogramu, który pozatem znaczy ,bieć', o wodzie ,płynąć': jest to zatem najstarsze, na piśmie uwiekowiecznione świadectwo tego, jakim jest proces nazywania rzek - najczęściej n. rzeczne oznaczają poprostu czynność ,płynięcia'.

Euganejskie wzgórze, trachitowe na zach od Padwy, n. plemienia Euganeów, osiadłych tu przed Wene-tami; 192 r. *collis Euganeus*.

Euripus, gr. *eu - ripe*, ,silny prąd' tutaj w cieśninie węższej niż np. Wisła pod Krakowem co kilka godzin prąd zmienia kierunek na przeciwny i płynie z wielką siłą, której nawet parowce ostać się nie mogą. Włosi gr. n. *Euripos* *Egripas* zniekształcili na **Negroponte**, ,czarny most' i n. tę przenieśli na wyspę

Eubaję, którą most łączy z lądem

Europa n. gr. sformułowana w VI. W. przed Chr. w geografji jońskieji jako miano mas lądowych po tej stronie m. Egiejskiego w wyraźnem przeciwstawieniu do Azji i Libji. Nazwy Europa używał już Sofokles i Herodot. Według znanego wyvodu Grecy wzięli ją od Fenicjan, którzy dla oznaczenia zachodu mieli wyraz *ereb*, ,wieczór, ciemność'. Grecki *Erebos*, ,ciemności podziemia' jest rzeczywiscie fen. pożyczką, n. jednak Europa nie ma żadnego związku z Erebe-m, nie ma przynajmniej danych w mitologii greckiej, by można powiązać etymologicznie Europę z Erebe-m. Nazwa *Europa* zawiera w sobie prastłowo ar. *opa*, ,rzeka, woda' i była zapewne jakąś n. rzecznią, którą następnie rozszerzono na krainę według procesu, właściwego powstaniu n. teryt. wogóle: p; Azja.

Eurotas, gr. *euros*, dopełniacz *eurotos*, ,pleśń, zbutwiałosc', tyczy się bagna.

Everest, Mount; Everest — naczelnik trjangułacji indyjskiej (1823 - 1843). Najwyższy ten punkt na kuli ziemskiej miał swoją rodzimą a wymowną n. **Czomo Lungma** tyb. ,bogini matka ziemi'; odebrali mu ją Anglicy i nazwali od jakiegoś przypadkowego naczelnika trjangułacji, jakby to była góra na księżycu. Trjangułacja w Himalajach znaczy szczyty symbolami matematycznymi: Everest nazywa się *K¹*, Godwin Austen - *K²*.

- **ey**, w ang. n. miejsc. jest pochodzenia, saskiego *ig*, *ige*, ,wyspa'.

Eyre jez. od odkrywcy: Edward John Eyre przedsięwziął wielką podróż badawczą 1839 - 1841.

F

Faenza, celt, rzym. *Faventia*, miasto Bojów; w XV i XVI. w. zasłynęło

ono z wyrobów garncarskich, zwanych po fr. od n. miasta *fajansami*.

Faizabad, *Faiz* pers. imię osob. ,bogaty', *abad* ,miasto'.

Fajum, steg. *Phiom* ,jezioro', którego ostatek dziś zapełnia pn - zach część depresji na rubieży pustyni. Grecka n. była *Moiris*, steg. *mvere* ,wielki kanał' - tu ma ujście ramię Nilu *Bahr Tussuf* - najpiękniejsza część Egiptu, „kraina róż“.

Fakir, arab. ,znajdujący się w po-trzebie', czy to materijnej, czy du-chowej; oznacza człowieka, łaknące-go Allaha, pobożnego; przez fakirów rozumieją Arabowie żebrzących der-wisów.

Falaise, falezy, terasy kredowe na krawędzi Basenu Paryskiego o do-niosłym znaczeniu strategicznym, celt. *pallos* ,skała'.

Falklandzkie w. odkryte 1592 przez Johna Davisa i nazwane wyspy Da-visa W r. 1690. odwiedził je ponow-nie podróżnik ang. i nazwał imieniem lorda Falklanda, mecenasa wyprawy.

Falun, nord. *fal*, *falu* ,pastwisko, równe pole', p. Westfalja; miasto le-ży na dnie obszernej doliny. **Falster** w Danii ,równy kraj'.

Famagusta, miejsce koronacyjne królów Cypru i Jerozolimy: n. jest franko - wł. etym. lud. greckiego *Ammachostos*, który był kolonią assyr. *Amti-hadaszti* ,gród nowy'.

Fanarjoci; dzielnica Sambułu w głę-bi Złotego Rogu nazywa się **Fanar**, nowogr. *fanar*, latarnia morska', tak-że poż. tur. Za czasów bizant. istnia-ła tam latarnia morska. Po zdobyciu Konstantynopola osiadły w tej dziel-nicy bogate rodziny greckie stąd n. *fanarjotów*, którzy bywali wysokimi dygnitarzami tureckimi i jako wiel-korządcy prowincyj mieli wielki wpływ na sprawy państwa tur.

Fanum p. Święty.

Faro, stolica Algarwji, latarnia mor-ska' rom. *faro* pochodzi z łac. - gr. *pharus*, od gr. n. wyspy **Pharos**, któ-ra zamykała port starożytnej Aleksan-drii; **Pharos**, ten sam pień co *brózza*

,kawał ziemi' Na tej wyspie zbudo-wali Grecy latarnię morską 100 m wys. najwyższą w starożytności, cud-świata, pierwowzór wszystkich latarni morskich, od którego pochodzi także ich n. starożytna. Włosi nazywają cieśninę mesyńską *Faro di Messina*. **Pharos** nazywała się jedna z wysp dalmatyńskich, z czego serb. n. **Hvar**; Włosi nazywają ją **Lesina** ,szydło' od wydłużonej postaci, ponieważ przy 68 km dług. posiada szer. 5-6 km.

Färör, duń. ,owcze wyspy'; osiedli-li się tu irlandzcy mnisi w VIII w. i wprowadzili chów owiec; n. pocho-dzi od Normanów, którzy wyspy te odebrali Irlandczykom. W braku pół-ornych hodowla owiec jest tutaj je-dyną podstawą mieszkańców: można nieraz widzieć owce na dachu domów krytych darnią.

Farvel z ang. *Garewell*, bywaj zdrów zbierali się tu poławiacze wielory-bów na niebezpieczne rzemiosło na burzliwym i mglistym oceanie.

Fata Morgana zaklęta postać śred-niow. romansów rycerskich, siostra króla Artusa; sądzono, że widmo jej zamku ukazuje się w znanym zja-wisku optycznym.

Fehmarn, pierwotnie *Vemern* ze słow. *w more*: wyspa ta na holsztyń-skim brzegu zamieszkała była przez Słowian.

Fellachowie ,rataje', arab. *falah* ,orać'.

Fenicja n. gr. *Phoinikes*, niewiado-mego pochodzenia; razem z łac. *Poeni*, **Punijczycy** ma nieznany wspólny pierwowzór. - Starofenicckie n. miejsc spotykamy na wszystkich ważnych punktach Medyteranu, za wyjątkiem może delty Nilu, co jest świadectwem tego, że najważniejszym czynnikiem nazwotwórczym jest dynamika komu-nikacyjna. Wiele wieków przedtem zanim Grecy, według pięknego wy-rażenia Cyserona, morze Śródziemne obwiedli wstęgą osad greckich, uczyni-li to Fenicjanie, zakładając na waż-

nych punktach komunikacyjnych, w jakie morze to obfituje, swoje kan-tory handlowe; p. Cadiz, Malaga i in-ne. Sama nawet Hellada obszyta jest wstęgą n. fenickich p. Salamina.

Fergana n. znana od V. w. z chiń. źródła, niew. znaczenia.

Fernando Po; odkrywca portug. Fer-nao do Poo około 1476. nazwał ją Ilha Formosa p. Formosa.

Ferro z jęz. Guanchów *herar*, *herro* ,studnia': wody dostarczają tu tylko cysterny, zbierające wodę deszczową.

Fetyszym, port. *fetico* ,zrobiony'.

Fez, *Faz*, założony 808; arab. *fas* ,kiloł, motyka'; ma to być aluzją do narzędzia, którym założyciel Idris II. wytyczył linię dla murów miasta.

Filadelfja 1682 założona przez ko-lonję Kwaków i nazwana tak z gre-cka ,miasto bratniej miłości' w myśl poglądu religijno moralnego sekty. Miasto *Ata Szehr* nazywało się u Gre-ków *Philadelphia* od przydomku At-talosa II Philadelphos.

Filipiny; odkrył je Magalhaes i na-zwał w. Św. Łazarza. Kiedy w r. 1543. powzięto w Hiszpanji plan ich sko-lonizowania, nazwano je według ów-czesnego następcy trony (potem Fi-lipa II) *Islas Filipinas*.

Filipopol p. Plovdiv.

Fingala grota, *Fingal* (irlandz. ,obcoplemieniec'), mityczny bohater Irlandji, któremu tę grootę mieli zbu-dować olbrzymi.

Finlandja ,kraj Finów', n. pocho-dzi od Szwedów, którzy na zaraniu dziejów z tym krajem utrzymywali stosunki, Finlandja była szwedzką do r. 1809. Fińska n. kraju **Suomenmaa** *suomi* ,bagno', *maa* ,kraj'.

Finowie, Ptolemeusz zna tę n. w postaci *Phinnoi*, Tacyt *Fenni*, wy-wód ze stnord. *finna* ,chytrec' nie-pewny. — Fińskie n. rzek sięgają na pd do wodospadu Trollhätta (lap. *ho-eute* ,wodospad') i do Oki. — W do-rzeczju górnej Wołgi imienn. rdzennie fińskie miesza się z n. wód słowiań-

skiem. Tu ścierały się wpływy fińskie. idące ze wschodu aż do XIII w. i rus-kie, idące z południa nieprzerwanym ciągiem; pustki i nienazwane jeszcze doliny rzek między jedną grupą a drugą stały się zdobyczami Rusi. Stąd pochodzą rdzennie ruskie n. rzeczne wśród bezspornie fińs. imienn. wodnego.

Finistère, łac. *finis terrae* ,kraniec ziemi'; podobnie ang. **Landsend** i hisz. *Finisterre*.

Finsteraarhorn ,ciemny róg nad rzeką Aar', ciemny, ponieważ od pd widziany jest naga, ciemną piramidą skalną.

Firn ,masy starego śniegu na wy-sokich górach', niem. *firn* ,stary', szczególnie łożński, zeszłoroczny. **Fe-rner** w Alpach niem. na oznaczenie lodowców.

Fiume, wł. ,rzeka', stąd słow. n. **Reka**; wł. postać jest skrótem rzym. n. *Fanum sancti Viti ad Flumen* świą-tynia św. Wita nad rzeką; miasto leży przy ujściu rzeki *Fiumare* zdrob. ,rzeczka'.

Fizjografja nowotwór z gr. ,opis przyrody', wprowadzony przez T. Hux-leya w tytule dzieła *Physiography...* 1884. w pol. przekładzie: Fizjografja, wstęp do nauki o przyrodzie 1884.

Fjeld znaczy w Norwegji ,wysoki płaskowyż'; są one rozcięte dolinami rzek i czynią wrażenie gór.

Fjord pokrewne ang. *ford*, niem. *Furt* (p.)

Fjonja, zlatyniz. duń. *Fyen*, stnord. *fjon* ,pastwisko': wyspa słynie ze swoich wspaniałych soczystych pa-stwisk, gdzie rozwinął się wzorowy chów bydła i mleczarstwo.

Flamandowie są potomkami Fran-ków Salijskich, których dzieliła Car-bonaria Silva ,węglowa puszcza' — według zabytku prawa Salickiego, od Franków Rypuarskich: dziś chociaż puszcza ta znikła, po 1500 latach sytuacja narodowościowa w Belgji żadnej nie uległa zmianie. Etymolo-

gicznie n. Flamandów stoi w związku z n. **Flandrii**, 436 *Flandria*, *pagus Flandrensis*; wywód niepewny; n. plem. była *Flam*, z czego n. **Fläming** w Niemczech, gdzie Albrecht Niedzwiedz na gruncie słowiańskim osadził kolonistów flamandzkich.

Flindersa g. i rz. p. Australia,

Florencja n. rzym. wprowadzona w r. 59. przed Chr. zamiast etr. *Faesusulae*. Syn tego miasta Benvenuto Cellini nie zestawia n. Florencji z łac. *florere* 'kwitnąć', lecz wyprowadza od *Fluentia* (*fluo*, płynąć) „ponieważ leży nad rzeką Arno“. Związek tego starego osiedla, sięgającego daleko w czasy przedhistoryczne, z rzeką jest najściślej.

Floryda hiszp. (*pascua florida*), niedziela Wielkanocna, kwitnąca: Hiszpan Ponce de Léon wylądował w tym dniu 1512 r.

Foggia 'moczar'; leży w środku aluwialnej podmokłej równiny *Cavaliere* 'stołowina'.

Föhn, łac. *Favonius*, n. wiatru zach. do *favere* 'sprzyjać', bo przynosił wiosnę.

Fontainebleau, łac. *Fons Bleaudi* 'źródło Blaudjusza'; miasto założone 998. jako zamek myśliwski; fr. *fontaine* 'źródło' bardzo często w n. miejscowych Francji: **Fonteney**.

- **ford**, ang., -**furt**, niem. 'bród'; tego rodzaju n. wynikające z komunikacji najęściej występują w Anglii, co jest odpowiednikiem ruchliwości Anglo-Sasów.

Formosa otrzymała n. od Portugalczyków, którzy przejeżdżali wzdłuż wybrzeża zach w r. 1516. mając przed sobą wspaniałe widoki: żyzne równiny nadbrzeżne, wzgórza tonące w zieleni, na terasach kaledonopól i ogrodów — wszystko rozświetlone słońcem tropikalnym; stąd łac. *formosa* 'piękna'. Wybrzeże wsch. Formosy, skaliste i małoludne zamieszkują plemiona niecywilizowane. Chińczycy i Japończycy wys. tę

nazywają **Thaiwan** 'wybrzeże terasowe', ponieważ od szerokiej równiny nadbrzeżnej wyraźnymi terasami odcinają się niskie zielone wzgórza a nad nimi w dali majestatyczne góry. Holendrzy nazywali ją **Zelandia** 1624 - 1662. — Odkrywcę portugalscy hojnie szafowali n. *Formosa*, zachwyceni niezrównanymi widokami tropikalnego krajobrazu; pełno takich n. w Brazylii — *Rio Formosa* 'rzeka piękna'.

- **fors**, szw. 'wodospad', człon ten mają we Finlandji n. szwedzkie, historyczne, bo z uzyskaniem własnego państwa Finlandczycy wprowadzili wyłącznie n. fiń. Częstość tych n. stoi w związku z niezliczonymi wodospadami Finlandji.

Forli, rzym. *Forum Livii*, założył 207. przed Chr. konsul M. Livius Salinator; **Forum**, łac. 'rynek', n. rzymskie osiedli z udzielnym ustrojem, zazwyczaj targowiska położone na szlakach rzymskich (*viae*); do imienia posp. *forum* dodawano określniki od założyciela, które z wprowadzeniem do imienn. n. świętych usuwano, zastępując je miejscowym świętym.

Fourches i podobne, łac. *furca* 'rozwidlenie', bifurkacja drogi.

Francja: kraj celto-romański nazywa się od germ. Franków; w VIII. w. wyraz „*Francia*“ w rękopisie objaśnia glossa *Gallia*. Pierwszym Francuzem, który dowiódł, że Frankowie — to nie plemię celt. lecz germ. był Feret (1714 r.) ale uważano to za obrazę francuskich uczuć narodowych i zamknięto go w Bastylji. — Imiennictwo miejscowe Francji jest ukształtowane w najwyższym stopniu. Obok antecedeni fenickiej, liguryjskiej, greckiej, iberyjsko-baskijskiej, celtyckiej i rzymskiej, które — im młodsze — tem większą ilością n. przetrwały się wykazują, znajdujemy we Francji n. saksońskie, burgundzkie, gotyckie, frankońskie i skandynawskie. A tę sieć o rzadkich węzłach, utwo-

rzonych przez punkty prastarego osadnictwa, zagęszczają oka sieci czysto francuskich n. topogr. zacząwszy od kościoła i feudalizmu.

Frankfurt, 793 *Franconofurd*, 'bród w kraju Franków'; używali już tej przeprawy przez Men, położonej na krzyżowaniu się drogi na wsch. z drogą na pn. w kraj Cherusków i Sasów, Rzymianie. **Frankfurt** nad Odrą jest n. kolonialną (1253 osada miejska) dla punktu, będącego prastarą przeprawą przez Odrę z Niemiec do Polski.

Franklina archip. na cześć dowódcy wyprawy polarnej (1845 - 1847), który tu, na dalekiej północy Ameryki zginął bez wieści. Ekspedycje wysyłane na jego ratunek w ciągu lat 15 przyczyniły się do zbadań architektonicznych dziedzin Ameryki.

Frankowie, znani Rzymianom od III w., po Chr. *Franci*, stgerm. *franco* 'rohatyna, dziryt'.

Frascati, wł. *frasche* 'zarośla krzaków', *macchia*, która porastała w tem miejscu ruin sławnych will Tuskulańskich; w IX. w. zarośla wykarczowano i zbudowano kościół Panny Marii i Św. Sebastjana *in frascata*.

Frederikshaab 'nadzieja Fryderyka', króla duńskiego.

Frauenburg 'gród Pani' t. j. najsw. Panny Marii.

Freetown, ang. 'wolne miasto', założone na wybrzeżu Gwinei przez ang. kompanję handlową; celem osiedlenia wykupionych lub wyzwolonych Murzynów.

Freiberg w Saksonji, wolna góra, kopalnia, gród warowny, zaopatrzony we wolność 1187 dla ochrony i rozwoju istniejących tu kopalń srebra. **Freiburg** 'wolny gród', w Szwajcarii *Fribour*, wyposażony w swobody przeciwko panom feudalnym; p. Wola.

Frejus, rzym. *Forum Iulii*, założony przez Oktawjana 30 r. przed Chr.

Frygja, Frygowie, do prasłowa ar. (łac. *fructus*) 'owoc', ludzie mający zapas płodów rolnych; p. Oskowie. Mieszkańcy, spokrewnieni z Armeńczykami byli plemieniem indoeurop. w odróżnieniu od innych ludów Małej Azji.

Fryski zalew, Frisches Haff holend. *versch* 'słodki', dla odróżnienia od wód Bałtyku, lekkosłonych; n. pochodzi pono od kupców holend.

Fryzja, Fryzowie, u Rzymian *Frisii*, n. terytorjalna *Phrysia* 655; n. niejasna, należy może do tego samego pnia, co fr. *friser* 'uczesać' i odnosiła się do stroju głowy. Inny wywód — got. *freisan* 'niebezpieczeństwo'.

- **fu** w chiń. n. jako przyczepka oznacza miasta pierwszej rangi. *Fu* jest jednostką administracyjną na jakie dzielą się prowincje; jednostki te rozpadają się na **czu**, co jest przyczepką w n. miast drugiej rangi; **hsjen** miasta trzeciej rangi.

Fudzi Jama 'góra nieśmiertelności'.

Fulbe, plemię chamicke w Senegambji, na granicy Murzynów, od których różni się ono brunatną barwą skóry, co wyszczególnia nazwa *pulo* 'jasno brunatny', *pulbe* lm. Właściwa ich n. **Pul**.

Fulda, n. rzeczna spotykana na obszarze rdzennie germ. np. 8 razy w Norwegji; powołując się na to, objaśnia Rozwadowski (1913) **Peltew** (p.) jako n. germ. w związku z Beltami. Inne objaśnienia *Fuldaha* (tak pierwotnie) stsas. *folda*, niem. *Feld* 'pole', *aha* 'rzeka'.

Fulsztyn z niem. *Feldstein* 'polny kamień'.

Fumarole, wł. *fummo* 'dym', miejsc, skąd dobywa się para wodna.

Funchal, portug. *funcho* 'koper włoski', który masami porasta okoliczne wzgórza.

Furka, łac. *furca* 'widła', n. góry o dwu wierzchołkach, sterczących

jak widła.

Furlanja, *ducatu Forojulii* jeszcze za czasów longobardzkich od głównego miasta krainy *Forum Julii* (p. Forl.) dziś **Cividale**, nazwane przez Karola W. *Civitas Austria*, miasto wschodnie.

Fürth, w X. w. *Furti*, bród.

Füssen, rzym. *ad Fauces Alpium*, łac. *fauces*, 'gardziel, wąwóz', przełęcz górską: w tym miejscu w Bawarii dolina rzeki Lech otwiera się ku równinie podgórskiej.

Gabes, arab. *Kabis* z rzym. *Ta-cape*, n. fenicka, 'miejsce mające wodę': obfite źródło było podstawą osiedla jeszcze przedfenickiego i nawadnia dziś jeszcze cudowną oazę palm, wysuniętą najdalej na pn na wybrzeżu Afryki.

Gabrowo i podobne liczne osady Słowian pd od *grabu*; W Grecji góra *Gabrovo*.

Gaeta stgr. *kaiata*, 'czeluści, rozpadliny skał': leży na przylądku, na którego stokach są olbrzymie rozpadliny i pieczary. **Kaijades** była czelusia w Sparcie, gdzie wtrącano zbrodniarzy stanu żywych lub zabitych.

Gafsa, rzym. *Capsa*, n. niew. pochodzenia, prastare osiedle, ważny ośrodek kultury neolitycznej, która sięgała do Hiszpanii; miasto w wyjątkowym położeniu strategicznym nad drogą z oaz tunetańskich do Kartaginy, jedna z największych oaz Sahary z 75000 palm dakt.

Galaad, aram. *gal*, 'stos kamieni', *ed*, 'świadek'; osada neolityczna, której n. wskazuje na megalityczne (wielkokamienne) pomniki, przeznaczone w zasadzie dla obrony.

Galacja, *Galatia*, w N. Testamencie wprost *Gallia*, to kraj będący pod władzą Galatów, pień *gala*, 'męstwo', którzy opanowali Małą Azję w III i II. wieku przed Chr. Szli oni starożytnym szlakiem doliny Morawy i Wardaru przez pwp Bałkański a potem

przez Hellespont drogą Kseksesa.

Galicja, n. byłego zaboru austr. stara n. średniow. *Regnum Galiciae et Lodomeriae*, 'królestwo Halicza i Włodzimierza (1216).

Galicia, rzym. *Gallaecia* od n. plem. *Kallaikoi*, dziś hiszp. *Gallegos*; Kalleków uważają za plemię celt. osiadłe w okolicy, obfitującej w metale.

Galapagos, hiszp. 'żółwie': żółwie dosiegają tu potwornych rozmiarów dostarczając samego mięsa do 100 kg.

Galata, 'własność Galatosa', często w Grecji: przedmieście Konstantynopola jest osiedlem stgreckim.

Galatz, *Galacz*: Rościśław, bratanek Wołodymirka, wygnany z Halicza założył księstwo nad dolnym Dunajem z Małym Haliczem przy ujściu Prutu.—*Galac* jest rum. wymową n. Halicz. 1159 *Galicz*.

Galcz, irański pień *ghor*, 'góry': górale; jest to u wsch Turków n. plemion pochodzenia irańskiego, których ośrodkiem jest Pamir.

Galdhöppig, *höppig*, wysoki szczyt kończysty, *Gald* (n. odosob.) dworzyszcze położone w dolinie na pn od szczytu.

Galilea n. gr. (u Strabona) z aram. *galila*, 'obwód, powiat' a mianowicie pogan; oznacza zatem kraj, którego Izraelici nigdy nie zdobyli.

Galla na Cejlonie, 'skała'.

Gallia, **Gallowie**, rzym. *Galli*; n. tę rozumieli Rzymianie jako *viri pugna-ces*, *armati*, mężowie waleczni zbrojni,

pień *gala*, 'męstwo'.

Gallipoli gr. *Kallipolis*, 'piękne miasto'.

Galveston 1837 na mierzei *Galveston* nazywanej od wicekróla Meksyku, hr. Galve 1688-1696.

Gandava 630, 'nie jest rzym. *venta*, 'miejsce targu' lecz fr. *gand*, 'twierdza wodna'; miasto powstało na wyspach utworzonych przez starorzecza Skaldy i Lysu, na granicy kraju pagórkowatego i napływowego.

Ganges, skr. *ganga*, 'rzeka'.

Garda od zamku Garda na brzegu pd wsch.

Gardno, jez. na Pomorzu, *gard* oboczne do *gród*, por. *Gardi* na Peloponezie.

Gargano n. illir. pokrewna *Gorganom* (p.) w Karpatach; skaliste stoki wznoszące się stromo z równiny napływowej.

Garonna, celt.-rzym. *Garumna*, celt. *grunna*, 'bagno'.

Gaskonja p. Baskowie.

Gastein, stgerm. *gahi* (niem. *jäh*) 'stromy', *stein*, 'skała'; n. odnosi się do wąwozu skalnego, gdzie jest źródło ciepłe. Wywód ze słow. *gwozd*, 'las' jest mylny.

Gaty, hind. *ghat*, 'ulica, wąwóz, schody'; stosuje się do licznych ścieżek prowadzących z dolin na wyżynę. Obfituje w nie zwłaszcza zach, stromy i wyższy brzeg Dekanu, rozmyty silnie przez deszcz monsunowe.

Gauchowie, arauk. *gatchu*, 'towarzysz': jako hodowcy trzód na Pampach żyją oni we wspólnocie.

Gaugamela, arab. *gamlu*, 'wielbłąd'.

Gaurisankar, mylnie w ostatniej ćwierci XIX. w. brany za najwyższy szczyt ziemi, nazywa się od boskiej pary mitologii Hindusów: skr. *gauri*, 'biała, piękna', przydomek bogini Parawati, która się tutaj zjawia jako bogini dobroczynna: *sankara*, 'zsyłający błogosławieństwa, dobroczyńca', przydomek jej męża Siwa, *ri* zamiast *giri*, 'góra'.

Gävle stnord. *gafl*, 'cypel ładu'.

- *gawa*, jap. 'rzeka'.

Gaza, jedno z 5 głównych miast Filistynów, do hebr. *aza*, 'mocny, silny': leżąc na ważnej drodze z Egiptu do Babilonii, na nieznacznym wzgórzu piaszczystym, musiała być silnie obwarowana.

Gabin, *Gumbinen*. lit. *gumbas*, 'więcierz', albo *gumba*, 'sękaty pnienie' zwłaszcza brzozy, których tu pełno.

Gąsienicowe Stawy od rodziny górali zakopiańskich Gąsieniców.

Gdańsk 999 *Gyddanyzc*, 1178.

Gdancz, n. rdzennie słow. nie mająca z jakimiś Gotami nic wspólnego, do których Niemcy koniecznie chcieli miasto docześcić spowodu zlatyniz. n. *Gedanum*; pień pokrewny lit. *gude*, 'las'; chodzi tu o n. jakiejś wody leśnej (podobnej do n. *Głdy*, p.), na co wskazuje przyr.-sk, służący stale jako forma przym. n. wodnych. **Gdynia** 1253 *Gdina*, ten sam pień co *Gdańsk*, również przym. z przyr.-na.

Gdów stara n. odosob: o kościele tutejszym są wiadomości z r. 1075. To samo imię występuje w n. **Giecz**, pierwotnie *Gdecz* (1039); p. Żydaczów.

Gejzer, isl. 'wytryskiwający'.

Gellivara, fiń. *gelli*, 'ruda', *vara*, 'góra': są tu wielkie zasoby żelaza.

Genewa, celt.-rzyń. *Genava*, 'ujście' — u Cezara *Geneva*, miasto Allobrogów (celt. *broga*, 'rola', posiadający pola uprawne). Tu należy również **Genua**, 'ujście'.

Genezalet, pierwowzór *Gennesar*, hebr. *gan*, 'ogród, drugi składnik zapewne imię osob.

Geografja, gr. *geographia* u Plutarcha znaczyło opis ziemi w sensie mapy, pozatem w formie przymiotn. *Geographika* tytuł wielkiego dzieła Strabona (68 przed Chr.—24 po Chr.) W polskim jęz. poraz pierwszy „geograf” podaje Kleczewski 1767 Lwów.

Geologia, termin wprowadzony przez Deluc'a (1778), użyty przez Wernera w znaczeniu nauki o pow-

stawianiu ziemi, której podstawą jest **geognozja** (Werner 1780). Staszic przetłumaczył (1806) termin **geogonja** przez Ziemiórództwo, co jednak się nie utrzymało, a nie jest gorsze wyrażenie niż np. krajoznawstwo. Pierwszy „geolog” Deluc w dziele *Recherches sur le modification de l'atmosphère*, Genewa 1772 odkrył maksimum gęstości wody przy 4° C.

Georgja p. Gruzja. *Georgja*, stan Unji Amer. najmłodsza z pierwotnych 13 kolonij, nazywa się od króla Jerzego (George) II, który w r. 1732 udzielił przywileju na jej założenie.

Gepidzi, łac. *Gepidae*, przewisko, pień ten sam, co łac. *hebes* „głupi”.

Gerlach, inaczej Garłuch, nazywa się od niem. ongiś wsi na Spiszu *Gerlsdorf* 1318 *Gerlaci Villa* „wieś Gerolda”; wieś ta, dziś słow. nazywa się Gerlachowce; Gerlach bardzo częste imię wśród niem. przybyszów w Polsce i na Węgrzech.

Germanie; co do etymologii tej n. panuje jednomyślność tylko w tem, że jest ona pochodzenia celt.; jest to n. plemienna, powtarzająca się niezależnie od siebie na wielu punktach imienn. aryjskiego—w Persji, na pwpie Bałkańskim, szczególnie jednak na obszarze imienn. celtyckiego od Keltiberów w Hiszpanji do Galatów w Azji Mniejszej. Tak nazywano plemiona aryjskie w których posiadaniu były cieplice, **germ**, prasłow. ar., skr. *gharma*, gr. *therme*. Cieplice na pierwotnym stopniu kultury bardziej jeszcze były cenione niż dzisiaj: stąd powszechność pnia **germ**. w imiennictwie. Plemię **germ**. *Tunger*, które wtargnęło na drugą stronę Renu i zajęło cieplice **Spa** w Galji, dziś w Belgji, Celtowie nazywali *Germani* „posiadacze cieplic”; n. ta potem przeszła na wszystkie pokrewne plemiona po tamtej stronie Renu, rozszerzyła się i uogólniła, podobnie np. jak n. terytorjalne, które na

początku były nazwami małego krainku. Spa posiada 16 źródeł mineralnych, z których najobfitsze jest **Pouhon**, wallon. *pouhi*, fr. *puiser* „czepać”, krynica. *Zetschrift für Ortsnamenforschung* 1926 przeczy tym wywodom i utrzymuje, że Germanie to n. odosobowa powstała na gruncie celto-rzymskim.

Germis pień ar. *germ*. „ciepły” — kraj gorący; n. gorącego nadbrzeża pd Iranu, a także i nadbrzeża gór Elburs w przeciwieństwie do chłodniejszych wyżyn **Sardsir**, per. *sard* „chłód: analogja do *Tierra Caliente* i *Fria* (p.)

Gesäuse p. Pieniny.

Gibraltar: Tarik, wódz Arabów przeprowił się z przeciwległego brzegu Afryki 711 r. oparty o tę skałę (dziś najeżoną armatami angielskimi) do Hiszpanji, poczem silnie ją obwarował; stąd n. arab. *Džebel Tārik* „góra Taryka”, pierwowzór hiszp. Gibraltar (r - ustawione dla łatwiejszej wymowy). **Cieśnina Gibraltarka** u Greków *Gadeiritides Pylai* „brama Gadejry” — Cadiz.

Giessen, dymślnie *zu den Giessen* „nad strumieniami”.

Giewont; n. pochodzi od osadników niem. z XVII w. *Gewand* niem. *Wand* „ściana”, przedr. *ge* - oznacza zbiorowość, a zatem „ogół ścian, ściany skalne”.

Gizeh, *Dżiza* arab. „piaskowisko”: twierdza arab. 643 na piaszczystym wzgórzu dla obrony drogi Nilowej.

Glarus może od im. Hilariusza, patrona klasztoru Säkingen, do którego Glarus należał.

Glasgow, gael. *Glas koed* „ciemny las”.

Glen w n. celto - bryt „dolina”, zwłaszcza głęboka i ciasna, w jakie obfituje Walja i Szkocja; bret. *glenn* „ziemia”, żupa w zaczeniu siedziby jednego klanu.

Gliniany „ludzie mieszkający w glinie lub na glinie”.

Glittertind, dopiero od r. 1910 poznany jako najwyższy szczyt Skandynawji (2564 m), a zarazem Europy na pn od Tatr, norw. „iskrząca się iglica” od firnu i lodowca; *tind* n. szczytów Skandynawji, odpowiadająca alpejskiemu *aiguille*, *Horn* „iglica, róg”.

Głda, Gwda, pierw. lechickie *g'd* „woda leśna”, ten sam pień co Gdańsk, Gdynia.

Głogowa „własność Głoga”, słow. imię osobowe; *Glogova* na Peloponezie.

Gmunden p. Münde.

Gniew, 1229 *Gmew* (*Gymeu*) do pnia *gmeć* „kupa”, a więc „góra, wzniesienie”. w związku z położeniem na wyniosłym brzegu Wisły.

Gniezno, 967 *Gnezdna*, pień *gniazdo*; jeszcze w XVI. w. był przym. *gnieździeński*, legenda zatem o orlem gnieździe, znalezionem na miejscu, gdzie miasto założono, wyrosła z poczucia językowego w rozumieniu tej n. Jest to jednak n. rzeczna, występująca zarówno na Białorusi jak na Podolu: nad **Gnięzną** leży Zbaraż.

Goa, Goe z tubylczej n. *Goe moat* „świeża ziemia”, urodzajna.

Gobi mong. „obszary bezwodne; chińska n. *Sza - mo* „piasek-pustynia”.

Godawery, skr. „dający bydło”.

Godhaab, duń. „dobra nadzieja”: w XVIII. w. usiłowali Duńczycy Grenlandję na nowo skolonizować, ale bezkuteecznie, ponieważ starych osad Normanów szukano na wsch. brzegu, mającym klimat surowszy niż zach. Dopiero 1721. udało się niestrudzonemu pastrowi norw. Egedemu założyć kolonję, którą nazwał *Dobry Nadzieją*.

Gokcza tur. *Gokce-tengiz* „błękitne morze”, arm. n. *Sewanga*, *sew-wank* „czarny klasztor”, na wyspie niedaleko brzegu pn - zach.

Golgota p. Kalwarja.

Golem w serb. „wielki”; w Pelopo-

niezie kilka razy **Golemi**, słow. Wielkie - *goła* w n. letto - bałt „kraj ziemia”.

Golodnaja Step ros. „step głodu” tłumaczenie n. kirg. *Bek-pak dała*.

Gologory pierwotnie n. starego miasteczka (XII. w.) od grupy skał i gór niezalesionych, sterczących z zalesionej krawędzi podolskiej; w pobliżu także niwa Łysogóra na cyplu płyty, wysuniętym daleko w równinę. Nazwę tę lokalną rozszerzono dopiero niedawno na całą krawędź wyżyny Podolskiej aż do Krzemieńca, a utrwalił na mapie Romer.

Goniadz, zapewne póź. got. w związku z *konungiem*, dowódcą plemieniem: leży na terenie pogranicznym plemion lechickich, Prusów, Rusi i Gotów.

Gopło, osada 1193. *Gopło*, jez. 1271 *super Goplam* „nad Gopłem”: *go* - przedr. w n. miej. miał znaczenie powiększające, *-pło* do wyrazu *pląski* „błoto, trzęsawisko”, a więc Gopło — „duże jezioro”, „duża głębia”, rozległe okno w jeziorze, wzgl. w trzęsawicach, jakie dawniej otaczały wody basenu. Długosz nazywał G. **mare Polonicum** „morze polskie”, zarówno ze względu na większą w owych czasach niż dzisiaj powierzchnię wód otwartych, jak ze względu na rolę w historii tworzenia się Polski.

Gor arab. *el gor* „kraj dolny”.

Gordion (węzeł gordyjski), osiedle aryjskich Frygów na zach. od Ankary, prasłow. ar., słow. *gród*.

Gorgany: górę piagową nazywa lud miejscowy *gorganem*, p. Gargano.

Gorizia, słow. *gorica* „mała góra” na granicy (dzisiejszej) językowej wś. słow.

Gorlice p. Zgorzelec.

Gortys w Arkadij, **Gortyn** na Krecie, **Gyrton** w Tesalji do pnia *gyron* „krąg” prawdop. od kręgów kamiennych, kromlechów, do których przywiązany był kult religijny.

Goslar stniem. *lar*, częste w n.

miej. „dom, mieszkanie“, siedziba nad rzeką Gosą, p. Giessen.

Gostyń, Gostynin, własność Gosta Radogost (VII. w.) najwcześniej zapisane imię słow.

Götaborg, szw. „gród Gotów“, n. nowa: miasto założone przez Gustawa Adolfa 1619. W królestwie Szwecji zawsze była świadomość dwoistości Szwedów i Gotów: w statutach 1442 stwierdzono „Państwo szwedzkie składa się od czasów pogańskich z dwu krajów **Svea** i **Göta**; Svea nazywa się *Nordanskog* „północne lasy“, **Göta** — *Sunnanskog* „południowe lasy“. Do połowy Szwecji „Gota“ należy także **Gotlandja** „kraj Gotów“.

Gotowie, u Tacyta *Gothones*, może stnord. *gautor* „mężowie“, dzielni. W strus. dokumentach *G'tyn*, Im *G'te* już od XI. w. Nazwa ta razem z n. Dunów i Sasów znana była Słowianom w epoce współnosłowiańskiej.

Gotharda przeł. od kaplicy, którą w XII. w. zbudowano św. Gothardowi (umarł 1038 r.)

Göttingen, 950 *Guttingi* „potomkowie Gutta“ (Dobrego); p. — ing.

Gozdała, Gozdek, powszechnosłow *gozd* „las, góra zalesiona“ czes. i pdsłow. **Hvozď**.

Gozzo, n. wł. z gr. *Gaulos*, fen. „łódź“.

Górny, Dolny, w n. osiedli powstają tak samo jak **Wielki - Mały** przez zakładanie wysiółków: w n. teryt. natomiast okraśniki te nie wyrażają starszeństwa lecz położenia w górę lub dół rzeki, albo wyższe położenie podgórskie w stosunku do nizin. **Górny Egipt** nazywają Arabowie *Said* „kraj górny“, **Alto Peru** „wysokie Peru“ za czasów hiszp. n. Boliwji.

Görne, jez. *Lake Superior*; n. tę przyjęto w braku innej dla największej powierzchni wód słodkich na kuli ziemskiej. Pierwsi odkrywcy, *Voyageur*owie francuzcy 1632. nazwali je **morzem Słodkowodnem**.

Górny Śląsk poraz pierwszy jako n. teryt. w dokumentach 1469. dla kraju po tamtej stronie „Preseki“; w księdze Henrykowskiej 1270 r. *Praeseca, quae totam circuibat terram Sleziae* „Preseka, która otaczała całą ziemię Śląską“; był to las graniczny w którym ścinano pnie drzew i ustawiano między rosnącymi pniami jako zasiekę. Górny Śląsk — od położenia w górę rzeki Odry, a zatem n. komunikacyjna.

Gracias a Dio, Cabo „przylądek Bogu niechaj będzie dzięki“: u ludów romańskich skały i przylądki niebezpieczne dla żeglugi oddano pod opiekę Świętego.

Gradiska, słow. „grodzisko“, **Grado** już w VI. w. *Gradus*, słow. „gród“ na wyższej wyspie w delcie Isonzo; dzisiejsza granica językowa słow. już do tych osiedli nie dochodzi.

Graickie Alpy od n. plem. *Graio-celi*, do celt. *craigh* „skała“.

Grampian: miejscowi szkoccy uczeni źle przeczytali u Tacyta n. *mons Graupius* i przekreśli na *Grampian*: celt-rzym *Graupius*, prasłow. ar. „góra“.

Granada; Arabowie zbudowali 711 r. twierdzę na wzgórzu zwanem później *Allhambra* (p.) i — albo przyjęli n. *Gharnata* od istniejącego tu za czasów rzym. nieznacznego osiedla albo ją przynieśli z Afryki, pierwowzór berber. *Kernata*, niew. znaczenia. Z arab. formy *Gharnata* powstała hiszp. Granada, u Mickiewicza Grenada.

Gran Chaco, hiszp. *gran* „wielki“, *chacu* z jez. Kwiczua Hiszpanie tłumaczą *Junta* „połączenie“, stąd „wspólne łowy, polowanie“; za panowania Inków kraj ten dzielono na dystrykty dla wielkich wspólnych łowów, jakie dziś jeszcze np. urządzają na wikunie co 4 lata. Gran Chaco zatem „wielki rewir polowania“, boisko wół niezależnych Indian.

Grand Falls ang. „wielkie wodo-

spady“, najwyższy wodospad Labradoru, 396 m wysoki, 76 m szeroki; n. rodzima *Pat - ses - che - wan* „wąskie miejsce gdzie woda spada“.

Granica, częsta słow. n. miej. *Granitsa* na Poloponezie i 5 razy w Grecji Środkowej; wyraz polski *granica* przeszedł w postaci *Grenze* do Niemców za pośrednictwem Krzyżaków: Zakon Krzyżowy, mając od pierwszej chwili osiadania nad dolną Wisłą zatargi o granice „swoich“ ziem z Polską, ostatecznie przyjął ten wyraz, 1241 *grenicz*, w „prawie chełmińskim“ *grenicze*, poczem Luter utrwalił *grence* w XVI. w. kiedy ten wyraz był już w powszechnym użyciu u Niemców.

Granikos n. tracka, pień *gras* „gryść“.

Gran Paradiso wł. „wielka rajska góra“.

Gran Sasso d'Italia „wielka skała Italji“.

Graz, XII. w. *castrum Gracze*, słow. *Gradec* „grodziec“ w Alpach słow. który stał ongiś na dzisiejszej górze zamkowej.

Grecja; Grecy, Graeci, łac. n. Hellenów, pierwotnie plemię, które, wyparte z Epiru, zjawia się na granicy Attyki i Beocji. Nazwy tej używały plemiona illirysko-epirockie jako zbiorowej dla wszystkich Hellenów, a, wędrując za morze, zanosły do Italików, od których ją potem przyjęli Rzymianie i utrwaliли na wieki w mowie i piśmie. Słowianie n. Hellenów wcale nie słyszeli, ponieważ Hellen już wcześniej z rozwojem chrześcijaństwa oznaczał poganina i poszedł w pogardę; państwo bizantyńskie nazywało się Romejskie; *Romaioi* „Rzymianie“. Słowianie bałk. powszechnie od IX. w. mówili *Grk, Grey*. Nazwa *Graiko* jest przym. n. bogini Graia, bóstwa Tessalji.

Green Mountains, ang. „zielone góry“.

Greenwich, w dok. *Grena wyk*, ang. „zielona wieś“.

Greifswald n. kolonialna, pierwotnie *Grippeswald*, 1241 r. założ. i zaludniony Niemcami znad dolnego Renu, którzy miasto nazwali od swojej rodzinnej osady Grippswald, niedaleko Düsseldorfu; *Grippswald* „las osoby Gripo“.

Grenlandja, germ. „zielona ziemia“: praktyczny wzgląd na przynęcanie osadników wikingów, sprawił, że n. tę przyjęto niejako za hasło wśród żeglarzy norm. Zieleni oczywiście nawet na zach. brzegu jest tu niewiele. Były tu w XIII. w. kwitnące osady Normanów, które, według Pearego, zbytek swej ludności odsyłały do Norwegji „kolonizując“ Europę.

Grenoble, rzym. *Gratianopolis* „miasto Gracjana“, cesarza 375-383.

Grochów, własność Grocha“.

Grody Czerwieńskie, p. Czerwień.

Grodno, strus. *Goroden* jest postacią litewską wyrazu słow. *gród*.

Grodzisk, „grodzisko“, miejsce, gdzie stał gród. **Grojec** „grodziec“, miejsce ogrodzone.

Groningen, VIII w. *Groningon* „potomkowie Grona“, *gruon* „zielony“.

Grossglockner, niem. „wielki Dzwoniec“: widziany od pd ma kształt dzwonu.

Gród, w imien. słow. gniazdo *gród* równie powszechne jak w germ. *burg*; prasłow. ar. p. Gordion, łac. *hortus* „ogród“. Gród był u słowian pierwotnych zwyczajnem ogrodzeniem, ostrokołem. Sagi skand. nazywają Ruś *Gardariki* „państwo grodów“. Na Wołyniu i Podolu mamy całe dziesiątki n. **Horodyszcz** „grodzisko“. Szczególne ich nagromadzenie widzimy zwłaszcza w dorzeczu górnego Bugu. Wśród bagien i lasów w trójkącie między Sokalem, Brodami a Zborowem można naliczyć co najmniej 20 takich Horodyszcz. Są to wszystko archeologiczne pozostałości grodów słow. których dalszym ciągiem, już historycznym, są Grody Czerwieńskie.

Grudziądz, n. stara i zagadkowa:

razem z Tczewem i n. rzeczniemi dolnej Wisły tworzą pokąźną antecendencję wielu nazw po ludach przesłowiańskich; przyr. - ądz (por. *ksiądz*, prastara pożyczka z germ. *kuning*) każe się domysleć, że powstała ona z germ. n. patronimicznej -ing. Rozwadowski tłumaczy G. „potomek rodu Graudingów”, plemienia ostrogockiego. Według Słown. Geogr. jest to nazwa wtórna z niem. *Graudenz*, którego pierwowzorem była pol. n. *Grodzieniec*; mamy tu rzeczywiście do czynienia z grodziskiem osady przedhistotycznej. *Slavia occid.* 1931 str. 298 objaśnia: „budynek, gród stojący na grudzie”, na wysokim brzegu Wisły.

Grunwald, w roczniku Miechowskim *in campo dicto Grindwald, vulgariter zelone-pole*, „na polu zwanem Grindwald, pospolicie zielone pole”, ale *grind* do niem. *Grand*, „gruboziarnisty piasek”, *Wald*, „las”.

Gruzja, n. ros. pierwowzór pers.-tur. *Gürdis*, Gürdz. Armeńczycy nazywają swoich pn sąsiadów *Wirkh* (lm), z czego per. forma *Gurdz* i gr.-bizant. **Georgja** (etym. lud.) używana powszechnie na Zachodzie. Sami kraj swój nazywają *Sachartwelo*.

Grybów 1340. *Grynberg*, n. odosob. „góra Gruna”, 1365 jawia się już dzisiejsza pol. postać.

Guad, Guadi- we wielu hiszp. n. rzecznych z arab. Wadi „dolina”, rzeka, szczególnie wysychająca w lecie, co dzieje się zwłaszcza z mniejszemi w Hiszpanji; odpowiada ona wł. n. *fiumara*; w Portugalji zamiast Guadi- jest *Odi*-, *Ode*-.

Guadalajara, ibero-rzym. *Arriaca*, bask. *arri*, „kamień”, również u Arabów *Wadi l' Hidjara*, „rzeka kamieni”, Kamienica, pierwowzór n. hiszp.

Guadalkwiwir, z arab. *Wad al Kebir*, „rzeka wielka”: taką była ona w oczach Arabów, którzy, minawszy Nil, w całej Afryce śródziemnomorskiej nie natrafili na bardziej pokąźną rzekę.

Arabowie nazywali ją także *Nahr al azam*, „rzeka największa”, najobfitsza we wodę na całym pwpie Pirenejskim.

Guadalupe, arab. *Wad al lobb*, arab. *lobb*, poź. hiszp. *lobo*, łac. *lupus*, „wilk”, częsta n. miejscowa i rzeczna w Hiszpanji. **Guadalupa**, wyspa odkryta przez Kolumba 1493 i tak nazwana spowodu podobieństwa jej profilu górskiego do Sierra Guadalupe w Hiszpanji.

Guadaluvar, arab. *Wad al abjad*, „rzeka biała”.

Guadarrama, arab. *Wad ar rama*, „rzeka piaszczysta”, p. Rambla; n. rzeki i osiedla, a od niego n. gór **Sierra Guadarrama**.

Guadiana, arab. *Wadi Ana*, „rzeka Ana”; *Anas* było n. iber.-rzym. tej rzeki, co łac. etym. lud. rozumiała jako „kaczka”: jedno z ramion źródłowych rzeki, uważane w starożytności za główne, *Guadiana Alto*, płynąc przez step Manchy, wsiąka częściowo w zabagniony grunt i znika, aby, jak przypuszczano, na nowo wypłynąć, niby kaczka, ramieniem *Guadiana Bajo* (G. dolna).

Guanahami, p. San Salvador.

Guatemala, z indj. *Quauhtemallan*, „stos drzewa”, albo w jęz. Majasów „góra skąd woda wybucha”.

Guayaquil, nazwany przez Pizarra 1533 Santiago de G. od Guayas’a, kacyka prowincji; może n. plem. *Guankarilla*.

Gujana, właściwie *Guayana*, n. plem. Indjan Guanaiares, co ma znaczyć „my ludzie szanowani”.

Gulfstream, nieraz pod n. niem. *Golfstrom*, „prąd zatokowy”; w r. 1770 dowiódł Benj. Franklin, że ma początek w zatoce Meksykańskiej i u- powszechnił jego n. ang. z czego powstała niem. Istnienie tego prądu odkrył Ponce de Léon, odkrywca Florydy (p.); pierwszy posługiwał się nim w żegludze do Europy Alaminos 1519, wysłany przez Corteza z wiadomością o odkryciu złotodajnego

Meksyku. W ten sposób skrócił on znacznie żeglarzom drogę powrotną do Hiszpanji. Ponieważ prąd ten najsilniej odczuwać się daje blisko Florydy, znany był w żegludze jako **Prąd Florydy**.

Gunung Guntur, mal. „góra grzmot” — wulkan na Jawie często wybuchający.

Gura, rum. „ujście”; *Gura Humora* ujście rzeki Humora, *Gurariu*, „ujście, rzeki”.

Gwarda fui, forma portug., w której tkwi arab. *Hafun*: 100 km. na pd znajduje się przyl. *Dżard Hafun*. Pierwszy człon *guard*- powstał zapewne z n. arab. *Ard* - *Hafun*, „zie-

nia Hafun”—Portugalczycy etymologizowali *Guarda* „strzeż się”, co zrozumiałe jest każdemu żeglarzowi w drodze dokoła przyłądków.

Gwinea: arab. geograf Jakut (um. 1229) zna tu krainę *Kinawa*, *Ginawa* która według niego jest n. plem.; Ginawa mieli być plemieniem berberyjskim, które wtargnęło do kraju „Czarnych”, do Sudanu. Od Arabów przyjęli tę n. terytorjalną żeglarze Europejscy; już od XIV w. przybywały tu okręty miast flandryjskich, a potem Genui i Portugalji; na portulanie z r. 1361 przy ujściu Senegalu jest napis *Provincia Ganuya*.

Haardt p. Harz.

Haarlem, germ. *haar*, „góra, wysokość”, *lem*, „gлина”, „urwisko gliny”.

Habsburg, 814 *Habesburc*, „gród osoby Jastrzębia”.

Hadramaut, według tradycji arab. n. odosob.: niesłuszny jest wywód arab. *hadr*, „miasto, kraj”, *mawt*, „śmierć”, ponieważ klimat tej krainy zawsze uchodził za zdrowy.

Haga, hol. *s'Gravenhage*, „hrabiowski las”, rewir leśny hrabiego Hollandji; punkt ten był zrazu tylko siedzibą w czasie polowania. Od połowy XIII w. stałe miejsce pobytu zamias Haarlemu.

Haidarabad, *Haidar*, arab. imię osob. „Lew”, a zatem „miasto Lwa, Lwów”, założony dopiero w połowie XVIII. w.

Haifa, miasto nieznane w N. Testamentie, dopiero u Euzebjusza 313 r. *Hefa* do kan. pnia *hof*, „wybrzeże, zatoka”: leży nad półkolistą zatoką, jedyną, która urozmaica jednostajne wybrzeże Palestyny.

Hainan z chiń. *Hai-nan-tao*, „mor-

ska południowa droga”, po której utrzymywano stosunki z tą wielką wyspą.

Haiti, stara n. rodzima, która od czasu walk „napoleońskich” na tej wyspie powróciła do swoich praw; n. karaibska „kraj górzysty”; Kolumb nazwał ją *Hispaniola*, „mała Hiszpanja”, potem *San Domingo*, p. Dominika.

Hale ze słowackiego *hola*, *gola*, „gołe miejsce”, nie porosłe lasem.

Halicz n. powszechna w Słowiańszczyźnie, *Galicz*, „miejsce gdzie galki siadają”; geograf arabski Edrisi (około połowy XII. w.) zna w Polsce dwa Halicze; jeden to *civitas Galicz* na Słowaczynie z kroniki węg.-polskiej, później dopiero słyszymy o Haliczu ruskim.

Halifax n. niejasna, może *holy face*, „święty obraz”. **Halifax**, port Kanady założony przez ang. osadników 1749 i nazwany na pamiątkę ministra Earl of Halifax, zasłużonego około rozwoju kolonij amerykańskich.

Hall, *Halle*, *Hallein*, *Hallstadt*, celt. *hal*, „sól”: źródła solne na tery-

torjum dzisiejszych Niemców były w posiadaniu Celtów i mają nazwę celt. W Alpach Austriackich jest 5 osad **Hall**, dla krótych zapewne stwierdzono celt. genezę nazwy. *Halle* w znaczeniu 'warzelni soli' jest starą poz. niem. z języka Celtów. **Halle** nad Salą, znana już w VII. w. pod n. **Dobresol**; osadnicy niem. założyli tu gród 806 r. naprzeciw „Thebrogora”: tak pisano jeszcze w r. 965.

Halmahera, mal. 'wielki kraj, główny'.

- **ham** 'domostwo', w ang. n. miej. dla wyrażenia siedziby klanu. Przyr. ten ags. przeszedł z Normanami do Francji: w lejkę Sekwany (p. Le Havre) znajdujemy **Ouisterham** — 1086 **Oisterham** 'wschodnie osiedle' oczywiście w przeciwstawieniu do jakiegoś nieznanego dziś **Westerham**; takie np. wymienia Domesdaybook. W Normandji jest samo **le Ham**.

Hama około 1500 r. przed Chr. **Hamath**, miasto, a zapewne i n. pochodzenia hetyckiego: jest ono granicą południową zasięgu napisów hetyckich.

Hamburg, pierwotnie **Hammaburg** stsas. *hamma* 'wielki las'. Hamburg powstał około r. 810 wśród gęstych lasów na kępie jako gród przeciw Słowianom; dokoła niego osada rybacka.

Hammada jest rodzajem formy powierzchni Sahary, według Gautiera „forma pustynna wyżyn”, zazwyczaj falista równia, nie rozmyta wązoami, zupełnie pozbawiona humusu i roślinności, kamienisko nieprzejrzałe; nazwa może do arab. *hamada* 'być jałowym, wyschłym'. Jedną z największych to **Hammada el Homra** 'czerwona', 200 km szer. 600 km długa. W berberyjskiej Saharze nazywa się ta forma **Tasili**.

Hammerfest, norw. *hammer* 'stroma góra', *fest* 'port': miasto leży na wyspie **Qualø** 'wyspa wielorybów',

które się tu często pojawiają.

Han - hai, chiń. 'wyschłe morze', wielka piaszczysta równina.

Han - kou 'ujście rzeki Han'.

Hanower, 1156 dolniem *hoen ofer* 'wysoki brzeg'.

Ha - noi 'miejsce targu'.

Hanza, w XII. w. znaczył ten wyraz 'podatek handlowy', właściwe jednak znaczenie było 'gromada towarzysząca'.

Haparanda, fiń. 'osi brzeg'.

Harc, w średniowieczu jeszcze **Hart** 'las', zwłaszcza w górach; to samo **Haardt**.

- **hausen** 'domostwo, osiedle' zwłaszcza we Frankonji, używane jako przyr. w n. osiedli pokażniejszych, bardziej trwałych, w przeciwieństwie do **-hof** 'dworzyszcz', głównie w Niemczech Górnych, Szwabji i Bawarii.

Hastings (przyr. *-s* dopełniacz) 'własność Hastingsa', korsarza duńskiego.

Hauran, n. prastara, niew. znaczenia, **Hawranu** w nap. klinowych, **Auranitis** po gr.

Havana, n. plemienia tubylczego, wymarłego; Hiszpanie obdarzyli to miasto tytułem *semper fidelis* 'zawsze wierne'.

Hawaii 'mieszkanie bogów', mających swoje siedlisko w olbrzymich wulkanach. J. Cook nazwał je **Sandwich** na pamiątkę protektora swoich wypraw. Sandwich n. miej. ang. *sand* 'piasek', *wich* 'osiedle'.

Hawela, łuz. *Habola*, pień *obły* 'okrągły, wijący się; do tego pnia **Obeleńsk** pod Moskwą.

Hawrań n. odosob. zbójnik **Hawran** 'Gawron' broił w tej okolicy.

Hebrajczycy, **Chubiru** w listach z Amarny niekoniecznie n. identyczna; pień sem. *eber* 'z tamtej strony' mianowicie Jordanu, gdzie była ich pierwotna ojczyzna.

Hebrydy, Plinius *Ebudae*, co przez mylnie czytanie (p. Grampian) dopie-

ro w XVIII. w. w postaci H. wprowadzono jako n. książkową. Schronisko Normanów, stąd n. nord. dla pd części głównej wyspy *Harris*, norw. *Har ey* 'wysoka wyspa', w przeciwieństwie do *Lewis*, gael. *Leoghas* 'bagnisty'.

Hegyalja, węg. *hegy* 'góra', *alja* 'dolna część' — na stokach tego wzgórza leży Tokaj.

Heidelberg, pierwotnie *Heidanberg*, *Heide* 'ziemia dziko zarosła', *berg* 'góra'.

Heilbronn, pierwotnie *Heiligbronn* 'święte źródło'; wytryskało ono pod głównym ołtarzem kościoła św. Kiljana w śródmieściu, wyszło jednak w r. 1857.

Hel odnosi Brückner do pol. *hyl* 'miejsce odkryte', niezalesiona wydma piaszczysta, na której zabudowała się osada rybacka, podniesiona do rzędu miast już w r. 1378. Inny wywód: dolnoniem. *hael* 'wydma'.

Helgoland, niem. *heilig Land* 'święta ziemia'; tu miał Foseti, germ. bóg sprawiedliwości świątynię ze świętem źródłem.

Helikon, gr. *helike* 'wierzba'; dziś **Zagora**: Słowianie zalali Grecję w VIII w.

Hellada, **Hellenowie**; pierwotnie *Hellopia*, kraj Helopów w Epirze dokoła Dodony. *Hella*, pień *helos* 'dolina', zwłaszcza żyzna i uprawna: jest to zapadlina krasowa 8 km. na zach od Janiny, gdzie z zach stoku bije obfite źródło.

Helsingfors, osada szw. uchodźców z *Helsinglandu*, krainy nadbrzeżnej na pn. od Gävle. Założony w połowie XVI. w. nad 'wodospadem', szw. *fors*, od którego usunął się w r. 1642. o 7 km. *Helsing* n. patronimiczna częsta w Szwecji: **Helsingborg**.

Helvetia, łac. n. Szwajcarii, od celt. plemienia Helwetów. *Elveti* u Cezara pień. ar. *wel* 'wielki', do którego także słów. **Weleci**.

Heraklea, wiele stgr. n. miej. na

m. Śródziemnem, utworzone przez Greków po wyparciu Fenicjan z ważnych punktów handlowych. Fenicjanie w swoich kantorach handlowych wprowadzili kult Melkarta, fen. *malk* 'król', *kart* 'miasto', opiekuna miast. Grecy na to miejsce wprowadzili kult Heraklesa. **Heraklesa Słupy** (Gibraltar i Ceuta, dwa bloki skał wapiennych, strzegące wejścia do morza Śródziemnego) były pierwotnie *Słupami Melkarta*. Heraklea pontyjska tur. **Eregli**; p. Monaco.

Herat w księgach Awesty *Haraewa* w nap. Achemenidów *Haraiva* 'wielowodny'. Aleksander W. nazwał to miasto *Aleksandria Areion*, rzeka Areios, dziś **Heri -Rud** per. *rud* 'rzeka', a zatem 'rzeka miasta Heri', Heratu.

Hercegowina, kraj którym włada *hercog*, książę, u Konstantyna Porf. *Zachlumon chora* 'kraj Zachemców' od góry i miasta *Chlum* 'chełm'. Wojewoda jego Stefan Kozaricz otrzymał 1440 od ces. Fryderyka IV. tytuł Herzoga.

Hercyński las, łac. *Hercynia silva* (u Cezara), Eratostenes ma *Orkynia*; n. ogółu średniogórza Niemiec, nie mająca ani językowo, ani terytorjalnie nic wspólnego z Harcem; pierwotnym wzorem jest celt. *Arkynia* 'wysokie góry zalesione'.

Herero, *hera* 'być wesołym, wywijać włócznią'.

Herford, pierwotnie *Herivurth*, ags. *here* (niem. *Heer*) 'lud wojenny', *urth* 'bród'.

Hermon, sem. 'góra wyniosła'; Arabowie nazywają go *Dzebel esz Szetich* 'książę gór'.

s' Hertogenbosch, fr. *Bois le Duc* 'zarośla książęce'.

Herulowie do stsas. pnia *erl* 'człowiek wyróżniający się wśród innych'.

Hesi, **Hesja**, w dok. VIII. w. *Hessus*, *Hassus*; rzym. *Chatti* nie są z nimi identyczni. lecz tylko pokrewni; n. ta plem. niew. znaczenia wy-

stepuje także u Celtów w postaci *Tri-casses*, *Bodio-casses*, wogóle prasłowo w n. ar. np. Kass-andros.

Hidżaz, arab. 'barjera'; w arab. topografii n. ta odnosi się do stromej krawędzi nad m. Czerwonem, oddzielającej **Nedżd** 'kraj wysoko położony' od równiny nadmorskiej **Tihama** 'morska kraina', która w tym wypadku jest wąskim, gorącym pasem nadbrzeżnym. Hidżaz jako n. terytorjalna oznacza część nadbrzeża m. Czerwonego nie należącą do Jemenu.

Hilla blisko ruin Babilonu, arab. 'osiedle', właściwie *Hillat Bani Mazjad* (1101 r.) 'osiedle synów Mazjada'.

Hilmend, u Polybiosa *Erymanthos*, w Aweście *Haetumat*, 'mający mosty'.

Himalaja, skr. *hima*, zima, 'śnieg', *alaja*, 'mieszkanie' — ojczyzna śniegu.

Hindukusz, 'morderca Hindusów': armja szacha Dżahana, przeprawiając się przez te góry w czasie wojny z Oezbegami (1745 r.), poniosła wielkie straty.

Hirsova 'własność Hirsza', słow. imię osob. częste w dok. pd-słow. *Chrs* także n. bóstwa Dadźboga. Rzymska n. *Carsium*, celt. *cars* 'kamień', 'kamienisty'.

Hissarłyk, wioska obok ruin Troj tur. zdrob. 'zameczek', *hissar*, 'zamek'.

Hiszpanja, rzym. *Hispania* zapewne od iber. plemienia tej n. Kartagińczycy rozumieli n. *Ispani* jako sem. *szpan* 'królik', a zatem lud i kraj królików, licznie tu rozmnożonych: królik był godłem Hiszpanji, przedstawionem na jej monetach staroż.

Hoangho, chiń. *hoang* 'żółty', *ho* 'rzeka': 'zawiesina loessowa czyni z niej klasyczną „żółtą rzekę”; płynie ona przez największą pokrywę loesową kuli ziemskiej.

Hobart, do r. 1881. *Hobarttown* 'miasto Hobarta' na pamiątkę ang. ministra kolonij, który w r. 1803 tutaj skierował pierwszy transport deportowanych zbrodniarzy.

Hobokan p. Nowy Jork.

- *hof* p. hausen.

Hohenstaufen, 'wysoka góra', 'sgr-niem. *stouf* 'góra skalista'; zamek, gniazdo rodu Hohenstaufów, zbudowany 1080 r.

Hohenzollern, pierwotnie *Zollern*, stare przedrzymskie jeszcze grodzisko, na górze odosobnionej, odciętej („świadek”) od stromego brzegu Jury Szwabskiej; n. celt. *tol*, *tul*, góra obwarowana', p. Toulon. Człon *hohen* 'wysoki' dopiero od r. 1350.

Hokkaido, jap. 'droga morza północnego', analogja do Norwegji.

Holandja, *Holland*, n. dwóch prowincyj wokół Amsterdamu, pierwotnie *Holdland*, (niem. *Holz* 'drzewo') 'kraj drzewami porosły': krzakami porosłe były wyspy w delcie Mozy i Renu, podczas gdy reszta kraju była bezleśna. Nazwa ta zjawia się około 1000 r. Brückner wywodzi ją od słowa *holen*, w stgerm. tyle co 'ciągnąć na linie okręty', z czego pol. *holować*. We wielu jęz. *Holland* stało się n. państwa, które Holendrzy nazywają *Nederland* 'kraj dolny, niski', w niem. postaci *Niderlandy*.

Holendry w XVI. w. n. osad zakładanych przez Holendrów, uchodźców z Fryzji: prześladowani religijnie osiadali oni chętnie w Polsce na gruntach nadrzecznych, sprzyjających hodowli bydła i produkcji nabiału. Później zwano Holendrami wszelkie osady nawet przez polską ludność zakładane w podobnych warunkach. Holendrzy np. uciekający przed prześladowaniem Hiszpanów byli pierwszymi stałymi mieszkańcami **Saskiej Kępy**, gdzie trudnili się przeważnie chowem bydła; wtedy Kępa nazywała się wprost **Holandja**.

Holm, ten sam pień, co słow. *chołm* 'miejsce wyższe wśród wód lub bagien', stąd ostów, wyspa, zwłaszcza mała; rozpowszechnione w nadbałtyckich n. miej. przez Duńczyków, Niemców, a zwłaszcza Szwedów,

dów, którzy razem ze swoim panowaniem zanieśli je aż nad jez. Ładoga (p. Kexholm). Skand. n. Nowogrodu była *Holmgard* 'gród na ostrowie'. Norm. n. Holmigard (poprzednik Archangielska niedaleko ujścia Dżwiny) ros. etym. lud. przerobiła na **Cholmogory**.

Holsztyn, niem. *Holstein* ma za pierwowzór *Holtsati* (w X.) *holt* 'las', *sat*, niem. *sitzen* 'siedzieć' — mieszkańcy lasów.

Hollywood, przedmieście Los Angeles, ang. 'święty las'.

Homburg, *Hohenburg*, (miejscownik) 'przy wysokim grodzie', na wyniosłościach Taunusu.

Ho - nan, chiń. *ho* 'rzeka', *nan* 'południe' — prowincja na pd od rzeki Hoangho.

Hong kong, chiń. *Hiang - king* 'wody o miłym zapachu', n. potoku na pd wyspy, w którego wodę słodką od wieków zaopatrywały się okręty chińskie.

Hondo, właściwa n. *Honsziu*, główna część, główny kraj: w państwie Japońskim wyróżniano od wieków 8 głównych wysp, stąd historyczna n. **Ojaszima**, 'ośm wielkich (czcigodnych) wysp', z nich największą nazywano Honsziu 'kraj główny'.

Honduras hiszp. (lm) 'głębie': tak Hiszpanie pierwotnie na mapach nautycznych nazywali wybrzeże, gdzie spowodu znacznej głębi nie znajdowali gruntu dla kotwicy.

Hoorn przyl. od miasta *Horn* ('róg', — port nad zatoką Zuider Zee zamkniętą dwoma cyple kształtu rogu), miejsca urodzenia patrona ekspedycji holenderskiej, która w r. 1616. opłynęła ten burzliwy przylądek, stwierdzając najdalszy zasięg Ameryki Pd.

Horn 'róg', szwajc - niem. n. szczytów alpejskich; p. Matterhorn.

Horst jest niem. imieniem posp. i znaczy 'wzgórze haszczą porosłe, to samo ang. *hurst* w licznych n.

miejscowych i rodzinnych: **Sandhurst** 'haszcza na piasku'.

Horyń od prasłowa *or*z 'prędkie'.

Hot Springs, ang. 'ciepłe źródła'.

Hotentoci n. holend. 'jąkacze': takie wrażenie czynią mówiący Hotentoci spowodu wielu dźwięków młaskających, w które język ich obfituje.

Hradczyn 'to co należy do grodu', grunta objęte grodem, dokoła którego powstała Praga; tradycja jednak pamięta, że starszym od Hradczynu był **Wyszehrad**, po drugiej stronie i w górę rzeki, w czasach pogańskich naczelnie miejsce kultu.

Hron; pień *ronić* 'płynąć', rzym. *Granua*.

Hrubieszów, 1400 *Rubieszowo*, do im. osob. Hrub, gruby.

Huculi zruszczone plemię rumuńskie, w którego gwarze przechowały się do dzisiaj wyrazy rum. jako świadki dawnej łączności; sama n. jest czysto rum: *hot* 'zbój', *uł* — poimek; mieszkańcy gór jako biedniejsi napadają na swoich sąsiadów na równinie, stąd n. „zbójce” dla górali nie raz się powtarza.

Hudson, rzeka Nowego Jorku, wspaniała szeroka i głęboka toń wodna ujęta w ramy wysokich brzegów — „Ren amerykański”. Nazwa pochodzi od ang. żeglarza w służbie holenderskiej kompanji zach - indyjskiej, który w r. 1609 dopłynął w górę rzeki do Albany, uważając ją za zatokę morską i sądząc, że będzie ona drogą pn - zach do Indyj. **Hudsonska** zat. i cieśń. noszą nazwisko tego samego odkrywcy: w r. 1610, będąc w służbie angielsko - moskiewskiej bawił na tych wodach w poszukiwaniu drogi Pn - zachodniej.

Huelva, pierwowzór arab. *Walba*, niew. znaczenia.

Hull, rzeka n. celt. 'woda'; **Hull**, miasto, właściwie *Kingston upon Hull* 'miasto królewskie nad rzeką Hull, obdarzone przez Edwarda I

1296 przywilejami miejskimi, zamienione na port morski dzięki korzystnemu położeniu; przedtem *Wyke upon Hull*, wyke, osiedle p. wich.

Humań zapewne *Thumeni*, należący do *ihumena**, przelozonego nad monastylem.

Humber, celt. *aber* 'ujście', mianowicie wspólne ujście kilku rzek.

Hu - nan, od jeziora na południe*, **Hu - pei**, od jeziora na północ*, dwie prowincje chiń. oddzielone największym jeziorem rzecznym Jang cy kiangu — *Tung ting*, dokoła którego leży najżyźniejsza i najbogatsza kraina w Chinach.

Hunowie — nie turskie lecz mong. plemiona. Chiń. roczniki wymieniają pod r. 200. przed Chr. lud *Hiung - nu* na pn - wsch. pograniczu Chin; nie ma jednak dowodów na to, że obie n. są identyczne; znaczenie niew. Równocześnie z Hunami europejskimi w IV. w. po Chr. najeżdżali na

Azję środk. - zach. tak zwani **Biali Hunowie** i założyli tam państwo.

Huragan: n. tę musiał jeszcze Mickiewicz tłumaczyć swoim pierwszym czytelnikom jako „wyraz amerykański, oznaczający straszną burzę tropikową“. Cyklony podzwrotnikowe, analogiczne do chińskich tajfunów (p.), nazywają na wodach zach. - indyjskich *hurrikan*: n. boga burzy (w jęz. Kicze w Gwatemali), jednego z dwóch wrogich sobie braci; znaczy 'jednonogi'.

Huron, n. plem. Tak nazywali jezioro to Francuzi w XVIII. w. od nadbrzeżnych mieszkańców *Huronów*, od stfr. *la hure* 'rozburzone włosy, strzecha'; plemię to miało włosy ułożone w kształcie głowy świni.

- hus, norm. przeczepka w n. dzierz. 'domostwo'; spotyka się w Normandji franc.

Hvar p. Faro.

Iberowie od gr.-ryzm. n. rzeki Ebro — *Iberus*: oznaczała wszystkie ludy mieszkające na zachod tej rzeki. Plemiona iberyjskie mieszkaly jednak także w Akwitani, Sardinji i Korsyce. Szczatkami ich są Baskowie, chociaż istnieje zdanie, że Baskowie pochodzą od Ligurów. W r. 500 przed Chr. wędrowki Celtów wyparły ich z pn. Hiszpanji, gdzie wytworzyli się *Celtiberowie*.

- ica w słow. n. miej. jest przyr. albo zdrobnienia, albo dla tworzenia nazw terenowych, topograficznych. Żywe poczucie tego przyr. widzimy w księdze Henrykowskiej (1270 r.) „Za dawnych czasów rósł we wsi Januszowie wielki platan, drzewo, zwanem po polsku *ja-worem*; spod korzeni tego drzewa

biło źródło, zwane wówczas od jawora **Jaworzycą**. Przyr. *-ica* znajdujemy do 200 razy w greckich n. miej. gdzie jest pochodzenia słowiańskiego, na obszarach bowiem, gdzie słow. osiedli nie było, nie ma wcale tego przyr.: na wyspach na Krecie i Cyprze. Przyr. *-ica* przeszedł także do jęz. alb. stąd częściej i w imienn. alb.

- ice pol. postać n. patronimicznych, odojcowych. Przeważa ona w Małopolsce, gdzie mało jest nazw typu -ów, -owa, -owo; w Wielkopolsce natomiast nieliczne są patronimika na *-ice*, powszechna jest postać dzierżawcza typu *-ew* względnie *-ew*, a zwłaszcza *-ew* p. mapę pod artykułem *Polska*. Czeski przyr. patron. jest *- ici*, n.

ski, a także słoweński i serbo - kroacki *-iczi*. Wybitnie białoruską formą patron. jest *-icze*; widać to wyraźnie na pasie granicznym dawnej Rzeczypospolitej, który schodzi się z granicą Białorusi i Wielkorusji: po stronie polskiej masowo n. na *-icze*, po stronie Moskwy zjawia się odrazu masowo, jeżeli nie wyłącznie, typowy ros. dzierz. przyr. *-in*, *-ina*, *-ino*, w liczbie pojed. której chętnie używa chłop rosyjski w stosunku do wyższych i równych sobie. Pas ten wogóle cechują liczne osady o n. plemiennych; na obszarze jednej gminy w Witebszczyźnie są następujące osiedla: *Mazury*, *Moskalki*, *Latygoł*, *Zaporoscy*. *-icze*, *-ice* w stłow. n. plemion nie jest przyr. patronimicznym, lecz oznacza drużynników naczelnika; *Lutycy*, drużyna Luta, *Srogięgo*, *Krywicy*, drużyna Krzywa, *Wętycze*, drużyna Węta — *węt*, *węt-szy*, 'większy'.

Ida na Krecie i w Azji Mniejszej, n. stgr. 'góry lesiste'; Ida na pd - wsch. od Troji dziś *Kaz - Dag*, tur. 'gęsia góra'.

Idaho, indj. 'klejnot gór'; n. powstała dokoła ciepłych źródeł mineralnych, dziś *Idaho Springs* — ang. *spring* 'źródło' — wpośród bogatych min. srebra i złota. Stan Idaho (od r. 1890) Amerykanie również nazywają *gem of mountains* 'klejnot gór'.

Idria, kopalnie rtęci, n. wywodzą z łac. *hydrargyrus* (gr. 'ciekle srebro') w związku z tem, że kopalnie odkryto w r. 1497, w czasie, kiedy modnem było latynizować n. miejsc i ludzi; mylny to jednak zupełnie wywód z przypadkowej i naciąganej „zgodności“. Idria leży nad **Idricą**, jest więc n. rzeczna, należąca do tego samego pnia co *Odra*.

Idumea p. Edom.

Iglesias, łac. *Ecclesiae* 'kościół'.

Iglawa, n. rzeczna do czesk. *jih-nouti* 'rozlewać się'.

Igołomia 'miejscę, gdzie się igo

t.j. jarzmo łamie', spowodu złej drogi.

Iguassu, rzeka, nad którą skupiają się kolonie pol. w Brazylii, indj. *i (hy)* 'woda', *goasu* 'wielki': wodospady jego należą do największych na ziemi.

Ikwa, *Ikawa*; Kozierowski n. te odnosi do pnia obcego.

ili 'błyszczący'.

Ill, **Iller** p. Allier.

Illinois od dawnego plemienia *Indjan*, zamieszkałych tu *Illini* 'prawdziwi ludzie'. Stan Illinois (1818) nazywa się *Prairie State* 'stan preryj'.

Ilmeńskie jez. fiń. *ilmar* 'istoty mityczne mające siedziby nad wodą', *ilma* 'to co, nadziemne, napowietrzne': powszechny jest kult religijny, przywiązany do jezior.

Ilawa, *Ilowa*, n. rzeczna, *it* 'głina, namul'.

Ilza, n. rzeczna, nie pochodzi od ilu: jeszcze w XV. *Isłza*, pień *śluz*, 'ciecz'.

Imeretja, gruz. *imer* 'z tamtej strony', *-eti* 'kraj': kraj ten leży po stronie pn. Kaukazu, a więc po drugiej stronie Gruzji.

Imoszagħ 'wolni, swobodni': plemiona centralnej Sahary, do której dostęp jest utrudniony, mogły — narówni z góralami, czuć się mniej zależnymi niż ludy na wielkich szlakach cywilizacji.

-in, w słow. n. miej. przyr. dzierzawczy na oznaczenie własności; jest wręcz poznaką słow. imienn. nawet w tych wypadkach, gdzie n. nie ma jasnego wyvodu: p. Berlin.

Indiana, stan Unji amer. 1816. 'ziemia *Indjan*'; *Indjanie* tu najwięcej dawali się we znaki osadnikom; po skończonej wojnie St. Zj. o wolność (1783), w której *Indjanie* tego obszaru walczyli przeciw Anglikom, trzeba było ziemię tę zdobyć dla nowego osadnictwa. Osadnicy kupowali ziemię od *Indjan*, płacili im roczny czynsz, ale ciągle były walki; bezlitośnie mścili się *Indjanie* na nowych osadnikach, podczas gdy dawni, po-

chodzenia francuskiego, mieli ponie-
kąd spokój. Od lat 30-tych XIX. w.
już tu Indjan zupełnie nie było.

Indjanie, Indje Zachodnie: Kolumb
do końca życia był przekonany,
że drogą zach przez Atlantyk do-
tarł do Indyj azjatyckich; a kiedy
prędko błąd poznano, zatrzymano
mimo to n. „Indje“ dla wysp środk-
- amerykańskich, dodano tylko dla
odróżnienia „zachodnie“, tubylców
zaś nowoodkrytych ziem nazywano
powszechnie *Indjanami*. W imienn.
rządu kolonialnego n. Indyj pozosta-
ła dla wszystkich posiadłości Hisz-
panji w Ameryce, a królowie hiszp.
aż do porzucenia tronu w r. 1931.
nosili tytuł *de las Indias*, król oboj-
ga Indyj. — Gęsto zaludnione były
tylko kraje środk. Ameryki z Mek-
sykiem i Andy międzywrotnikowe,
które wed'ug Meilleta (1924) w cza-
sach Kolumba i Korteza liczyły do
40,000,000 Indjan, t. j. co najmniej ty-
le ile owoczesna Europa na obsza-
rze równie wielkim. Rzadka bardzo
była ludność dzisiejszych Stanów Zj.
i Kanady, gdzie zapewne mieszkało
mniej niż milion Indjan. Nie dziw
zatem, że elementy indj. w toponi-
mie Stanów Zj. są nieznaczne. Tutaj
imiennictwo wodne, które naogół
zdobywcy i osadnicy przyjmują od
tubylców (np. w Syberji lub Brazylii),
zawiera około 1000 n. rzecznych i 300
jeziornych; w imiennictwie osiedli
jest zaledwie 10% n. indj. i to wzię-
tych przeważnie z n. rzecznych.

Indje n. łac. *India* z gr. *Indike*
,indyjska (ziemia)'. Nazwa razem
z opisem kraju, najlepszym, jaki
Grecja wogóle posiadała, zjawiła się
na przełomie IV. i III. w. przed Chr.
Opis pochodzi z badań i wiadomo-
ści, jakie na miejscu zebrał Mega-
sthenes, poseł nadzwyczajny Seleu-
cydów. Nazwa pochodzi od rzeki
Indus, którą każdy przybysz z zach
najpierw napotyka, mając przed
oczyrna ludny i żyzny kraj w prze-

ciwieństwie do pustyń i gór Iranu,
jakie trzeba było przebyć. — Wbud-
dyskiej kosmografji Indje nazywają
się **Dżambudwipa**, skr. *dżambu*
,jabłko różowe', uważane za leczni-
cze, *dwipa* ,wyspa', albo półwysp
jak arab. *dżazira*.

Indostan, n. perska, *-stan* ,kraj',
ograniczona tylko do niziny nad
Indusem, ,kraj Hindusów'.

Indus, skr. *sindhu* ,rzeka'.

Indyjski Ocean, n. nowożytna,
wzorowana na arab. *Bahr al Hind*
,morze Indyjskie', także u Ptoleme-
usza *Indikon Pelagos*, indyjski Oce-
an'. Nieraz występuje u Arabów
pod n. *Bahr Faris* ,morze Perskie'
lub *Bahr al Zendż* ,morze Murzy-
nów' p. Zanzibar. W XVI. w. był
ten ocean arabskim morzem śród-
ziemnym, nad którego brzegami
szerzył się islam od kraju Kafrów
w Afryce, arab. *Kafir* ,niewierny',
aż do Jawy.

Inflanty, pierwowzór niem. *Livland*
,kraj Liwów'; — 1567 czytamy:
,wszystkiej *Lifflandzkiej* ziemi opi-
sanie“, której jedna prowincja nazy-
wa się „Liflandzka albo Letlandzka
ziemia“; **Liwowie** — lud poch. fin.
Dzisiaj Łotysze wyparli Finów dalej
na północ, tylko pn cypel pwpu Kur-
landzkiego pozostał fiński — obszar
szczątkowy Liwów.

-ing, powszechno - germ. przyr.
patronimiczny. W Anglii w połącze-
niu z przyr. -ham lub -ton (p.)
na oznaczenie siedziby klanu; czę-
ściej spotyka go się w Szkocji, gdzie
jest pochodzenia normańskiego. W Ho-
landji ma postać **-ingen**, równie jak
w Szwabji, w Bawarii **-ing**. Przyr. *-ing*
jest taksamo charakteryst. dla germ.
wędrowców, jak *-ice* dla słowiańskich.
W setkach n. miej. we Francji (*-an-*
ge), następnie w imienn. pn Włoch
i Hiszpanji widzimy go w odpowied-
niej romańskiej postaci. Tu jednak
na gruncie romańskim niekoniecznie
oznacza synów lub potomków, ale

wogóle poddanych pewnej osoby;
p. Lotaryngja.

Ingrja, zlatyniz. n. szw. *Ingerman-*
land — pobraże zat. Fińskiej mię-
dzy Narwą a Newą; n. kolonialna,
przeniesiona ze Szwecji, gdzie ma
postać **Angermanland**, *anger* ,past-
wisko', *man* ,ludzie', *land* ,kraj'. We-
dług sagi córka konunga Olafa po-
ślubiła kniazia Jarosława 1049 i na
wiano dostała ten kraj.

Inguł, tat. *jeni* ,nowy', *guł* ,jezioro',
n. limanu. **Ingulec**, ros. zdrobn.

Inkasi, *Inkas* ma rom. przyr. -s
dla Im; rozumieć należy przez tę n.
poddanych Inki ,pana, cesarza'. Inka
miał tytuł *Intipczurin* ,syn słońca'.

Inkerman, tat. *jeni* ,nowy', *kerman*
,gród'.

Inn u Tacyta *Aenus*, 861 *Hine*,
do pnia *i* (łac. i - re) ,chodzić', *n* do-
dane jak Ren, do pnia *re* - ,płynąć',
Innsbruck ,most nad Innem', gdzie
droga wzdłuż doliny Innu kieruje się
ku przełęczy Brennerskiej.

Inowrocław, 1158 *Junior Vladisla-*
via — Juny Włodław, *juny* ,młody',
por. *junak*.

Inster, **Instruć** z lit. *Isrutis*, pokr.
trackiej n. *Ister* (Dunaj), pień *stru*
,uciekać', p. Styry; ten sam pień
w członie n. *Dan-aster*.

Interlaken, z łac. *inter* ,między',
lacus 'jezioro': między jeziorami
Thuńskim i Brińskim. Nie jest to
antecedencja rzym. bo osada pow-
stała dokoła klasztoru Augustynów,
założonego 1130. W Lacjum było
Interamna ,międzyrzec', dziś Terni.

-ince, patronim. przyr. ograniczo-
ny wyłącznie do płyty Podolskiej:
nie przekracza on na pn Gólogór,
nie dochodzi do linii Krzemieńca —
Ostroga; na zach sięga do li-
nii Przemyśłany — Chodorów — Sta-
nisławów. W ten sposób zaznacza
się także i w imiennictwie odręb-
ność Podola od Wołynia. W n.
Mikulińce jest poch. wtórnego, bo
pierwotnie było *Mikulín* (w. XII.)

,gród Mikuły', Mikołaja, n. częsta.

Iowa (mów ajowa), ind. *Ahiuba*
,śpiochy, leniwi', n. tę słyszeli fran-
cuscy handlarze od sąsiednich Da-
kotów; fr. postać *Aiouez*. Stan. **Iowa**
(1846) nazywa się „Stan jas-
trzębich oczu“.

Irak, zwany także *Trak al Arabi*
,arabski' w przeciwieństwie do ,per-
skiego', *Trak al Adżami*; znaczenie
tej n. niejasne: arab. geografowie
objaśniali ją ,nizina', ,pomorze';
zdaje się, że chodziło tu o oznacze-
nie ziemi uprawnej w odróżnieniu
od białozółtej pustyni. Irak bowiem
zastępują Arabowie nazwą *al Sawad*
,czarny', czarna ziemia; imienn. Be-
duinów jest właśnie wyrazem ich
wielkiej wrażliwości na grę barw
krajobrazu.

Iran, *Airjana* ,kraj Arjów': u Per-
sów n. plem. Arjów nigdy nie wy-
szła z użycia.

Irawadi, skr. *Airawati* n. słonia
w mitologii indyjskiej.

Irkut, pierwszy człon jest tur-
skim pniem *ir* ,płynąć', p. Irtysz; n.
ta pochodzi podobnie jak n. Bajka-
łu od Jakutów, którzy tutaj bytowa-
li w XIII. i XIV w. zanim ich nie wy-
parli na daleką północ mong. Bur-
jaci. **Irkuck**, *-sk* jest formą przym.
n. rzecznej, 1652 założony przy uj-
ściu Irkuta do Angary jako *Irkutskij*
Ostrog.

Irlandja, pierwowzór ang. *Ireland*;
składnik *ire-* z celt *Erin*, kymr. *Ver-*
gen ,zachodni', ang. *land* ,kraj'. Re-
publika irlandzka nazywa się *Saor-*
staat Eireann.

Irokezi, znaczenie niew.; rozumia-
no przez tę n. związek 5-ciu poko-
leń pokrewnych językiem.

Irpa, **Irpień** do pnia *ropa* (p.
Ropa) *i-* jest przydechowe; nad Irpą
było niegdyś miasto *Ropesk*.

Irtysz, n. tur. pień *ir* ,płynąć', po-
dobnie Irkut i imię posp. **irmak**
,rzeka'. W etym. lud. Kirgizów zna-
czy Irtysz ,ryjący ziemię', *ir* ,ziemia'

tyśz, ryć: takie też robi wrażenie na stepie, np. pod Omskiem.

Ischia z gr. *Iskla*, pochodzenia fen. *i* 'wyspa', *skhr* 'czarny': Grecy szli w ślad za Fenicjanami po m. Śródziemnem.

Ischl, zdrojowisko od n. dopływu Trauny, celt. *uska* 'woda'.

Isle de France 'wyspa Francji', ponieważ wiele szeroko zatoczonych pętlic Sekwany, Marny i Oisy czyni wrażenie kraju oblanego zewsząd wodą.

Isère, d. Rodanu, **Isar**, d. Dunaju, obie celt-rzym *Isara*, *is* (skr. *ish*) 'pędzić', *ara* 'rzeka'. Trudno rozstrzygnąć, czy tu należy czeska **Izera**, t.j. czy wprost ma n. celtycką, czy też należy do słow. *jeziro*, którego pień (*iaz* 'grobla dla ryb') nie występuje w n. rzecznych.

Isfahan u Ptolemeusza *Aspadana* 'wojska, obóz wojsk'; ten sam pień, co w n. **Sipojów**, oddziałów wojsk krajowych w Indjach, na których czele stoją angielscy oficerowie. Posługiwali się takimi oddziałami pierwotnie Francuzi.

Isker, gr. *Oiskos*, pokr. celt. *uska* 'woda'.

Islam, arab. 'poddanie się, oddanie się Bogu: wyraz ten 8 razy występuje w Koranie. — Ilość wyznawców islamu jest niepewna, oceny wahają się między 175 a 270 milj. Zwłaszcza w Afryce murzyńskiej nie wiadomo kogo zaliczyć do islamu: wieś jest pogańska, miasto, „cywilizując się“, przyjmuje islam.

Islandja, germ. *is*, *Éis* 'lód' *land* 'kraj': nazwana tak w X. w. spowodu wielkiej ilości lodu pędzonego (kry morskiej), nagromadzonego przed wybrzeżem. Znana już w IX. w. Normanom pod n. *Snjoland* 'kraj śniegu'.

Ismailia, Ismail Pasza, wicekról Egiptu 1863.

Ismid, gr. *Nikomedea* założona przez Nikomedesa I. 264 przed Chr. Postać Ismid jest tur. skrótem fone-

tycznym z gr. *eis* *Nikomedean* 'do N.', *eis* w nowogr. wymowie is. Podobnie **Isnik**, gr. *eis* *Nikaian* 'do Nikei'; p. Stambuł.

Isonzo, ciekawa słow. n. rzecza, powstała z rzym. *Sontius*, czego pierwowzorem jest słow. *Śaćza* 'śącząca się', Postać łąc. zachowała słow. nosówkę, która potem znikła, u Słoweńców dziś **Socza**, p. Suczawa. Isonzo jest szeroką rwistą strugą wody, więc 'śaczyć się' nie w dzisiejs. znaczeniu.

Issyk kul, tur. 'ciepłe jezioro', ponieważ słona woda tego jeziora nigdy nie zamarza; znane już w chiń. geografji VII. w. po Chr. pod n. *Jo-chai* 'ciepłe morze'.

Istebno od *izby*.

Istmus, gr. *isthmos* 'wąskie doście', pas między dwiema rzeczami np. 'szyja'.

Istria, łąc. *Histria* 'kraj Istrów', il-lir. plemienia; spowodu podobieństwa n. uważali Grecy aż do I. w. przed Chr. Istrję za obszar źródłowy Istru t. j. Dunaju.

- **ishti**, stbułg. przyr. patronimiczny, znikł z imienn. słow. przechował się natomiast u Rumunów jako czynnik nazwotwórczy w postaci -**eshti** tak powszechnie, że jest pozna-
ką ich narodowego stanu posiadania, w Bessarabji np. sięga za Dniestr, gdzie ograniczony ściśle do autonomicznego sowieckiego obszaru Mołdawji. Również w Albanji występuje często we formie -**ishti**.

Itaka, przedr. *i-* w starych n. na m. Śródziemnem wyprowadzają z fen. *i* 'wyspa, kraj', p. Ischia, Iviza. Itaka Homera nie była identyczną z dzisiejszą Itaką (*Chiaki*), lecz, jak wynika z danych topografji Odyssei, była dzisiejszą wyspą **Leukas**, gr. *leukos* 'biały, świecący', od lśniących skał wapieni i marmuru, które na zach. wybrzeżu wynurzają się z morza. Według Homera jest z wyspy Itaki przejście na ląd stały, co tylko jest możliwe na wyspie Leukas, gdzie na

pn i dzisiaj prowadzi droga przez mierzeję i groblę do Akarnanji. Kiedy nastąpiło to przeniesienie n. Itaki na wyspę południową, nie wiadomo.

Italja: pierwotnie n. gr. zjawia się około 500 r. w postaci *Vitalia*, co współcześni rozumieli jako pochodzące od *vitulus* 'ciele', coś mniej więcej jak Beocja 'kraj wołów'. Zrazu była to tylko n. dzisiejszej Kalabrii, naprzeciw Sycylii i greckich osad, używana zamiast **Hesperia** 'kraj zachodni'. Około r. 400 obejmowała kraj Hellenów dokoła zat. Tarenckiej w odróżnieniu od niegreckiej części pwpu — Tyrrenia 'kraj Tyrrenów, Etrusków'. Około r. 200 jest Italia już n. całego terytorjum pwpu, gdzie sięgało panowanie Rzymian, Polybios zaś używa jej dla całego pwpu aż do Alp.

Itatiaya, w jęz. Tupi *ita* 'skała'; podobnie **Itacolumi**, *ita* 'skała', *curumin*, chłopak, młodzieniec, tyle co wysoki głaz z mniejszym obok siebie.

Itapolis, kolonja polska w stanie Santa Catharina 'miasto nad rzeką

Itajahy Assu', w jęz. Indjan *taja* 'roślina z rodziny Eladjum', *hy* 'woda' *assu* 'wielki'.

Iviza, starożytny *Ebusus*, z fen. *I-busim* 'wyspa sosen'. Grecy n. tę przetłumaczyli przez *Pityusai*, *pityś* 'sosna', wyspy sosnowe; jeszcze dziś jest ta wyspa częściowo zalesiona, podczas gdy pierwotnie, wedle świadectwa Strabona, była ona porośła gęstym lasem sosnowym.

Ivrea, celt. -rzym. *Eporedum*, *epo-* 'koń', -*redum* może do *ritos* 'bród'.

- **iwka**, typowy małoruski przyr. dzierz. w formie zdrobn: na pograniczu Białorusi znika natychmiast przyr. *icze*, a zjawia się -*iwka*.

Iwla, *iwa* gatunek wierzby.

Ixtaccihuatl, azt. 'biała kobieta'; wierzchołek, w czepiec ze śniegu ubrany, wygląda z profilu jakby kobieta leżąca, białą pościelą nakryta.

Izvor, słow. 'źródło', jest także popożyczką rum. i w rum. n. miejscowych.

Iżora do im. Igor (g zmiekczone na ż).

Jabłonkowska przeł. od osady *Jabłonków* 'grunt osoby Jabłonki'.

Jablonne g. ros. etym. lud. burjackiej n. *Jableni Daban*, *daban* n. przełęcz w przeciwieństwie do góry — *sardyk*. Pasma Jableni D. jest działem wód między Bajkałem a Amurem na trasie syberyjskim.

Jaćwingi od broni - włóczni; mazujska kolonizacja na Podlasiu starła wszystkie szczątki po tem lit. plemieniu. Nawet w imienn. miejscowem trudno doszukać się po nich jakichkolwiek śladów; lit. *Papile* (p.) 'osada pod sypanką', wzgórzem sypanem, mieści się według Krzywickiego w n.

niwy w okolicy Siedlec — Siedlisko **Popielcowe**. Wyrażono pogląd (1931) że Jaćwingowie sięgali po Wisłę, p. Dęblin.

Jaffa w nap. hierogl. *Jepu*, sem. 'biały, błyszczący': miasto leży na rafie białych wapieni.

Jaik 'rzeka', Ptolemeusz *Daich*, Plano Carpini *Jaac*. Po poskromieniu buntu Pugaczewa, w którym Kozacy znad Jaiku omal że nie dokonali przewrotu społecznego w carstwie Rosji, carowa Katarzyna nakazała 1775 n. rzeki zamienić na **Ural** — rzadki przykład urzędowej zmiany n. rzecznej.

Jajła tat. *jajlak* ,letni pobyt, letnie pastwiska': zjawisko powszechne u wszystkich koczowników a nawet pasterzy, że w zimie wędrują w okolicy niższe, chronione lasami, gdzie i dla bydła znajdują pokarm i dla siebie jako takie schronisko przed wiatrami; w lecie natomiast wędrują w góry. Zimowiska po tat. **Kyszlak**. W Peloponezie przeważnej części osiedli odpowiada drugie, zamieszkałe tylko w zimie, **Kalyvia**.

Jakuci, plemię czysto tureckie co do pochodzenia i języka, wyparte w XIII w. nad środkową Lenę przez wielkie wędrowki ludów mong. Nazwę otrzymali od Tunguzów, z którymi stykali się na olbrzymich przestrzeniach; od Tunguzów słyszeli ją Rosjanie i przejęli; zawiera ona w sobie tung. *jeko* (niewyjaśnione) i mong. przyr. -t, -ut dla wyrażenia lm. Sami siebie nazywają *Sachalor*, w lp. *Sacha*.

Jackuk ,jakucki ostróg' 1632.

Jalu, n. tung. niew. znaczenia.

Jamaika, indj. *Szamaika* ,wyspa źródeł', — wywód niepewny. Kolumb, który odkrył ją w drugiej podróży 1494, w r. 1503 wiele cierpiał od braku wody na jej pn. brzegu. Kolumb nazwał ją *Santiago* (św. Jakób'), mimo to stara n. indj. się utrzymała.

Jamna, **Jamnice**, **Jamnik**, *jamy* ,doły', gdzie dobywają piasek, glinę itp. O *Jamnicach* na Morawie dokumenty wyraźnie mówią, że były tam kopalnie złota.

Jampol kilka razy na Rusi, *jam* (tat. pożyczka) ,stacja pocztowa', gdzie „jamszczyki" t. j. furmani zmieniali konie. **Jamboł** w Bułgarji z gr. *Diampolis*.

Jang cy kiang chin. *kiang* ,rzeka', tyle co ,rzeka prowincji Jang', która leży w jej delcie; pospolite tłumaczenie ,rzeka niebieska' pochodzi stąd, że tak nazywały ją mapy Jezuitów z XVII i XVIII w. Rzeka ma wodę mętno-żółtą.

Janiculum, łac. *colo* ,użytkować

ziemię', stąd **kolonja**. Janus, dwulicowy bóg rzymski, a zatem ,mieszkawanie Janusa' — miejsce wydawania wróżb.

Janina, n. gr. ,grunt należący do kościoła pod wezwaniem św. Jana'.

Jankiesi, ang. *Yankee*, lm. *Yankees*; tak nazywają Indianie ang. osadników w Ameryce Pn; pierwotnym wzorem jest murzyński sposób wymawiania wyrazu *english* ,Anglik, język ang'.

Jan Mayen, wyspa odkryta przez Hudsona 1607 w czasie połowu wielorybów, ale 1611 znowu znaleziona przez Holendra Jana Mayena.

Jantra, trackie *Janteros*, **Jana**, w Poznańskim **Janica**, do pnia ideur. *ia* ,idę, jadę'; n tak samo jak w n. Inn, Ren.

Japonja, zlatyniz. postać rom. n. *Japon*, którą wśladał za Portugalczkami przyjęła Europa zach. zapomniawszy o **Cipangu** z opisów Marco Pola. Pierwowzorem obu tych form jest chiń. *Dzi-pon-kwo* ,słońca-początek - kraj'. Z *Dzi-pon* powstała także i jap. n. **Nippon** ,początek słońca'. Dawniej Europejczycy n. **Nippon** odnosili niestłuszenie do głównej wyspy Hondo (p.)

Jar, tat. pożyczka ,parów'.

Jarkend ,miasto w urwisku jarowem', *kend* p. Taszkent.

Jarocin ,gród Jaroty'.

Jarosław, 1234 w Historia Hungarorum *Trosto*, n. odosobowa częsta na Rusi.

Jasiolda, **Jaśliska**, **Jasło**, n. rzeczne, pień wspólny; dalszy wywód niepewny.

Jasnagóra ,biała góra': stoki gór Częstochowskiej stanowią białe marmury wapienne; na wsch. od Częstochowy znajduje się wapień skalisty, z którego wybudowane jest miasto.

Jassy od n. plem. Betów, zwanych na Rusi *Asami*, *Jasami*, irań. *as* szybki; tu należy n. plem. *Jazygów*, odłamu Sarmatów — irański lud ko-

czowniczy.

Jastarnia, 1582 *Osternese*, n. nord.

Jaszczurówka, obok Poronina, jedyna cieplicza na ziemiach polskich, ma n. stąd, że tuż przy źródłu napotkać można pod kamieniami salamandry, przez górali pospolicie zwane *jaszczurami*.

Jawa, u Ptolemeusza *Jabadiu Nesos*, czego pierwotnym wzorem jest skr. *Jawa-dwipa* ,proso - wyspa' w eposie Ramajanie, gdzie Jawa występuje, jako wyspa złota. W arab. geografji na początku XIII w. *Dżawa*. Formę arabską przyjęli wprost Portugalczycy, którzy nie hołdowali modzie odnawiania nazw klasycznych starożytnych, lecz przyjmowali nazwy używane na miejscu, chociaż nieraz mocno je przekręcali, naginając je do swojej wymowy i transkrypcji. Fra Mauro 1459 *Giava Menor* i *Mazor*, na mapie morskiej Diego Ribaro 1529 *Jawas*.

Jazygi p. Jassy.

Jedysan, tat. ,siedm tysięcy'; była to n. potężnej ordy Nogajskiej, która za przybyciem w te stepy liczyła 7000 łuków.

Jehol, lepiej *Żehol*, 200 km na pn-wsch. od Pekingu ,siedziba chłodu', zamek myśliwski, rezydencja letnia cesarza chińskich.

Jekaterynburg, p. Swierdłowski.

Jelton, jez. na kałm. stepie słonym, kałm. *Jalton Ncr* ,złote jezioro', złote od czerwonego odbłasku wody, czego przyczyną jest załamanie światła w nadzwyczaj słonej wodzie, 27% soli.

Jemen, arab. ,prawa strona', kraj południowy. Ptolemeusz nazywa tę krainę *Eudaimonia Arabia* ,szczęśliwa A.', n. symboliczna: ludy pierwotnie uważają prawą stronę za szczęśliwą. Nieraz spotyka się łac. tłumaczenie *Arabia Felix* ,Arabja szczęśliwa'.

Jena, 648. *Gena* n. niewyjaśniona; możliwe, że to forma celt. do

pnia *gena* ,ujście'; p. Genewa.

Jenikale, tat. ,nowa twierdza'.

Jenisiej, n. tung. *Joanesi* ,wielka rzeka'.

Jergeni, kałm. *jerge* ,głęboka jaruga': stromy ten brzeg płyty, wychodnia Uralidów, rozcięty jest poprzecznie ku nizinie Kaspiskiej dziesiątkami krótkich głębokich jarów.

Jermak, nad Irtyszem, 1923. na cześć zdobywcy Sybiru, kozaka Jermaka, który utonął w Irtyżu 1584. w powrocie z wyprawy łupiejskiej na Tatarów. Carska Rosja Jermaka żadną n. miej. nie uczciła.

Jerozolima jest n. przedsemicką — w listach Amarnańskich (1400. przed Chr.) *Urusalim*, niew. znaczenia, może do stkanan. *salem* ,kamień'. Hebr. etym. lud. objaśnia: *jeru* ,masto', *szalem* ,pokój'; pierwotnym formą Jerozolima jest. gr. *Hierosolyma*, upodobnione do gr. *hieros* ,święty'. U Arabów nazywa się tylko *El Kuds* ,święte'.

Jerycho, hebr. *reach* ,woń, duch' — może w związku z wonnemi roślinami, dostarczającymi kadzidła, z którego Jerycho zdawna słynęło. Prastara ta osada neolityczna leży w rowie Jordanu, posiadającego roślinność indyjską.

Jeszyl Irmak, tur. ,zielona rzeka'.

Jezd w Persji ,światło'.

Jezioro etymologicznie łączy Brückner z n. gr. **Acher-ontu**, rzeki podziemnej; pień ten sam ma *jaz*, grobla oddzielająca rzeki dla połowu ryb. Zasadniczo jeziora nie mają żadnej nazwy: jest ono dla nadbrzeżnych mieszkańców „jeziorem" jako takim. Plinius nazywa jez. **Blotne** lacus **Pelso** — jest to oczywiście słow. *pleso* ,jezioro', p. Psków, a jako takie jedno z najstarszych pisanych świadectw języka słow. Na Peloponezie jest kraina **Nezera**, w Grecji Srodk. jezioro **Ozero** i **Nezero**, w Tessalii **Nezero**, w Epirze **Nezeristra**; są to ślady pozostałe po Słowianach, bę-

dące świadectwem zamiłowania Słowian do osadnictwa nad wodami. Plinius i Ptolemeusz wymieniają plemię **Oseritai** w Pannonji nad jez. Pelso, **Ezeritai** na Peloponezie u Konstantyna Porf. (połowa X. w.) byli mieszkańcami *tou Ezerou*, przez co Słowianie rozumieli bagnistą dolinę Eurotasu. — Pospolite, książkowe n. jezior. mają najczęściej charakter zwykłych n. terytorjalnych od głównego osiedla, czy ludu.

Jezo, n. wyspy Hokkaido nie używana przez Japończyków.

Języki; pytanie co do ilości języków na kuli ziemskiej jest według Meilleta (1924) „nawne“, trudno bowiem określić granice między językiem, narzeczem, a gwarą. Tak np. języki Bantu (p), podzielone na 10 grup językowych, rozpadają się na niezliczone narzecza. Języki Sudanu i Gwinei, które mówi 45—50 mil. ludzi, podzielono na 16 grup, wyróżniając 435 języków. Języki australijskie, mało zbadane, przedstawiają zwarte pokrewieństwo na południu, podczas gdy zupełnie odrębne języki centralne i północne różnią się znacznie od południowych i między sobą. Mapa Schmidta (1919) wyróżnia 91 „języków“, jeżeli za język można uważać mowę plemienia liczącego 500 głów. Z temi zastrzeżeniami dzisiejszy stan wiedzy językoznawczej opisuje około 2000 języków. — Spis ludności w Indjach ang. przeprowadzono poraz pierwszy w r. 1890 według 179 języków. Jedyny powszechny spis ludności carskiej Rosji (1897) uwzględnił oprócz słowiańskich około 50 języków. Według spisu natomiast z r. 1926 było w związku Sowieckim 30 narodowości, liczących minimum 200 tys. głów. Ogółem było oprócz plemion aryjskich 57 plemion tureckich (obejmujących 11.6% ogółu ludności Związku) 40 plemion kaukaskich (3.2% ogółu ludn.) i 17 fińskich (2.2%). Nauczanie powszech-

ne odbywa się w Związku w 62 językach, do czego trzeba było stworzyć własny alfabet dla 16 plemion. Angielskie i ameryk. Towarzystwa Biblijne wydały przekłady całego Piśma Św. w stu zgórą językach, częściowe przekłady istnieją w 543 językach (1926.)

Johannesburg, 1886 kilka bud. uczujących usadowiło się nad żyłą złota.

Jonowie „lud Iona“ syna Apollina, boga zdrowia; ludy azjatyckie (Persowie) nazwą *Jonów* oznaczały Helle-nów wogóle.

Jordan, z języków sem. objaśniony jako „odpływ, stok“, jest z pewnością n. przedsemicką, która wyszła może z kręgu ludów hetyckich. Iljada zna *Jardanos* w Elidzie, Odyseja *Jardanos* na Krecie.

Jork, celt.-rzym. *Eboracum*, *eabar* „grunt bagnisty, namulisty“, -*acum* przyr. częsty w celt. n. odosobowych (p. -*acos*).

Jotunfjeldene, najwyższe wzniesienie Skandynawji „odkryte“ dopiero w r. 1820. przez norw. studentów i przez nich nazwane od Jotunów z Eddy—*jotun* „olbrzym morza“, *fjeld* „góry wysokie, płaskowyż górski“.

Judea, n. grecka i rzym. pojawia się około r. 320 przed Chr. dla kraju zamieszkanego przez Żydów; n. plemienna o niepewnym wywodzie.

Jugosławja, słow. *jug* „południe“; n. urzędowa od r. 1929.

Jukatan, n. plem. *Jukateków* w środk. Ameryce. Inni wywodzą ją od ważnej tamtejszej rośliny pokarmowej *juka*. Wywód anegdotyczny polega na wersji, że mieszkańcy, pytani przez odkrywców hiszpańskich o n. kraju, odpowiedzieli: *tektekam* „nie rozumiem was“, z czego Hiszpanie zrobili Jukatan. Na mapie 1529 *Jukatan* jako wyspa.

Jukon, ind. *Yukonah* „wielka rzeka“.

Julskie Alpy u Tacyta *Alpes Ju-*

liae od przełęczy *Alpis Julia*, poświęconej kultowi Cezarów, którzy nosili imię Juliusza Cezara.

Jumrukczal, najwyższy szczyt Bałkanu 2731 m; n. niew. pochodzenia, prawdop. turecka, w etym. ludowej „uderzenie kułakiem“.

Jun-nan „chmurne południe“: ta prowincja Chin ma najwięcej opadów atmosf. (do 3.000 mm).

K

Kabul, prastara n. rzeki, wpadająca do Indu, ważna droga, którą szli wszyscy zdobywcy Indji, jedna z siedmiu rzek Rigwedy, w sanskrycie *Kupha Kophen*, co jest n. ar. identyczną z gr. *Hypanis* — Kubań (p.) u Strabona *Kophes*. Z doliny tej prowadzi droga do Indji przez wawóz **Chajber**, tłumaczony „kasztel, warownia“; chociaż jest to raczej mahom. względnie arab. imię osob. „Chajber“ np. grupa oaz na drodze z Medyny do Syrii; przez ten wawóz przeszły poraz pierwszy wojska ang. do Afganistanu w r. 1839; dziś mocno obwarowany. **Kabul**, miasto od rzeki: źródła nie wymieniają żadnej n. którąby można z niem utożsamić. Ptolemeusza *Kabura* nie jest identyczna.

Kabylowie, n. wprowadzona przez Europejczków od XVI w.; arab. *kabila*, lm *kabail* „plemiona“.

Kacz „bagnista kraina“.

Kafiristan, arab.-tur. „niewiernych kraj“: krainy na kresach świata mahom. w Afryce pd i w górach Hindukusz; *kafir* w koranie znaczy „ukrywający otrzymane od Boga dobrodziejstwa, niewdzięczny“, stąd używane w znaczeniu „niewierny“. **Kafrowie** „niewierni“, sąsiadujący w Afryce pd z wybrzeżem, gdzie kupcy arabscy szerzyli islam.

Jungfrau p. Białe góry.

Jura, celt. *joria* „las“; jako n. dla oznaczenia wieku geolog. użył jej A. Brongniart 1829. Humboldt 1795 wprowadził n. wapienia „jurajskiego“.

Jurjew Polskij od pól w przeciwieństwie do lasów Zalesia mosk.

Jutlandja, duń. *Jylland*, isl. *Jotland*, zapewne „kraj Gotów“.

Kairo: w r. 969 wódz Fatymidów Muizz zdobył Egipt i w miejscu obozu swojego wojska zaczął budować mury obronne; według tradycji działo się to w chwili, kiedy planeta Mars, zwany przez Arabów *Kahir* „zwycięski“, przechodził przez południk miejscowy — stąd n. *Masr el Kahira*, *Masr* jest sem. n. Egiptu (p.) Od czasów najdawniejszych było tu miasto egipskie, które Grecy nazywali *Babilon*, czego pierwowzorem była steg. n. *Per-hapi-n-On* „miasto Nilu On“. W r. 641 zdobyli ten eg. Babilon Arabowie i założyli miasto **Fostat** „namiot“: na miejscu gdzie stał namiot wodza zbudowano meczet, dokoła którego skupiło się miasto.

Kairuan w Tunisie, jedno z trzech świętych miast islamu; arab. historia opowiada o założycielu pod r. 670: „mam zamiar zbudować miasto, które jako „plac broni“ — *Kairwan* będzie trwało dla islamu po wszystkie czasy“.

Kaiseri p. Cezarea.

Kalahari, u tubylców *karri-karri* „kraj udręki“.

Kalabryja, lud *Calabri*, znany także i po drugiej stronie Adriatyku jako *Galabrioii*, odłam Dardanów.

Kaledonja, rzym. *Caledonia*, kymr. *caledon* „gęstwina leśna“.

Kalifornja, n. niewyjaśniona; hiszp. etym. lud. rozumie w niej *caliente fornallo* 'rozpalony piec', co ma być aluzją do gorącego klimatu. Zdaje się, że n. ta jest oddźwiękiem romansów hiszp. XVI. w. malujących fantastyczny kraj *Kalifów*, słynny z przepychu i złota.

Kalisz, *Kalissia* u Ptolemeusza (150 po Chr.) jest najstarszą słow. n. osiedla, *Calis* 1139; należy do pnia *kał*, 'błoto'. Liczne i powszechne w Słowiańszczyźnie jest gniazdo tych n: **Kalusz**, **Kaluga**, 'kałuża', **Kahle** niedaleko Jeny, **Kaliszte** w Czechach i in.

Kalkutta na miejscu, gdzie jeszcze w XVIII w. wśród bagien w dżungli stała wioska *Kalikat*, *Kali-gat*, 'schody bogini Kali': na schodach stała świątynia.

Kalmar 'targowisko' w jęz. Finnów. **Kalwarja**, łac. *calvaria* 'czaszka' jest tłumaczeniem hebr. **Golgotha**; 'czaszka' nazywano skalistą nabrzmiałość na pn narożniku „drugiego muru” Jerozolimy. Nabrzmiałość ta przedstawiała się wyobraźni ludowej jako czaszka Adama, grób Adama pokazywano na stoku Golgoty. **Kalwarja** jako n. miej. 7 razy występuje w Polsce: **Góra Kalwarja** ma n. stąd, że w r. 1666 biskup Wierzbowski urządził tu „Kalwarję” t. j. procesjonalne obchodzenie stacyj męki Pańskiej. *Kalwarje* są na Litwie, a rzadziej i w innych krajach katolickich.

Kalgan, mong. *chałga* 'rogatki, barjera': leży na granicy Chin i Mongolji i zamyka drogę przez wielki mur chiński dla karawan herbaty.

Kaluga p. Kalisz.

Kalmucy, etym. lud. objaśnia tę n. z *kałmak* 'pozostać', co ma oznaczać Ojratów 'pozostałych' w pogaństwie w odróżnieniu od Dunganów 'powróconych' na łono islamu.

Kalusz, p. Kalisz.

Kaluszyn jeszcze w XVII w. *Ka-*

żuszyno 'pole Każucha'.

Kama n. identyczna z wotjackiem *Kam* 'rzeka'; w Bułgarii jest **Kamczja** hunno-bułg. zdrobniałka. Wotjacka n. Kamy jest *Budżim Kam* 'biała rzeka'; Rosjanie nazwali **Bielaja** dopływ Kamy.

Kambryjskie góry od n. *Cambria*, stosowanej w śr. wiekach do Walesu: od tych gór pochodzi n. system **Kambryjski** 1835.

Kamczatka, n. najdłuższej rzeki pwpu. Do ujścia Kamczatki Rosjanie dotarli w r. 1697; pierwotnie n. ta ograniczała się tylko do krainy nad-rzecznej; dopiero wyprawy Beringa (1725 — 28 i 1740 — 41) stwierdziły istnienie pwpu, dla którego rozszerzono n. Kamczatki.

Kamerun, n. rzeczna pochodzenia port., w następstwie n. teryt. i góry: *camaroes* 'kraby', napotykanie we wielkiej ilości przy ujściu.

Kamieniec Pod. od położenia na urwistej skale, odciętej prawie zupełnie przez pętlę Smotrycza, prastary gród, wspomniany u Nestora, a może nawet **Carodunum** (p.) Ptolemeusza; w rocznikach tureckich *Kamanydz*.

Kamień Koszyrski, stary gród obronny, Koszyrski — przydomek jednej z linii Sanguszków, w której posiadaniu było miasto.

Kamionka Strumiłłowa od olbrzymich okruchów skał, uważanych za narzutowe. Jerzy Strumiłło wieś przystoczył w miasto, a 1471 ufundował kościół.

Kampanja, pierwowzorem jest rzym. *Campania*. co pierwotnie ograniczało się do okolicy miasta *Capua*; przez wstawienie *m* powstało upodobnienie do łac. *campus* 'pole', zwłaszcza, że *Capua* leży wśród nizin obszer-nych. Nazwę *Campania* stosowano później do wszystkich równin Medy-teranu, zajętych przez żyzne pola: *Kampanja* na wsch. od Solonik; Turcy mają tu n. *owa* 'pole': *Owa*,

miano bawełnianej równiny Cylicji.

Kampinoska puszcza; n. ta powtarza się drugi raz na Pomorzu dla obszernej puszczy *Darżlubskiej*, którą dawniej zwano Kampinowską; należy do słów. *kapina* 'krzak jeżyny' p. Campina.

Kamyszyn, tat. *kamysz* 'sitowie'.

Kanaan, hebr. *kana* 'pochylić się'; n. kraju na zach. od Jordanu, który opada coraz niżej ku morzu. W listach Amarnańskich *Kinachi*.

Kanada, n. fr. 1535. Po odkryciu przez Wenecjanina Giovanni Gabato (w ang. pisowni Cabot) 1497, przybywali tu Hiszpanie w poszukiwaniu jak zwykle za złotem. Kiedy potem Francuzi kraj ten objęli w posiadanie, słyszeli często od krajowców słowa *aca nada*, które ci ostatni powtarzali za Hiszpanami; jest to wyrażenie czysto hiszp. znaczące 'tutaj nic', t. j. tutaj nie mamy czego szukać za złotem i srebrem. Francuzi słowa te w ustach Indian uważali za nazwę kraju, stąd Kanada.

Kanakowie, *kanak* 'człowiek', mieszkańcy wysp Hawajskich; ten sam wyraz występuje także i na wsch. krańcu Polinezji — na wyspach Marquesas *kannata* 'człowiek', oraz na pd krańcu — u Maori Nowej Zelandji *tangata* 'człowiek'.

Kanał Królewski ukończony 1783 przez komisję Skarbową Litewską 'królewski' — bo inicjatywa budowy wyszła od króla Stanisława Augusta.

Kanał Kserksesa, p. Prevlaka.

Kanał Ogińskiego, pierwotnie *kanal Ogiński*, zbudowany około 1768 kosztem 12 milj. złp. wyłożonych przez hetmana Michała Ogińskiego.

Kanaryjskie wyspy; Rzymianie nazywali je *Insulae Planariae* albo *Canariae*, postać *Canariae* wywodzi Plinius z łac. *canis*, 'pies' — spowodu mnóstwa wielkich psów, o których donoszono z tych wysp. Hiszpanie przy ponownym odkryciu natrafili na wiele psów, które potem wyginęły.

Kandahar p. Aleksandrja.

Kanibale p. Karaibskie m.

Kaniów 'gród osobny Kani'.

Kanjon, n. hiszp. do tego samego pnia, co *kanal*, 'rura': na dnie bowiem tych głębokich bródz powstaje złudzenie, że rzeka płynie niby w rurze.

Kanossa, p. Cannae.

Kansas p. Arkansas.

Kantabryjskie g., n. książkowa, na mapach hiszp. *Cordillera Cantabrica*, od celtiber. plemienia *Cantabri*.

Kanton; Portugalczycy dotarli tu 1517 i n. prowincji *Kuang-czou* 'szerokie miasto' utożsamili z jej stolicą, pisząc *Kantan* albo *Cantong*; sami Chińczycy nazywali Kanton *Yang-czing* 'miasto'. Na mapie Moluków 1568 *Canton*.

Kapernaum, hebr. *Kfar Naum*, 'wieś Nauma'.

Kapitol, łac. *Capitolium*, *caput* 'głowa, szczyt': najwyższe z rzymskich 7 wzgórz.

Kapu, tur. 'brama'.

Karafto p. Sachalin.

Kara, tur. 'czarny'; *kara* w imionach osob. 'silny'.

Kara bugaz, tur. *boghaz*, 'gardziel, czeluść', wąwóz, cieśnina.

Karaczi, n. nowa od belodżyjskiego plemienia Kulaczów.

Kara Dag 'czarne góry'.

Kara Hissar 'czarny gród' — wiele takich miast w Azji mniejszej. *K. H. i Szark* 'wschodni', ze znanymi kopalniami alunu.

Karaibskie m. n. plem.; *Karaibowie*, *Kar-iba* 'mężowie Kar', byli piratami mieszkającymi na Małych Antylach. Hiszpanie zdobywając Indje Zach. staczali z nimi zacięte walki. Pierwotnie nazywali ich *Karibal* lub *Kanibal* i uważali za ludożerców — stąd **Kanibale** 'ludożercy'.

Karakalpaki, plemię tur. w Azji środkowej, 'czarne kołpaki, czapki'; ruskie latopisy z XII w. znają ich jako *Czarne Kłobuki*.

Karakirgizi 'czarni Kirgizi', albo

symbolicznie „mocni, silni”, albo od czarnych namiotów.

Karakorum, n. głównej przełęczy 5583 m wysokości, przez którą prowadzi uciążliwy i ważny szlak handlowy z Turkiestanu do Kaszmiru; tur. *kara* „czarny”, *korum* „żwir, piargi”. Podczas długiej drogi przez tę przełęcz padają zwierzęta juczne albo z wycieńczenia, albo giną w zamieciach śnieżnych; od niej otrzymał n. cały system górski — poraz pierwszy na mapie ang. 1815 *Karrakoorum Mountains*. **Karakorum**, czarne zwirowisko, rezydencja mong. władców 1230 — 1260; mylny jest wywód z postaci *Kara kiureń* „czarny kureń, obozowisko” — Kara Korum bowiem jest częścią n. na tych wyżynach, w klimacie suchym, gdzie brak roślinności sprawia, że stoki górskie są nieprzejrzanymi zwirowiskami i kamieniskami — tak szczególnie w Mongolji.

Kara kum „czarny piasek”.

Karapapach, czarne papachy, plem. tur. noszące czapice z czarnych skurek baranich.

Kara su „czarna woda”.

Karawanki p. Kraina.

Karelja p. Kurlandja.

Karlowe Wary, *Karlsbad*, 1347 na cześć cesarza Karola IV. który tutaj zamek zbudował i leczył się z ran otrzymanych w bitwie pod Crecy 1346, w której brał udział po stronie Francji.

Karlsgraben; Ekkehard około 1120 r. wymienia *vallis Caroli Magni*, rów Karola W. t. j. Kanał Reńsko-Dunajski, zaczęty pod osobistym dozorem Karola, 2000 kroków długi, 300 szer. niedokończony spowodu bagnistości terenu; ślady jego są dziś widoczne.

Karlskrona „korona Karola”, założona 1680 przez Karola XI.

Karlsruhe, miejsce wypoczynku Karola; 1715 r. zbudowane przez markgrafa Karola Wilhelma, ponieważ nagniewał się na swoją dotych-

czasową rezydencję.

Karłyk w górach Rodope, tur. *kar* „śnieg”, góra śnieżna.

Karmel, sem. „sad, gaj”.

Karolina, 1562 osiedlili się tu Hugenoci i nazwali kraj ten na cześć Karola IX.

Karpaty, — u Herodota około 450 przed Chr. są dwa dopływy Dunaju *Alpis* i *Karpis* (p. Alpy), Ptolemeusz 150 po Chr. wymienia *Karpates Oros*, gr. *oros* „góry”. Nazwa ta zatem pochodzi z geografii klasycznej; za Ptolemeuszem powtarzali ją Arabowie, Idrisi zna góry *Karbad*, a później uczeni wieku odrodzenia powszechnie ją przyjęli. W Polsce atoli n. tej nie używano. Nie znał jej naturalnie lud na miejscu, który i dziś Karpaty nazywa tylko „górami”, a słyszy ją chyba w szkole lub od turystów; nie przytacza jej Długosz, a wymienia tylko górę **Bieszczad**, która według niego rozgranicza Polskę od Węgier. Gwagnini (1578) ma *góry węgierskie albo Beskid*, albo: „zamyka się ruska ziemia od południa Tatrami”, „Ruś Czerwona przy górach, które *Beskiedami* zowią”. Dykjonarzy Geograf. 1782 przy nazwie *Karpackie góry* daje odsyłacz **Krępak**, gdzie objaśnia: „*Krępak*, *Karpak*, *Krapak* albo *Tatry*, *Carpathii montes*, są to góry wysokie, albo raczej pasmo gór między Polską, Węgrami i Siedmiogrodem; zaczynają się one przy wpadnięciu Morawy do Dunaju i ciągną się stamtąd między Węgrami, Morawią i Szląskiem aż do małej Polski i w tem miejscu są najwyższe a nazywają się *Schneeberg* („góry śnieżne”), w dalszym ciągu między Węgrami i Polską mają imię *Krępak*, następnie między Rusią czerwoną, Multanami i Siedmiogrodem nazywają się *Bieszczadami*.” Staszic drukował w rocznikach Towarzystwa Warsz. Przyjaciół Nauk od r. 1806 prace o ziemiorodztwie gór dawnej Sarmacji apóźniej Polski; pisze tam

o *pasmie Lysogór*, o części *Bieskidów i Bielaw*, następnie o *górach Bieskidach i o Krywanie w Tatrach*, o *Wołoszyni*, o *pięciu stawach i morskiem oku*, wreszcie o *Krapaku wielkim* (1808); nigdzie jednak n. Karpat nie wymienia. Dopiero w r. 1815 uogólnił wszystkie te cząstkowe n. gór nazwą Karpat w dziele „O ziemiorodztwie Karpatów i innych gór i równin Polski”. Świecki (1816) Polskę opisuje od wód Bałtyckich do wyniosłych szczytów gór *Karpatu*. W nauce szkolnej jednak Księstwa i Królestwa używano n. Krępak albo Tatry. Dopiero w ostatnich latach Królestwa powaga Staszica wprowadzała powoli n. Karpat. — **Krępak** jest n. terytorjalną, powstałą na Spiszu w ustach Polaków z niem. n. osiedla górniczego *Krummbach*, krzywy potok: Niemcy tamtejsi nazywają je *Krompach*, Polacy *Krempach*.

Prastara n. **Karpaty** łączy się zapewne z n. ludu *Carpi*, który według danych geografii klasycznej możnaby umiejscowić na pd i wsch od Pienin; należał on do ludów pannońsko-bałk., nazwa zaś łączy się z alb. *karpe* „skała”. Z nazwą Chorwatów nie mają Karpaty nic wspólnego, chociaż ci faktycznie występują w Karpatach, a saga skand. zna *Harvarda-fjöll* „Chorwackie góry”.

Całe karpackie imienn. rzeczne jest rdzenie słów: nawet w Karpatach pd jest 53% n. rzecznych słów. (ruskich i bułg.), 10% węg. zwłaszcza na zach od Mołdawii, 9% kumańskich, najwięcej na Wołoszczyźnie. Nazwy rzeczne świadczą, że Rumunja zaludniona już była Słowianami, zanim w Karpatach osiedlili się Rumuni.

Karroo, hotent. „twardy”: wyżyna pd-afrykańska spada terasami na pd; ostatnia z nich pokryta jest czerwonym iłem (z domieszką piasku), który w porze suchej twardnieje jak cegła.

Kars, Konstantyn Porf. *Kars*, gruz. *Kari* „brama”, *Karis kalaki* „miasto bramy” — powodu położenia na granicy między Armenią a Gruzją.

Kartagina, rzym. *Karthago*, gr. *Karchedon* mają za pierwowzór fen. *Kart-hadaszt* „gród nowy”, Nowogród, założony około 880. przez wychodźców Tyryjskich i nazwany tak w przeciwieństwie do **Utyki**, z fen. *atik* „stary”, najstarszej osady fenickiej w tych stronach.

Kartuzy od klasztoru Kartuzów 1380 *Carthusia paradisi Mariae* „raj Marji”, najbogatszy klasztor w całej Polsce.

Karyntja p. Kraina.

Karwin n. odosobowa, *Karw*, wół leniwy.

Kaspijskie m; n. wzięta z geografii klasycznej, pochodząca od plemienia Kaspjów, które Herodot wymienia w delcie Kury i Araksu. Persowie, a za nimi Arabowie nazywali je od X w. m. *Chazarskiem*. Istnieje przypuszczenie, że miasto **Kazwin** przechowuje również n. plem. Kaspjów; perska etym. lud. objaśnia Kazwin „dobrze strzeżone (miasto)”.

Kassel, 913 *Cassle*, łac. *castellum* „kasztel, gród”; nie ma tu jednak śladów rzym. obozu.

Kassyterydzkie w., gr. *kassiteros* „cyna”; w starożytności wielce poszukiwany kraj cyny; n. ta odnosiła się do Hiszpanii pn-zach, skąd Fenicjanie brali cynę (p. Cadiz); potem przeniesiono ją do Brytanji, gdzie w Kornwalji dobywano cyny i ołowiu jeszcze w czasach przedrzymskich; w szczególności ograniczała się n. *Kassiterides* do wysp **Scilly**, chociaż nie ma tu cyny wcale; Scilly — do Irl. *sceilig* „skała”: są to odpryski skał granitowych w przedłużeniu pd-zach cypla W. Brytanji.

Kastamuni, tur. przeróbka z biz. *Kastra Komneni* „gród Komnenów”, dynastji cesarzy bizantyńskich (1081 — 1204); biz. *kastro*, łac. *castrum*

„obóz warowny” przeszło do jęz. gr. i występuje w imienn. nowogr. **Kastro** główne miasto wyspy Lemnos; mnóstwo **Paleokastro** „stary gród” i **Neokastro** „nowy gród”.

Kastylja, hiszp. *castillo* „gród”: Hiszpanie zbudowali w górach liczne zamki warowne dla obrony przeciw Maurom.

Kaszgar jest ośrodkiem plemienia Kaszgarów, nazywających siebie *Jer-tyk* „tutejsi”.

Kaszmir, prastara skr. n. *Kaśmir* — *Haśjapa pura* albo *Kaśjapa mir* „jezioro Kaśjapy”: mowa tu o jez. *Wular*, *Ualar*, które jest szczątkiem basenu słodkowodnego; wypełniało ono w pleistocenie całe dno doliny. Legendarny władca Kaśjapa miał przekopać wąską szczelinę na zachód od Kaszmiru, którą jezioro przez rzekę Dżilan odpływa do Indu.

Kaszubi, w XIII w. *Cassubia* „kraj Kaszubów”. Długosz powtarza za Bogufalem: „Jest pewne plemię słowiańskie, które zwie się *Cassubitae*, nazwane od długości i szerokości ubrania, które musieli zakasywać, gdyż *huba* po słow. znaczy „fałda, zmarszczka”; stąd Kaszubi „zakasz huby” się wyjaśnia. Wielka ich część przebywa dokoła morza północnego (*septentrionale*).” — W n. Kaszubi *ka* jest przedr. *szuba* „kożuch sukrem obszyty”.

Katalonja, hiszp. *Cataluna*, n. niewyjaśniona; przypuszczalnie od celt. n. plem. *Catuvellauni* p. Chalons.

Katałońskie pola p. Chalons.

Katarakty, gr. *katarattein*, „spadać z góry na dół”; n. tę Grecy ukuli dla porohów Nilu.

Katorga, gr. *katerga* „do robót”, w Moskwie pod wpływem bizant. prawodawstwa.

Kattegat, duń. *kat* „okręt”, *gata* „droga”, droga okrętów: ożywiona komunikacja między Bałtykiem a m. Niemieckiem.

Kaukaz, gr. *Kaukasos* (Aischylos

500 r. przed Chr.) używane przez mieszkańców Miletu na oznaczenie gór na końcu świata; w n. tej zawarte perskie *koh* „góra”. W czerk. etym. lud. *kuh-kus* „góra biała”.

Kazań, tur. *kazan* „kocioł”; w przełomie Dunaju Żelaznej Bramy jest miasto *Kazan* — położone w szczelinie zda się zewsząd zamkniętej. **Kazanlyk** „naksztalt kotła” — kotlina róż i słowików.

Kazbek od osiedla położonego u stóp tej góry, należącego do rodziny Kazibek.

Kazimierz; Janko z Czarnkowa: „po drugiej stronie grodu Krakowskiego za Wisłą obok kościoła, który nazywa się Skalka (Rupella) zbudował miasto, które od swego imienia nazwał Kazimierz.” Również i Kazimierz lubelski powiększył Kazimierz W. i zbudował śpichlerze.

Kazwin p. m. Kaspijskie.

Kąty, osady zakładane wśród lasów dla przemysłu leśnego (wyrób potażu, szkła, smoły, klepek); we wielu wypadkach n. ta pochodzi od dawnego przezwiska Kąt. Miklosicz słow. n. *Kat*, *Kuti* wywodzi od położenia w *kącie*.

Keewatin, indj. „wiatr północny”.

Kelat p. Alcala.

Kenja, pełna n. • *Kinna ja Kenia* „biała góra”.

Kentucky indj. *kantukkek* ma oznaczać „kraj zielonej trzciny”, która zamiast trawy porasta olbrzymie polacie kraju; od niej stan (1792) nazywa się *blue grass State* „stan niebieskiej trawy”.

Kerak, arab. *Karka* „miasto” — na mapie mozaikowej z Madeby i u Ptolemeusza *Charcha moba* „miasto Moabitów”.

Kerbela, drugi człon *-baal* „bóg”, miasto nad Eufratem, gdzie wyrobiano słynne z hartu klingi *karabele*, od n. miasta. Występuje pod drugą n. **Mesched Hussein** „grobowiec Hussejna” — cel pielgrzymek.

Kercz, gr. klasztor *Kyrizos* dał miastu n. i początek, 1068 *Korczew*; druga n. *Kafa*, niew. znaczenia zjawia się u Konstantyna Porf., potem dopiero w XIII w.

Kerkonosze n. zagadkowa; mieści się w niej zapewne stczes. *krka* „kossodrzewina”. Z nazwą plem. *Kerkontioi* u Ptolemeusza nie ma nic wspólnego.

Kexholm fiń. *Kekki Sari* „kukulcza wyspa”.

Key West nie jest n. ang. i nie znaczy „klucz zachodu”, chociaż jest twierdzą morską i naprawdę kluczem do bramy zat. Meksykańskiej; **Key** hiszp. *cayo* „skalica podwodna, rafa”, *west* z hiszp. *hueso*, łac. *os* „kość” — odkrywcy znaleźli tu mnóstwo kości ludzkich. **Floryda Keys** są to niskie do 10 m ponad wodę wystające rafa koralowe, tworzące łańcuch 150 km długi; na zach. końcu tego łańcucha zbudowane miasto. Wyraz *cayo* znajduje się w drugiej n. wysp Bahama **Lucayos**, hiszp. *los cayos* „skalice”.

Kępno, *kępa*, wyższe miejsce wśród bagnisk, *-no* forma przym.

Kiang si „na zachód od rzeki”.

Kiang su, obfitość rzek: n. niezmiernie trafna, ponieważ ujściowych Hoang ho i Jang cy kiangu,

Kibo „jasny” — wyższy szczyt Kilimandżaro, niższy — **Mawenzi**, ciemny.

Kiejdany w XIV w. występują pod n. *Kajdingen* (p. -ing) od miejscowości inflanckiej, z której wyszedł założyciel.

Kielce 1227 *Kielecia*, do pnia *kieł*.

Kieźmark, z niem. *Käsemarkt* „targ na sery”, w XIII w. *forum caseorum*.

Kijów „gród Kija”: imię osob. Kij częste w imienn.; w Czechach *Kij Kijewo*, Kijów u Konstantyna Porf. *Kijoaba Sambatas* „Kijów zębaty”, a więc gród otoczony ostrokołem z blankami zdala widnymi; u arab. geografów *Kujaba*.

Kildare „kościół pod dębami” *kil*,

łac. *cella* „cela (klasztorna)” częste w imienn. szkockiem: **Kilmaronok** „kościół św. Rona” (*-ock* pieszczotliwie), p. *-ma*.

Kilimandżaro „góra ducha Ndżaro — ducha gór”.

Kilja, złożył ją Bajazed II i nazwał *Kili*.

Kilonja, niem. *Kiel* „wązka klino-wata zatoka, w X w. *thom kyl* „u zatok”.

Kimberley, zapewne n. odosob. datująca się od r. 1870, kiedy w burskiej farmie *Vooruizicht* „przewidywanie” odkryto duże miny djamentowe.

Kinderton „u spływu rzek”.

Kipczak, sami n. swoją zestawiają z wyrazem *kobuk* „dziupelne drzewo” i opowiadają o chłopcu, który się w takim drzewie urodził i otrzymał w lennie od Oghuz Chana pierwotne siedziby tej hordy nad Irtyszem.

Kirchholm „kościelny ostrów”; 1186 *Holmensis* „na ostrowie”.

Kirgizi, pod tą n. której pierwowzorem jest mong. *Kirkun*, niew. znaczenia, znani już w chińskich źródłach II w. przed Chr. Sami n. wyprawiają z wyrazów *kir* „step”, *kis* „koczować”: najbardziej typowi koczownicy.

Kirkkilisse, tur. *kirk* „czterdzieści”, *kilise* „kościół”; kirk spotykamy w innych n. tur: *Kirk Ağacz* „czterdzieści drzew”: liczba 40 częsta w kościele greckim.

Kissingen, 823 pod słow. n. *Kiz-ziche*, do pnia *kis* „kisły, kwaśny”; sól z tych solanek warzyli i rozwodzili Słowianie już na początku IV w.

Kistna, Kriszna „czarna (rzeka)”.

Kiszon, hebr. „kręty”.

Kiszyniów, w narzeczu mołd. *Kiszlanu*, tyle co **Kiślany** do im. osob. Kiśiel.

Kizyl Irmak, tur. „czerwona rzeka”: płynie w warstwach czerwonego iłu marglowego, zawierającego sól; stąd jego starożytna n. **Halys** z armen. pnia *al* „sól”; *kyzył* „czerwony”

częste w tur. imiennictwa miej: **Kizyl Arwat** ,czerwona kobieta', **Kizyl kum** ,czerwone piaski'.

Kitajhorod, tat. *kitaj* ,twierdza'; n. częsta na Ukrainie. Śródmieście Moskwy nazywa się **Kitajgorod**.

Kitera n. poch. fen. Na wyspie tej istniał starodawny kult fenicki; podobnie **Kithaira**, góra w Beocji, gdzie również były fenickie osiedla.

Kiu-Sziu ,dziewięcio-ziemie': wyspa ta dzieli się na 9 prowincyj.

Kjachta, n. rzeczna, mong. *kja* trawa stepowa, doskonała pasza dla bydła.

Kjöprülü p. Veles.

Kjoto ,główne miasto': tu była rezydencja cesarzy do r. 1868.

Klagenfurt, 1256 w tłum. łać *Quaeremoniae Vadum* ,skargi płaczącej bród', płaczka w pojęciu istoty mitycznej. Jest to jednak zapewne n. odosob. Słow. **Celowiec** wywodzą również z *cweliti* ,kwilić, płakać'.

Klan, w języku Celtów szkoc. ,nasienie', a zatem ,potomstwo'.

Kleck, w XI. w. gród warowny Drehowiczów, forma przym. częstej n. wodnej **Klecie**.

Kleparów, z niem. *Klopperhof* ,dworzyszcze Kloppe'a', lwowskiego mieszczanina 1430.

Kleparz ,targ na bydło i konie'.

Klimat, gr. *klima* ,nachylenie' (od *klino* ,nachylać'), służyło w geografii greckiej od czasów Arystotelesa do oznaczenia położenia geogr., nachylenia do słońca; w następstwie termin *klima* stosowano do ogółu zjawisk ciepłych i świetlnych, związanych z tem nachyleniem. Od Greków wzięli klimat Arabowie w postaci *iklim*, dzieląc ich śladem ekumenę na 7 klimatów, pasów, różniących się o pół godz. czasu trwania najdłuższego dnia.

Klint w nord. imienn. ,skała'.

Klisura p. Cluj.

Klondike, indj. *Troandik* ,rzeka młot'.

Kluczeńska Sopka, *sopka* ,stożek' oznacza na Sybirze pojedyncze góry, wznoszące się z tajgi; wulkan ten ma n. od wsi **Kluczew**, ros. *klucz* ,źródło'.

Kładno, **Kładzko** formy przym. n. wodnej *Kłada*, *kłoda* ,drzewo w gółę', ten sam pień ar. co niem. *Holz*. Kładzko, 1250 *Cloczsko municipium fortissimum in Sleziae* ,najwarowniejszy gród na Śląsku'.

Kłaj, *kło*, *kiel* ,bagno, namuł, kawałki nadgnitego drzewa'.

Kłajpeda może ,płaskie miejsce'.

Knapy ,tkacze'.

Knyszyn ,grunt Knysza', przezwisko Knysz częste na Rusi w n. miej.

Kobdo, mong. *Chomno* ,twierdza': jak każde graniczne miasto chiń. Kobdo składa się z miasta handlowego i wojskowego — dużej czworokątnej fortecy.

Koblencja, 58. po Chr. *castrum Confluentis*, łać. *confluentes* ,spływające się rzeki, sątok': miasto leży przy ujściu Mozeli i Lahn do Renu; **Koblencz** w Szwajcarji przy ujściu Aary.

Kobryń, n. odosob. Imię Kobryn ma za pierwowzór celt. *Cobrunus*, stąd szło kolejno do Germanów, Jąćwingów i Rusi jako pożyczka.

Koburg, niem. *Kuhburg* ,gród osoby Kuh', tyle co *karw*, Karwin (p.)

Kochinchina, chiń. *Koczin-czing* ,południowe Chiny'; prastary obszar ekspansji chińskiej; dzisiaj także 40% Chińczyków.

Kociewie, lepiej *Kacewie* ,kraja nad Kaczą rzeką', od niej także *Kack* 1277. *Kacko*, forma przym.-sk.

Koczownicy, *koczować* pochodzenia tat., pers. *kucz*, tur. *göcz* ,wędrownik'.

Kogel, n. szczytów w Tyrolu poch. rom. łać. *cucullus* ,kaptur mnisi', co doskonale odaje ostrość szczytów alpejskich.

Koh, per. ,góra'; *Koh-i-baba* ,ojciec gór', *Koh Rud* ,górska rzeka'.

Kokand, -*kand* ,miasto' p. Taszkent; objaśnienie *Khuk-kand* ,Odyńca miasto' jest etym. lud.

Kokosowe w. od lasów palmy *kokosowej*, której owoce zwisają niby głowy kudłate, portug. *coco* ,głowa kudłata'. Wszystkie bez mała nazwy owoców tropikalnych języki europejskie wzięły od Portugalczyków i Hiszpanów, którzy w XVI w. kraje tropikalne, obejmujące połowę kuli ziemskiej, wciągnęli w obieg życia gospodarczego Europy.

Kok su, tur. ,błękitna woda'.

Kolbak p. Lodowy szczyt.

Kolin, **Kolno**, do pnia *koł* ,pał'; **Kölln** nad Sprewą, jądro Berlina, wspomniany w dok. wcześniej niż Berlin, 1237 *Kollen*, niezawodnie również słow. Kolno, a więc w związku z palami.

Kolombo, singh. *kola-ambu* ,port'.

Kolonja, niem. *Köln*, z rzym. *Colonia Agrippinensis* (50 po Chr.): tu urodziła się córka Germanika, Agripina, matka Nerona.

Kolonos, pień pokr. słow. *chołm* ,wzgórze', później tylko w znaczeniu ,mogiły'.

Kolumbja przyjęła n. tę w r. 1863, wykreśliwszy z mapy starą kolonialną n. *Nowa Granada*, którą konkwiściadorzy temu wybrzeżu nadali — około 1540 ,Nowe królestwo Granady'.

Koła, n. rzeczna, stąd n. miasta i pwpu.

Kolbiel ,grząskie błoto'.

Koło, częsta w Polsce n. miej. *Koło* pod Starogardem, 1229 *Colo*, n. zatem starsze niż najdawniejsze wzmianki o „kole", t. j. o zgromadzeniu wojennem rycerstwa (1422 *in colo campestri*, w „kole" na polu. Nazwa ta polega jednak na jakiejś organizacji plemienniej, z której także wyrosło i Koło rycerskie.

Kołobrzeg, 1140 *Cholberg*, **Kołberg* ,brzeg z kołem', z drągiem: Słowianie pomorscy zorganizowali służbę sygnałową i ostrzegawczą przez

wtykanie drągów dla zawieszenia znaków.

Kołomyja, od złej, wyboistej drogi, gdzie są *kołomyje* t. j. głębokie wyboje napelnione wodą, gdzie obmywają się koła wozu'. Nie jest jednak pozbawione racji zdanie W. Pola, że n. ta pochodzi od potoku **Myja** (p. Mijawa), który w tem miejscu wpada do Prutu. Pod r. 1367 czytamy n. *Colonia* co w czasach powszechnej latynizacji łączono z mniemanym rzymskim początkiem miasta.

Komarino, wśród bagien, gdzie lęgną się miliony *komarów*; *Komarino* nad Dunajem, w dok. *Komorno*.

Komorin, portug. skrót indyjskiej n. *Kandza Kumari* ,dziewica Kumari': była tam świątynia małżonki boga Sziwy.

Komory w.: portug. forma nazwy arab., w której brzmi oddźwięk legendarnych **gór Księżycowych**, arab. *Dżibal el Kamar* (*kamar* ,księżyc'); Ptolemeusz ma *Ore Selenia* (gr. *selenē* ,księżyc', stąd imię Heleny). Pierwowzorem n. arab. jest zapewne *Dżibal gomr* ,góry błękitne', przez co rozumiano potężne góry wsch. afrykańskie: Kilimandżaro widziany z wybrzeża rysuje się w sinym oparze cudownego nieba tropikalnego. Według Ptolemeusza góry Księżycowe oceniają źródła Nilu. Odtąd **montes Lunae** podawano sobie z mapy do mapy aż do r. 1870! klasyczny przykład niepożytej siły nazw fantastycznych. W pobliżu rzeczywistych źródeł Nilu znalazł Baumann góry nazwane przez tubylców *Missossi Mwezi* ,góry księżycowe' — n. tę należy rozpatrzyć w związku z handlem Arabów, którzy się tu od wieków uwijali. Także **Madagaskar** u arab. geografów około r. 800 występuje pod n. *Dżazira el Kamr* ,wyspa księżycowa', co miało znaczyć, że leży naprzeciw wybrzeża, gdzie są góry Księżycowe.

Konecko z *Konjedsko* od konio-

jadów.

Kong góry, zepsuta n. *Kpon*, osiedla na pn od wybrzeża Kości Słoniowej. Mungo Park 1795 przeniósł tę n. na pasmo górskie, leżące 300 km dalej na pn-wsch.

Kongo jest n. terytorjalną i tyczyła się pierwotnie państwa nadbrzeżnego Murzynów. Rzekę tę w środkowym biegu nazywają krajowcy *Zembre* 'matka wód', druga n. *Moienzi Enzaddi* 'rzeka pochłaniająca inne'. W dolnym biegu u plemion Bantu nazywa się **Lulaba** 'wielka rzeka'.

Konin etymalogicznie nie ma z *końmi* nic wspólnego; n. ta miała jeszcze w XV w. postać *Kunino* 'posiadłość Kuna'; podobnie **Konice**, Kunice 'potomkowie Kuna'. Od Konina nazwisko Końskich, stąd **Końskowola**.

Konja, gr. *Ikonion*, prawieczne miasto Frygów, siedziba ich kultu.

Konstancja, założona na miejscu starej osady 378 przez Konstantyna, syna Konstantyna W. Czeska forma *Kostnice* jest zesłowianśszczeniem, związaniem ze spalaniem Husa.

Konstantynopol p. Stambul.

Kopais p. Topolias.

Kopenhaga, duń. *Kjöbenhavn* 'kupiecki port'; wspomniana 1040 jako osiedle rybackie *Hafnia*, 1186 już miasto *Havn* 'port'; ponieważ tu od czasu do czasu odbywały się jarmarki, poczęto tę przystań wyróżniać od innych jako 'port kupiecki'. Pierwowzorem polskiej postaci jest niem. *Kopenhagen*, *-hagen* 'leśny' jest niem. etym. lud.

Köpenik, *kopanik* 'pole kopane', p. Zakopane. Osada podberlińska, niegdyś znaczniejszy niż Berlin, bo gród książęcy, podczas gdy Berlin był tylko osadą rybacką.

Kopernik, wieś w pow. niszkańskim na Śląsku, 1291 *Coprivniza*, a więc Koprzywnica od *pokrzywy*, co przed XV w. brzmiało *koprzywa*; często w imienn. słow. *Kropiwna*, *Kopriv-*

nica u Kroatów.

Koperszady z niem. *Kopper-scheide*, *Kupfer* 'miedź', *Scheidebank*, miejsce, szopa, gdzie przebiegają rudę, wyłączając płonną skałę. Nie ma jednak wiadomości historycznych o kopalniach miedzi.

Köping, szw. 'targowisko' (por. niem. *kaufen* 'kupować'). często w imienn. szw. **Norrköping** 'północne targowisko', **Nyköping** 'nowy targ', **Malmköping** p. Malmö.

Koptowie z arab. *kopt*, czego pierwotnym wzorem jest gr. *gyptios*, *aigyptios*, egipski.

Kordofan, n. nowa, która ukazała się dopiero na początku XIX w. po zdobyciu tego kraju przez Egipt 1821. Pochodzi od n. małego pasma gór na pn-wsch od Obeid.

Kordyljery, hiszp. imię posp. dla oznaczenia 'łańcuchów górskich'.

Korea od dynastji Ko-re, *Korë*; jap. n. **Czo-sen** z rodzimej koreańskiej *Czchaosjan*, co po chiń. znaczy 'kraj wschodni'.

Korfu od wł. n. miasta *Corfu* z biz. *Korphos*, czego pierwotnym wzorem jest stgr. *Korkyra*; tkwi w tym wyraz *kerkuros*, cypryjska n. szalupy, która także stała się gr. pożyczką w tym samym znaczeniu; stąd *Korkyros* 'przystań szalup'. Była druga *Korkyra* wśród wysp dalmatyńskich, u Rzymian *Corcyra Nigra* 'czarna K.' w ustach Słowian przybrała formę **Korczula**.

Korjaki, sąsiedzi Czukczów, *chorana* 'renifer'.

Kornwalja, we wczesnych dok. *Cornweals*, n. plem. Kornów; nie ma uzasadnienia wywód z łac. *Cornu Galliae* 'róg Galji', niby od kształtu tego pwpu. Celtowie nazywali go *Kernaw*.

Koromandelskie wyb. *Czola-Mandel* 'kraj władców Czola', starej dynastji rodzimej.

Koropiec, rus. *korop* 'karp', miejsce karpiów.

Korsuń, n. wczesno-ruska, niejasna, może w związku z gr. *Chersonem* (p.)

Korynt, n. przedgrecka: przyr. *-inthos* w przedgr. osiedlach neolitycznych, por. Tiryns, Labirynt.

Korsyka, n. łac. wywodzona z fen. *chorai* 'miejsce zalesione'. Geografowie greccy nazywali ją *Kyynos* i opisywali jako niezmiernie lesistą; była też niewyczerpanym źródłem drzewa budulcowego dla flot ludów śródziemnomorskich.

Kosowe Pole, n. odosob.; tur. *Kosowa*, *owa* 'pole' jest etym. lud.

Kostanjewica od *kasztanu*, częściej w imienn. pd Słowian, *Kastanica* dwa razy na Peloponezie; we Włoszech **Castagno** zjawia się najczęściej w Toskanji, najrzadziej na Sycylii, skupiając się więcej po stronie tyrreńskiej niż adriatyckiej, odpowiednio do nasilenia opadów atmosfery.

Köstendil, *Konstantin-banja* 'łaźnia Konstantyna', pana Macedonii pn.

Kościierzyna, **Kościierzyn**, 'pole z kościierzą', *kostrzewa* tyle co 'paździerze'. **Küstrin** przy ujściu Warty, słow. *Kościierzyn*.

Kościeliska Dolina od n. niwy *Stare Kościeliska* 'grunt kościelny', dawniej *Kościelec*.

Kościuszkowski Mount; Strzelecki w opisie swych podróży naukowych po Australji (1840—1842), Londyn 1845 objaśnia: kształt i wygląd tej wyniosłości tak mnie wprost poraził swym podobieństwem do mogiły usypanej w Krakowie nad grobem patrioty *Kościuszki*, że chociaż w obcym kraju, na obcej ziemi, ale na łonie wolnego ludu, który umie cenić wolność i jej orędowników, nie mogłem się powstrzymać od nazwiania tej góry *mount Kościuszkowski*.

Kości Słoniowej Wybrzeże od głównego produktu handlu gwinejskiego; słusznie nazywano afryk. handel kością słoniową bratem bliż-

niaczym handlu niewolnikami: w sąsiedztwie leży wybrzeże **Niewolnicze**.

Kotor, po wł. *Cattaro*; pierwotnym obu form, niezależnych od siebie, jest gr. *Dekateron*, wyprowadzane niesłusznie z gr. *deka* 'dziesięć', t. j. 10 odnóg, jakie tworzy ta wspaniała zatoka, w głębi której leży miasto. W n. *Dekateron* powtarza się ten sam pień illir. co w Skodra (p.)

Kotyjskie Alpy otrzymały n. od Marka Juljusza *Cottiusa*, który tu podczas wojen domowych po śmierci Cezara założył udzielne państwo ze stolicą *Segusio*, dziś **Suza**; budował drogi alpejskie, szerzył kulturę rzymską w głębi Alp, a wkońcu władzę prefekta prowincji, którą przyznał mu Oktawjan, zostawił synowi.

Koweit, arab. *el koweit* (zdrobn. do *ko*, mała twierdza; w XVI w. usadowili się tu Portugalczycy i zbudowali mały fort obronny; miasto powstało dopiero w XVIII w.

Kowno, lit. *kaunas* 'walka'.

Kozacy, tat. *kaizak* 'żołnierz lekozbrojny, flibuster'; znani już jako *Brodnicy* w latopisach ruskich XIII w.

Körmik, *kur* 'kogut'.

Kraina, ziemia Słoweńców, w dok X w. *Chreine*; jest to etym. lud. celt - rzym, n. *Carnia* od plemienia illir. Karnów; tu należą n. **Karyntja** wł. *Carniola* 'mała Karnja', **Karawanki**, Alpy **Karnijskie**.

Kraków, w opisie podróży Ibn Jakuba 965 *Krakw*, w rocznikach Magdeb. 996 *Cracove* 'gród Kraka, Kruka', osoby z nazwą ze świata zwierzęcego; imię to było często używane w książęcych rodzinach Słowian nadłabskich, stąd pełno Kraków w tamtych stronach—razem 14. Prócz tego *krak* jest pnem 16 innych n. miej. w krajach nadłabskich. *Krakov* w Czechach.

Kras, kroacki *krs* oznaczał pierwotnie grunt bezleśny i jałowy, najeżony nagimi skałami; czy pierwotnym wzorem tej n. jest rzym. *Carusa-*

dias, nie da się stwierdzić.

Krasna, *Krasne*, n. rzeczna, przywiązana najczęściej do gliny czerwonej.

Krasnojarsk, osada w czerwonym jarze'.

Krasnodar, 1921 zmiana n. *Jekaterinodar*, założonego 1794, dar Katarzyny II'.

Kremlin, ros. *kreml*; n. tej przynajmniej poch. tat. *kyrym* 'twierdza, wał ziemny', należy jednak do pnia *krzem*.

Kremnica, n. rzeczna, **Krems**, ze słów. Kremnica.

Kreole, hiszp. *criallo*, do słowa *criar*, łac. *creare* 'rodzić', tyle co potomkowie, mianowicie Hiszpanów, przynajmniej po mieczu.

Kreta; n. stgr. od plemienia Kretów, Kreteńczyków, których wymienia biblia; niema ona nic wspólnego z łac. *creta* 'kreda'. Nazwę formacji **kredowej** wprowadził Élie de Beaumont na początku XIX. w. Włosa n. wyspy jest **Candia** od miasta tej n. której pierwowzorem jest *Chandakon*, z arab. *chandak* 'okopy, twierdza'.

Krewa, n. prastarego grodu, będąca w związku z łot. n. Rusi: dziś jeszcze Łotysze nazywają Rosjan *Krews*.

Krępa tyle co gręd 'wyniosłość sucha, stercząca ponad przyległymi moczarami', **Krępsk** p. -sk.

Krępak p. Karpaty.

Kroaci, postać łac. samych siebie nazywają **Chorwaci**, u pisarzy biz. *Chrobatoi*, w sagach skand. *Harvarda*, u Arabów *Harvatin*; Chorwat znaczy 'mający broń, waleczny', do pnia *chrobry*.

Kronstad niem. 'miasto koronne', 1721 Piotr W.

Krosno, w XV. w. *parva Cracovia* 'mały Kraków', wywód niepewny; *Krośno* przy ujściu Obry, 1006 *Crosno*, w dok. bywa *Crasno*; *krosna* były to ramy, do których wsypywa-

no sól kruszoną. **Krossen** w Brandenburgii, słow. *Kruszno*, *krusza* 'grusza' p. Kruszwica.

Krotoszyn, gród Krotosza', *Krotoch* 'łagodny'.

Królewiec, *Königsberg*, gród króla, na pamiątkę bawiącego tu na „rejzach“ krzyżackich czeskiego króla Ottokara (1255); za jego radą gród ten zbudowano.

Królewska Huta, kuźnice założone przez rząd pruski 1802, *Koenigshütte*. 1840 r. było tu 41 domów, 778 mieszk.

Kruszwica do pnia *krusza* 'grusza', *Kruszewac* w Serbji.

Krym, n. teryt. od miasta *Gski kyrym* 'stary Krym' na pwpie Kerczeńskim blisko starożytnego wału obronnego; dziś *Staryj Krym* przy osadzie Kitaj 'twierdza'. Samą n. Krym Tatarzy rozumieją jako 'twierdza', *kyrym* 'wał ziemny'. Zjawia się ona w XIII. w. zamiast (niewyjaśnionego) *Solghat* który był tu największym miastem.

Krynica, n. rzeczna. Kozierowski przytacza *Crinizno* z dok. 1249.

Krywań, *krywy* 'krzywy': nieco pochylony na pn-zach. Krywań jest także n. rzeczną.

Krywicze p. -ice.

Krzemieniec, 'miejsce krzemieni', 1064 oddany dobrowolnie Bolesławowi Śmiałemu.

Krzywcze 'to co należy do Krzywa' (osoby).

Książęce wyspy, od największej z nich *Prinkipo*, śrgr. 'książęca': tu przebywali w zamknięciu w licznych klasztorach książęta bizantyńscy, usuwani od dworu. Turcy nazywają je *Kizyl Adaalr* 'czerwone wyspy' od dewońskich kwarcytów z czerwonym iłolupkiem.

Kuba: Kolumb w dzienniku 1. podróży pod dzień 21 paźdź. pisze: „potem zamyslałem żeglować do drugiej bardzo wielkiej wyspy, która — ile sądzić mogę ze znaków, jakie ludność tutejsza mnie daje, powinna być *Cipangu*. Nazywają oni tę wys-

pę **Kolba** i twierdzą, że okręty są tam bardzo wielkie i wiele jest kupców“. 23: życzeniem mojem jest dzisiaj żeglować do wyspy **Cuba**, która wedle opisów powinna być identyczną z *Cipangu*.“ Dotarł do niej Kolumb 28. paźdź. i nazwał *Juana* na cześć następczyni tronu. Nazwa *Cuba*, niewyjaśniona, znajduje się na najstarszej mapie Ameryki 1500 na wybrzeżu położonem najbliżej wysp Bahamskich, a nadto w samym środku wyspy.

Kubań, pierwowzorem jest gr. *Hypanis*, co było także n. Donu.

Kuczuk Kajnardzi 'małe gorące źródło'.

Kuen Luń jest prastarą n. chiń, stosowaną już przez chronistów 1000 lat przed Chr.; znaczy 'góry cebul'. Wiele dzikich cebul z błękitnymi kwiatami porasta wszystkie stoki górskie zach. Tybetu. Są one niebezpieczne dla ludzi i zwierząt, dlatego że, stąpając po soczystych ich liściach, można się łatwo ześliznąć po stromych stokach górskich. Szczególnie pięknie błękitno ukwiecone tą rośliną są stoki Tjan-Szania.

Kufra arab. *Kafara* (lm od *kafir*) 'niewierni': jeszcze w XVII w. ludność tych oaz była pogańska; około 1730 r. wypędziły ją plemiona Trypolisu.

Kufstein w Tyrolu, gwarowe *Kufe* 'wanna', *Stein* 'kamień, skała'; góra ta sterczy odosobniona w kształcie wywróconej wanny.

Kuitra, zdrob. do Kantara „mostek“.

Kujawy, u Mistrza Wincentego *Cujavia*, od wyrazu *kui* 'wicher'; znaczy tyle co 'wydmy piaszczyste'.

Kuka, założona 1814 na równinie piaszczystej, porosłej baobabami, które w języku Kanuri nazywają się *kuka*, *Kikoa*, miasto wśród drzew *kuka*'.

Kuku Nor, wsch. turskie, błękitne jezioro'.

Kuldża, tur. 'łoś'; założona 1742 przez Chińczyków po zdobyciu państwa Kałmuków.

Kuli, *kulisi* (-s ang. lm), hind. *ku-li* 'zarobnik dzienny', tur. *kul* 'nie-wolnik'.

Kulparków, z niem. *Guldberghof*, domostwo Guldburga', osadnika niem.

Kura, gr. *Kyros*, do stgruz. *mtkuar* 'przyjemna, słodka woda'.

Kurdowie, Ksenofont w ich siedzibach wymienia *Karduchów*, co słyszał z ust Armeńczyków, bo przyr. -ch — to arm. lm; assyr. *kardu* 'być silnym'. Może to jednak być n. równoznaczna z gr. **Alarodoi**. assyr. *Urartu* (p. Ararat). Seldżukowie kraj ich nazwali **Kurdystan** 'kraj Kurdów'.

Kurgan, tat. 'mogiła, stąd *kurhany*.

Kurlandja, niem. *Kurland* 'kraj Korów'; fiński lud *Cori*, zanotowany pod r. 853, dziś wyparty przez Łotyszów zupełnie z wyjątkiem kilku osad na pn cyplu pwpu Kurlandzkiego, gdzie około 2000 ludzi przyznaje się do Liwów (p. Inflanty). Od Korów nazywa się zalew **Kuroński**; Ozylja nazywa się po estońsku *Kuresuar* 'wyspa Korów'. Tu należy n. **Karelja**, *Karjalaiset*, co ma znaczyć 'lud pasterzy'.

Kurozwęki, *Kurozwanki* zdrobn. do Kurozwany (n. p. osada na Wołyniu), osoba zwana Kur'.

Kuro Siwo, lepiej Kuro-szto, błękitna sól'.

Kurpie, od wyrazu *kurp* 'plecione łapcie', co jest pożyczką z prusk. *kurpe* 'trzewik'. Podhalanie jednak również chodaki nazywają *kierpcami*.

Kuryle, n. plem. 'ludzie'; Japończycy nazywają je *Czi-szima* 'tysiąc wysp', ale jest ich tylko 32.

Kurytyba, *kuri* rodzaj araukarji, drzewa charakterystycznego dla Brazylii, *tyba* 'osiedle'.

Küstrin p. Kościerzyn.

Kutais, gr. *Kotesion*, niew.

Kut-el-Amara, hind. *koł* 'twierdza', twierdza w dystrykcie miasta Amara, które leży dalej w dół rzeki.

Kutno; często występująca w tych okolicach n. Kąty (p.) pozwala przy-

puszczać, że nazywało się *Kątno*.

Kuty, p. Pokucie.

Kvarnsveden, szw. *kvarn* 'młyn', pokr. słow. *žarna*; miasto jest jedną z największych papierni w Europie.

Kwadowie 'żli, do holend. *kwaad*

,zły'.

Kwidzyn, n. osob. z przyr.-in; była to n. ostrowu na Wiśle, na którym Krzyżacy wystawili zamek 1233, *In-sula Mariana*, niem. **Marlenwerder**, 'ostrów Panny Marii'.

L

Laaland (aa-o), *Lavland*, duń. *lav* (ang. *low*) 'niski', *land* 'kraj': cała powierzchnia wyspy leży prawie na równi z poziomem morza.

Labrador, portug. *Terra de Lavradores*, 1501, 'ziemia ludzi roboczych': poseł wenecki zabrał ze sobą 57 tubylców silnych, nadających się do pracy niewolniczej, na dowód że odkryto kraj, który dostarczy robotników.

Lacedemonja, gr. *Lakedaimon*, *daimon* 'bóg', co podobnie jak w pol. przechodzi w 'bogactwo' i 'zboże', a więc 'kraj zboża'.

Lacjum, łac. *Latium*; mylny jest wywód z łac. *latus* 'szeroki', tyle co równina. U Hezjoda (700 przed Chr.) jest *Latinos*, król Tyrrenów-Etrusków: n. zatem jest pochodzenia etrus. niearyjskiego. **Latyni** n. swoją przyjęli od obcych, podbitych plemion, podobnie np. jak Prusacy.

Ladawa, do pnia *lęda* 'pole', p. Lechici.

Ladrony p. Marjany.

Lago Maggiore, wł. 'jezioro większe'; Włosi używają nieraz dawnej, rzym. nazwy *Verbano*, *lacus Verbanus* od nazwy nadbrzeżnej rośliny *verbana*, witułka.

La Golette p. Alcala.

Lahore, *Lahaur*, miasto króla Lawy, który założył je w I. w. przed Chr.

Lakkadywy, **Maledywy**, człon *-di-wy* powstał ze skr. *dwipa* 'wyspa'. *Laksza-dwipa* znaczy '100 tys. wysp'. Władca Maledywów mienił się 'suł-

tanem 13 atolów i 12000 wysp'. Największa wyspa, na której rezydował sułtan nazywa się *Mali Mali*, stąd Maledywy.

Lamia, po gr. 'czeluście': wzdłuż wawozu zat. Lamijskiej prowadzi urwista droga.

La Manche, fr. 'rękaw', szeroki niby togi sędziowskiej: barkiem jest cieśn. Kaletańska.

Lancaster, wczesna n. ags. utworzona z rzym. *castrum ad Alaunum*, 'obóz nad rzeką Lan'; miasto leży na stoku wzgórza, na którym stało rzym. *castrum*, dziś piękny, starożytny zamek.

Lanckorona, 1336 *Lanczkoruna*, niem. *Landeskrone* 'korona kraju', nazwa kolonialna również i w Czechach.

Landy, *Les Landes*, fr. *lande* 'ugor, nieużytek', pożyczka z germ. *land* 'kraj',

Langwedocja, n. powstała w XIV w. na oznaczenie ziemi, gdzie panuje narzecze *langue d'oc*, język, w którym 'tak jest' znaczy *oc* (łac. *hoc*), w odróżnieniu od języka Francji pn. — *langue d'oïl*, *oïl*, dziś *oui* 'tak jest'.

Laon p. Lyon.

Lao-tung 'miecz władcy', ponieważ z tej prowincji, której stolicą jest Mukden pochodziła dynastia Mundzu, ostatnia cesarska w Chinach. **Mukden** z grobowcem cesarza, u Chińczyków *Szeng-king* 'kwitnące miasto'.

La Paz, hiszp. 'pokój' — właściwie

Nuestra Senora de la Paz (1548) 'Nasza Pani Pokoju'.

La Pérouse, fr. żeglarz, bawił w tych wodach japońskich 1787 r. w celach odkrywczych, zginął w drodze ze Sydney 1788. Rosjanie tę cieśninę nazywają **Tatarską**.

La Plata, *Rio de la Plata*, hiszp. 'rzeka srebra': nazwana tak w r. 1526 przez hiszp. zdobywców, którzy u nadbrzeżnych mieszkańców widzieli wiele ozdób ze srebra; srebro to jednak nie pochodziło z nad samej rzeki, lecz było zdobyczą plemion tubylczych, złupioną na drużynie Portugalczyków Alexo Garcia. W następstwie szły tą rzeką po krótkim transporcie ładowym ładunki srebra peruwjańskiego, gromadzące się w słynne 'srebrne floty'; Sobieski mówi o 'flotach hiszpańskich'.

Lapończycy, z fiń. *lappu* 'ludzie na krańcu': jeszcze w XVI w. mieszkali nad jez. Saima, lecz stale wypierani na północ.

Larissa w Argos i zachowana w tej samej formie do dziś w Tessalii, przedgrecka, pelagijska n. 'akropolis, gród'.

Las w imienn. w znaczeniu obszernych zbiorowisk drzewnych jest bardzo późnego pochodzenia; nie używany wcale w starych n. miej. i plem. np. **Dervene** 'Drzewianie' nie *Leszene*. Wielkie obszary leśne nazywano w Polsce **borem**.

Latakia p. Antjochja.

Laurenço Marquez, żeglarz portug. założył tę osadę 1544.

Lauter, *Lauterbach* 'jasny potok'.

Lawa, w neapolit. gwarze *lava* znaczy 'strumyk deszczowy zalewający ulicę'. W Polsce termin ten przyjął się pod wpływem gazet czasów Stanisławowskich; Gazeta Narodowa i Obca donosi 1791: „Wezuwusz znowu płomień i lawę wyrzucać zaczął”.

Lawina, retorom. *lavina* dla zwalów śnieżnych lub górskich wogóle;

śrłać. *labina* (VII w.) od *labi* 'podać, -leben, germ. przyr. oznacza 'dzieciństwo' wogóle, osiedle; występuje w Turyngji: **Eisleben**, pierwotnie *Islevo*, 'dziedzictwo osoby Iso', przedewszystkiem jednak w imienn. Jutlandji, wysp duńskich i Skanji, a więc na obszarze historycznych ziem duńskich, w postaci -*lev*. Usianą nazwami o takim przyrostku jest np. Zelandja, rdzeń duń. osadnictwa.

Lech, celt.-rzym. *Licus*, do kymr. *lech* 'kamień' — por **kromlech** 'krąg kamienny', tyle zatem, co Kamienica.

Lechici, zlatyniz. forma, użyta po raz pierwszy przez Kadłubka (koniec XII w.) jako synonim Polaków: *Poloni seu Lechitae*. Jej pierwowzorem jest rus. *Lach*, lepiej *Lęch* w łacpisie Nestora, pień *lęda* 'pole', a więc istotnie synonim Polan, chociaż Ruś tak mogła nazywać tylko swoich sąsiadów Mazowszan a nie Polan z nad Warty. Nazwa Lachów wcześniejsza niż łacpis Nestora: Geograf Bawarski (IX w.) wymienia plemię *Lendizi*, pień *lęda*.

Lednica od lodów.

Le Havre, pożyczka z germ. *havn* 'port': n. ta powstała nie bez wpływu Normanów, dla których lejkowate ujście Sekwany było najważniejszym punktem po lądowej stronie kanału, ich bazą operacyjną i bramą wpadową do Europy.

Leicester, jeden z najdawniejszych grodów ags. *Legra ceaster*, *Legra* rzeka, dziś *Soar*, *ceaster* — rzym. *castrum*, 'gród'.

Lemańskie jez. fr. *Lac Leman*, n. jez. Genewskiego, u Cezara *Lacus Lemanus*, celt. n. wodna *Leamhan*, pokr. lit. *elmi* 'wilgoć'.

Lemnos p. Libanon.

Lena jest n. tung. niewyjaśnioną. U Jakutów nazywa się *Ebe* 'babka'.

Leningrad p. Petersburg.

Leoben, 982 *Liubina* do słow. im. osob. Lub, p. Lublin.

Leodjum, zlatyn. n. w której tkwi

stgerm *liute* 'ludzie, lud', fr. **Liège**.

Léon w kraju Asturów zawdzięcza n. VII. rzym. *legjonowi*, który tu od I. w. miał stały obóz.

Leopoldville założył Stanley 1882 i nazwał na pamiątkę belg. Leopolda II.

Lepanto u wejścia do zatoki Korynckiej, wł. etym. lud. z nowogr. *Epaktos*, a to ze stgr. *Naupaktos*, 'warsztat budowy okrętów'.

Lepel, tat. *lepa* 'grzybień wodny'.

Lesbos, w hetyckich napisach z Angory (w XV w. przed Chr.) *La-zaba*.

Lesko, 1515 *Liesko*, potem we formie zruszczonej *Lisko*; nazwa częsta w Polsce, pień *las*.

Leszno ten sam pień co *leszczyna*.

Leukas p. Itaka.

Lewanta wł. 'wschód', dosłownie 'podnoszące się (słońce)'; Włosi przetłumaczyli bizant. n. Anatolia, której znaczenie identyczne.

Leyda pierwotnie *Leithen* 'kanał' miasto — jedno z najstarszych w Holandji — przerzynają liczne kanały, dawne starorzecza Renu.

Leżajsk, *Leżajsk*, cerk. *leżaja*, 'nasładka, kwoka'.

Lgota p. Wola.

Lhasa tyb. *lha* 'bóg', *sa* 'ziemia'.

Libanon gr. *Libanos*, heb. *l'banon* 'białe góry'; śniegi leżą tu jeszcze długo na wiosnę, nadto góry są zbudowane z białych skał wapiennych. Ten sam pień jest w n. **Lemnos**, poch. fenickiego 'biała wyspa' — jej wzgórza zbudowane są z pumeksu, skały lśniąco białej.

Liberja, łac. 'wolna ziemia'; n. tę nadało ameryk. Tow. Kolonizacyjne obszarowi ziemi, kupionemu 1821 od naczelników plemion murzyńskich celem osiedlenia wyzwolonych murzynów, byłych niewolników w Stanach Zjednoczonych.

Libja u Homera kraj na zach. od Egiptu do Oceanu, w nap. hieroglif. 1270 r. *Lbw* w związku północnymi (dla Egiptu) ludami morskimi. Na-

pisy hierogl. wyróżniały ich jako 'lśniących', białoskórych; p. Marsylja.

Lida, n. lit. 'karczunek leśny'.

Lido, wł. z łac. *litus* 'wybrzeże'. Lido weneckie jest wybrzeżem, mierzeją, zamykającą laguny od morza.

Liesing, potok Alp, słow. Lješnik.

Ligurowie mieszkali w czasach historycznych na wybrzeżu które nazywa się do dzisiaj liguryjskiem, nad m. *Liguryjskiem*, następnie w Alpach zach. do Rodanu i na Korsyce; od niedawna uważają Basków jako plemię szczątkowe Ligurów. Pochodzenia ligur. jest przyr. *-asco* w n. miej. schodzący się ściśle z wyżej nakreślonym obszarem: na zach. do Rodanu (tu w postaci *-ache*, *-asque*), w zach. części niziny Nadpadańskiej, w Appeninach do linii Adda — Piacenza — Spezzia. Zachowała się u Pliniusza ligur. n. Padu *Bodincus*, co według niego znaczy 'nie mający dna'.

Lijmfjord, duń. *liim*(sten) 'skały kredowe', których wychodnie widać na brzegach.

Lille, 1066 *Isla* 'wyspa': leży między dwiema rzekami.

Lim, alb. *ljume* 'rzeka'.

Lima nad rzeką *Rimac*, co Hiszpanie wymawiali *lima*; *rimak* 'mówić', o wodzie 'szemrzeć'. Założona przez Pizarra 6 stycznia 1535 nazywała się od święta *Ciudad de los Reyes*, miasto Trzech Króli'.

Liman Ukraina wzięła od Turków, wzgl. Tatarów, u których *liman* jest pożyczką z nowogr. *limani* 'port', zatoki portowe.

Limanowa, w drugiej połowie XVIII w. *Ilmanowa*, z niem. Ilmenau, *-au* 'łęg, niwa', Ilman imię osob.

Limerick, sbryt. *Luimnich*, *luimne* 'goły, biedny', pusty obszar ziemi.

Limoges, n. plem. *Lemovices*, rzym. n. *Augustoritum*, bród Augusta'.

Lincoln, z rzym. *Lindum Colonia*;

Lindum przedrzymska n. i osada.

Lindos na w. Rodos, o ile pocho-

dzenia ar. 'karczunek', por. Lida.

Lipa, słow. n. rzeczna, częsta w n. miej. *Gniła Lipa*, *Złota Lipa* (męt-na i czysta); nie stoi w związku z n. drzewa. Formy przym. są **Lipno**, **Lipsk**, 1013 *Lipziche*, w Saksonji od słow. n. *Lipa*, dziś potok *Luppe*, wpadający pod miastem do Elstery. **Lipsk** nad Biebrzą, *Lipsko* w woj. lubelskiem, *Lipsk* na Polesiu.

Liparyjskie w. od gr. n. największej z nich *Lipara*, wł. *Lipari*, co jest n. osiedla; gr. *liparos* 'tłusty, żyzny, bogaty', zwłaszcza o miastach, u Pindara np. *liparos Marathon* 'żyzny Maraton'.

Lipawa, w. dok. 1253 *Lywa*, est. *liwa* 'piasek', na piaszczystym brzegu; n. zatem jest poch. est. chociaż Finów dawno już wyparli Łotyże.

Lisbona, port *Lisboa* z arab. *Al-Oszbuna*. Wizygoci nazywali ją *Oli-sisipona* z rzym. *Olisippo*, co jest poch. fen: składnik *-ippo* 'ogrodzenie, gród' p. Bizerta.

Litomerzyce, 1249 *Liutomerzicz* p. Budziejowice.

Litwa, n. wodna, u Thietmara *Litua*, u Nestora *Litwa*; pień ten sam, co słow. *lać*, mylnie jednak w związku z deszczami (np. W. Pol.) bo Litwa pod względem opadów nie wyróżnia się zbyt od innych krajów nadniemeńskich. Słusznie przeczy Brückner wywodowi n. Litwy z pnia pokr. łac. *litus* 'wybrzeże', bo Litwini to plemię śródlądowe, które nie utrzymywało stosunków z morzem.

Livada, serb. 'łaka', **Liwadja** n. Grecji środkowej, od miasta *Livadia*, co z nowogr. *livada* 'łaka' wyraz stgr.

Liverpool, ang. *pool* 'błoto, kalisko'; człon *liver-* tłumaczą rozmaicie: 'miasto', 'niski'.

Livingstone'a wodospad, znany afryk. podróżnik 1813—1873.

Liw, iwa gatunek wierzby, *l* powstało z przydechowego *jiwa*; tu na-

leży **Liwiec**, **Lwa**.

Ljany, hiszp. *liana* do łac. *ligare* 'wiązać'.

Llano Estacado, ang. **Staked Plain** równina wytyczona, tykami wysadzona pustynia równinna na zach. od Texasu, przez 10 miesięcy w roku prawie zupełnie bezwodna ze słonecznymi jeziorami; ongiś meksykańscy handlarze znaczyli tu sobie drogę tykami w braku jakichkolwiek punktów orientacyjnych.

Llanos, hiszp. n. teryt. 'równiny' por. łac. *planus* 'płaski', stąd *plan* 'płaski rysunek', *-s* przyr. dla lm.

Loara, celt. rzym. *Ligiera*, pień *lig* 'biec'.

Locarno, 807 *Leocardum* z *Liud-gardis* 'własność Ludgardy'.

Loch, jeziora w Szkocji, prasłowo ar. łac. *lacus*, pol. *łacha* (rzeczna).

Lodowy Szczyt, 'szczyt wznoszący się nad *Dolinami Lodowymi*': szczyty zasadniczo swojej własnej n. nie mają. Pierwotnie nazywano go *Kolbak Wielki* (Chrościński 1637) Staszic 1808 *Kolibach Wki*; n. pochodzi z niem. *Kaltbach* 'zimny potok'.

Lom, trackie *Almos*, pień *al* idę.

Lombardja, od Longobardów, którzy tu w drugiej połowie VI. w. założyli królestwo germ. Nazwa **Lombardów** jest terytorjalna: w okolicy Lüneburga były dwie żupy (Gau) *Loin-gau* i *Barden-gau*, ich mieszkańcy to Longonbardzi; n. Loin (gan) przetrwała w n. **Lünenburga**, VIII w. *Aliuni*. — Mimo długowiecznego panowania w Lombardji plemienia germ. nie można tu nawet naliczyć setki germ. n. miejscowych.

Lom Palanka, bułg. *lom* (pol. *łom*) 'karczunek leśny', tur. *palanka* 'koły, pale', miejsce otoczone palami.

Londyn, n. celt. niew., ma ona swój odpowiednik po drugiej stronie Kanału, *Londinières* w dep. Sekwany Dolnej. Londyn wspomniany u Tacyta pod r. 61. *Londinium*, w powstaniu brytańskim. Mylny

jest wywód z celt. *lhong* ,okręt', *dinos* ,port', bo Londinières wogóle nie leży nad rzeką.

Long Island, ang. ,długa wyspa,, przed Nowym Jorkiem: długo jeszcze musiały okręty wzdłuż niej żeglować, zanim do portu zawinęły; podobnie *Langeland*, duń. ,długa wyspa'.

Loreto, łac. *lauretum* ,gaj wawrzynowy'.

Lot, celt-rzym *Oltis* p. Aluta.

Lotaryngja, zlatyn. n. niem. przyr. -ing tu nie oznacza synów lecz podanych Lotara, który 855 otrzymał część państwa Lotara I. Fr. postać **Lorraine** powstała z łac. *Lothari regnum* ,królestwo Lotara'.

Louisiana, 1682 na cześć Ludwika XIV. Francuzi nominalnie władali do rzeczem Mississipi do r. 1803.

Louvain, *Lovanium*, flam. *loo* ,kępa', *venn* ,bagno'.

Lozanna, rzym. *Lausonium*, niew. **Loznice**, bułg. *loze*, *loza* winna latorośl'.

Lubeka, słow. *Liubice* ,potomkowie Luba', który tu zbudował gród przeciw Obotrytom.

Lublana, wymawiane tylko l'bjana, ,mieszkańce jaskiń'.

Lublin, 1170 *Luobin*, *Lubin* — imię osob. Lub z przyr. -in ,gród Luba'; n. typowa dla liczego gniazda. **Luboml**, -l, dla zmniejszenia dzierz; imię Lubom ,lubiany'.

Lubraniec, pierwotnie *Ludbraniec* z niem. imienia Liudbrand.

Lugano, łac. *lucus* ,gaj'.

Lukso z arab. *el kusur* (lm do *kasr*) ,grodziska'; arab. *kasr*, z bizant. kastron (p.), powszechne w imienn. *el Kasr* w oazie Dachel; p. Alcazar.

Lüle Burgaz, tur. *lüle* ,lulka', część fajki w którą wkłada się tytoń, *burgaz* poż. z gr. *pyrgos* ,wieża'; n. pochodzi od wieży zamkowej podobnej do lulki.

Lund, szw. ,gaj'; w śr. wiekach nazywano je *Londinium Gothorum* tylko z powodu podobieństwa n. do Londynu.

Lüneburg, p. Lombardja.

Luneville, n. niejasna, może stgerm. *hleu* ,wzgórze, mogiła'.

Lutycy p. -ice.

Lützen, n. słow. do *Leszczno*, p. Leszno; również *Lüchow*.

Luxemburg, pierwotnie *Mucilburg*, stniem. *lucil* ,mały', *burg* ,gród': było tu rzym. castrum. Nazwa powstała pod wpływem głosowni fr.

Luzon; według hiszp. odkrywców pierwowzorem jest wyraz *losong*, co u Tagalów oznacza dużą, drewnianą stępę, w której łuszczą i rozcierają ryż. Pierwsi Hiszpanie, króży przyszli na wyspę widzieli w każdej chacie ten ciekawy sprzęt, duży i niezgrabny, stąd n. wyspy *Isla de los Losones*, potem Luzon.

Lwów ,gród Lwa', ale założony przez ojca tego księcia halickiego około 1259. Wcześniej, bo 1334 występuje pod n. niem. *Lemburg*, kiedy Jerzy II. zawiera sojusz z Krzyżakami przeciw Polsce. Na katalońskiej mapie świata 1375 nazywa się *Ciutat de Leo* ,miasto Lwa' z dopiskiem: „do tego miasta przyjeżdżają kupcy przeróżni, idąc z Lewanty i dają potem przez m. Niemieckie do Flandrii".

Lyon, celt-rzym. *Lugdunum*, typ dla wielu n. z członem -dunum (p.); człon Lug- już współcześni rozmaicie tłumaczyli: Pseudo-Plutarch rozumiał ,góra kruków', a właściwie tyle co ,Kraków'; inni wiedzieli w n. Lug bóstwo równoznaczne z Merkurym. Longnon za prawdopodobne uważa tłumaczenie „jasna, słoneczna wyniosłość". *Lugdunum* było n. wielu miejscowości w Galji, z czego powstały postacie fr. **Laon** **Laudun**, i inne.

Łaba słow. forma n. Elby (p).

Ładoga, od nieistniejącej dziś n. grodu nadbrzeżnego, *Ładoga* u Nestora, w sagach skand. *Aldegjuborg*, al- przedstawione u Słowian w la, (por. Elba—Łaba). Nazwa Ładoga niejasna; istnieje wywód z fiń. *aaltoga* ,fala', co stałoby w związku z burzliwością jeziora. Częste i gwałtowne burze były przyczyną przeprowadzenia kanału Ładońskiego wzdłuż wybrzeża 1732.

Łagiewniki, wsi służebne, dostarczające na dwór książęcy *łagwi* ,beczulek', lub wogóle naczyń na płyny.

Łągów ,własność Łaga', Łagodnego.

Łañcut, n. kolonialna, niem. **Lan-**
deshut ,straż ziemska'.

Łapy, n. odosob. lit. *łapa* ,lis'.

Łask, przym. do *Łazów*. **Łazy** ,miejsca po wypalonym lesie' powszechno-słow. *Łaz*, *Łázina*, *Łazany*; nadto w rum. pożyczka *Łazul*, **Łajsk**, 1155 *Łaziska*.

Łazienki: Król Sobieski, nabywszy Ujazdów, urządził w Zwierzyńcu ozdobną *łazienkę*: tu później stanął pałacyk, który stąd zatrzymał n. Łazienek.

Łekno, 1136 *Lecna*, *lekno* ,grzybienie'.

Łemki, od często używanej partykuły *lem*, słow. *len*, pol. *jeno* ,tylko'.

Łęczyca, 1136 *Lunciz*, *Lancicie* ,miejsce wśród łąk', gdzie powstał, jeden z najstarszych grodów, opodal solanki wsi **Solcy**, gdzie warzelnia soli była czynna do r. 1795. Łąka, łączyca znaczy jeszcze w stłow. bagno: bagnem rzeczywiście jest szerokie otoczenie miasta (p. Tum) w stosunku do Solcy, położonej na suchym miejscu. Bulla 1136 wymienia n. czterech jezior łączyckich, dzisiaj nie istniejących. **Łęczykanie** stara n. plemienna od grodu centralnego.

Łomnica, często n. rzek górskich od płynięcia, *łamanie się* na kamienistym dnie. *Łomnica*, szczyt w Tatrach — n. rzeczna, u kolonistów niem. Steinbach ,kamienica'.

Łomża, *łom* do łamać, powszechnie u Słowian, karczunek leśny, przyr. -za jak Chelmża, Chomiąza, 1196 *Chomesa*.

Łop Nor, tyb. *łob* ,miękki jak gąbka', *nor* ,jezioro', grząskie jezioro.

Łosośna, n. rzeczna od *łososi*, właściciwych wyłącznie zlewisku bałtyckiemu. To, że języki ar. mają dla łososa wspólną n. służy między innymi za dowód, że praojczyzna plemion aryjskich była w zlewisku Bałtyku.

Łotwa, n. stara, 1198 *Letitia*, 1206 *Letgalli*, zlat. **Letgola**, -goła ,kraj', kraj Lettów. W Polsce ,Letlancka ziemia', p. Inflanty.

Łowicz, w bulli 1136 *Mouiche* ,osada łowczego': bulla prawo polowania (*cum venantione*) biskupom oddaje.

Łódź, 1332 w przywileju łączyckim *Łodzia*, zapewne od herbu założyciela, 1459 już w wykazie miast dostarczających pomocy na wojnę pruską.

Łubny, *łub* ,kora lipowa'; **Lubenz** słow. *Lubnice* mylnie do im. osob. Lub.

Łuck, strus. *Luczesk*, przyr. -sk do łuki ,zakole rzeczne', na którym leżało miasto niby na wyspie. **Łuka**, **Paluki** od położenia w zakolach.

Łukiszki, imię osob. Łuka, Łukasz z przyr. -iszki, pochodzenia lit. Nazwy z przyr. -iszki, por. mapę pod art. Polska, sięgają na pd do Niemna, na wsch do Dżisny i Wilejki.

Łużyce, n. wodna ,kraj nizinny, moczarowaty'. Geograf Bawarski (IX w.) jako sąsiadów Słżan wymienia *Lunsizi*.

Łysogóra; częste są gołoborza wśród

puszczy: n. bardzo dawna, 1166 w tłumaczeniu łac. opaci *de Calvo-*

monte, calvus 'lisy'. Gór tych nie ma na mapie Polski Wapowskiego.

M

-ma, -mo, przedr. w n. szkockich 'święty', dosłownie 'kochany'. Występuje zwłaszcza na zach Szkocji, który jest obszarem kolonialnym Celtów irlandzkich: na 262 n. z tym przedr. jest wiele świętych irlandzkich.

Maastricht, *Maas* Moza; człon tricht z rzym. *Traiectum superius* 'prom górny', przeprawa rzeczna, w 8r. wiekach *Traiectum ad Mosam* 'nad rzeką Mozą'.

Macao, portug. z chin. pierwotnie *Ama - ngau* 'zatoka portowa bogini Ama', morskiej boginki.

Macedonja, gr. *Makedonia*, -onia tracko - fryg. przyr. na oznaczenie 'kraju', a więc 'kraj króla Makedo', osoby mitycznej, syna Zeusa i Thyji; -onia we wielu n. terytorjalnych Azji Mniejszej: **Paflagonja**, gr. etym. lud. do paphlazein o burzliwym morzu, **Meonja** p. Meander.

Mackenzie, odkrywca, który dotarł do tej rzeki 1789.

Mc Kinley, najwyższy szczyt Ameryki Pn, 6187 m. nazwany na cześć prezydenta Stanów Zj. zamordowanego przez anarchistę 1901.

Madagaskar, n. plem. mieszkańców wyspy, którzy sami siebie nazywają *Malagas*, Marco Polo wymienia *Madugaskar*, dla Europejczyków jednak odkryli tę wyspę Portugalczycy 1506 i nazwali według świętego w dniu odkrycia wyspą św. Wawrzyńca. Mapa w wydaniu kosmografii, Ptolemeusza 1513 już ma napis *Madagascar*.

Madeira, d. Amazonki, portug. z łac. *materia* 'drzewo' zwłaszcza cudulec okrętowy: rzeka unosi wiel-

ką ilość pni drzewnych, w czasie wylewów od listopada do kwietnia.

Madeira, wyspa portug. 'drzewo - budulec'; wyspa ta jednak jest bezleśna i była taką zapewne w czasie zajęcia przez Portugalczyków 1419 r. gdyż wiele tu zastano kóz, które, zjadając młode drzewka, nie dopuszczają do zalesienia. Znana była jeszcze przed przebyciem Portugalczyków Arabom pod n. *Al Aghnam* 'bydło owczarne', co Genuńczycy, utrzymujący stosunki z Arabami, przerobili na *Legname* 'budulec' — n. zaś portug. jest tłumaczeniem włoskiej.

Madras, pierwotnie *Mandaradza* 'państwo boga Manda', boga podziemia u Indów; 1639 zbudowali Anglicy na miejscu osady Czinaapatnam *Fort St. George* (św. Jerzy), który stał się początkiem miasta Madraspatnam, (patna 'miasto').

Madryt, 939 *Majerit*, zdrobn. do *Materita* 'lasek' (łac. *materia* p. Madeira): okolice Madrytu były lasem porośnię, który znikł w czasach arabskich.

Magdala hebr. *migdal* 'wieża'; n. częsta w dawnej Galilei. Z Magdali pochodziła Marja Magdalena (-ena gr. przyr. przym.).

Magdeburg, w czasach Karola W. *Magathaburg*, straskie *magath* 'dziwica', burg 'gród'; nie ma przykładu, aby w czasach tak wczesnych były wśród Sasów n. chrześcijańskie; mylne zatem jest tłumaczenie 'gród Panny Marji'. Jest to tłum. ze słów. **Dziwin**, jak np. nazywał się gród przy ujściu Morawy do Dunaju, **Theben** u Niemców, 814 *Dovina*. Cze-
 szczyt

przetłumaczyli Magdeburg *Deviczhrad*.

Magellana cieś. zaraz po dotarciu wiadomości o jej odkryciu figurowała na mapach pod n. *Fretum Maghellanicum* (łac. 'cieśnina M'), czem godnie uczczono największego odkrywcę XVI. w.

Magerö, duń. *maage* 'mewa', mewa wyspa; na niej **Nordkap** 'przylądek pn'.

Magnezja, 2 razy w Lidji, od traktów n. plem. Magnetów (Homer), od której także nazywa się wybrzeże Tessalji *Magnesia*. Kamień z Magnezji w Lidji dał n. własności **mag-
netycznej**; u Platona czytamy... „w kamieniu, który Eurypides nazywa *magnetes*, inni zaś heraklejskim“.

Magura, n. rum. w całych Karpatach 'lesiste wzgórze'; w samej Transylwanii 97 razy, z wołoskimi zaś pastarzemi dotarła na Spisz, do Tatru i na Morawę; występuje także i na obszarze serbokroackim. Rumuni n. Magura wzięli ze słów. *mogila*.

Mahalla, port': najlepszy port wybrzeża Hadramaut.

Mahanadi 'wielka rzeka'.

Mahón, rzym. *Mago*, ułożsamione z imieniem zdobywcy 205 przed Chr. — Mago brat Hannibala; są tu bogate kartagińskie wykopaliska.

Maine, n. rzeki i dawnej prowincji, a dziś depart. we Francji, pierwotnie jest celt. n. plem. **Cenomani** (stąd n. formacji geolog.), z której przez skrót powstała *Mania*. W r. 1635 darowała korona ang. uchodźcom Francuzom obszar ziemi na wybrzeżu Ameryki, który ci nazwali od swojej pierwotnej ojczyzny: **Maine**, kolonia ang. dzisiaj stan Unji *Pine tree State* 'stan sosny'.

Majdan, tat. 'plac, boisko'.

Majkop, tur. 'dużo oliwy'.

Majmczen, 'punkt handlowy' — ongiś dla karawan herbaty, na szlaku mongolskim, naprzeciw Kjachty.

Maków 'własność osoby Maka'.

Malabarskie wybrzeże, portug.

znieszczenie n. *Malajalam* 'brzeg gór', pdind. *malaja* 'góry': wąski pas nadbrzeżny u stóp Gatów zach, gdzie Portugalczycy zakładali pierwsze swoje kantory handlowe.

Malaga, rzym. *Malaca*, osada fenicka: *malakh* 'sól', skład ryby solonej

Malajowie, *orang malaja* 'ludzie walęsający się' (por. *orang-utan* 'człowiek leśny') — w związku z dalekim zasięgiem tej rasy od Madagaskaru przez cały ocean Indyjski i Pacyfik.

Malakka, malaj. *maha lauka* 'wielka wyspa, na mapie 1513 Mallaqua.

malarja, wł. *mala aria* 'złe powietrze'.

Malborg, *Marienburg* 'gród Marji', u Mickiewicza 'Marji Miasto'; założony 1274 przez Krzyżaków dla opatowania drogi wiślanej i nazwany od patronki Zakonu.

Malea, przyl. n. fen. *ma-ale* 'wysokość, wzgórze'.

Maledywy p. Lakkadywy.

Mallorka, **Menorka**: Rzymianie różniali *Balearis Major* (większa) i *Minor* (mniejsza). Prokopius w VI. w. pisze Majorika, Minorika, z czego n. hiszp.

Malmö, szw. 'piaszczysta wyspa', na której zbudowano port. Hanzeci nazywali go **Ellbogen** 'łokieć' od kształtu starego portu, por. Ankona.

Malta, wł. z arab. *Maltacha*. Arabowie wyspę tę opanowali w 904 r. Nazwa gr-rzym. była *Melite*, pochodząca z fen. *melitta*, 'schronisko, ratunek': naturalne baseny głównego portu wyspy (p. Valetta) były dla okrętów doskonałym schroniskiem. Fen. n. *Melite* powtarza się dla pierwszej, idąc od pd, wyspy dalmatyńskiej; w ustach Słowian zamieniło się na *Mlet*.

Małopiana, Mała Piana, *Piana* słow. n. rzeczna p. Pieniny.

Małopolska i inne n. Mało . . . p. Wielko . . .

Małe Morze nazywają rybacy kaszubscy część zat. Puckiej na wsch

od Ryfu Mew; za pwpem Hel skim zaczyna się *Wielkie Morze*. Nazwy Małych mórz powtarzają w podobnych warunkach u ludów nadbrzeżnych: **Morbihan** u Celtów bretońskich, 'morze małe', dziś n. departamentu; Tarent leży na wyspie, oddzielającej *mare Piccolo* 'morze małe' od *mare Grande*, na wsch od Cartageny dwie mierzeje oddzielają *mar Menor* 'morze mniejsze' od Śródziemnego, na Bajkale wyspa Olchon oddziela **Małoje Morje**.

Mamelucy, z arab. *mamluk* 'nie wolnik'.

Manchester, rzym. *Manucium*, u Saksów *Mancestre*, z wyraźnym więc dodatkiem rzym. *castrum*; pierwszy człon—to celt. *mean* 'kamień', a zatem Kamieniogród.

Mandżurja kraj Mandżów', plemienia górskiego w Chinganie. Jest ona pogranicznym państwem, ludów i kultur; to też żyją tu obok siebie nazwy mandż-tunguskie, mongolskie, chińskie, a obecnie japońskie i rosyjskie dla tych samych rzek, krain i osiedli. Nowe przez Japończyków utworzone państwo nazywa się **Mandżuko**, 1932.

Mangyszłak 'zimowisko' Kirgizów, hodowców bydła.

Manhattan p. Nowy Jork.

Manila w jęz. Tagalów 'miasto wśród krzewów'.

Manitoba, jez., indj. *mana tuopa*, gdzie wielki Duch mieszka'.

Mannheim, 764 *Mannenheim* 'domostwo osoby Manna; **Mansfeld** 'pole Manna'.

Mansura, arab. 'miasto zwycięskie' (por. **Almanzor** 'zwycięski', Wiktor), założone 1221 po utracie Damietty na rzecz Krzyżowców.

Manycz, tat. *manacz* 'gorzki': źródła tej rzeki są na stepie wśród jezior słonych.

mapa, łac. *mappa* 'serweta'.

Maori 'urodzeni na miejscu', tu-tejsi.

Maracaibo 1499, imię miejscowe go kacyka.

Marakesz 'strojne, pełne krasy': miasto leży u stóp najwyższych szczytów Atlasu, wśród uroczych gajów palmowych; hiszp. postać tej n. **Marokko** przeszła na kraj, *Murocu* na portulanie 1351.

Maraton gr. 'zarośla kopru włoskiego'; była to częsta n. miej. w Grecji starożytnej, zwłaszcza w takich punktach, które z pewnością były fenickie; toteż n. tę wywodzą z fen: albo *marath* 'pan', ten sam pień w imieniu *Marty* 'pani', albo *maare* 'miej-sce niezarosłe'. Fenicjan Grecy już zupełnie wyparli z mórz greckich w czasach przedhomerowych, tak, że u Homera nie ma o nich tużadnego śladu.

Marchja, na oznaczenie ziem zdobytych na Słowianach użyto poraz pierwszy dopiero w dok. Ottona I *Marca Geronis* 'marchja Geron'a' potem **Marchja Brandenburska**; niem. *Mark* 'ziemia kresowa', to łac. pożyczka *margo* 'brzeg', p. Danja.

Maremma z łac. *maritima* 'nadmorska (ziemia)'.

Marica, gr. *Marisos*, prasłow. ar. *mar*, łac. *mare* 'morze'; p. Morawa. Tracka n. Hebros wyparta w góry — u źródła Marica nazywa się *Iber*; ciekawe zjawisko wypierania n. rzecznej przez zdobywców w góry powtarza się często; Oxus stał się n. źródłowego dopływu Amu Darji (p.).

Marienbad, *Lázně Mariánské* otrzymały n. w r. 1808. na cześć Najświętszej Panny, której imię do tychczas tylko zdroj nosił.

Marienwedrer p. Kwidzyn.

Marjany przy objęciu przez Hiszpanów 1668 nazwane na pamiątkę Marji Anny, Mariana po hiszp. 'wdowy po Filipie IV. Magalhaes nazwał je *adronami Islas de los Ladrones* 'wyspy złodzieji', ponieważ ich mieszkańcy natrętnie kradli na okręcie.

Markezas, Hiszpan Alvaro Mendaña

wysłany przez wicekróla Peru, Marquesas de Mendoza, odkrył wyspy te 1595 i nazwał na pamiątkę swojego przełożonego; hiszp. *marquesas* 'markiz, książę'.

Markomani 'mężowie z kresów'.

Marmara m. od wyspy *Marmara*; gr. *marmaros* 'marmur': znajdują się na niej niewyczerpane pokłady pięknego białego marmuru, z którego Konstantynopol bizantyński czerpał dla swoich pomnikowych budowli. Stąd okręty rozwoziły marmurowe kolumny, głowice i inne twory sztuki bizant. w dalekie zakątki m. Śródziemnego, było więc to rzeczywiste *morze marmurowe*. Trafnie Grecy nazywali je **Propontis** 'przed-morze', pomyślane jako przedśrodek do Pontu, morza Czarne go.

Marne, celt-rzym. *Matrona* pień. *mad* 'płynąć', łac. *madidus* 'wilgotny'.

Marokko p. Marakesz.

Marosz, Herodot *Maris*, Plinius *Marus*, a więc od czasów starogr. niezmiennie prasłow. ar. *mar* 'morze': p. Morawa.

Marsala, arab. *marsa Ali* 'port osoby Ali', na Sycylii.

Marsylja, gr. *Massalia*, była fenicką kolonią handlową; jest to może n. plemienia libijskiego, odpowiednik plemienia *Massilii* w Numidji, pień *stlib*. (znany z pomników egipskich) *mas* 'pan', będący także w imieniu Massinissa.

Marszala w. odkryte przez Hiszpanów 1529, 1788 badał je ang. kapitan Marshall. Krajowcy dzielą je na dwie grupy: *Rattak* 'wyspy na początku dnia', *Ralik* 'wyspy na końcu dnia'.

Martigny, wiele miejsc we Francji od św. Marcina, biskupa z Tours, (umarł około 400 r.) **Martigny** w Szwajcarii zachowuje pamięć apostoła Marcina (IV w.), wyprawionego tu, do rzym. **Octodurum**, celt. 'gród w ciasnej dolinie', ujście rzymskiej drogi przez przełęcz W. Bernarda.

Martwe m.; poraż pierwszy *mare Mortuum* używa Św. Hieronim (um. 420) „ponieważ w jego wodach i nad jego brzegami wszelka istota żywa umiera”. Jest ono najbardziej pustynną częścią pustyni *Judejskiej*. Plinius nazywa je *lacus Asphaltites*, ponieważ od czasu do czasu fale jego wyrzucają odłamki asfaltu. U Arabów dziś *Bahr Lut* 'morze Lota' w związku z opowiadaniem biblij.

Martynika, 1500 *S. Martin*, przez Kolumba 1493 odkryta w dzień św. Marcina.

Maryjska autonom. republ. jest obszarem finno-ugr. plemienia **Mari**, co w ich języku znaczy 'człowiek'. Zna ich latopis Nestora jako **Meria**. Kilkanaście osad w środkowym dorzeczu Wołgi do Kazania nazywa się od nich **Mier**. Sąsiedzi ich, Mordwińcy, nazywają ich **Czeremisi**, *czere-mis* 'wschodni'.

Maryland, 1634 'ziemia Marji', żony ang. Karola I. *Old line State*, stan starej linii'.

Marymont, n. z czasów salonowej francuszczyzny, *Marie-mont* 'wzgórze Marji', niegdyś pałacyk królowej Marysienki.

Marypoza, hiszp. 'motyl' — gaj najpotężniejszych drzew na świecie.

Maskareny, 1502 odkrył je Portugalczyk Pedro Mascarenhas.

Massachusetts znaczy pono 'przy wielkich wzgórzach'; spowodu bogatego rozczłonkowania wybrzeża nazywa się ten stan „stan zatok”.

Massageci, człon *massa*. do awest. *masja* (por. *mięso*) 'ryba' a więc niby rybojady; wywód mylny. Przysr. -get, powszechny we wielu n. ludów środkowej Azji, w jęz. Ostjaków Jenisiejskich znaczy 'człowiek, lud'; u Herodota jest również lud *Cyssageci*, *tyś* 'góra' a więc lud z gór.

Massaua, etjop. *dsaua* 'wołać', *medsaua* 'odległość wołania': miasto zbudowane na wyspie, na której słychać wołanie z wybrzeża. Ma ono

najgorętszy klimat: średnia mies. wa-
ha się w ciągu roku między 37°50'
a 31°20'.

Matapan, gr. *metupon* 'czoło', od-
powiednik rom. *cap* 'głowa, przylą-
dek'.

Matterhorn, od wsi *Zermat*, zu
der Matte 'obok błoni, hali', -horn
'róg'.

Matto Grosso 'puszcza wielka',
obejmująca całe wnętrze Brazylii,
gąszcz nieprzenikniony.

Mauna Kea w jęz. Kanaków 'bia-
ła góra', **Mauna Loa** 'wielka góra'.

Maurowie p. Murzyni.

Maurycjusz, zdobyty 1598 przez
holend. admirała van Neck i nazwa-
ny na pamiątkę Maurycego Orań-
skiego.

Mawenzi p. Kibo.

Mazatlan, azteckie *mazatlan* 'jelen'.

Mazowsze, w kronice Galla: *ultra
fluvium Wysla in Mazoviam*, 'na
drugą stronę rzeki Wisły do Mazow-
sza'; latopis Nestora wymienia Ma-
zowszan między Luticzami a Pomo-
rzanami. *Masovia*, najstarsza postać
łac. ma zapewne za pierwowzór **Ma-
zów**, Mazew 'własność osoby Maza'
Mazew np. w dok. 1251; przyr. **ma-
zowiecki** powstał z 'mazowieski', pra-
widłowo z postaci Mazowsze. Mamy
tu zatem do czynienia z n. odosobo-
wą, w której tkwi imię Maz. **Mazur**,
Mazurzy, ma przyr. zgrubiałości, po-
dobnie jak piechur, pazur.

Mątwy, n. rzeczna, *mątw*, *mą*
'mętny'.

Meander, tur. *Mendere*, u Home-
ra *Maindros* 'kręty', przyr. tracki
-ndros ma także **Skamander**, rze-
ka Troji; od rzeki nazywa się kraina
Meonja. Rzeka Meander, znana
z bardzo krętego brzegu stała się
imieniem posp. dla zakoli: **meandry**
'zakola rzeczne'.

Medjolan, celt - rzym. *Mediola-
num*, w nap. *Mediolanium*, n. niew.
powtarzająca się częściej na obsza-
rze celt. w Galji i Brytanji, *Mediola-*

num nad Morawą; człon *medio* 'śro-
dowy'.

Medyna, arab. 'miasto', właściwie
Medinat el Nabi 'miasto proroka';
leży tu pochowany Mahomet.

Medžerda, rzym. *Bagradas*, n.
przedpunicka.

Megara, w okręgu fen. kolonij
Hellady, sem. *magur* 'mieszkanie'.

Mekka n. przedmahom. *Makoraba*,
sab-minejskie *makarab* 'świątynia';
miasto powstało dokoła bardzo da-
wnego miejsca kultu, świątyni **Ka-
aby**, arab. 'kostka', mająca kształt
sześcianu.

Meklenburg, *Mikilinburg*, staro-
niem. *mickil* 'wielki'; n. ta ukazuje
się 995 i jest tłumaczeniem obo-
tryckiego pierwowzoru **Weligrad** (973).
Gród ten, przez Duńczyków zburzo-
ny w IX. w. nie odzyskał już domi-
nującego znaczenia; leżał blisko Wi-
smaru i dał n. księstwu.

Mekong, n. pd - chiń. 'matka rzek'.

Meksyk, *Mexico*, założony 1318
na polach wśród jezior stepowych
przez Azteków dokoła świątyni Hui-
tzlipochtli i nazwany od ich boga
wojny Mexitli. W napisach stmeks.
nazywa się **Tenochtitlan** od imienia
głównego kapłana założyciela Tenoch,
wymienionego w napisie erekcyj-
nym wśród fundatorów na pierwszym
miejscu.

Melanezja, termin geogr. z dru-
giej ćwierci XIX w. 'czarnowyspie';
mieszkańcy mają czarną skórę
w przeciwieństwie do jasno bruna-
tnych Polinezyjczyków.

Melbourne, 1833 na pamiątkę
ówczesnego ang. premiera lorda M.
W Anglii n. miej: Domesdaybook
ma *Meldebourna*, przyr. -bourne
'potok', Melde n. rzeczna to samo co
Mołdawa; przyr. -bourne w tysią-
cach ang. n. miej. **Blackbourne**
'czarny potok'.

Melilla, arab. *mlila* 'biały'.

Melos, nowogr. *Milos* (stąd We-
nus Milońska), gr. *melon* 'jabłko',

ale także 'bydło owczarne'; objaśnie-
nie to jest tylko etym. lud. Wyspa
ta położona na krańcu Cykladów
i Hellady była kolonją fenicką, sem.
melea 'obfitość': niezmiernie urodzaj-
na, miała ona obfitość wina, oliwy
i owoców. Ateny musiały wysyłać
przeciw niej 60 okrętów wojennych.

Melnik, od *mieli*, mielizny Weł-
tawy, nad którą leży, 894 *Brzow
Brzew* 'własność Brza', prędkiego.

Melsztyn, -sztyń z niem. *Stein*
'skała': zamek był zbudowany na
niedostępnej skale około 300 m wy-
sokiej; człon *mel-* niejasny, może
niem. *molsch* 'miękki', a więc 'kru-
sząca się lub zwietrzała skała'.

Melun, celt - rzym *Melodunum*,
irl. *meall* 'wzgórze' p. dunos.

Memfis, gr. postać steg. *Menfe*,
co jest skrócone z pierwotnego *Men
nefru* - *Mire* 'pozostaje pięknością
króla Mire' (około 2500. przed Chr.).

Men, celt. *Moinos*, pień *mei* 'cho-
dzić, płynąć', p. Mińsk.

Menam, sjamskie *me* 'matka', *nam*
'woda'.

Mendoza, dwa razy w Hiszpanji
na obszarze Basków, w Gaskonji
Mendsousse, bask. *mendi* 'wzgórze',
Chelm. **Mendoza** w Argentynie 1559
na pamiątkę ówczesnego namiestni-
ka Chile, Don Garcia de Mendoza.

Menorka p. Mallorca.

Meran, 857 *Mairiana*, ten sam
pień co *morena* (p.); była to n. tery-
torjalna całej okolicy; miasto leży
na rumowisku morenowem.

Merida, rzym. *Augusta Emerita*,
23. przed Chr. jako kolonja rzymska
założona dla 'wysłużonych' (*emerit-
tus*, por. *emeryt*) żołnierzy V i X
legjonu.

Merseburg, słow. *meży - bor*
'międzybórz'.

Mersina, gr. *myrsine* 'gałąź mirtu';
była to zapewne jakaś gr. n. niwy
od zarośli mirtowych na ruinach,
których tu pełno, odpowiednio do
ważności komunikacyjnej tego punk-

tu; miasto założono dopiero w r. 1832.

Merw jest tur. przeróbką irańskiej
n. rzecznej *Murghab* 'woda ptaków',
rzeka w tem miejscu kończy się
w piaskach licznymi ramionami
i tworzy oazę, znaną z napisów Ache-
menidów jako *Margos* za czasów
hellenizmu *Antiochia Margiana*.

Messenja, od miasta *Messane*, gr.
messos 'środkowy'.

Messina, stgr. *Messana*; około r.
495 zajęli miasto Milezyjczycy, odebr-
ał je od nich Anaksilos z przeciw-
ległego *Rhegium*, dziś **Regio di Ca-
labria** i nazwał od krainy Messenji
w Peloponezie, skąd sam pochodził.

Mestycy, hiszp. *mestizo*, łac. *mix-
tus* 'mieszany'; mieszańcy białych
mężczyzn z Indjankami.

Metz, z n. plem. *Medioamatrici*,
jednego z plemion belg. do celt.
pnia *mato* 'rzucam', tyle co 'rzucający
w środek pociski'; n. *Mediomatrici*
wkrótce ustąpiła miejsce formie *Met-
tis*, z czego n. dzisiejsza.

Mewia rewa, **Ryf mew**, wielka ła-
wa piaszczysta, która w czasie sil-
nych wiatrów wsch. wynurza się tu
i ówdzie ponad powierzchnię wody,
tworząc nagie wysepki na przestrze-
ni 11 km. Na nich to całe stada
mew urządzają 'sejmiki', budują
gniazda, składają jaja i zdolają na-
wet uciec z młodemi, nim fale po
kilku tygodniach pokryją mieliznę.—
Stąd n. u rybaków nadbrzeżnych.

Mezopotamja, gr. 'międzyrzecze'
jest tłumaczeniem w III w. przed Chr.
biblijnego *Aram naharajim* 'Aram
nadrzeczny', nadeufracki; *naharajim*
Grecy rozumeli jako liczbę podwój-
ną, stąd międzyrzecze w znaczeniu
kraju między dwiema rzekami Eu-
fratem i Tygrem.

Miawa, do pnia *mijać*, podobnie
Myja, d. Prutu.

Michigan, w jęz. Czipewejów *mi-
czau* 'wielki', *sagiegan* 'jezioro'.

Middlesex środkowa ziemia Sasów',
wyłączona później z trzech hrabstw

saskich z Londynem jako środkiem.

Miechów, 1162 ,gród Miecha'.

Mielec, miejsce gdzie znajduje się miał', miasto leży na terasie rędzinnej.

Mielnica n. rzeczna ,płytkie mniejsca, mielizny', p. Melnik.

Mielnik, osada mielnika', nietylko młynarza ale także dobywającego miał t. j. kredę.

Mielno, jez. *Möln* w Holsztyni, od *jemioly* z opuszczeniem *je*.

Mierzeja, do niem. *Nehrung*, pięć nar (p. Narew) ,kraina wód'.

Mędzyboż u zbiegu Bohu i Bożka ,między Bohem'.

Mędzychód od położenia między licznymi jeziorami, p. Interlaken.

Międyrzecz, często; rozumieć tu należy położenie u spływu kilku potoków, na ostrowie, lub kępie, rzadziej — na dziale międzyrzecznym.

Mikronezja, małowyspie', niezliczone roje wysp rozrzucone na obszarze 12 milj. km² oceanu, obejmujące zaledwie 5000 km² lądu.

Mikulińce, pierwotnie *Mikulín* ,gród Mikuty', -*ince*, przyr. wtórny.

Milton ,młyńskie miasto', podobnie **Milford** ,młyńskie brody'.

Minas Geraes, ,miny publiczne', kopalnie, będące własnością rządu od r. 1720; ubijali się tu ze wszystkich końców Brazylii awanturnicy, poszukiwacze złota i porywający niewolników wśród Indian.

Mindanao, *Magindanao*, mal. *danu* ,jezioro': wielkie rzeczne jezioro na pd wyspy.

Minho, rzymski *Minius*, n. przed-rzymska, niewiadomo dlaczego zestawiana z rzym. *minium* ,minja, czerwień ołowiu'.

Minneapolis, indj. *minne* ,woda', częste w okolicznych n. miej. Na zach od miasta leży jez. *Minnetonka* ,woda wielka', wodospad *Minnehaha* ,woda chichocząca'. Rzeka **Minnesota** ,niebieska woda' dała n. stanowi 1858, który swoimi 10 tysiącami morenowych jezior istotnie zasługuje na

n. „wodnego“.

Mińsk, 1420 *Mensko*, przym. n. rzecznej Mena, Mienia, analogicznej do celt. n. Menu (p); **Mińsk** białoruski w latopisie Nestora pod r. 1067 *Mieńsk* „Mienianie zamknęli się w grodzie“, również n. rzeczna Miena; *Mienianie* Nestora ,ludzie z nad rzeki Mieny'.

Miodobory, na mapie Podola Beuplana (około 1680) *Montes Niedobur praedonibus vulgo* opryszkowie *dictis infesti* ,góry Niedobur niepokojone opryszkami', puszcza graniczna ziem Kazimierza W. Dawna postać *miodobór* wskazuje, że chodziło tu o jakąś pasiekę w lesie, *bór* nie w zaczeniu lasu szpilkowego, lecz lasu wogóle, p. las. Na najstarszej mapie Polski 1507 *Silva Hircinica* ,las Hercyński (p.).

Mir, strus. *mir* ,gromada, rada, gmina'.

Mississippi, n. algonk. *missi* ,wielka', *sipi*, *nipi* ,rzeka'; odkrył ją 1541 namiestnik Kuby Hernando de Soto.

Missolunghi ,międzytęże', nowogr. *longion* ,tęg' jest pożyczką słow; miasto leży wśród obszernych łęgów w delcie rzeki **Aspros** ,biały'.

Missouri, indj. ,mętna rzeka', nosisząca z gór skalistych dużo mętów w przeciwieństwie do nizinnej Mississippi.

Mistral, prowans. *maestral* ,mistrzowski', wiatr huragan w delcie Rodanu, przed króym pociąg z Marsylii do Arles chroniony jest przez poczwórną aleję drzew.

Miśnia, niem. *Meissen*, ze słow. *Misni*, *Mizno*: n. rzeczna Mza (pień *mga*, mżyć się) z przyr. -*no*.

Mitylene, stgr. n. z fen. *mitlon* ,kuźnica' w związku z dobywaniem metali.

Mława, n. rzeczna, tyle co *Młaki* ,bagnisko, moczar'.

młyn w imienn. ogromnie często; n. tego ważnego warsztatu pracy ludzkiej dla chleba powszedniego

szła od Rzymian, łac. *molina*, do Germanów, stisl. *myln*, a stąd do Słowian; p. Żarnowo.

Mogador, od miejscowego patro-
na Mugdula, inaczej Mogodul.

Mogilno, *mogila*, pierwotnie ,wzgórze': od nadjeziornego położenia na wzgórzach, panujących nad torfiastymi łąkami; liczne bardzo gniazdo n. słow. U pd Słowian **Gomila**, **Gomilsko**, wyraz ten przeszedł do Greków jako *magula* i do Rumunów — *magura* (p.).

Moguncja, rzym. *Mogontia* z *Mogontiacum*, celt. przyr. -*aco* do imienia Mogontios ,możny'.

Mohylew, n. odosobowa.

Mokotów, 1376 w akcie o dziesięcinach, zatwierdzonych przez papieża Urbana. Księżna Lubomirska nazywała go z francuska *mon coteau*, ,mój stok', stąd nieraz pisano Mąkotów.

Mokrandy, *Möckern*, dzisiejsze pn przedmieście Lipska, osada słow. 1359 *Mockerene*, *mokrina* ,mokre grunta', dziesiątki takich n. w Niemczech.

Mölln, p. Mielno.

Moldawja, kraj nad Mołdawą, dopływem Seretu. Konstantyn Porf. (950 r.) objaśnia „kraina Pacynakitów (Pieczyngów) zowie się od imienia rzek“; turecka n. **Bogdan** od założyciela tego gospodarstwa Bogdana I Dragosza 1352. **Moldawa** słow. n. rzeczna to samo, co **Motława** w Gdańsku, ich celt. odpowiednik *Melde* p. Melbourne.

Monachjum był w XI w. własnością klasztoru Tegernsee (p.) stąd n. *Municha* ,własność mnichów'.

Monaco, rzym. *Portus Herculis Monoeci*, gr. *monoikos* ,mieszkający pojedynczo'. Fenicjanie mieli tu kantor handlowy, co widoczne z n. ,port Herkulesa', p. Heraklea.

Monadnok, twarziel, wzniesienia szczytkowe uwarunkowane odpornością budującego je materiału. Nazwę tę wprowadzili morfologowie ame-

ryk. od szczytu *Monadnock* (970 m) na pn zach od Bostonu „świątyni przykładowej tej klasy“ (Davis).

Monasterzyska i podobne n. częste na Rusi ,grunta należące do monasteru', klasztoru, lub miejsce, gdzie dawniej był monaster. W Jugosławii **Monastir** na miejscu starożytnej Heraklei, a więc bardzo dawna siedziba kultu religijnego.

Monemvasia, w Grecji, skąd pochodzi n. *małamazji*, słodkiego wina greckiego, wł. etym. lud. nazwy nowogr. *Mone embasis*, most kamienny'.

Mongołowie, pierwotnie n. jednego z plemion śr-azjatyckich, poraz pierwszy w chińskich rocznikach z czasów dynastji Tań (618—907) w postaci *Mong wou*, w X—XIII w. *Mong-kou*; tłumaczą rozmaicie: *mongku* ,bitni, dzielnia'. Sami siebie nazywają Mogol.

Montmartre p. St. Denis.

Mons w Belgji ,góra' — wzgórze, na którym Cezar założył obóz warowny.

Mont Blanc, fr. ,góra biała', wł. *Monte Bianco*: klasyczny przykład nazw tego rodzaju; nieprzejrzana, błyszcząca masa śniegu.

Mont Cenis, rzym. *mons Cenisius*, n. niew.

Mont Dore, od potoku *Dore*, celt. *dubra* ,woda'.

Monte w rom. n. miej. ,góra'; we Włoszech na 7500 gmin 300 ma n. *Monte*-(z określnikiem) 30 *Serra*-(p.) 30 *Colle*-(p.), 20 *Poggio* (p.); lwia część tych gmin leży w Apeninach po stronie Adriatyku, w prowincji Marche, gdzie jest największy spólczynnik urzeźbienia powierzchni. **Monte** w Ameryce pd służy do oznaczenia lasów, gór zalesionych, podczas gdy góry nazywają tam **Cerro**. Mieszkańcy lasów w Andach nazywają się *Montubivo* (Siemiradzki).

Monte Rosa ,góra różowa, czerwona': kiedy od strony niziny Nad-

padańskiej przedni plan pograża się w zmierzchu wieczoru, palą się na szczytach tej najwyższej masy górskiej, wysuniętej w nizinę, promienie zachodzącego słońca.

Montevideo: Magalhaes, szukając tu, w obszernej zatoce Laplata, przejazdu na zachód (1520), nazwał wzgórze kształtu kapelusza *monte Vidi*, góra z dalekim widokiem.

Mont Pelé, *Pelé* z karib. 'łysa góra'.

Montpellier, nieznany w czasach rzym., 737 powołany do życia przez Karola Martela na miejscu *Magalony*, którą zburzył po zdobyciu na Saracenach; langwedockie *Mont Peylat*, góra chroniona, schowana.

Montreal, załazek francuskiej kolonizacji w Kanadzie, założony przez J. Cartiera 1535 na miejscu wioski Irokezów i nazwany *Villemarie* na cześć Matki Boskiej; naprzeciw w rzece znajdowała się wyspa zalesiona i wzgórzysta, którą założyciel nazwał *Mont Royal*, góra królewska, co potem przeszło na miasto; wyspa ta dziś nazywa się w. *Zakonnice*; porohy w górę miasta *Sault Saint Louis*, porohy św. Ludwika.

Mont Serrat z *Monte sagrato*, góra święta, góra legendy świętego Grała; w legendzie nazywa się ona *Mont Salvage*, co jest hiszp. *monte selvaje*, góra zalesiona.

Morawa, pierwotnie pospolita n. wód u Słowian, która, jak tyle innych, wyszła z użycia. Pierwotna jej postać Moraha (niem. March) powtarza się w podolskiej **Murachwie**. Tacyt wymienia Morawę jako Marus; pień *mar* — ten sam, co *morze*. **Marica** jest zdrobniałką. Tu należą **Mura i Murica** (Müritz).

Morbihan p. Małe Morze.

Mordwińcy, u Jordanesa *Mordens*, ros. *Mordwa* — w żyłach Lenina płynęła krew mordwińska, co widać było we fizjonomji; n. pochodzi od zyrjańskiego *mort*, 'człowiek', albo scyt. *mardchwa*, 'ludożerca', co od-

powiada **Androfagom** (gr. 'ludożerca') Herodota. Między Oką a Wolgą są osady **Mordwina, Mordji Mordowo**.

Morea, dopiero w r. 1111 w postaci *Morjas* dla krainy dookoła osiedla *Morjas* (w Elidzie), 'gaj drzew morwowych', na Krecie również osiedle *Morjas*. Mylne są dawniejsze wywody, n. p. ze słów *more*, niby 'kraina morska'.

Morena wprowadzona przez Sausure'a 1779; lokalna n. 'piargów' w okolicy Chamonix; p. Meran.

Morlacy dalmatyńscy, którzy dostarczali Wenecjanom najdzielniejszych żołnierzy, nie nazywają się w związku z *morzem*. Włoska ich n. *Morlacchi* jest zesputą z biz. gr. *Maurovlachoi* (p. Siedmiogród), 'czarni Wołosi'. Uważają ich za zesławianyszczonych Włachów, podobnie jak morawscy **Wlachowie** na zachodzie Karpat.

Morskie Oko nie jest rodzimą górską nazwą; powstała ona pod wpływem Niemców Spiskich, którzy *Morskiemi Okami* ('Meeraugen') nazywają wogóle tatrzańskie jeziora, co również spotykamy w Karpatach Siedmiogrodzkich u tamtejszych osadników niem. Baśń o związku z *morzem* jest wynikiem zmysłu geograficznego kolonistów. Stanisławowi Augustowi przywieziono ułamki belek znalezionych na powierzchni M. O. jakie miały pochodzić z rozbitego okrętu na morzu. Okruchy te wystawione były w Zamku królewskim na widok publiczny. Poraz pierwszy w druku ukazuje się n. u Staszycy w Ziemi orodztwie Karpatów (1815):... drugie (jezioro) leży na wschód między najwyższymi i najostrzejszymi cyplami, w tej tu stronie Tatrów i nazywa się **Morskie Oko**. Dawna n. u Chrościńskie-go (1650) **Biały Staw** p. Czarny Staw.

Morze Polskie; n. tę wprowadził

A. Chołoniewski w Szkicu umieszczonym w warszawskim tygodniku 'Świat' (1912). Zaczyna się od słów: 'Morze Polskie' wydaje się czemś zgoła nierealnym'.

Moskwa wspomiana pod r. 1147: 'Gleb prijecha na Moskow'; potem w źródłach ruskich *Moskowa*, dopiero od XIV. w. forma dzisiejsza. Jest to fińska n. rzeczna: **Moskwa** dopływ Oki, *musko* 'ciemna', *wa* 'woda'; źródła znają mordwińskiego naczelnika *Moskow*. Człon *-wa* (woda) jest w n. rzecznych dorzecza Wołgi nadzwyczaj rozpowszechniony: Kama liczy 20 dopływów z przyr. *-wa* (p. Nawa). Zyrjańskie **Soswa**, dopływ Peczory, *sos* 'rękaw', *wa* 'woda'. Nie brak wywodów że Moskwa to n. słów. równoznaczna z **Mozgawą**, Moskwa 'grunt bagnisty', *mozg* 'torf', przeczy jednak temu wyraźnie pierwotna postać *Moskow*.

Mostar, przyr. *-ar* wywodzą ze złożenia *most-star*, 'stary most'; most kamienny zbudowano tu dopiero na początku XV w.

Mosul arab. 'połączenie'; prastara przeprawa przez Tygrys (*Niniwa*).

Mościce n. pamiątkowa na cześć prezydenta Ign. Mościckiego.

Motylińskiego fort na pamiątkę Polaka, badacza ludów Sahary.

Moulins fr. 'młyny'; n. 22 miast we Francji, nie licząc wielu innych osad tej n.

Moza, rzym. *Mosa*, fr. *Meuse*, pień celt. ten sam, co słów. *Morawa*, niem. *Moor*, dia. oznaczenia 'bagna'. **Mozela** łac. postać zdrobniała.

Mozgawa do pnia *mozg* 'grunt bagnisty'. Słowacy nazywają grunta torfiaste *mozgrowiska*.

Mozyrz prastara n. odosobowa do imienia osob. *Maz* p. Mazowsze. Brückner zestawia z pniem *mozg*, 'torf',

Mszana, liczne n. do pnia *mech*.

Muchawiec, obszar, gdzie jest

wiele much, komarów.

Mukden p. Laotung.

Mulaci, hiszp. zdrobn. z *mula*, 'mul', bastard konia i osła; n. 'odnosi się do mieszanców zrodzonych z Murzynek'.

Mulhouse, niem. *Mühlhausen*, 'młyńskie osiedle'.

Mulhacen, n. odosob.: przedostatni król Granady Mulej Hassan ('piękny', um. 1485).

Multany, z rum. *multani*, 'mieszkańcy gór', *montani*, 'górale'; podczas tysiącletnich, intensywnych wędrówek koczowników stepowych (300-1300) przez nizinę Naddunajską Rumuni, zlatynizowani Dakowie, chronili się w trudno dostępnych dolinach karpackich, skąd potem jako 'górale' zeszli i osiedlili się na równinie.

Münde, niem. 'ujście', **Münden**, **Gemünd**, **Gmunden**, przedr. ge. oznacza zbiorowość; ogół miejsca przy ujściu.

Munku Sardyk: w topografii Mongołów **sardyk** znaczy 'grzbiet górski', **daban**, 'góra-przełęcz'. Rosjanie syberyjscy tłumaczą sardyk 'Bielki', 'białe śnieżne góry'. Munku Sardyk znaczy 'wiecznie biała góra'.

Münster, w IX w. *monasterium* św. Liutgera, klasztor.

Mura p. Morawa.

Murachwa, może n. germ. z przyr. *-ahva*, 'rzeka', *mur-* do pnia Morawa.

Muranów: budowniczy króla Jana III, Włoch Belotti zbudował pałac i nazwał Murano na pamiątkę wysepki tej n. należącej do jego ojczyzny Wenecji; *Murano* słynne z wyrobów szklanych, 1 km na pn wsch od Wenecji, jest rzym. n. odosobową, p. -ano.

Murmański brzeg, *Murman* w ustach przemysłujących tu Rosjan, n. Normanów a zatem 'normański brzeg'.

Müritz, jez. słów. *mor'ce*, 'małe morze'; **Moryczanie**, mieszkańcy nadbrzeżni.

Murom, wczesny gród ruski założony na ziemi, zajętej przez plemię fiń. *Muroma*, zamieszkujące okolicę przy ujściu Oki do Wołgi.

Murray, 1830 na pamiątkę Jerzego Murray, który przeżydował w dep. kolonialnym. Nazwa krajowa tej rzeki **Goolwa** zachowała się do dzisiaj.

Murzyni; w n. tej tkwi łac. *Maurus*, czem Rzymianie nazywali ludy pn-zach Afryki, dzisiejszych Berberów; stąd **Mauretania**, n. rzym. terytorjów dzisiejszego Marokka i Algieru, w odróżnieniu od Tunisu, krócy Rzymianie nazywali *Africa*. **Maurami** nazywali Hiszpanie swoich afryk. sąsiadów, hiszp. *Moros*. **Moryskami** ochrzczonych już mahometan w Hiszpanji. Rzymska n. *maurus* pochodzi z gr. *mauros* 'czarny'; Fenicjanie jednak nazywali już ludy afryk. *Mauharin*. Do języka pol. przeszła n. murzynów za pośrednictwem niem. (*Mohr*) lub czeskiego: biblja Budnego 1572 objaśnia: „Etyopy my pospolicie Murzyny nazwiem”; przyr. -yn w tem samem znaczeniu, co Tatarzyn. Nazwa **Negrów** jest pochodzenia portug. *negro* 'czarny'.

Mustag Ata, tur. 'lodowych gór ojciec': wznosi się jakby groźna awangarda śnieżnych gór nad pustyniami Azji środkowej, otoczony u Kirgizów nimbem tajemnic. **Mustag**, tur. *mus* 'lód', *dag* 'góra', częsta n. gór w Azji Śr.

Muzart, tur. *mus-art* 'lodowa prze-

łęcz', znana przełęcz w Tjańszaniu, gdzie droga prowadzi przez schody wyrąbane w lodzie, a konie, ślizgające się po zwałach lodowych, uwiązane są na linie.

Mussony, *monsuny* u Vareniusa 1650, termin wprowadzony przez Portugalczyków — *monçoa*: jego pierwotnym jest wyraz wspólny wszystkim żeglarskim ludom wybrzeży oceanu Indyjskiego: malaj. *mussini* 'pora roku', hindus. i arab. *maussin* 'pora roku'. **Mussony**, zmniejszając kierunek w półroczu letniem i zimowem, mają zasadnicze znaczenie dla żeglugi na oceanie Indyjskim: stąd pochodzi istnienie tego samego wyrazu w językach tak różnych i tak daleki zasięg.

Muzułmanin, pol. upodobnienie do n. plem. z przyr. -*anin*, lm -*anie*, powstałe z niem. *Muselmann*; pierwotnym jest arab. *moslim* 'wierzący, wierny'.

Mysłowice 'potomkowie Mysła'; to samo imię w n. **Myślenice**, w dok. Myślinice, *myślin* własność Mysła, -*ice* przyr. patronimiczny; co do nazwy tej istnieje następująca fantazja językowa: „Myślenice położone u stóp Beskidów, w rozkosznej okolicy, która niejako budzi zadumane **myśli** dlatego lud miejscu temu dał piękną nazwę, króć możnaby przetłumaczyć *Penserosa*. fr. *penser* 'myśleć'.

N

Nablus, gr-rzym. *Neapolis Flavia* — na cześć Wezpazjana z rodu Flawjuszów, który zdobył Sarmarię i jej stolicę w roku 67 po Chr. Pierwotna, biblijna n. **Sichem**, hebr. 'kark, grzbiet', t. j. przełęcz między górami Ebal i Garizim, na której miasto zbudowano.

Nadir, z arab. *nadir-as-semt* 'leżący naprzeciw zenitu'.

Nafata, nad Eufratem, 120 km. na zach. od Bagdadu; tu od prastarych czasów znano i dobywano asfalt i ropę **naftową** 'produkt miasta Nafata'; wywód: chald. *nafta* stąd gr. póź. *naphta*, do pnia sem. *naft*

'wzburzyć się', tyle zatem co *Bełkotka* w Iwoniczu.

Nagasaki, jap. 'długi przylądek': leży u nasady prostokątnego cyplu 20 km dł. 4 km szer.

Nagy (mów nodj), węg. 'wielki' — *Nagy rév* 'wielki bród'.

Nahr, arab. 'rzeka' p. Nil. *Nahr ez Zerk*, biblijny *Jabbok* 'rzeka błękitna', u Pliniusza rzeka Krokodyla, dlatego, że żył w niej wtedy i żyje dziś jeszcze krokodyl nilowy; w epoce plujalnej wody Nilu stały bezpośrednio w związku z rzekami Palestyny.

Nakło, u Galla *Nakel*, tak samo w bulli 1136, znaczy 'na kołach, na palach' wbijanych w grunt bagnisty; słów. Nakło w ustach Niemców zmieniło się w **Anklam**, na Pomorzu niegdyś szwedzkim, **Nakolec** nad jez. Prespa.

Nalewki: inwentarz 1660 wymienia „wygon”, na którym rzapie (cysterny) miejskie stoją, z których woda do miasta nowej Warszawy idzie”; rola „gdzie Nalewki stoją”.

nan, chiń. 'południe'; **Nankin**, dwór południa', rezydencja cesarza aż do 1644, kiedy dynastia Mandżów zajęła tron (p. Peking). Od r. 1925 znowu stolica.

Nantes, n. plem. celt. *Namnetes* 'silni'.

Narbonne, celt-rzym. *Narbona*, nar 'woda' (p. Narew), *bona* 'miasto'.

Narew i liczne jej gniazdo n. rzecznych — wspólny pień, prasłowo ar. *nero* 'woda', por. **aneroïd**, nowotwór z gr. a-neros 'bez cieczy', rてci. Tu należą **Ner**, **Nur**, **Nurzec**, **Naretwa**, d. Bugu, **Narenta** w Dalmacji. Wilja u Litwinów nazywa się *Neris*, stąd **Ponary**, góry **Ponarskie**; p. Mierzeja. Wątpliwe, czy pień *nero* mieści się w n. **Narwa**, Narowa, bo leżąc na obszarze rdzennie fińskim stoi raczej w związku z fiń. *järw* 'jezioro'. **Narocz** również pień *nar(k)* 'woda'.

Narym, Narymski kraj, n. ostjackska 'kraina błot' między Obem a Irty-

szem, najobszerniejsze bagna na kuli ziemskiej.

Nassau 839 villa *Nasovia*, niew.; nie należy tłumaczyć *nasse Au* 'mokry łęg'.

Natal, port. *Costa do Natal* 'wybrzeże Bożego Narodzenia', łac. *natalis (dies)* 'dzień urodzenia'. Vasco da Gama, opływając poraz pierwszy Afrykę, w dniu tym tutaj zawinął.

Nauheim, niem. 'nowa siedziba'.

Navarra, bask. 'płaszczyna', równina, przylegająca do Pirenejów; -*arra* jest przyr. w baskijskich n. miejscowych.

Navarino otrzymało n. od osiadłego tu 1381 awanturnika z Nawarry. W weneckich dok. nazywa się to miasto z nowogrecka *Spanochori* 'miejsce, ziemia Hiszpana'. Dziś Grecy odnowili stgr. n. **Pylos**.

Nazaret, n. niejasna, hebr. *nasar* 'kwitnąć'; dziś u Arabów *en Nasira*.

Neapol, wł. *Napoli*, gr-rzym. *Neapolis*, gr. *neos* 'nowy', *polis* 'miasto'; odrośl Kum, pierwszej gr. kolonii w Kampanji. Neapol powstał w czasie 600—500 przed Chr. pod n. *Parthenope* 'dziewicza', a mianowicie Syrena, która tu miała miejsce kultu. Około r. 400. wtargnęli do miasta Italikowie Kampanji i zniszczyli je; zbudowali więc sobie Grecy na pd-wsch od Parthenopy 'nowe miasto', Neapolis, co po dziś dzień trwa przez 23 wieków jako typowa n. Nowogrodów.

Nebraska, indj. *ne* 'daleki, szeroki', *braska* 'woda'; stan 1867 'stan antylop'.

Nedźd p. Hidżaz.

Negeb 'pustynia'.

Negri Sembilan 'dziewięć państw', sultanat na pwpie Malajskim.

Negoi, najwyższy szczyt Rumunii 2544 m, rum. *negura*, łac. *nebul* 'mgła'.

Negroponte p. Euripus.

Nekar, celt. *Nicer*, n. niew.

Nelson, rzeka od osady przy uj-

ściu *Port Nelson*, sięgającej r. 1613
Nemi, rzym. *Nemus Dianae*, gaj
 Djany', ze świątynią tej bogini; resztki tego gaju, dziś *i Giardini*, 'ogrody'—perła gór Albańskich.

Nepal, skr. *nipa*, 'u podnóża góry',
alaja, 'mieszkanie'; może jednak n.
 tybetańska *Njampal*, 'święta ziemia'.

Ner p. Narew.

Nerczyńsk od rzeki Nerczy.

Neufchatel, 'nowy zamek'.

Nevada n. hiszp. 'śnieżna'; kraina
 ta należała do Meksyku, a jej n.
 pochodzi od gór Sierra Nevada (p).
 bo sam stan (1867) mało ma opadów,
 a jeszcze mniej śniegu,

New, ang. 'nowy'.

Newa, u Nestora jez. Ładoga nazywa się *Newo*; w n. tej mieści się fiń. *-wa*, 'woda'.

Newcastle, ang. 'nowy zamek'.

New Hampshire; pierwsi osadnicy
 1623 zawinęli do tej zatoki, która
 wydawała się im podobną do Ports-
 mouths, założyli tu port tej samej
 n., a kolonję nazwali od hrabstwa
Hampshire, gdzie właśnie leży P.
 Stan N. H. nazywa się 'stan grani-
 towy': z pod cienkiej moreny den-
 nej wyzierają olbrzymie połacie po-
 dłoża granitowego. *Hampshire*, ang.
shire, 'hrabstwo', hrabstwo Hantów,
Hant plemię Belgów celt.

New Jersey; pierwsze osady by-
 ły tu Holendrów i Duńczyków 1614
 — 1620. Korona ang. oddała 1664
 kraj ten lordowi Berkeley, który ku
 pamięci, że był gubernatorem nor-
 mandzkiej wyspy Jersey, nazwał go
 Nowy J. *Jersey*, największa z wysp
 Normandzkich, w XII w. *Guernesui*
 'wyspa osoby Guern'; mylny wywód
insula Caesaris, niby od Cezara.

Newton, 'nowe miasto', *-ton*, *town*
 'miasto'.

Nezydrskie jez. niem. *Neusiedler*
See od osady Neusiedel, nowo-siedle.

Niagara z irokes. *iorakahre*, 'huczeć',
 huczająca woda.

Niczława, *Nikława*, pień *nik*, 'zni-

kać; *ponik*, 'źródło', o rzece, co w zie-
 mi ginie, by dalej znowu wytrysnąć,
 stąd **Ponikwa**.

Nida, zdrob. *Nidzica*, n. prastara,
 oznacza wody nizinne; pierwsza część
 tej n. ta sama, co w wyrazie *niski*.
 Nazwa ta rzeczna również charakte-
 rystyczna dla obszaru celt. **Nidda**
 wpada do Menu pod Frankfurtem,
 jej dopływ *Nidder*.

Niderlandy, n. nowsza, dopiero 1247
Niderland, hol. *Nederland*, 'kraj ni-
 ski'.

Niemen, n. niejasna; Szachmatow
 łączy ją z n. bogini iryjskiej Neman;
 wywód z bałt. *ne-*, 'nie', *munas* do
 czesk. *mouniti*, 'zanieczyszczać', a za-
 tem nie-mętna rzeka.

Niemcy, n. słow. którą przyjęli
 Madjarzy i Rumuni, pień *niem*, *nie-*
my, którego pierwotne znaczenie by-
 ło 'mówić jakliwie, niezrozumiale'.
 Nadawano ją jeszcze Bastarnom przed
 Chr. albo Gotom po Chr.

Niemieckie, m. jest n. pochodze-
 nia rzym. Plinius nazywa je *mare*
Germanicum, Ptolemeusz *Germani-*
kos Okeanos, co utrzymało się do-
 słownie w ang. n. *German Ocean*.
 Niemcy nazywają je *Nordsee*, m.
Północne; n. ta powstała na wybrze-
 żu fryzyjskim i holenderskim, 1250
Nordmeer, 1260 *Nordersee*, gdzie
 o tyle odpowiadała rzeczywistości,
 że była przeciwstawieniem zatoki,
 wciskającej się w głąb Holandji,
Znidersee, 'południowe morze'.

Niemirów, gród Niemira', Niemir
 — imię polskie 1136.

Nieśwież, pierwotnie Nieświż, n.
 rzeczna, por. *Świha*, d. Prypeci, przedr.
nie- częsty w n. rzecznych: w pow.
 mińskim jest potok *Niemiha*, w la-
 topisie Nestora *Niemiega*.

Niger, rzeka tak olbrzymia, nad
 której brzegami mieszkają setki ple-
 mion, różniące się językiem i stop-
 niem kultury, miała i ma dzisiaj roz-
 maite n. Dziewięć n. podali podróż-
 nicy XIX w. Mandingowie w górnym

biegu nazywają go *Mayo*, 'rzeka',
 plemię Hausa *Farin rua*, 'czarna wo-
 da', w dalszym biegu *Kuwara*, 'rze-
 ka'. Nazwa Niger zawiera w sobie
 prawdop. pień z jęz. Tuaregów *egi-*
rren, wyrażający 'wodę płynącą'. Tu-
 aregowie, których ośrodkiem jest
 Timbaktu utrzymywali przez długie
 wieki stosunki z Afryką śródziemno-
 morską, toteż n. ich rzeki żywicielki
 znana była Ptolemeuszowi w posta-
 ci *Nigir i Nigrin*. Pod wpływem
 tej stgr. formy n. Niger ustaliła się
 ostatecznie w drugiej połowie XIX w.

Niitaka, jap. 'nowa wysoka góra',
 1897 wprowadzono urzędowo po wcie-
 leniu Formozy, ponieważ jest to naj-
 wyższy szczyt imperjum Japońskiego,
 4145 m.

Nikaragua; 1521 Gil Gonzalez de
 Avila dotarł z Panamy wzdłuż wy-
 brzeża Pacyfiku do kraju nad jezio-
 rem, gdzie panował kacyk imieniem
 Nikaragua; Hiszpan uroczyście na
 koniu wjechał do jeziora, napił się
 wody i objął kraj w posiadanie.

Nikopol nad Dunajem, niezmie-
 niona n. gr. *Nikopolis*, 'miasto zwy-
 cięstwa' Trajana nad Dakami.

Nil, gr. *Neilos* u Hezjoda (w VII),
 nie jest n. egipską (p. Egipt), lecz
 przeniesioną z Babilonii, gdzie była
 mityczna n. rzeczna Nir, sem. Nahr
 'rzeka'. Grecy słyszeli ją od Fenicjan.

Nilgiri, błękitna góra'.

Niniwa, Ninua, siedziba narodo-
 wego bóstwa Assyryjczyków, bogini
 Istar, z przydomkiem *Nina*.

Nisa, 981 *Niza*, *Niszawa*, **Niesza-**
wa, n. rzeczne spokrewnione z Nidą.
ni-, 'niski'; tu należy **Nisko** z przyr.
 przym. *-sk*.

Nisz, rzym. *Naissus*, n. rzeczna
 Navissus, spokrewniona z celt. *Nave*,
 dziś u Niemców *Nahe*.

Nizza, fr. *Nice*, gr. *Nikaia*, była
 miastem granicznym Italji, warowną
 kolonją Massaljutów, 300 r. przed
 Chr.; nazwana na pamiątkę zwycię-
 stwa (gr. *nike*, 'zwycięstwo') nad Li-

gurami, poświęcona bogini zwycię-
 stwa Nike—Minerwie jako miejsce
 obronne przeciw Ligurom.

Njam-Njam, *njam*, 'jeść', podwo-
 jone dla oznaczenia 'żarłoków'.

Njassa, *njanza*, 'wielka powierzch-
 nia wody', imię pospolite w kotlinie
 wielkich jezior afrykańskich.

Nogajska horda, od chana Nogaja
 (druga połowa XIII. w.).

Nogaret, liczne osiedla we Francji,
 wł. *Nogaredo*, łac. *nux*, 'orzech', tyle
 co Orzechowo.

Nomadowie, n. wzięta od Herodo-
 ta, oznacza koczujących pasterzy,
 pasterzy trzód bydła. Herodot odniósł
 to określenie do Scytów, Grecy zaś
 Sycylijscy przenieśli je do kartagiń-
 skiej Afryki, stąd pochodzą rzymskie
 n. **Numidji** i Numidów.

Nomans Land, ang. 'ziemia niczyja'

Nome, miasto i przyl. Alaski w cieś-
 ninie Beringa: oficer okrętu „Ha-
 rald”, mapując wybrzeże, napisał na
 rysunku *cape name?* (ang. *name*, 'imię')
 zaznaczając w ten sposób, że nie zna
 nazwy tego przylądka; przy opraco-
 waniu potem mapy morskiej na py-
 tania uwagi nie zwrócono, w wyra-
 zie zaś *name* czytano *a* jak *o* i for-
 mia Nome była gotowa! Przykład, jak
 powstają n. geogr.

Nord, germ. 'północ'.

Nördlingen, 'osada potomków
 Nordila', p. -ing; nie jest jednak
 wykluczone pochodzenie n. tej od
 strony świata *nord*, 'północ'.

Norderney, 'wyspa leżąca naprze-
 ciw osady Norden', *-ey*, 'wyspa'.

Norfolk, stsaskie *folk*, 'lud', *nor-*,
nord, 'północ', północny lud w prze-
 ciwstawieniu do **Suffolk**, *sud*, 'połu-
 dnie', lud południowy.

Normandja: korsarze normandzcy
 poczęli osiedlać się na wybrzeżu
 przy ujściu Sekwany (p. Le Havre)
 od połowy IX. w. 911 r. już jest księ-
 stwo Normandzkie.— Normandja ma
 typowo nordyjskie imienn. miejsco-
 we z całym bogactwem złożań i przy-

rostków (*ham, gard, holm, klif, lund, gaj, mar, bagno, thorp, wieś* itd.). Siega ono od nasady pwpu Cotentin prawie do Paryża i do ujścia Sommy; osią jest dolna Sekwana, por. mapkę przy artykule W. Brytanja.

Normanowie, pierwotnie *Nor-man* „mężowie północy”; sami siebie nazywali **Wikingami**, stnord. *vikings*, korsarze, morscy rozbójnicy’.

Norköping, północny targ: 18 km na pd leży *Söderköping* „południowy targ”.

Norrland, północna ziemia’.

Northumberland, północny kraj nad rzeką Humber (p.).

Norwegja, zlatyn. z niem. *Norwegen*, norw. *Norge*; pierwowzorem jest nord. *Nord - veger* „północna droga”, którą Normanowie wracali do domu ze swoich wypraw na południe. Pierwotnie była to n. mór północnych. Przez **Austr - Vegr** „wschodnia droga” rozumieli Normanowie drogę bałtycką i Ruś, **Vestr - vegr** „zachodnia droga” — m. Niemieckie i Anglię.

Norymberga, *Nürnberg*, 1050 *Nouremberc* „góra osoby Nori”: leży jeszcze na granicy zasięgu słow. toponimiki i jest może etym. lud. nieznaney nam bliżej słow. postaci (*berc* — borek?).

Noteć, około 1260 *Notesz*, Długosz także *Nothesz*, n. niewyjaśniona.

Nowy w n. terytorjalnych zaczyna się pojawiać w XVI. w. za przykładem Hiszpanów, przedewszystkiem w Ameryce, gdzie wszystkie narody europejskie szukały szczęścia w kolonizacji: Nowa Hiszpanja, Nowa Francja, Nowa Belgja, Nowa Anglja, Nowa Szwecja (dziś Delaware) powstały i znikły w XVI — XVII w. Hiszpanie, władcy Meksyku, posuwając granice jego coraz dalej na pn, nazwali krainę **Nowy Meksyk**, dziś stan Unji amer. zdobyty na Meksyku 1845. Cała Australja nazywała się **Nowa Holandja**. Wielka

ilość takich przeniesień przetrwała do dziś ostatecznie, chociaż kraje kolonialne ani klimatem, ani krajobrazem w niczem nie przypominają swoich ojców chrzestnych. Nieraz wystarczyło błahe podobieństwo zatoki portowej, do której okręt zawiązał. Portugalczycy tylko rzadko przenosili n. terytorjalne ze swojej ojczyzny za morze. Potworność tych n. nieraz uderza w oczy. Prusacy swoje nabytki po trzecim rozbiórze nazwali *Neustpreussen* „nowe wschodnie Prusy” ze stolicą Warszawa (!) i *Neuschlesien* „nowy Śląsk”, zagłębie Dąbrowskie, którego przyłączenie pod tą samą n. zdecydowane było w czasie wojny światowej przez niem. sfery rządowe.

Nowy w n. miej. p. stary.

Nowa Fundlandja, z ang. *New Foundland*, nowa znaleziona ziemia’, odkryta pod flagą ang. przez Weneccjanina J. Cabota (Gabotto) 1497; równocześnie także poznali ją Francuzi, *Terreneuve* 1500. Znana jednak zdawna była Normanom — 1000 r. *Helluland* „skalisty kraj” i Baskom, którzy tu poławiali sztokfisze.

Nowa Gwinea, Portugalczycy 1526; w r. 1545 nazwali ją portugal. marynarze od powierzchownego podobieństwa jej czarnych mieszkańców do afryk. murzynów Gwinei.

Nowa Kaledonja, J. Cook 1774; ale co wspólnego mieć może ten kraj słoneczny i tropikalny z mglistą i chłodną Kaledonią szkocką?

Nowa Południowa Walja: tak nazwał Cook wsch. wybrzeże Australji z powodu wielu wcięć zatokowych i profilu górskiego, co mu przypominało Walję.

Nowa Rosja, 1773 kraj zdobyty na Tatarach. Osiedlali się tutaj i dawali swoje n. Polacy, Moskale, Ukraińcy, Serbowie, Czesi, Grecy, Niemcy i Bułgarzy; bardzo wiele jest pol. n. osobowych w kacie limanu Bohu i Dniepru np. **Adamówka**, **Józefpoł**,

Stanisław.

Nowa Zelandja, odkrywca Abel Tasman 1642 nazwał ją od holend. prowincji *Zeeland* „pomorze”. Tasman uważał ją za część wielkiego „jeszcze niezbadanego lądu południowego”. Dopiero J. Cook 1769 stwierdził jej charakter wyspowy. Nazwy tubylcze dla wyspy Północnej i Południowej były *Te Ika a Maui* „ryba maui” i *Te waki Punamu*, miejsce zielonego kamienia’, miejsce dobywania nefrytu, który służył do wyrabiania broni i ozdób.

Nowa Ziemia, odkryta 1553 przez ang. ekspedycję, która według wskazówek Hrbersteina, miała przez rzekę Ob dopłynąć do jakiegoś „chińskiego jeziora”; dwa okręty ze załogą zginęły, a tylko jeden dotarł do Archangielska (Chancelor) i „odkrył” Rosję dla Anglii.

Nowe Hebrydy, przez J. Cooka 1774 „odkryte” i nazwane: odkrył je faktycznie 6 lat przedtem Bougainville i nazwał **Cykladami**.

Nowogród zwany „Wielki”, otrzymał n. „Nowego” w przeciwieństwie do **Starej Rusy** (p. Ruś) której niekorzystne położenie w delcie Łowaci sprawiło, że stara ta osada została upadła, kosztem zaś jej rozwinął się Nowogród po drugiej stronie jeziora Ilmeńskiego u wypływu Wołchowa; por. Kartagina. Jest wiele innych słowiańskich Nowogrodów, np. **Nowogród Kaszubski** u Janka z Czarnkowa. Od XIII w. wchodziły w użycie nazwy **Nowe Miasto**.

Nowogródek, w dok. *Parva Novogardia* „Mały Nowogród”, gród przeciw Jaćwingom i Litwie; forma zdrobniała wskazuje na młodość lub zależność od innych Nowogrodów.

Nowogród siewierski p. Sierwierz. **Nowosyberyjskie** w. odkryte 1805 i nazwane tak dlatego, że widziano w nich (mylnie) zapowiedź większych obszarów lądu.

Nowosybirsk, 1923 z nieznacznymi

osady Nowonikołajewska, położonej na ważnej przeprawie przez Ob, wzrósł w czasie Wojny Światowej i Rewolucji do jednego z największych miast Syberji.

Nowy Brunświk nazwali Anglicy 1783, ponieważ ich dynastję królewską łączyło pokrewieństwo z niem. Brunświkiem,

Nowy Jork. miasto poch. holend.; cała grupa n. hol. leży nad rzeką Hudson (p.) W połowie XVII w. zasiedli tu na dobre Holendrzy, których potęga morską osiągnęła wtedy swój zenit. N. J. został założony przez Holend. Komp. Zach 1624 na wyspie **Manhattan**, indj. „miejsce opilstwa”, ponieważ Henry Hudson stanawszy na tem wybrzeżu w r. 1609, obficie uraczył Indjan wódką. Wyspę tę kupił Peter Minnewit u Indjan za 60 guldenów — dziś jest to centr N. J. gdzie wznoszą się największe drapacze chmur — założył osadę i nazwał **Nowy Amsterdam**. W r. 1664 napadli Anglicy na to miasto w czasie pokoju, zajęli je i nazwali na pamiątkę ks. Jorku, późniejszego króla Jakóba II. W r. 1672 Holendrzy znowu zajęli to miasto i nazwali **Nowa Oranja** na cześć swojej dynastji panującej, aż w r. 1674 ang. władza i nazwa ang. wróciły ostatecznie. **Brooklyn** „sypialnia Nowego Jorku” (mieszkanie tych wszystkich, którzy są zajęci w biurach, sklepach i przedsiębiorstwach City, wyludniającej się na noc) założony 1625 przez Wallonów, nazywa się od wsi *Breukelen* niedaleko Amsterdamu. Drugie przedmieście N. J. **Hoboken** nazywa się od osiedla tej n. na pd od Antwerpji. Jeszcze na początku XIX w. N. J. był budowany na sposób hol. z cegieł, a jeden z najznakomitszych mężów stanu Ameryki, Teodor Roosevelt, szczycił się swym hol. pochodzeniem.

Nowy Orleans założony 1718 przez gubernatora fr. osad nad rzeką Mi-

ssissippi i nazwany na pam. księcia Orleańskiego, regenta Francji.

Nowy Port p. Westerplatte.

Nowy Targ, 1252 miasto na prawie magdeb. zamiast *Cheloneum*, **Cło Stare** t. j. urząd celny na trakcie do Węgier.

Nubja, kraj przedni, południowy strgr. n. Sudanu egipskiego.

Numidja p. Nomadowie.

Oakland, ang. 'ziemia dębów'.

Oaza, w Polsce dopiero od czasów Mickiewicza, Szacfaier 1817 tłumaczy: „wyspy lądowe *oasis*”; n. strgr. u Strabona jest poz. eg. *Uahe* 'stacja' dla karawan, gdzie się zaopatrywano we wodę i żywność; jeszcze dziś w kopt. *ouahe* 'oaza'.

Ob u nadbrzeżnych Zyrjan znaczy pono 'ciotka', albo 'babka prarodzica'. Zyrjanie jednak nigdy nie graniczyli z tą potężną rzeką; pochodzą Kozaków na Ural i Sybir odbywały się przez obszary Zyrjan, na szlakach zyrjańskich i za pośrednictwem przewodników zyrjańskich.

Obdorsk, najdalszy koniec Obu'.

Oboleńsk p. Hawela.

Obotryci, zach-słow. *Obodrici*, przedr. *ob-* z 'tamtej strony', podobnie np. jak ros. *Oboneżje* 'kraj z tamtej strony jez. Onegi'; człon *-odrici* do pnia *odra*, p. Odra. Obodryci meklenburscy mieszkali poza wielkimi jeziorami i bagnami, w stosunku do swoich wschodnich sąsiadów.

Obra od n. plem. Obrów, Awarów.

Obrzy p. Awarowie.

Obszczyj Syrt, baszk. *syrt* 'pas' (por. Ural.) wyniosłości między rzekami.

Oceanja p. Australia.

Ochock, przym. n. rzecznej *Ocho-ta*, tung. *okat* 'rzeka'. M. **Ochockie**, ponieważ najkrótsza droga z Jakuc-

Nunatak, w jez. Eskimów 'samotnie stercząca skała'.

Nur Nurzec p. Narew.

Nyköping, szw. 'nowy targ'.

Nystad, szw. 'nowe miasto', to samo fin. **Usi-Kaupungi**, poz. szw. *köping* 'targ, miasto'.

Nymwegen, z celt. *Noviomagus* 'nowopole'.

ka nad ocean prowadzi w górę dopływów Leny na Ochock. Droga tą szli tomscy kozacy 1639.

Oczakawskie pola, od miasta Oczakowa; tat. *odżak* 'ognisko domowe, rodzina'.

Odense, *Odens-ey*, wyspa Odyna; najstarsza postać *Odsvi*, Odyna świętość.

Odenwald, 628 *Otenwald*, stniem. *odo*, niem. *öde* 'pusty, niezaludniony', *Wald* 'las'. Dziś jest to jedno z najludniejszych wzgórz Niemiec.

Odessa, 1794 na rozkaz Katarzyny II. zbudowany port na miejscu tat. wioski **Chadži bey** (*chadži* arab. 'święty', n. pielgrzymów mekkańskich); dla większej powagi odnowiono strgr. n. portu sarmackiego *Ordessos*, który niesłusznie tu zlokalizowano. Faktycznie istniała na pn od delty Dunaju kolonia Greków karyjskich *Ordessos*, co u Herodota jest n. dopływ Dunaju.

Odra, starożytny *Viadrus*, 949 w otoczeniu Ottona I w Magdeburgu: *ad flumen Odera* 'nad rzeką O', do pnia oznaczającego tryskać; postać *Viadrus* identyczna z rus. **Wiedro-sza** w dorzeczu Dniepru. *Idria* forma oboczna.

Odrzykoń, łupiący skóry końskie.

Oeland, szw. *oe* 'wyspa', *land* 'kraj'. kraj wyspowy: dla odróżnienia długiej wyspy równoległej do lądu

stałego; odwrotnie jak Epir (p.)

Ofir, w biblji kraj złota i innych drogocennych produktów; sami autorowie odpowiednich miejsc w biblji nie mieli jasnego pojęcia o położeniu kraju; ze związku, w jakim ci kraj ten wymieniają jest prawdop. że *Ofir* to n. plem. pd-arabskiego. Możliwe, że to kraj przy ujściu Indu w związku z n. *Abhira*.

Oglio, celt-rzym. *Ollius*, p. Olawa.

Ohio z irokez. *Ohionhio* 'piękna rzeka'; Francuzi nazywali ją *la belle Riviere*, co stoi w związku z pięknym nadbrzeżnym krajobrazem.

Ohrza, 805 *Agara*, 1086 *Egra*, *Ogra*, n. mająca swoje odpowiedniki celt. pień pokr. Horyniowi, być przedkim'.

Oise, celt. *Isara* p. Isère.

Ojców, osady tej nie nazwał Kazimierz W. niejako na cześć *ojca* swego Łokietka, który tu w pieczarach się ukrywał przed pościgiem Czechów; n. ta jest etym. lud. postaci *Ottów*, własność Otta', lub *Oci-ce*, potomkowie Otta'.

Oka, zruszczone fiń. *jokki* 'woda'. Zwolennicy słowiańskości n. rzecznych górnego Powołża, np. Vasmer 1930, wywodzą ją z pnia ideur. pokr. łac. *aqua* 'woda', Rzekę tę zna łaciński Nestor.

Okahondja, miejsce, gdzie krzyżują się drogi'.

Okna, **Okno**, n. miej. na Podolu, głębokie, małe jeziora, które powstały przez wylugowanie gipsu. **Okna** solne, czyli rozsólne na Podkarpaciu to były studnie do wyciągania solanki czyli surowicy; n. ta przeszła do Rumunów i Nowogreków: w Rumunji *Ocna*, **Tirgu Ocna** p. Targ.

Okopy św. Trójcy; założył je w kacie Zbrucza i Dniestru i nazwał *Okop góry św. Trójcy* Sobieski 1692 jako podstawę operacyjną dla odzyskania Kamieńca Pod.

Oksywia, 1209 *Ocsiu* n. pochodzenia nord. niew. znaczenia, ka-

szub. **Oksewie** z niem. *Oxhoeft*, co jest etym. lud. 'wola głowa'; **Oksywska Kępa** w dok. *Terra Oxivia* inaczej zwana **Kosakowska** od osady położonej w środku.

Olawa, n. rzeczna, pień *ol* często: **Olita**, pierwotnie Olawa, **Ołyka**.

Olbia, kolonia greko-scyt. kwitająca i bogata od V. w. przed Chr., przez Gotów dopiero zniszczona; o ile n. gr. do *olbios* 'żyjący w dobrobycie'. Według Strabona *Olbia* była równorzędną n. Alp.

Oldham, ang. 'stare domostwo'.

Olenek, d. Leny (kopalnie złota) ros. *oleń* 'jeleni, renifer'; wielka tu ilość reniferów, na które polują artele myśliwskie.

Olesko, przyr. -sk wskazuje na starą n. wodną, *Olszsko* od olchy; wiele tu jest olch na bagnisku, wśród którego powstał gród obronny na sztucznej częściowo wzgórzu.

Olifants River, n. holend (burska) 'rzeka słońi'.

Oliwa, 1178 *Oliwa*, klasztor Cystersów: jest to n. rzeczna, podobnie *Olawa* (p.), którą Cystersi przyjęli jako aluzję do Góry Oliwnej z Pisma Św.

Olkusz, Janko z Czarnkowa: *castrum Hilcus*, a zatem *Ilkusz* do gniazda nazw Ilkowce, imię osob. Ilko.

Olsztyn, niem. *Altstein*, *stein* w znaczeniu 'góry skalistej obwarowanej', tyle co 'stary gród'.

Olza, prasłow. *oliga* 'woda, ciecz' por. Wilga.

Olomuniec, 1055 *Olomouc*, czesk. *holy mouc* 'goła skała'.

Ołyka p. Olawa.

Omaha, n. jednego z plemion Siouxów, miasto 1854 *Gate City* 'miasto u bramy' do Gór Skalistych.

Omdurman, imię osob. Omm ed Durman, według legendy miejscowej stara kobieta, która przed wiekami mieszkła na bezludnym brzegu Nilu.

Omsk, przy ujściu rzeki *Om* do Irtysza, 1716.

Omulew, n. florystyczna do łot. *amuls* 'jemioła'.

Ontario, irokez. *Oniatario* 'piękne jezioro'.

Opatów, grunta, własność opata; przed r. 1189 występuje pod n. *Żmi-gród* (p.).

Opawa, 1273 *Upavia*, 1255 *Opavia opa*, *apa*, 'woda'.

Opoczno, *opoka* 'skała': koło miasta występuje twardy wapień jurajski.

Opole, skupienie większej ilości rodów na zamkniętym obszarze ziemi w celu obrony. **Opole**, zachodnia część Podola, ma to samo znaczenie; nazwa ta pochodzi z czasów, kiedy Grody Czerwieńskie należały do Polski i były w posiadaniu plemion lechickich. Na Rusi północnej Opolu odpowiadały **Pogosty**, które rozwinęły się w zwarte osady, w główne miejsca okręgu najbliższej okolicy. I tu wyraz *pogost* oznaczał pewne terytorjum.

Oporto p. Portugalja.

Oradea Mare, rum. 'Wielki Warad', p. Var.

Oran, arab. *Waran* (niew.) założony 902 przez kupców mohom. z Andaluzji.

Oranje, odkrywca Gordon 1777 nazwał ją na cześć panującego wówczas w Holandji domu *orańskiego*. Występuje także pod n. *hotent*.

Kai Garib 'wielka rzeka'. Dwie rzeki źródłowe *Nu Garib* 'czarna rzeka' *Hai Garib* 'żółta rzeka', u Burów *Vaal* p. Transwal.

Orawa, od prasłowa *orz* 'szybki', p. Horyń.

Orda, tat. *ordu* 'wojsko'; **Ordos**, stepy nad średnim Hoangho 'kraj Ordy'; jest to najdalszy na wsch. zasięg tej powszechno tat. n. która przez Ruś dostała się do Polski.

Oerebro, skand. *oer* 'cypel lądowy. *bro* 'most', częste w nord. n. miej,

Oeresund szw. n. Sundu.

Orel w wymowie ros. arjoł 'orzel' jest zapewne nazwą rzeczną (do gniazda *Orla*, p.) albo *Orel*, *Jerel* przetłumaczony w latopisie *Ugoł* 'kął', n. berendejska.

Orla d. Saali, *Orla* osada; pień orz, p. Orawa.

Orenburg, w r. 1735 założony nad rzeką *Or* i nazwany według ówczesnej mody niemieckiej, której holdowano jeszcze po śmierci Piotra W. 'gród nad rzeką Or'. **Or**, tat. n. rzeczna, 'rów'. W r. 1740 miasto powędrowało o 190 km od ujścia Oru w dół Uralu, a w r. 1743 jeszcze nieco dalej, nazwa zaś pierwotna wędrowała razem z osadą! Dziś na pierwotnym miejscu jest miasto **Orsk**.

Orinoko, u Tamanaków, mieszkających nad jego biegiem środkowym wyraz *orinuku* zaczy 'rzeka'. Sąsiedzi ich nazywają się *Arinakto*; Orinoko zatem może być n. terytorj. W Robinsonie nazywa się Orinoko 'Wielka rzeka'.

Orkady, u Pliniusza *Orcades*, ang. *Orkney*, w tej postaci: *orkn* 'rodzaj delfina północnego', *ey* 'wyspa', co jest jednak etym. lud. Kolonizowane przez Norwegów, mają też nord. imienn.: **Kirkwall** z nord. *Kirkevaag* 'zatoka kościelna', główne miasto.

Orleans otrzymał n. od cesarza Aureliana (270 — 275) *civitas Aureliani*.

Ormuz, *Hormuz*, u wejścia do zatoki Perskiej, w 8r. wiekach najważniejszy port handlowy w Persji, znany z wyprawy indyjskiej Aleksandra W. *Harumazeia* z pers. *Ormazd*, co jest identyczne z Ahura-Mazdą, n. najwyższego bóstwa pers. Był tego portu podkopali Portugalczycy, miejsce jego zajął dziś Bender Abbas (p.), Cieśnina **Ormuz** ma nazwę jeszcze z czasów portugalskich.

Oroczoney, plemię tung. nad średnim i dolnym Amurem, *oro* 'renifer,

Orsk p. Orenburg.

Orsza, n. rzeczna, strus. *Rsza*, p. Roś.

Orzyc, *orz* 'szybki, prędki', p. Horyń.

Orvietto, *urbs vetus* 'stare miasto' z epoki upadku imperjum Romanum, jedna z głównych twierdz Welfów na izolowanej stromej skale z tufu o pow. 1 km².

Osa, letto-balt. *vasa* 'wilgoć'.

Osiek, n. powszechna w Słowiańszczyźnie 'pasieka, miejsce, gdzie las przesieczone'; Miklosicz tłumaczy: 'miejsce dla bydła otoczone ostrokołem'.

Oskowie, plemię italskie, pień łąc. *ops*, *opes* 'zasoby, bogactwo, zboże'; rolnicy mający zapasy zboża.

Oslo, nord. *oss* 'azowie', bóstwa znane z Eddy, *lo* 'pole', pole, azów: w imienn. nord. częste są n. związane z kultem pogańskim. Nazwę Oslo zmienili Duńczycy na **Chrystjanje** 1624 na cześć króla Chrystjana, ale Norwegowie znów ją przywrócili w 300-ną rocznicę 1 stycznia 1925 r.

Oslawa, *osła*, to samo co 'ostra, bystra, por. *osetka* 'kamień do ostrzenia'.

Osmanowie nazywają się od woźdza *Osmana* (1288—1326), własna n. *Osmanly* 'drużyna Osmana'; przez n. *Turk*, *Türk* rozumieją oni koczowników Azji Śr, a łączą z nią pojęcie człowieka grubego, nieokrzesanego.

Osnabrück, 785 *locus Osna brughi* 'most nad rzeką Osna'; założony po stanowczej klęsce, którą Sasom zadał Karol W. 783 r. Osna dzisiaj *Hase*, ale identyczność niepewna.

Ost, germ. 'wschód'.

Ostende 'wschodni koniec', w przeciwieństwie do **Westende**, 11 km dalej, 'zachodni koniec': Wydmę piaszczyste, będące „najelegantszą plażą świata”, są w dwu tych punktach przerwane przez ujścia rzeczne, stąd n. koniec wsch i zach.

✓ **Osteraad**, **Osterode**, 'karczunek

wsch'.

Ostia, stlać. n. portu przy ujściu Tybru, 'ujście'; dziś ujście Tybru posunęło się o 4-5 km.

Ossa, por. stgr. *osse* 'dwoje oczu', pień *ok* 'widzieć'.

Ossjak, opactwo w Karyntji 1112 *Oscewach*, *Ozziach*, serb. *osoje* 'strona leżąca w cieniu, *Osojnik* 'miejsce w cieniu'.

Ostjacy, n. tung. *ostaeket* 'niewolnik'; tkwi w tem może tat. *usztak* 'niewolnik, barbarzyńca': tak nazywali Tatarzy ujarzmione plemiona.

Ostra, powszechne w słow. n. miej. 'pola nowinne'; tu należy **Ostrołęka**, **Ostroróg**, *róg* w znaczeniu 'las'.

Ostrawa Polska i Morawska, 1279 *Ostrawa*, do pnia *ostrów*.

Ostrogoci, p. Wizygoci.

Ostróg, wspomniany pod r. 1100, ale niewątpliwie dawniejszy, 'palisada z kołów zastrzonych', to samo, co *ostrokoł*, miejsce obronne. Ostróg na Śląsku opolskim. W Saksonji jest *Ostro*, które w dok. X. w. nazywa się *Ostrusna*, Ostrożna przym. do Ostrogu. *Ostrogami* z n. i znaczenia były pierwotnie gorodki — miasta na Sybirze (p. Irkuck). Równoznaczny z ostrogiem *ostrokoł* występuje w n. **Ostrokollen** w rejencji gabińskiej.

Ostrów, liczne i ciekawe słow. gniazdo imiennicze, *ostrów* 'dokoła oblany' (*o* - *struja* 'struga'), wyspa nadrzeczna, kępa objęta starorzeczami, zwłaszcza na nizinach, gdzie Słowianie tak chętnie się osiedlali. *Ostrów*, *Ostrowo*, na całym obszarze Słowian, wielokroć skażone przez niem. węg. i rum. etymologię lud: niem. **Wustrow**, **Wüstrei**, węg. **Osztra**, co często miesza się z n. typu **Bystra** i **Ostra**.

Ostrzyhom, w dok. *Strigonium*, od słow. im. osob. Strzegom por. Radom.

Oszmiana, u Indusów i Persów *aszma* 'kamień', lit. *okmiana* 'kamień' w n. **Okmiany**, **Okmianica**,

częste z powodu obfitości głazów narzutowych.

Oświęcim, na mapie Edrisego 1150 oznaczony jako miasto kwitnące, w dok. *Oświęcin*, niewiadomo zatem czy to forma imiesł. (p. Radom), albo czy mamy do czynienia z przyr. patronimicznym -in do imienia Oświęt.

Otranto, *Hydrantum*, z gr. *hydor* 'woda'; chodzi tu zapewne o wodę słodką w miejscu, gdzie kończy się strome niedostępne wybrzeże *Duglii*; podobnie Dover (p.).

Ottawa, od plemienia Indian *Ottawa* 'kupcy'.

Oetzalskie Alpy, *Oetzal*, dolina potoku Ötz; *Oetz* w Austrii Dolnej, 1091 *Obitzi*, do słow. *obszczyna*. wspólnota, wieś.

Ouro Preto, portug. 'czarne złoto'; miasto powstało przy minach, gdzie złoto występuje w złożach błyszczu żelaza, ciemnego kruszczu.

Ouse, celt. pień *usk* 'woda' p. Uśza. - **ovci**, bułg. przyr. patronimiczny zamiast stbulg *-ishti*; przyr. ten obcy jest Tracji bułg.

- **ów, owa, -owo**, przyr. dzierżaw-

czy powszechny w Słowiańszczyźnie, w Polsce ma on przewagę nad innymi formami dzierżawczymi (por. Poznań, Lublin). Najczęściej występuje na Mazowszu; w Polsce północnej spotyka się częściej formę *-ew*, *-ewa*, *-ewo*. Na obszarze czeskim n. miej. na *-ovo* stają się pospolite dopiero od XIII w. Przedtem powszechny był przyr. przym. *-no*: Kładno, Jistebno. W niem. przeróbkach zmienia się przyr. *-ów* na *-au*, co jest etym. lud. do *Au*, łęg': znany z księgi fundacyjnej 1270 **Henryków** w łac. originale brzmi *Heinrichau*.

Oxford, ang. 'wolibród', *ox* jest to jednak zapewne etym. lud. dawniejszej celt. n. rzecznej *uska* 'woda'; ważna starożytna przeprawa przez Tamizę zach Saksonów.

Ozy, długie wały złożone z warstwowanego żwiru, osady wód podlodowcowych, n. szw. *os*, lm. *osar* 'wzgórze'.

Ozylja, nord. *Oesel*, *oe* 'wyspa', *sōla* 'foka, pies morski', wyspa fok, zjawiających się często w cieśninie od strony Dagö; n. est. **Saare maa** 'wyspa-kraj, podobnie jak Oeland.

Pabianice 'potomkowie Pabjana', Fabjana. 1450 *Pabyanycze*.

Pacyfik; pierwszy Europejczyk, który dotarł do jego amerykańskich wybrzeży był Balboa 1513: przebywszy przesmyk panamski miał przed sobą bezbrzeżne morze, niczem ku południowi nie ograniczone. Nazwał je przeto **Mar del Suar**, hiszp. 'morze południowe', w przeciwieństwie do **Mar del Norte** 'morze północne' wzdłuż wybrzeża atlantyckiego. W związku z podanym przy n. Atlantyku, str. 16. podziału oceanów w nauce XVI w. nazwa ta *Ocean Po-*

łudniowy przyjęła się w nautyce XV i XVII w. i panuje jeszcze dzisiaj u ludów rom. Magalhaes, żeglując po tym oceanie w latach 1520—1521 nie doznał przypadkowo burzy i nazwał go dlatego **mar Pacifico** 'ocean spokojny'. Przyjęła się ta n. bo była zachętą dla żeglaz do puszczania się na ten skądinąd burzliwy ocean i utrzymywała się równocześnie z **Mar del Sur**. Francuz Buache poznawszy rzeczywistość jego wielkość, nazwał go 1752 **le Grand Ocean** 'Wielki Ocean' dzisiaj atoli w ślad za kartografią ang. przeważa n. **Pacific**, Pacyfik.

Pad, celt.-rym. *Padus* do skr. *pathas* 'woda'; wł. **Po**.

Paderborn 'źródło rzeki Pader'.

Padwa, celt.-rym. *Padua*, w związku z n. rzeki Ad-da, celt. *(p)aduos* 'prędkie', bystrzyca.

Paflagonja, *-onia* dla oznaczenia kraju, p. Macedonja, gr. etym. lud. do *paphlazein* o burzliwym morzu.

Pai -choi, samoj. 'kamień, grzbiet górski'.

Pai -ho, chiń. 'biała rzeka'.

Paksos, fen. 'kraj niski'.

Palatium 'miejsce otoczone ostrokołem', do *palus* 'pal, koł'; n. jest pierwozorem *palacu*.

Palatynat, zlatyn. forma, niem. **Pfalz** z śr. łac. *palatium* 'dwór królewski'; Karol W. utrzymywał we wielu punktach swojego państwa takie dwory. *Palatynat Nadreński* i *Palatynat Górny* mają n. stąd, że tu istniały liczne dwory królewskie.

Palau w. 'ziemia - wyspa'.

Palembang, jawańskie *limbang* 'odprowadzić, odpływać', w związku z przyływami i odpływami.

Palermo, gr. *Panormos*, *pan* 'wszystek, cały', *hormos* 'zatoka do zarzucania kotwicy', tyle co doskonały port; żyła tu u Greków równocześnie n. fen. *Machanath* właściwie *machanath choszbín* 'obóz tkaczy'.

Palestyna, u Herodota przymiotnikowo *he Palaistine Syria* 'palestyńska Syrja'; rozumiano przez to pd część wybrzeża Syryjskiego, zamieszkaną przez *Filistynów*. Wymieniają ich listy Amarneńskie razem z ludami Szardana, Szakrusa i Tursa (p. Sardyja). Filistyni zatem, którzy dali n. Palestynie, nie byli Semitami, ale ludem morskim, należącym do kręgu kultury egejskiej. Powoli n. Palestyny rozszerzyli Grecy od wybrzeża aż za Jordan, podobnie np. jak Francuzi n. Alamanów (ich siedziba była Alzacja) rozszerzyli na całe Niemcy.

Palibothra p. Allahabad.

Palk, cieśn. na pn od Mostu Adadama, 'wir wodny', wytwarzający się spowodu prądów przyływowych wśród wielu ławic piaszczystych tego Mostu.

Palma na Mallorce, n. z czasów rzym. od drzew palmowych, a nie założona niby jako „palma zwycięstwa” wodza rzymskiego.

Palmyra, rzym. tłumaczenie sem. **Thadmor** (w biblji, *tamar* 'palma'): była to ważna oaza jeszcze w czasach przedbiblijnych na drodze przez pustynię z Damaszku nad Eufrat. Dziś *Tadmur*.

Pałuki, n. osad w 'zakolach rzecznych'.

Pamir, kirg. 'zimne, wysokie państwo leśne'.

Pampa, hiszp. lm. *Pampas*, stąd pol. pampasy; w jęz. Kwibczów *pampa*, *bamba* 'pole, równina', to samo co step.

Pamplona, rzym. *Pompeo*, Pompeiopolis 'miasto Pompejusza'.

Panama od wyrazu oznaczającego 'rybę': Balboa 1513 wspomina tu o chatkach rybackich.

Pandżab, n. pers. tłumaczona ze sanskrytu 'pięć rzecze'.

Pantalicha n. odosobowa, ruska, tyle co 'własność Pantalejmona'. Step już zaorany oddawna, conajmniej od dwu pokoleń, tylko jeziora utrzymują się w lejkach gipsowych.

Papuasi, n. malajska, *papua* 'krętowność', w przeciwieństwie do Malajów, których włosy są proste, jak u wszystkich ludów rasy żółtej.

Pará, u Indian Brazylii 'woda'; tak samo **Paraná**; **Paragwaj**, w jęz. Indian Guarami *para qua-y* 'źródło morza'; **Parahyba** 'nieodobra rzeka'.

Paramo p. Puny.

Parchim, w n. tej tkwi słow. *para* 'błotniska, bagna'.

Park Narodowy 1872 założony uchwałą Kongresu „dla wytchnienia i napawania się narodu”; przez *park*

rozumieją tu płaskowyzę między równoległymi łańcuchami gór skalistych.

Parlin p. Berlin.

Parma, prastara osada na palach (terramare), n. niew.

Parnawa częsta słow. n. wodna *Parnica*, *para*, bagna.

Parrego wyspy, Parry 1818—1828 badał w 4 wyprawach pn-zach przejazd do Azji.

Paryż, n. plemienia celt. *Parisii*, 'dzielni'; ośrodkiem jego był gród na wyspie Sekwany *Lutetia* u Cezara, w źródłach gr. *Lukotekia*, w czym przypuszczają celt. pień *uska*, 'woda', a więc może 'osiedle nawodne'; rezydencja Juljana Odstępca 360. r.

Pasaty, n. hiszp. 'przeprawy': regularne te wiatry prowadziły okręty Hiszpanów do Indyj Zach. W przeciwieństwie do zmiennych wiatrów na wodach przybrzeżnych Europy nazywali oni morze pasatowe **Golfo de las Damas**, 'zatoka kobiet', bo przy wietrze tak regularnym kobieta nawet może tu okręty prowadzić. Varenius (1650) nazwy pasatów nie wymienia, ale dał pierwszy teorię ich powstania; powiada, że Hiszpanie z Meksyku do Filipinów nie raz, przez cały ocean Spokojny żeglując, nie zmieniają ustawienia żagli. Anglicy pasaty nazywają **Trade - winds**, 'handlowe wiatry', Francuzi **Vents alizés**, stfr. *aliz*, 'regularny', Włosi **Venti regolari**, 'wiatry regularne'.

Passarowice, zniemczone serb. *Požarevac*, *pożary*, 'wypalanie lasu, karczowanie'.

Passawa p. Batawia.

Patagonja, od n. hiszp. *Patagos*, 'wielkołapi', *pata*, 'łapa', *patada*, 'ślady nogi': towarzysze Magalhaesa, wysiadłszy tutaj na ląd 1520, zauważyli olbrzymie ślady stóp w piasku. Pochodziły one od nóg obutych skórą zwierzęcia *gunako*, a Hiszpa-

nie uważali je za nogi olbrzymów, zwłaszcza, że Patagńczycy są najwyżsi wzrostem wśród ludów na kuli ziemskiej. Pierwszy Patagńczyk spotkany przez Magalhaesa zrobił wrażenie olbrzyma, któremu Hiszpan do pasa sięgał. W r. 1592 Cavendish przepłynął cieśn. Magalhaesa; zmierzył on ślad stopy Patagńczyka i zapewniał, że była 4 razy dłuższa niż normalna angielska!

Patna, właściwie *Pattana*, 'miasto', analogja do Medyny (p.); miasto święte zwane inaczej *Padmatavi*, 'bogaty lotosem', miejsce wielkiego soboru buddyjskiego około 250. przed Chr. kiedy zebrało się tu 60 tys. uczniów Buddy, poczem ułożono kanon wiary *triptaka*.

Patrick, często w katolickiej Irlandji, św. Patryk, łac. *Patricius*.

Pécs n. słow. 'pięć', u Słowian pd *Petkosteli* z niem. *Fünfkirchen*, w IX w. *ad quinque Ecclesias*, (osada) przy pięciu kościołach'.

Peczeniżyn, osada, własność Pieczynga, Pieczyngów, których tu zapewne osadzono jako jeńców wojennych. Taksamo **Pieczonogi** w Stopnickiem i Miechowskiem: osady te nazywały się jeszcze w XV. w. Pieczenięgi. **Pieczenięgi** koło Nowogrodu Siewierskiego także od jeńców wojennych. **Pacinagu** na Wołoszczyźnie. Na Węgrzech jest 19 osiedli **Besenyő**, nadto podobne n. niw: tak Węgrzy nazywali Pieczyngów, którzy osiedlali się tutaj w XI. w.

Peczora, w atopisie Nestora n. terytor-plemienna, wzięta od Zyrjan.

Pedrotalagalla, 'jałowa skała na równinie'.

pei, chiń. 'północ'.

Peiping, 'północny pokój': tak przewali 1926 Chińczycy **Peking**, 'dwór północy', odkąd przestał być stolicą Chin; wymawianie *peking* jest Chińczykowi zupełnie niezrozumiałe, — przybliżone brzmienie chiń. tej n. jest be-i-czyń.

Pelasgowie, 'mieszkańcy równin', gr. *pelagos*, 'równina', w dalszem znaczeniu 'morze': mowa tu o wielkiej równinie Tesalji, pierwotnej ojczyźnie Pelasgów.

Pelikany p. Pilikalnie.

Pelion, Pella częsta n. w Helladzie, 'skała', pień pokr. niem. *Fels*.

Peloponez, gr. *nesos*, 'wyspa', 'półwysp Pelopsa, osoby mitycznej, stojącej w związku z fen. osadnictwem w tych stronach.

Pelplin, w XIII w. pisało *Polplin*, lecz w źródłach pol. XVI i XVII w. stale *Peplin*; Słow. Geogr. n. tę odnosi do wyrazu *pło*, 'trzęsawisko'.

Pelusium, w czasach helenizmu klucz do Egiptu, gr. *pelos*, 'namul' — w błotnistem położeniu przy krańcem wsch ujściu Nilu. Nazwa jest tłumaczeniem biblijnego *Sin*, 'kalisko', — dziś kopiec (arab. *tell*) ruin zupełnie rozgrabiony.

Pelvoux, celt. *pelvan*, 'urwisty kamień'; w Delfinacie n. szczytów wysoko sterczących ponad otoczenie.

Peltew do pnia *błt*, *błota*, *bołtati*, 'wzmącać', p. Pułtusk. Rozwadowski uważa za n. germ. do gniazda Fulda.

Pemba u Arabów *Dżazirat al Kchadra*, 'wyspa zielona'.

Pennijskie Alpy p. Apenin.

Pennsylvanija, 1681, zlatyn. 'kraj lasów Penna' — William Penn przybył tu z 2000 Kwaków i zorganizował kolonję 1682.

Pera, gr. *peraios*, 'z tamtej strony' zwłaszcza rzeki lub morza: dzielnica Konstantynopola z *drugiej strony* Złotego Rogu. **Peraia** p. Hebrajczycy.

Perdu, Mont fr. 'zatracona góra', niedostępna.

Perekop na istmie krymskim nie ma nic wspólnego z jakimś planem, 'przekopania' kanału. Pierwowzorem jest tat. **Or kapu**, 'rowu brama', z czego Ruś przez analogję uformowała Perekop. Był tu pradawny okop obronny, gr. **Tafros**, 'rów', ponieważ wtedy już istm przekopany był ro-

wem i umocniony wałem i twierdzą.

Pergamon, ar. *berg, breg*, 'skała'.

Perm n. plemienia fiń. nad rzeką Kamą, *Biarmia* Skandynawów, zyrjańskie *parma*, 'zalesiony dział górski, dział rzeczny'. Sami siebie Permiacy nazywają **Komimort**, 'ludzie z nad Kamy'.

Pernambuco, indj. *parana*, 'rzeka, morze', *mbuk*, 'ramię', laguna ujściowa, nad którą leży miasto; część miast nazywa się **Recife**, portg. 'rafa'.

Persja, Persowie, stpers. *Parsa* pierwotnie oznaczało górzystą krainę na wsch od Elamu, obwód miasta Parsa, u Greków *Persepolis*, — dziś to kraina **Szyraz**. Nazwa ta jest niejasna, łączenie zaś z sem. *paras*, 'jeździec' nie jest uzasadnione, chociaż o hodowli koni i jeździe Persów wiele opowiadają autorowie greccy. — Wschodnia n. Persów jest **Adżam**, co w arab. oznacza 'niearabów'; n. tą wogóle Arabowie przeciwstawiają siebie, twórców Islamu, ludom inoplemiennym; Persów jednak nazywają *Farsi*, a kraj ich *Farsistan*.

Perska zat. tak u Ptolemeusza, rzym. *sinus Arabicus*, 'zatoka arabska', co jest jedynie słuszne i dzisiaj, ponieważ i na perskim, niskim jej nadbrzeżu mieszkają Arabowie.

Perth w Szkocji, pierwotnie *Berth*, gael. *Bhar-tatha*, 'wzgórze nad rzeką Tay'. **Perth** w Australji 1829 przez uchodźców ze Szkocji założony w głębi ujścia rzeki **Swan River**, 'łabędzia rzeka': czarne austr. łabędzie zdziwiły tu osadników.

Peru, n. hiszp. 1522. Wedle tradycji miejscowej Inka uzyskał od swojego trzeciego, wniewziętego brata pomoc w rozszerzaniu władzy na cztery strony świata (p. Andy), poczem nazwał się Pirua Pokari Manko; pod tem imieniem **Pirua** rządził krajem jako pierwszy król lat 60 (około połowy XII w. po Chr.); imieniem władcy nazwano kraj, co Hisz-

panie utrwalili jako Peru.

Petersburg 1703 dokoła twierdzy Petropawłowskiej założony pod n. St. Petersburg 'gród św. Piotra'; n. ta była symbolem cudzoziemszczyzny, zwłaszcza germanizmu, któremu Piotr W. hołdował. W r. 1914, kiedy dwór carski chciał zyskać na popularności wśród tłumów, któremu rzucono hasło walki Słowian z Germanami, Petersburg przewano oficjalnie **Petrograd**; w 10 lat potem, po zupełnym wywróceniu Rosji Piotrowej miasto otrzymało nowe imię **Leningrad** od imienia tego, z którym na zawsze będzie związany przewrót komunistyczny, 'miasto Lenina', chociaż mu Lenin rolę stolicy odebrał i podciął możliwość rozwoju.

Petropawłowsk, port Kamczatki: zimował tu w zat. Awaczyńskiej Bering 1740, założył osadę i nazwał od 2 okrętów swoich św. Piotr i Paweł.

Piacenza, rzym. *Colonia Placentia* 219 przed Chr. łac. *placere* 'po-
stanowić', zwłaszcza w dekretach senatu.

Piatra, rum. *piatra*, łac. *petra* 'skała'.

Piahy, indj. *piau* 'ryba', *hy* 'woda'.

Piątek od *piątku*, dnia targowego; to samo na Węgrzech *Péntek*, słow. *pož*.

Pic ang. *Pik*, *peak* — pierwotne znaczenie 'kilof', we Francji, w Alpach n. szczytów; od Francuzów przyjęli ją Anglicy i roznieśli po całej kuli ziemskiej. **Pic du Midi** 'szczyt południa'.

Pieczynowie i inne odmianki tej n. mają za pierwowzór bizant. *Patzinakia* 'kraj P.' n. niew.

Piemont, wł. *piede-monte* 'stopa góry', równina podgórska, typowa.

Pieniny, n. rzeczna, 'spieniony' bieg Dunajca; podobnie w Alpach austrj. *Geäuse*, niem. *sausen*, szumieć, huczeć.

Pieprzowe g. Pieprzówki pod Sandomierzem otrzymały od ludu doskonałą n.: miękkie łupki kambryjskie

na stromym brzegu Wisły za miastem rozpadają się na drobne ziarenka wielkości i barwy *pieprzu*, którym obsypany jest cały stok. W górach Sto-Krzyskich jest g. **Pieprzowa**.

Pieprzowe wybrzeże, od rajskich ziaren *malagetta* znalezionych tu przez Portugalczyków w połowie XV w. Nie mogły one jednak zastępować prawdziwego pieprzu indyjskiego.

Pieskowa skała 'piaskowa skała'.

Pietros, lub z przedimkiem rum. *Pietrosul*, rum. *piatra* 'skała'.

Pikardja, dopiero w XIII w. od *piki* 'lancy': w r. 1229 wymieniają Pikardów jako winowajców rozruchów żakowskich w Paryżu.

Pikes Peak, odkryty przez ekspedycję majora Pike'a 1806.

Piktowie p. Brytanja.

Pilica, 1136 *Pelza*, Rozwadowski 1920: *Pilca* źródła bardzo obfite z pod wysokiej góry pod miastem *Pilicą*, także *Pilczą*, silny spadek, bieg w dalszym ciągu bardzo szybki, brzegi głęboko werznęte; zatem związek z gniazdem wyrazów pilny, pilić byłby prawdopodobny. **Pila** częsta n. rzeczna stąd **Pilsko**.

Pilikalnie, bardzo częsta n. miej. na obszarze lit. Litwini żyli jeszcze długo w epoce grodziskowej w XIII i XIV w. Niemal na każdej stronie kronik krzyżackich wspomiane są litewskie *castra* 'grody' i *propugnacula* 'szańce': są to lit. *pile* 'sypanki', od *piliti* 'sypać' i *pileskalna* 'ostrogród, ostróg'. W różnych punktach terytorium letto - bałtyckiego istnieją miasteczka i wioski, które od takich sypanek otrzymały n. Siegają one jednak daleko poza obręb dzisiejszego lit. języka: **Pilikalnie** w pow. brasławskim, **Piliczanka** w dzisieńskim, **Pilewsie** w grodzieńskim, podobne n. w białostockim i bielskim. W Prusiech **Pillau**, **Pilikallen**. Bardzo częste w tych okolicach **Popiele** są etym. lud. lit. *Papile* 'podegrodzie': tu na-

leżą również **Pelikany**. Nazwy te są analogią do słow. *gradów*.

Pilzno, 1119 *Pilzno* 'plenny, żyzny', **Pilzno** w Czechach 1132 *Plyzn*, ten sam pień *plzn* 'żyzny'.

Pila, n. rzeczna, częsta na tym obszarze, np. prawy dopływ Głdy. Czy w związku z *pilą*, młynem trącym drzewo, niewiadomo.

Pilsudy, w pow. rossieńskim na Żmudzi: pierwszy człon — to lit. *pile* 'sypanka' (p. Pilikalnie), *sudy* n. bagien, częsta na Żmudzi. Od tej kilkudworowej dzisiaj osady pochodzi nazwisko rodowe **Pilsudski**.

Pinzgau, dolina górnej Salzachy, -*gau* 'powiat, żupa' jest tylko etym. lud. z rzym. pierwowzoru *Bisontium*, w czym zapewne tkwi jakaś nazwa plem.

Pińczów, u Długosza *Pyandyszow*, Piędziszów 'grunt Piędzicza', syna Piędzia; etym. lud. wywodzi nazwę z *pięciu sów*.

Pińsk, przym. (-sko) n. rzecznej **Pina** 'piana': to samo **Peene** na Pomorzu "szwedzkim", **Malopiana**, d. Odry.

Pireneje, n. prastara, niew; mylnie z celt. *pira* 'szczyt góry'.

Pirenejski pwp ma pstre imienn. miejscowe: stare fen - kartag. na południu, ligur. i celt. na północy, a powszechnie iberyjskie. Wszystkie te n. uległy romanizacji. Na nich osadziły się dwie obce warstwy toponimiczne: germańska i arabska. Są także ślady imiennictwa słow. Imienn. germ. ogranicza się tu przeważnie do osad kilkudworowych, zabranych ongiś jako własność ziemską przez germ. zdobywców. Nazwy wizygockie i swewskie grupują się na szlakach transpirenejskich z Francji: **Godos** 'Gotowie', **Puerto del Alano** 'port Alanów'. O wiele głębiej sięga imienn. arab. W istocie wszystkie n., które uległy rozmanizacji, przeszły przez głosownię arab. zanim stały się hiszpańskimi, nadto są tysiące

nazw czysto arab. pochodzenia.

Pittsburg, 1758, na pamiątkę ówczesnego ministra Anglii, Pitta.

Plasencia, 1189 założył Alfons VIII. *ut Deo placeat* 'aby się Bogu spodobalo'.

Planina p. Połoniny.

Plateje, gr. *Plataiai*, *platys* 'szeroki', szeroka równina, która doskonale się nadawała na pole litwy.

Plauen, **Plaue**, słow. *plawa* 'miejscę częstych wylewów rzecznych'.

Pleisse p. Pszczyna.

Pleszew 'własność Plesza', Łysego **Pleszewica** w Czechach, **Pleszewica**, góry w Kroacji 'łysogóry'.

Plewna, forma przym. n. rzecznej *Plewa*, *plava* 'miejscę spławiania drzewa'.

Plovdiv jest przetrwałą tracką n. *Pulpudeva*, która się utrzymała mimo przemianowania na **Filipopol**. Bułgarzy zastali ją żyjącą i przyjęli.

Plymouth, 'ujście rzeki Plym' od r. 1438; przedtem *Sutton* 'południowe miasto'.

Płock, Gall Anonim *Plocensis urbs* 'Płockie miasto', we formie przym. *czem* n. ta jest istotnie; Płocko, przym. -*sk* do n. rzecznej Płota.

Płońk, *płony* 'nie urodzajny'.

Płoskirów n. odosob. do pnia *płoskiń* 'konopie precikowe'.

Poczdam, z niem. *Potsdam*, w X w. *Poztupimi* (-i miękczące), słow. *Podstapim* 'gród Podstapima', człowieka, którego można łatwo *podstąpić*.

Podgórze krakowskie dopiero od r. 1777, założone przez Józefa II dla konkurencji z Krakowem.

Podhorce od położenia podgórnego na krawędzi płyty podolskiej, na miejscu olbrzymiego grodziska **Pleśnisk**, znanego z Pieśni o półku Igora'.

Podlesie, w bullach papieskich XIII w. *Podlexia*, później *Podlachia*, a więc Podlasze 'kraj przy Lachu'; n. pochodzi od Rusinów.

Podole; n. zjawia się na początku

XIV. w. *Podol* 'kraj pól dołach', po jarach rzecznych, gdzie wyłącznie leżą osiedla; Podolia na mapie Fra Mauro 1459, Podolya na najstarszej mapie Polski 1507; w XVIII. w. mówiono o Podolu niższem, którego stolicą był Braclaw. W XIII. w. kraj nazywał się **Ponizie**.

Poggio wł. 'wzgórze'.

Pohost p. Opole.

Pohulanka 'miejsce za miastem dla zabawy ludowej'.

Poitiers, rzym. *Pictavium*, celt. plemię *Pictavi*, łac. 'malowani, tatuowani'.

Pokucie zestawia Brückner z rus. *pokutie* 'miejsce honorowe w izbie'; mamy tu jednak do czynienia z n. terytorjalną, tytującą się okolicą miasta Kut, *po-kucie* 'ziemia dookoła Kut'.

Polacy: Polak zarówno w dzisiejszem jak pierwotnem „poczuciu” językowem oznacza 'mieszkańca pola', pół. Góral zapytany, czy on Polak odpowiadał: „my wcale nie polaki, my górale” — w swoim poczuciu językowem góral przeciwstawia się mieszkańcom pół jako mieszkanięc gór. Tak u Słowian wogóle: w Macedonji np. jest żupa *Poljaki*. Pierwotna postać nie była jednak Polacy lecz **Polanie** a ograniczała się do mieszkańców pół w dorzeczu średniej Warty. Byli także i inni Polanie wśród Słowian, np. Polanie Kijowscy; że i oni właśnie i gród ich osiągnął przewagę nad resztą plemion spółbratymczych, można uważać za dowód wyższości ekonomicznej mieszkańców pół nad innymi plemionami np. mieszkańcami lasów i bagien. — We formie *Bolana*, *Bolani* występuje n. Polski i Polan z nad Warty w X. w. w zapiskach niem.; u Thietmara 1018 *Polenii*, a kraj *Polenia*, u Adama Bremeńskiego 1074 *Polani*, dopiero Gall Anonim 1110 na zawsze utrwalił łac. n. *Poloni* i *Polonia*, Helmold np. 1170 ma już *Poloni*. Czy *Bulanes* Ptolemeusza są identyczni

z Polanami, nie da się rozstrzygnąć.

W pierwszych wiekach istnienia zwartych organizmów państwowych wśród Słowian nie byli jednak Polanie plemieniem górującem. Nie zna tej n. Geograf Bawarski z IX w. lub raczej (jak przyjmuje Brückner) z X w. który poraz pierwszy wymienia plemiona (nie wszystkie), tworzące późniejsze państwo polskie, zna on tylko n. *Lendizi* (łęda 'pole' por. Lechici). Wymienia natomiast *Wiślan*, *Paślan*, którzy istotnie w IX w. tworzyli silniejszy organizm państwowy z ośrodkiem zapewne we Wiślicy. Dopiero w X w. Polanie osiągają przewagę polityczną, aż Bolesław Chrobry imię Polan — Polaków rozszerzył na cały naród i państwo. Obok formy Polacy spotykamy jeszcze formę Polanie w XV w. np. we fragmencie pieśni Grunwaldzkiej „Hej Polanie, z Bogiem na nie”, a nawet w połowie XVI w. w końcowej zwrotce pieśni Bogu Rodzica słyszymy: „proszą Ciebie *Polianie*, módl się Bogu za nie”.

Polesie w dok. *Tractus Polesiensis* 'trakt poleski' (p. Trakt) Tak zowie się od wieków zwyczajowo szeroki pas kraju 'pokryty lasami'; jest to n. fizjograficzna nie historyczna; nie zna jej np. Gwagnini. Dykcyjnarzyk Geogr. 1782: „Polesie zowią się w powszechności kraje pod wielkimi lasami leżące”. Lud miejscowy przez Polesie rozumie tylko lasy niewysokopienne.

Polinezja, nowotwór gr. 'wielowyspie', od końca XVIII w. Malte Brun (1810) wprowadził n. **Ocenja**.

Polska jest forma przym. z domysłnem ziemią, w tem samem znaczeniu, co *polny*, a więc 'kraj pól'. Tej formy z dodatkiem ziemi używa przekład Statutów Kazimierza W. z r. 1449. z *ziemie Polskiej*, w innym miejscu: „poddani naszy... w Królestwie Polski”. Nazwa Polska powstała z tłumaczenia nazwy łac. *Polonia* używanej w kancelarji ksa-

żąt a potem królów i odnosiła się zapewne na równi z formą łac. do kraju nad Wartą. Pamięć bowiem o odrębności Polan (p. Polacy) od innych plemion lechickich długo się trzymała; u Boguśła, w połowie XIII w. czytamy *terras Cujaviae et Poloniae* „podczas gdy Bolesław zatrzyma się na Pomorzu, oni (Pomorzanie) będą mogli pustoszyć Kujawy i Polskę”. Tutaj wyraźnie n. Polonia odnosi się do kraju nad Wartą; jeszcze dobitniej w statucie Kazimierza W: „aby jednym i jednakiem prawem tak Krakowiacy jak Polacy i inne ziemie nasze były sadzone”.

Polcok, w latopisie Nestora *Poltesk*, od n. rzecznej Połoty z przym. -sk. Nestor objaśnia: „od rzeki, która wpada do Dźwiny, a zowie Połota, przezwali się **Poloczanie**”.

Poloniny 'płone', niezamieszkałe lasy i góry, to samo serb-kroackie *Planina* dla oznaczenia pasem górskich.

Polowcy, cerk-słow. *plav*, pol *blawy* 'blawatny', niebieska Orda, główna wśród nich; sami siebie nazywali **Kumani**.

Poltawa p. Pułtusk.

Pomezania, 1231 *Pomizania*, nie struska lecz czysto polska n. *po-med-jan-e* 'ci co siedzą na miedzy', na granicy ziemi staropruskiej, a może gockiej lub fińskiej.

Pomorzan na Podolu, n. niew.; przym. -any, (częsty tutaj) oznacza n. plem. może więc od jeńców wojennych, Pomorzan, ale raczej w związku z obszernymi stawami, które niegdyś wypełniały dolinę Złotej Lipy.

Pomorze, *Pomorzenie*, to wcale nie n. książkowa lub modna, ale żywa od prastarych czasów, zapisana

w dokumentach z epoki Karola W *Pomorani*, Gall Anonim ma również *Pormorani*, a kraj *Pomorja*, latopis Nestora *Pomorci*. Ze wszystkich n. geograf. Gall najczęściej wymienia Pomorze; było więc ono ogniskiem wielkich zainteresowań politycznych zarówno na zaraniu dziejów Polski jak dzisiaj.

Pompierre, łac. *pons petreus* 'most kamienny'.

Ponarskie g. p. Narew.

Pondichery, ind. *puduczeri* 'nowe miasto'.

Poniewież 'nad, za Niewiażą'.

Ponikwa p. Niczława.

Pop Iwan p. Białe góry.

Popławy 'miejsca podmokłe'.

Popocatepetl, azt. *popoka* 'dymić się', *tepetl* 'góra' — czynny wulkan.

Poprad, n. niew. odosobniona wśród Słowian, może nawet nie słow.

Poręby 'karczunki leśne'.

Porohy, rus. 'progi': doskonała n. dla tarasów granitowych, sterczących

z łożyska Dniepru, na których wody się roztrącają. Konstantyn Porf. poświęca im wiele uwagi, ponieważ były wielką zaporą na mocno uczęszczanym szlaku z Bałtyku do Konstantynopola za czasów Warjagów. Podaje także ich ciekawe nazwy w piśmowni gr. z której wyziera pierwotny wzór słów. albo nord. 1) **Essupe**, pień *sup* „spać”, nieusypiający. 2) **Ostrowuni**, co już sam Konstantyn objaśnia „próg ostrowny, wypowy”. 3) **Gelandri**, w jęz. nord. Rosów „szumiący”, nord. *gjalandri* „jęczeć”. 4) **Neaset**, *gnezdnyj*, od gniazd — Konstantyn objaśnia „ponieważ gnieźdzą się pelikany na skałach porohu”. 5) **Wulne prah**, tyle co *bolnyj*, *bolszoj* „wielki”. 6) **Werutze** „wrzący”. 7) **Napereze**, *naprężyj*, *naprężony* „zatomowany”.

Poronin, *Poroniec*, n. wodna zdrobniała, Poron, przyr. -in tutaj wtórny.

Pororoca „trzeszcząca, łoskocząca woda”, fale przypływowe w ujściu Amazonki toczą się z łoskotem słyszalnym do 10 km; opisał je Condamine 1735. Francuzi zjawisko to nazywają *mascaret*; przy ujściu rzeki Humber lud nazywa to zjawisko *the eager*, w czym tkwi imię nord. boga morza *Aegir*.

Portage City, **Portage de Sioux**, wołok Sjuksów i inne; żadne z tych miast nie stało się większym skupieniem ludności, ponieważ w Ameryce wzrost miast zaczyna się dopiero od budowy kolei żelaznych, które innych wymagają warunków fizjograficznych niż wołoki rzeczne.

Port Elizabeth, 1820 przybyło tu 3000 osadników skierowanych przez gubernatora kolonii Rufana Donkina, który nową osadę nazwał imieniem swojej zmarłej żony „jednej z najdoskonalszych istot ludzkich, jakie kiedykolwiek miastu dały imię”.

Port Jackson, 1770 nazwał Cook imieniem jednego z sekretarzy admiralicji.

Porto Alegre, portug. „wesoły ożywiony port”.

Portorico, hiszp. „port bogaty”: odkrył ją Kolumb 1493 i nazwał *San Juan Bautista* „św. Jan Chrzyciel”; lekarz ekspedycji podaje n. tubylczą *Boriquen* (tak na mapie 1500), „kraj ciemnoskórych”. Wyspę tę odszukał 1508 Ponce de Leon, a znalazłszy na pd brzegu zatokę, gdzie rzeka osadzała piasek złotonośny, nazwał ją „bogaty port”: n. portu przeszła na całą wyspę. Według relacji z r. 1510 „kraj był zaludniony jak ul”.

Porto Seguro „port bezpieczny”.

Port Said 1860 założył Lesseps i nazwał na pam. wicekróla Egiptu Saïda.

Portsmouth, w r. 501 wylądowali Anglowie przy *Portesmutha*, ujście portowe: miasto zbudowane na wyspie przy ujściu obszernego basenu portowego.

Portugalja, od miasta **Oporto** „port” o jest przedimkiem; n. łąć. tego miasta była *Portus Cale*; hrabstwo *Portucalia* w dok. 1095 zrazu obszar między rzekami Duero a Mondego, 1139 n. przeszła na królestwo które rosło kosztem Maurów.

Portulnay, *portus planus* „plany portów”, średniowieczne mapy morskie.

Port Vendres, łąć. *Portus Veneris* „port Wenery”.

Potosi po odkryciu min srebra 1545 założone pod n. *Villa Imperial* „miasto cesarskie”; wkrótce jednak wyparła ją indj. nazwa góry srebrnej *Potocsi* „ten co robi hałas”.

Powąski alias **Mostki** 1367, *pa-wąz* „drąg do przyciskania siana, słomy na wozie”.

Poznań, 970 w rocznikach Mgad. *Poznani civitas*, a więc wyraźnie n. dzierżawcza, „miasto Poznana”; własność wyraża się tu przez przyr. *j*, który w wymowie miękczy poprzedzającą spółgłoskę. Ten sam proces gramatyczny mamy np. we formie

pani, co znaczy zasadniczo „własność pana”. Imię Poznań „poznany przez swoich, czy obcych, znany większej rzeszy ludzi”, nieraz w Słowiańszczyźnie, p. Bratysława. Początek miasta był na **Ostrowie** „wyspie”; p. Śródka W XIII. w. gdy założono miasto na prawie niemieckim na zach brzegu Warty, miasto na przeciwnym brzegu nazywano **Starem miastem**.

Pozzuoli było gr. osadą *Dikaia-ria* „władztwo sprawiedliwości”; n. rzym. *Puteoli*, *puteolis* zdrobn. *puteus* „krynica”, stąd fr. *puits* i wł. **Pozzo**, częste w imienn: *Pozzo di Borgo* „źródło zamku”. W Pozzuoli jest wiele źródeł zimnych i ciepłych, jakoteż słynne **Solfatary**, wł. *solfo* „siarka”, małe i większe doły, gdzie gotuje się szlam siarczany jakby maź smolna.

Praga czeska, 937 Weltchronik *Prage*, 935 *Braga*, Ibrahim ibn Jakób *Frâgi* „od grodu Frâgi do Krakwa 3 tygodnie drogi”; *praga* „prażenie”, wypalenie lasu dla uzyskania ziemi ornej: jeszcze w czasach historycznych gęsty las sięgał dosamych wałów miasta. **Praga** często w imienn. słow: w Meklenburgji jest **Dragsdorf**, **Praga** w Słowacji, **Praga** na Węgrzech w okolicy jeziora Błotnego.

Praga, przedmieście Warszawy, wspomniana w dok 1543, chociaż jej początki sięgają XI. w.; również od „prażenia” lasów: niski, łęgowy brzeg Wisły porastają obszerne lasy. Karczowanie lasu przez wypalenie powszechne jest w początkach wszelkiego osadnictwa: w Sybirze dziś jeszcze są *pały*, od których olbrzymie połacie zasnuwane są dymem; puszczy brazylijskiej wogóle inaczej karczować nie można.

Prądnik, rzeka, od *prądu*; osada 1119 *Prandnyk*.

Prerje, fr. *prairie*, forma zbiorowa do *pré* „łąka”, — ogół łąk: obszerne równiny trawiaste. Nazwę tę poczęli stosować fr. odkrywcy dorzecza Mississipi.

Preseka p. Górny Śląsk.

Prespa jez., w X. w. n. miasta, rezydencji cara bułg. Samuela. Dziś miasto znikło, nawet położenie jego nieznane, a n. została dla jeziora, największego w Macedonji; częsta n. słow. np. **Perespa** w pow. Sokalskim.

Pretorja, 1856 twór Pretoriusa p. Transwal.

Prewłaka, dzisiejsza, słow. n. **kanalu Kserksesa**, gdzie *przewlekają*, przenoszą łodzie (są tam i rowy wodne), unikając w ten sposób długiej i niebezpiecznej drogi dokoła Atosu. **Przewłoka** w Poznańskim na przesmyku jeziornym, gdzie przewlekano łodzie z jeziora na jezioro.

Propontis p. Marmara.

Proсна i zdrobn. **Prosnica**, niem. *Persante*, wpadająca pod Kołobrzegiem do Bałtyku, nazwy niew.

Prusy, n. plemienia lit. w X. w. *Prusi*, *Pruzzi*, u Galla kraj *Prussia*, lud *Pruzi*; na początku XIII. w. *Pruzzi* jest synonimem Littovia. Nazwa pochodzi od przezwiska, nadawanego przez sąsiadów, lit. *prusno* „ryło, pysk”. Jako niem. n. terytorjalna powstała ona w dzisiejszych „Prusiech Wsch”, gdzie Krzyżacy tepili ludność lit. a osadzali kolonistów niem. Dopiero od czasów Fryderyka W. poczęto wszystkie posiadłości Hohenzollernów nazywać Prusami, a podanych Prusakami.

Pruś, Herodot **Porata**, n. Scytyjska w jęz. irańskich znaczy „bród”, brnięcie w mokradłach.

Pružana, rus. *prud* „staw”.

Prypeć, powstało z **pri-pet*, ten sam pień co Putnica, p. Puck, ideur. n. rzeczna por. tracki *Pontos*, dziś Strumica.

Przasnysz, *przaśny*, chleb niekiszony.

Przemsza, Czarna i Biała płyną lesistemi mokradłami i torfiastymi miejscami, a zatem *przez mchy*, p. Czeremosz.

Przemysł, „gród Przemysła”, słynna

wzmianka w latopisie Nestora pod r. 981. o zajęciu Przemyśla na Lachach przez Włodzimierza; imię osob. Przemysł jest zach. słowiańskie, gród zatem pierwotnie był w posiadaniu plemion lechickich, p. Opole.

Przeworsk, w XIII. w. *Pereworesk*, niew.

Przysłop, n. rum. częsta w Karpatach.

Psków, z pierwotnego *Plskow*, *pleso*, 'jezioro'; ten pierwotwór w hanzeatyckiej n. *Pleskau*; miasto leży 10 km. od jez. Pejpus. **Pszczyna**, 1407 *Plschina*, stąd niem. **Pless**, także do *pleso* 'jezioro'.

Puck, 1150 *Pucz*, *Put-sk* forma przym. n. rzecznej Puta, dziś **Putnica**, p. Prypeć.

Pueblo, hiszp. z łac. *populus* 'lud', tu lud wiejski, wieś. Indianie **Pueblo** zamieszkujący wsie'.

Pulwy, bagna nad Narwią 'łęgi nadrzeczne', to samo **Puławy**, n. wodna.

Pułtusk, n. powstała z *Pułtowsk*, forma przym. (-sk) n. rzecznej Połtew, dziś tu nieistniejącej. Takby się nazywał Lwów, gdyby nosił miano swojej rzeki Pełtwi. Tu należy **Połtawa** n. rzeczna; p. Pełtew.

Punijczycy, rzym. *Poeni*, *punicus*, do tego samego pierwotwzoru, co gr.

Phoinix, Fenicja; niepewny jest wywód ze sem. *pun* 'zachodzić', zachodni w stosunku do ojczyzny fenickiej, lub zachodni brzeg Syrii.

Punta Arenas, 1853, hiszp. 'przystań piaszczysta'.

Puny, w jęz. Kwiczua 'niezamieszkany': są to wysokie płaskowyże wśród Andów peruwjańskich, zalesione i chłodne. Dalej na pn. nazywają się **Páramo**.

Pustertal, słow. *Pustriczka dolina*, *vallis Pustrissa* wczesnego średniowiecza, od słow. *pust* 'pusty, niezaludniony': dotąd sięgały w Alpach siedziby Słowian.

Puszt (mów pusta), słow. poź. u Węgrów na oznaczenie wielkich obszarów niezaludnionych, zarówno stepowych pastwisk, jak lasów; Rumuni mają *pust* w tem samym znaczeniu.

Puy, łac. *podium* 'wzniesienie', w pd Francji i Pirenejach znaczy 'góry', zwłaszcza dla wygasłych wulkanów w centralnym Masywie: **Puy de Dôme**, *dôme* 'kopuła', jest etym. lud. pierwotwzoru celt-rzym. *Dumia-tis*, *Dumias* bóstwo celt. odpowiadające łac. *Mercurius*; na szczycie znaleziono resztki świątyni i napisy.

Pylos, gr. 'brama, wąwóz'.

Pyrgos, gr. 'wieża', p. Burgaz.

wielomówna'.

Queensland, ang. 'kraj królowej Wiktorji, 1859.

Quetta, arab. *koṭ* (p. Koweit), poź. irańska 'twierdza'.

Quito 1533 od wymarłego dzisiaj plemienia *Kwito*.

Quebec, indj. *kepek* 'zwężony przechód', zwężenie koryta rzeczno-go na przeprawie przez szeroką rzekę św. Wawrzyńca, gdzie Champlain 1608 założył miasto.

Ouedlinburg, pierwotnie *Quitlinga* patronimicznie od *Quidilo* 'osoba

R

Raba, n. stara, niew. mająca odpowiednik w węg. d. Dunaju *Ráb*, u Ptolemeusza *Arabon*; **Rabnitz** w Styrii, słow. Rabnica. **Rabka**, zdrobn. **Rabczyca**, **Rabcza** na Słowaczynie.

Rabsztyn z niem. *Rabestein* 'krucha skała', zamek na skalistej górze.

Raciąż, stpol. **raciędz* 'wojownik', tyle co 'gród wojownika'; słow. *rać* 'wojna' tworzy liczne gniazdo n. ododsob.: **Racibórz** 'gród Racibora, księcia Obotrytów około 1000. r., **Ratno**, **Ratzeburg** na Pomorzu pruskim w dok. Raciburg, -burg wyraźna etym. lud. ze słow. -*bor*, por. Brandenburg.

Raclawice 'potomkowie Radstawa', Radosława.

Radom, 1154 *Rado(m)*, imiestów *radom* podobnie jak widomy, zmniejszenie -*m* dla formy dzierż. Słownik Geogr. łączy n. pobliskiej wsi *Radomierzy* z n. Radomia, utrzymując, że imię Radom jest skrótem Radomira; *rad-* częsty składnik w n. odosobowych: **Radymno**, **Radzymin**, **Radzyń**, **Radomsk**, pierwotnie Radomskie.

Raguza p. Dubrownik.

Raków, 1509 od *raka*, herbu żony założyciela, Jana Siemieńskiego, kasztelana lwowskiego.

Rakuszenie, *Rakusy*, czeska n. Austrii, stąd przyjęte w dawnej polszczyźnie: Vol. legum: wina *rakuskie*, u Mickiewicza *Rakus*. Na granicy czeskiej w Austrii leży miasto **Raabs**, w dok. XI w. *Rogacs*, później *Ratgoz*, *Rakous*, pień *rogoza* 'szuwar'. Był to mocny gród graniczny (dziś nieznaczna osada) między Marchją Wsch a Czechami, częste zaś stosunki Czech z Austrią utrzymywane na drodze przez to miasto sprawiły, że jego n. przeszła na posiadłości książąt austrij.

Ramleh, arab. *ramlah* 'suche, piaszczyste koryto potoku'; przeszło do imienn. hiszp: **Rambla**, **La Rambla de Cataluna**, ulica w Barcelonie.

Range, ang. 'grzbiet górski'.

Rangun, birm. *Rang kon* 'działający pokój'.

Rapids 'szypoty', n. niezliczonych porohów rzecznych w Kanadzie.

Repperswyl, 943 *Rapreswile*, 1026 *Raprechteswillare*, łac. *villare* 'dworzyszcz', przysiółek Raprechta.

Rastatt, 1177 *Rastetten* 'miejsce spoczynku', postoju na starożytnej drodze Rzymian z Galji do Germanji.

Ratysbona p. Regensburg.

Rawa do pnia *ryć*; n. wód i osad, zdrob. **Rawka**, **Rawa** Ruska nad rzeką **Rata**, również pień *ryć*.

Rawenna, przyr. -*enna*, pochodzenia etr. znajduje się także w Małej Azji.

Red River, ang. 'czerwona rzeka', dopływ Mississipi ma wodę czerwonawą od czerwonych ilów, przez które płynie w górnym biegu.

Reda, 1245 *Rada*, może n. wodna.

Redarowie, n. mieszkańców miasta i krainy *Rethra*, zniekształcona forma słow. **Radogoszcz** 'własność Radogosta', we wsch. Meklenburgji, gród nad jez. *Lucin*, *Łęczno*? por. Nałęcz. Dytmar opisuje tu świątynię Swarożyca — ognia.

Reden, pokład węgla w zagłębiu Śląskiem rzadko spotykanej miąższości, otrzymał n. od dyrektora pruskiego górnictwa hr. Redena (koniec XVIII. w.), założyciela pierwszych kopalń węgla w zagłębiu Dąbrowskiem kiedy po trzecim rozbiórce Polski należało ono do Prus pod n. *Neuschlesien* 'Nowy Śląsk'.

Regensburg 'gród nad rzeką Regen', rzym. *Reganus*, do skr. pnia *rajas* 'ciemny' — typowa rzeka czarnowodna płynąca z krystalicznego masywu Lasu Czeskiego. Regensburg był graniczną twierdzą przedrzym. Regina.

Reggio, stara gr. kolonia *Rhegion* w Kalabrii, wywód niepewny.

Regle, n. pozostała po osadnikach niem. Chrościński (około 1637) mówi *Rygle albo Szranki*, przez co rozumie strome stoki, gdzie woda spada; dosłownie z stgrniem. *rigel*, strome stoki górskie. W innym miejscu objaśnia: „niby zamek o siedmiuryglach”. Dopiero później poczęto n. Regli oznaczać lasy górskie na stromych stokach.

Reichenhall p. Halle; *reich*, bogaty, obfitsze kopalnie soli, niż sąsiednie Hallein — analogja do Wieliczki.

Reims, od celt. plemienia Remów, późnorzym. *Civitas Remorum*.

Rejkjavik, dymiąca zatoka, isl. *reyk* (por. niem. *Rauch*) dym, jest składnikiem wielu n. miejscowych Islandji, obfitującej w źródła gorące. W tyle zatoki, nad którą leży miasto jest gorące źródło siarczane 86°.

Ren i włoski **Reno** — n. bezspornie celt. *Reinos*, prąd, *re-* pień ten sam co słow. *reka*.

Rennes, n. plem. celt. *Redones* w Aremoryce.

Reschenscheideck, przełęcz w Alpach, od osiedla *Reschen*, rom. *resgia*, tartak. *Scheideck* oznacza w Alpach niem. grzbiet, rozdzielający dwie doliny, *scheiden*, dzielić.

Retyckie Alpy, n. rzym. *Alpes Raeticae* u Horacego, od ludu **Retów**: tak nazywali Celtowie pn. Itacji plemiona górskie, mieszkające w Alpach centralnych, celt. *rait*, okolice górskie.

Réunion, fr. ponowne zjednoczenie: wyspą tą zawładnęli Francuzi 1643 i nazwali *Isle de Bourbon*, na cześć dynastji, w r. 1810—1815 była w posiadaniu Anglii, poczem *znowu łączona* została z Francją.

Reuss, rzeka, celt.-rzym. *Riusa*, do pnia *re-*, płynąć p. Ren.

Reuss, księstwo w Turynji: Henryk, Vogt plauński, nazywa się w dok. 1289 *Ruzze*, nowoniem. Reusse, Rusin — niewiadomo, czy stąd, że sam bywał na Rusi, czy że matka

jego była kniahinią ruską.

Reut, rum. *Rediu Mara* (wielki) do słow. *retiw*, prędkie; są dopływy Dniepru **Reta**, **Retiwa**.

Rév, węg. bród.

Rgielsko od prasłowiańskiego bóstwa *Rgla*, pień *rež*, żyto, bożek żytni, gospodarczy.

Rhode Island jest dosłownem tłumaczeniem n. indj. *Aquidneck*, wyspa przy ujściu zatoki, ang. *road*, zatoka przedportowa; dawniej mylnie objaśniano n. od mniemanego podobieństwa do wyspy Rodus (ang. Rhode). Kupili ją osadnicy ang. u Indjan 1639.

Rhön, n. celt., może do irl. *rinn*, góra; zauważyć jednak trzeba, że w isl. *hraun* znaczy pola lawowe, a pogórze to zbudowane jest ze skał wulkanicznych.

Rialto w Wenecji, wł. *rivo alto*, brzeg wysoki: tu na wyspie o najtrwalszym gruncie pomiędzy wszystkimi, na których powstała Wenecja, było jądro miasta, siedziba rządu.

Rif, albo z przedimkiem arab. *Er Rif*: n. sięga czasów rzymskich, *ripa* brzeg, góry nadbrzeżne.

Rila jest n. wodną, w gr. postaci *Rholligeras*, z czego słow. skrót *Rulla*, *Ryla*, pień *rho*, płynąć (p. Roma) człon *-geras* z *germ*, ciepły, a zatem ciepłe źródła; znajdujemy je dzisiaj jeszcze w pobliżu góry. Południowa jej część nazywa się u Bułgarów *Dunava*: jest to n. gr. całego masywu *Dunax*, w związku z trackiem *duna*, woda.

Rio, hiszp. rzeka, zatokowe ujście rzeczne, — w niezliczonych n. miej. i wodnych; stąd *riasy*, *rias* (-s przyr. lm.) imię posp. wzięte z riasowych zatok na wybrzeżu kantabryjskim, gdzie mają formy szczególnie typowe.

Rio Blanco, **Claro**, rzeka biała.

Rio de Janeiro, port. rzeka stycznia, *rio* raczej w znaczeniu, zatoki, którą przypuszczalnie odkrył Diaz de Solis w Nowy Rok 1515; nazwa

ta przeszła na miasto 1566.

Rio Grande del Norte, rzeka wielka północy, pierwsza, na którą hiszpanie natrafili, przebywszy małowodną wyżynę meksykańską. **Rio Grande do Sul**, wielka rzeka południa; ujście rzeczne do zatoki *Lagoa dos Patos*, laguna kacza, zwężonej do 2.5 km.; tu leży port Rio Grande. **Rio Grande do Sul** stan Brazylii.

Rio Negro, rzeka czarna; tak nazwał ją odkrywca Orellana, porażony jej ciemną, prawie kawową barwą wody. Niezależnie od tego nazywają go Indjanie **Kurana**, czarna: przy ujściu do Amazonki całemi milami płynie ciemna struga wody powierzchniowej oddzielona ostrą linią od jasných wód Amazonki.

Rio Salado, rzeka słona.

Rio Tinto, rzeka farbowana; leżą nad nią najbogatsze może na świecie kopalnie miedzi, *Minas de Rio Tinto* których ścieki wodne zabarwiają rzekę.

Rito-s, celt. bród.

Riva wł. brzeg.

Riviera, wł. nadbrzeże, Pomorze. *Riviera di Ponente*, nadbrzeże zachodnie, *Riviera di Levante*, nadbrzeże wschodnie.

Rocca, wł. i hiszp. skała np. u Mickiewicza *Birbante Rocca*, n. fantazyjna, wł. *birbante*, oszust, powsinoga; częsta n. przyładek i wogóle w imienn. rom. **Cabo da Roca**, port. przyładek skały, olbrzymie urwisko skalne, które Rzymianie nazywali *Magnum Promontorium*, wielki przyładek.

Rochelle z przedimkiem *La*, zdrobn. mała skała, u Rzymian także zdrobn. *Rupella*, skałka; Krakowską *Skałkę* nazywa kronika Bogufała *Rupella*.

Rocky Mountains ang. góry skaliste, Mackenzie 1789—1793 przebył je aż do Pacyfiku i nazwał *Stonney Mountains*, ang. stone, kamień, skała.

- rod, Rode, niem. *roden*, karczować, powszechne w germ. imienn. **Wallenrod**, **Waldenrode**, na karczowsku leśnem; niema zupełnie człon *-rod* w imienn. miej. Anglii. W Szwajcarii jest człon *-rüti, rütli*, **Rütli**, karczunek nazywa się legendarne miejsce schadzek konspiracyjnych Wilhelma Tella; w Szwajcarii *-riet*, we Frankonji *-reuth*, p. Baureuth; w Holandji *-raat*, **Osteraat**, tyle co niem. **Osterode**, karczunek wschodni, w Danji *-röd*; n. takie najgęściej są zgrupowane w pn-wsch Zelandji. W Niemczech gniazdo nazw *-rod* i *-hagen* (las) należy do grupy osad, powstałych najliczniej w okresie rozwoju miast i ostatnich karczunków leśnych XIII. w. Potem już następują zakazy palenia i trzebień lasu.

Rodan, celt.-rzym. *Rhodanus*, *rho*, rzeka, *dan*, prędkie.

Rodezja, 1895 nosi imię wielkiego zdobywcy „Napoleona” p. Afryki, Cecila Rhodes’a (1853—1902), który energicznie działał w myśl hasła: „Afryka — brytyjska od Kapu do Kaira”.

Rodope nie ma nic wspólnego z gr. *rhodon*, róża; należy do pnia ideur **aredh*, łąc. *arduus* (p. Adennny), wysoki, stromy; po bułg. także **Do-spat**, co jest tur. *Despot dag*, biskupie góry, od licznych klasztorów.

Rodus, z ar. prasłowa, gr. *rhodon*, róża: różane kwiecie złośliwe w starożytności (i dzisiaj) stoki tej górzystej wyspy, która leżała w centrum komunikacyjnem starożytnego świata i była modnem miejscem pobytu elegancji grecko-rzym.

Roermund, ujście rzeki Ruhr (p.)

Rogoźno, rogoz, sitowie.

Rokitno, *rokita*, gatunek wierzby.

Roksolanja, *Alanja* nazywało się wybrzeże Krymu od Teodozji do Aluszy; w członie *rokso-* tkwi może pień irański *rochszna*, jasny, błyszczący, *Roxolonia* w znaczeniu Rusi

Czerwonej spowodu rom. *roxo* ,czerwony'.

Roma, ideur. pień *re, ro* ,rzeka, płynąca woda'; n. tej nie należy pojmować, jako nazwy osiedla, coś mniej więcej jak ,nadrzeczna osada', lecz jako n. wodna; wiadomo np. że stara n. Tybru była *Rumo*. **Rzym** jest postacią słow., o przechodzi w i jak Ancona u Serbów zamieniona w Jakin.

Romagna, śl. *Romania* było n. egzarchatu Rawenny ponieważ był ostatnim szczątkiem panowania tu cesarzy wsch.-rzymskich.

Romera lodowiec w Alasce nazwany na cześć prof. Eugenjusza Rome-ra przez ameryk. Tow. Geograf.

Romnik rum. ze słow. Rybnik, p. **Roncevalles** fr. *ronce* ,krzak jeżyny', *val*, ł. *vallis* ,dolina'.

Ropa, **Ropczyce**, **Ropica**, n. wodna, *ropa* ,ciecz', p. lrp. *lra*.

Rosja p. Ruś.

Roskilde powstało z *Hroarskilde* nord. *kilde* ,źródło', *Hroar* legendarny król Danji; stary ośrodek kultu, pierwotna stolica Danji.

Rossa morze: James Ross, kierował wyprawą antarktyczną 1838 — 1843 dla badania magnetyzmu ziemskiego; jest odkrywca Anarktydy; od dwu jego okrętów nazywają się wulkany **Erebus** i **Terror** (ł. *podziemie*, ,strach').

Rosienie p. Ruś.

Rostock, niezmiennione słow. *Roztok*, częste w imienn: *roz-tok* łączenie się albo rozłączenie dwu linii wodnych.

Rostów nad Donem otrzymał nazwę 1761 *Krjepost św. Dimitrja* z *Rostowa* ,twierdza św. Dymitra z Rostowa', zmarłego w Rostowie 1709 r. **Rostów** Jarosławski, w ł. opisie Nestora, n. dzierz. imię Rost, por. Rościsław.

Roś, pień ten sam co *rosić*.

Rotterdam p. Amsterdam.

Rouen, ł. *Rotomagus*, celt *Ra-*

tumagus, ratu ,wał ziemny', powtarza się w celt-rzym. n. Strassburga *Argentoratium, magos* ,pole'.

Roussillon, ł. *Ruscino*; wiadomo tylko, że *-ino* jest iber. przyr. ten sam co w Barcino, p. Barcelona.

Rovereto, wł. *rovere* ,wiewiórka', przyr. *-eto* (p. Loreto) na oznaczenie ,zarośli'.

Rozewie, 1920 ustalone przez „Komisję dla utwierdzenia nazw", kaszubskie *Rozeft* z dnem. *Rixhoeft*, *-hoeft* (niem. Haupt) ,głowa', oznacza ,przylądki wysokie, ostro wrzynające się w morze'; ścisły zatem odpowiednik romańskiego *Kap*. 1358 *Resehupt* ,olbrzymi przylądek', ponieważ był największym przylądkiem ze wszystkich sąsiednich, i najdalej wysuniętym w morze, prawdziwym olbrzymem, którego starła później fala, zaścielać dno morskie okruchami głazów.

Roztocze, częsta n. niw ,miejsce, gdzie rozchodzą się dwa potoki'.

Róg ,las, zarośla', zwłaszcza w j. rach rzek Ukrainy: **Krywy Róg**.

Równe, nie ,równe pole', ale forma przym. n. rzecznej *Rów*, p. Bar.

Rudawa, **Ruda** liczne w Słowiańszczyźnie n. wód i osiedli, nazwa mokradeł, gdzie występuje zwłaszcza czerwona glina; niewiele ma wspólnego z występowaniem *rudy* bagiennej, limonitu; zdrobn. **Rudki**.

Rudawy, w XVI. w. w niem. postaci *die Erzgebirge* ,góry, kopalnie kruszcu', zwłaszcza ołowiu i srebra odkrytego tu w r. 1163.

Rugja, Adam Bremański, około 1076 *Reune Insula* ,wyspa Ranów', słowiańskich Rujanów; pień słow. *reż* ,żyto', postać ł. *Rugii* ,jedzący żyto', inny wywód (Slavia Occ.) 844 *Ruiacensis*, n. szczepu Rugiani 946, w ustach mieszkańców ówczesnych *Ruja*, Rujana, co sprowadza się do znaczenia ,miejsca bagnistego'. Wyspa, ta starodawna twierdza słowiaństwa ma 74⁰/₀ słow. nazw miejscowych.

Ruhr, poch. niepewne: albo n. celt. w znaczeniu ,czerwonej rzeki', albo do stgerm. *ror* ,rura' trzcina'.

Rumelja, tur. *Rum-ili*: *il, ili* ,kraj', *Rum* jest arab. i tur. n. Rzymu i Rzymian. Bizantyńcy mieli oficjalną n. Romeów, *Romaioi*, co jest gr. tłumaczeniem ł. *Romani*. Nazwa Rumelji była u Turków ruchoma w miarę wzrostu ich zdobyczy na cesarstwie bizant.

Rumuni, n. bardzo dawna; sama ludność od wieków tak siebie nazywała, świadoma pochodzenia i węzłów swojego rumuńskiego języka. Nazwa natomiast kraju **Rumunja** powstała dopiero w r. 1861 w miejsce „Zjednoczonych Księstw Mołdawji i Wołoszczyzny" 1858, powołanych do życia państwowego przez kongres Paryski 1856.

Imiennictwo rum. jest do samego rdzenia przepojone słow. elementami; nie tylko n. rzek, ale n. osiedli są albo poch. słow. albo należą do słow. pożyczek. Słowiańskiem jest imienn. solanek (p. Slanik. Campina), n. rzek mają przyr. *-ica* lub *-awa*, w n. osiedli powszechny jest stbul. przyr. *-eszti*. W n. ról i rolnictwa najsilniej przejawia się wpływ bułgarski, najsłabiej małopolski. Ale zwłaszcza w n. karczunków leśnych mamy całkowitą serję słow. synonimów: *Krcza*, karczunek, w rum. piśmowni *Circea*, *Lomul* (-ul poimek) pień *łamać*, por. Łomża, *Otasaul*, pień *ciosać*, *Pirlita*, *prliti*, ,palić', p. Berlin, *Poiana*, liczne n. miej. w Rumunji, ,polana', *Pojarul*, (*j* czyt. *ż*) ,pożar', wypalanie lasu, *Jaristea*, ,żarzyszcze', *Prisèaka*, ,przesieka', *Trebi-sul* ,trzebież', *Lazul* ,łazy' (p.) Przy tem bogactwie słownika słowiańskiego są tylko 3 synonimy rom: **Runc**, ł. *runcare* ,karczować', **Ar-sa** ł. *ardere* ,palić'; **Curatura** ,karczunek'.

Rungaccio, wł. ,karczunek', podobnie rum. **Runc**; — *accio* wł. przyr.

zgrubiałości.

Ruś: Słowianie mieszkający na drodze Warjańskiej, która prowadziła z zatoki fińskiej przez Nowę i Dniepr do Konstantynopola, nazywali normańskich gości zamorskich Rusami według fiń. **Ruotsi**. Nazwa Rusów np. jest w n. osiedla **Stara Rusa**, co stąd pochodzi, że właścicielami tutejszych źródeł solnych byli Normanowie, jako panujący nad tą drogą (p. Nowogród). Tutaj też, u Nowogrodzian, najpierw stosowano n. Ruś dla ogółu kraju. **Rosienie** na Żmudzi przechowują także, jak się zdaje, n. norm. Rusów, Konstantyn Porf. wylicza „Dregowiczów, Krywiczów. Serbów i innych Słowian, którzy płacą Rosom haracz", Gall Anonim kraj stale nazywa *Russia*, lud — **Rutheni**, z czego jeszcze wyziera fiń. pierwowzór Ruotsi i co wzorem Galla już na zawsze pozostało jako n. ł. Rusinów, niem. *Ruthenen*. Dokument Dagome iudex 995 r. ściśle określa krainę *Russe* na granicach Polski. Nazwa **Rosja** jest poch. gr. *Rhosia* u Konst. Porf. Pod wpływem tej formy poczęto w hramotach pisać zamiast Ruś Rusija najpierw w r. 1497, raz jeden spotyka się *Rossija* 1565, ale dopiero od połowy XVII. w. gr. ta forma wchodziła w użycie odkąd pojawiła się w umowie Chmielnickiego 1654 pisanej przez popa kijowskiego. Nakazał ją urzędzwo Piotr W. dla formalnego zakończenia dzieła zeuropejzowania Moskwy.

Rütli, p. rode.

Rybnica, n. rzeczna powszechna u Słowian, w ustach Rumunów **Rimnicu** Romnik, mnóstwo potoków i osiedli.

Ryga, 1201 nad ramieniem Dzwiny, 1267 *Riga flumen*, pień balt.-lit. *ring* ,zakrzywiać', zakole rzeczne.

Ryswik, germ. *ris* ,krzaki', osiedle wśród zarośli.

Rysy, najwyższy szczyt Polski; Sło-

wnik Geogr. objaśnia, że n. pochodzi zapewne od *rysy* w pn jego ścianie, która od samego wierzchołka zasłana śniegiem czyni szczyt ten

wydatnym.

Rzeszów ,gród Rzesza', osoby, która *rzeszy* ,pozwala'.

Rzym p. Roma.

S

Saar, celt.-rym. *Saravus*, pień *sar* ,biegać', celt. *sarno-s* ,spieszący' częste w n. rzecznych: gall. *Sarnus*, dziś **Sarno**, gall. *Sorna*, dziś **Zorn** w Alzacji.

Saarbrücken ,most nad rzeką Saar'.

Saarlouis, twierdza zbudowana przez Vaubana dla obrony Lataryngji (1681-1685) i nazwana na pamiątkę Ludwika XIV.

Saare Maa p. Ozylja.

Sabaudja, łac. *Sapaudia*, w czym tkwi wyraz niejezycznej gwary *dsau* ,pastwisko wśród gór, hala'.

Sabini albo *Samnites*, **Samnici** ,swoji, swojacy'; podobnie Szwedzi (p.)

Sable fr. i ang. ,piasek'.

Sachalin p. Amur. Japończycy nazywają go *Sakrafto* dawniej *Kito-Jezo* ,północny Jezo'.

Sadzawa p. Sazawa.

Sagan, *żegań*, pień *żeg*, *po-żoga* od wypalania lasu dla otrzymania ziemi ornej, p. Żdżary. **Księstwo Żegańskie** wchodziło w skład Wielkopolski do r. 1329.

Sagres, od przyl. tej n., rzym. *Sacrum* (*promontorium*), ,święty przylądek', pradawne miejsce kultu, gdzie także Fenicjanie mieli kult Melkarta; skała ostra 65 m wysoka, na której Henryk Żeglarz 1421 założył obserwatorium astronomiczne, gdzie zgrupowała się szkoła kosmografów, a w porcie zbudował arsenał; podwalina późniejszych wielkich odkryć geograf. Trzęsienie ziemi 1755 zważyło w gruz wszystkie budowle.

Sagunt p. Zante.

Sahara, arab. *sahrâ* ,wielki obszar

wielka piaszczysta pustynia'; odmianą tej n. jest **Sahel**, wewnątrz Tunisu, pustynne.

Saida, dzisiejsza n. Sydonu (p.)

Saint fr. ,święty': **St. Cloud**, św. *Clodoaldus* założył tu klasztor i umarł 560 r. **St. Denis** — tu pochowany *Dionysius*, św. Dionizy, pierwszy biskup Paryża; ścięto mu głowę 273 r. na **Mon martre**, rzym. *mons Martis* ,wzgórze Marsa', co potem etym. lud. zmieniła na *mons Martyrum*, wzgórze męczenników. **St. Etienne**, św. Stefan, **St. Louis de Sénégal**, 1658 na pamiątkę Ludwika XIV. **St. Malo**, św. *Maclovius*. **St. Quentin**, św. Kwintyn znalazł tu śmierć męczeńską 287 r. głosząc wiarę Chrystusa — celt.-rym. *Samarobriva* ,most nad Sommą'.

St. Louis: Francuz Laclède przybył tu z Kanady z kilkoma towarzyszami 1764, założył osadę dla handlu z Indianami i nazwał ją na cześć Ludwika XVI. Miasto przeszło do St. Zj. 1803; 1817 pierwszy statek parowy zjawił się w mieście (płynął w górę rzeki).

Saintes, rzym. *Mediolanum Santonum*, gród potężnego plemienia celt. Santonów.

Sajańskie g. od n. plemienia Sajanów, Sojonów w źródłowskich Jenisieju.

Sajó, węg. n. rzeczna (trzykrotnie), *sav*, *só* ,sól', wogulskie *jo-* ,rzeka'.

Saksonja p. Sasi.

Sala, u Słowian *Solawa*, albo może *Soła*, była przez 6 wieków granicą między żywiołem germ. a słow;

n. jest pochodzenia celt., prasłow. ar. *sal* ,sól': zaopatrywały się tutaj w sól równocześnie trzy szczepy ludów Europy nieśródnomorskiej, Celtowie, Słowianie i Germanie.

Salamis, Salamina: wyspa ta, leżąca w środku ważnego roju osad kultury egejskiej (od Tirynsu do Afidyny) była punktem oparcia handlu fen. Tutejsze kultury miejscowe są pochodzenia fen. i świadczą o fen. osadnictwie. Toteż n. tę można tylko objaśnić z fen. *Baal Szalam* ,bóg pokoju': w poczuciu prawa międzynarodowego ludów pierwotnych punkty wymiany towarów uchodziły za ,miejsce pokoju'. *Salamis* na Cyprze, również osada fenicka.

Salomona wyspy, hiszp. *Islas de Salomón*: odkrywca hiszp. Mendania 1567 wymienił tu towary na złoto i sądził, że znajduje się w krainie Ofir (p.), skąd Salomon przywoził złoto.

Saloniki, gr. *Thessalonike* nazwał król Kassandros 316 przed Chr. imieniem swej żony, młodej i pięknej Tessaloniki, siostry Aleksandra W.

Salto ,skok', n. katarakt w Brazylii.

Salzburg ,gród solny', 616 *Salto-burga*, pochodzenia bawarskiego, 520 jeszcze rzymska n. *Juvavia*. **Salzach** niem. ,rzeka solna', ważna linja osiedli solnych, ośrodek kultury Hallstacskiej, gdzie obfitość żup solnych pobudziła żywą wymianę towarów z epoki brązu i wczesnego żelaza.

Samara, d. Dniepru i Wołgi, n. słow. identyczna z celt. *Samara*, dziś **Somme**, *Samarobriva*, most nad Sommą, p. St. Quentin; pień *sab*, *saw* ,woda', p. Sawa. **Łuka Samarska** zakole samarskie' Wołgi, żyzna ziemia, skolonizowana przez Wielkorusów na przełomie XVI i XVII w. **Samara**, miasto, 1586 jako twierdza graniczna przeciw Kałmukom, Baszkirom i Nogajcom.

Samarja, gr. *Samareia* z hebr. *Szomron* ,strażnica', *szamar* ,być na

straży', miasto leżało na górze obwarowanej; dziś leży tu wioska arab. *Sebastije* z gr. *Sebastos* ,Augustus': cesarz August w r. 30 przed Chr. miasto wspaniale przebudował i postawił świątynię. Od miasta nazywała się kraina *Samaria*, która należała do kultury hellenickiej w przeciwieństwie do Judei.

Samarkanda, gr. *Marakanda*, zawiera w sobie człon wsch.-tur. *kend* ,miasto', p. Taszkent. Według legendy miejscowej władca Jemenu Samar zawładnął miastem, stąd n. Jest to jedne najstarsze skupienie miejskie w Azji śr. 4000 - 3000 lat przed Chr.

Sambor, n. częsta w Polsce zdrobn. *Samborek*, *sam* - z nosówką *są* - tyle co ,spół' - p. Sępólno; w tym związku *są-bor* znaczy ,między dwoma borami'; wywód z pnia *-bor* ,walka' mylny, bo n. odosowa musiałaby mieć *r* zmiękzone, p. Wolborz.

Sambowie: Adam Bremerński Prusów nazywa Sambami, *Sambi vel Pruzzi*. W n. tej tkwi ar. prasłow. tyle co niem. *Sippe* ,ród, klan'; od nich nazywa się pwp **Sambijski**, kraj Sambja, *Sambia* w żywocie św. Wojciecha.

Sambre, celt.-rym. *Sabis*, pień *sab* p. Sawa.

Samnici p. Sabini.

Samoa; prawdop. jest następujące przypuszczenie: wyspy te zostały zaludnione przez Maori z Nowej Zelandji; uchodźcy po przebyciu długiej i niebezpiecznej drogi morskiej poświęcili nową ziemię ptakowi *moa*, *Sa-moa* ,poświęcony ptakowi moa', który doznawał czci boskiej. Olbrzymi ten ptak 4—5 m wysoki wymarł na Nowej Zelandji już w czasach historycznych.

Samojedzi, ros. etym. lud. fińskiego pierwowzoru *Samejednam*, w czym tkwi *Suomi*, ogólna n. kraju u Finów. Samejdnami nazywają swój kraj Lapończycy. Nazwa własna Sa-

mojedów jest *Chazowo* „ludzie”.

Samokow, tur. pożyczka w bułg. „hamernia, kuźnia żelazna”: słynne kuźnie.

Samos; Strabo, akcentując szczególnie górzystość tej wyspy, objaśnia, że *samos* znaczy „wzgórze”. Jest to jednak, jak się zdaje, n. fenicka, *szama* „być wysokim”. W czasach wczesnogreckich wyspa ta prowadziła daleko rozgałęziony handel. **Samotracke** „Samos tracki”.

Samosz, n. tracka, pień skr. *camu* „spokojny”, a więc „rzeka cicha”, w przeciwieństwie do rwącego Kereszu.

Samum p. Chamsin.

San, niewiadomo z jakiego języka wzięta nazwa. Rozwadowski uważa ją za starą ideur. n. wodną dla rzek o silnym prądzie, spotykana u p.d. Słowian i na obszarze celt. **Sanok** zdrobn. Sanok, dopływ Worsklicy; tu należy także **Sona**. d. Wkry, nad nią miasteczko **Sońsk**.

San, „święty” w nazwach wł. i hiszp.

Sandhurst p. Horst.

Sanct Johns, Sebastian Cabot dotarł do Nowej Fundlandji w dzień św. Jana 1496.

Sandomierz, Gall *Sudomir*, 1136 *Zandomir*, stpol. nosówka an por. Kanty; Sedomir „gród Sedomira” na bardzo starej przeprawie przez Wisłę.

San Domingo p. Haiti.

San Francisco, pierwotnie misja franciszkańska *Francisco de Dolores* „Franciszek Bolesciwy” 1776. Zatoka jednak, do której wjazd nazywa się **Golden Gate**, ang. „złota brama”, nosiła miano Franciszka Drake’a, sławnego żeglarza (i korsarza) czasów Elżbiety, który tu przebywał w czerwcu i lipcu 1579, uważany przez Indian za boga, obdarzony koroną z piór i zieleń zwaną *tobak* „tabaka, tytoń”.

Sankt Gallen św. Gall, Irlandczyk, który tutaj, w celi klasztornej osiadł jako pustelnik 614 r.

San Marino, św. Marinus, dalmatyński kamieniarz, zasłynął tu cudami w pustelni swojej około 350 r.

San Remo, św. Remigjusz.

San Salvador, hiszp. „święty Zbawiciel”: Kolumb tak nazwał pierwszą z wysp ameryk. (Bahama), do której dotarł, jako symbol *wybawienia* z niebezpieczeństwa w podróży po nieznanych szlakach Oceanu. Nazwa ta jednak i rodzima **Guanahami** znikły potem zupełnie, tak, że dzisiaj niewiadomo, która to wyspa. Przypuszczalnie jest to dzisiejsza wyspa **Watling**, atol koralowy, n. odosobowa, holend. imię Vantelin.

San Salvador „święty Zbawiciel”; rep. śr-ameryk. od miasta tej n. założonego w dniu 6 VIII 1526 (Przemienienie Pańskie) po walnym zwycięstwie nad krajowcami.

Sanskryt „przygotowany, czysty, święty”, n. języka pomników literatury staroind. (oprócz ksiąg świętych **Wedy** „wiedzy”). Zasiąg imienn. skr. znaczony jest nazwami Buchara, Sokotra i Jawa.

Santa Fé (łac. *fides*) „święta Wiara”.

Santander może „święty Andrzej”.

Santiago „św. Jakób”, narodowy święty hiszp. **Santiago de Compostella**, objaśnione przez etym. lud. z łac. *campus stellae* „pole gwiazdy”, co ma znaczyć, że św. Jakób gwiazdą wiedziony głosił tu ewangelję. **Santiago de Chile** założył 1541 Pedro de Valdivia (p.) i nazwał na cześć św. Jakóba de Compostella.

Santorin, n. wł. „święta Irena” z Tesaloniki, patronka wyspy, która tu znalazła śmierć męczenną w r. 304. Grecka jej n. **Thera** (mów fira) poch. fen.

Sao, port. „święty”, **Sao Paulo** „św. Paweł”.

Saona, celt-rzym. *Saucona*, celt. *sogh-an* „rzeka łagodna”: cichość jej można zauważyć w porównaniu z burzliwym Rodanem zwłaszcza w Lyonie, gdzie rzeki te płyną w od-

ległości 200 kroków od siebie.

Saraceni, arab. *szark* „wschodni” (p. Scirocco); tak hiszp. Maurowie nazywali swoich współwyznawców z Egiptu. Z Hiszpanji n. ta w zlatyn. postaci rozeszła się po świecie katolickim dla mahometan Medyteranu.

Sarajewo, serb. „miejsce, osiedle pałacowe”, tur. *saraj* „pałac” jest pożyczką w słow. Turecka n. była *Bosna Saraj* „pałac nad Bosną”, który zbudował Chusrew Beg w pierwszej ćwierci XVI w. Przed podbojem tureckim miasto znane było pod n. *Varch Bosna* „gród nad Bosną”.

Sarasvati p. Seret.

Saratoga, kąpiele mineralne amerykańskiej elegancji, słynne z bitwy, gdzie odznaczył się pułkownik (wtedy) Kościuszko 1777, n. indj. „osiedle nad bystrą wodą”, właściwie *Saraghoga*; przyr. -oga występuje tu często w n. miej. W stanie Massachusetts jest iście amerykańska, rekordowa n. jeziora *Rhargoggagoggmanchauggagoggchaubunagungamaugo*.

Saratów, tat. *sary tau* „żółte wzgórze”.

Sardes, ideur. n. totemiczna, pokr. gruz. *szardeni* „sokół”.

Sardynja, od ludu morskiego *Szardana*, *Szarden* w listach Amarnańskich, wymienionego w XIV w. przed Chr. w pn Egipcie; pochodzenie jego jest małoazjatyckie, czego między innymi dowodzi archeologia. Razem z Szardanami wymieniają napisy jako korsarzy łupiących wybrzeże Syrii lud morski *Szaklasa*, czytane inaczej Szakrusa, co odnoszą do **Sycylii**, ale tożsamość mniej pewna.

Sargassowe m. hiszp. *sargazo* „trawa morska”. Sargassum jest morskim wodorostem na skałach Indj zach i wybrzeża Ameryki do Cape Cod; na odroślach tworzą się pęcherzyki listne, „pływaki” wypełnione powietrzem. Burze i kipieli odrywają kępy tej rośliny od skał, a prąd za-

tokowy nagromadza w odwodzie, tworząc miejscami *Pradeiras de Jeruva* „łaki zielne”, jak nazywa je Ovie-do, kronikarz Kolumba. Siemiradzki opisuje „morze całe usiane kulistymi kępami żółtawo zielonych wodorostów, w których gnieźdzą się miriady drobnych żyłatek; często przerynami się przez rozległe pokłady tych wodorostów”. Gdy woda wyprze powietrze z pęcherzyków listnych, wodorosty opadają na dno.

Sarmaci, gr. *Sarmatai*, skrócone ze Sauromatai, gr. *sauros* „uzbrojony we włócznię”. W Lombardji spotykamy stosunkowo często n. osiedli **Sarmazza**: są to osady Słowian z czasów „wędrowki ludów”.

Sartowie, od sttur. póź. z ind. *sart* „kupiec”; wymieniani pod r. 1069. Wśród ludności Turkestanu rozróżniają Tadzików i Sartów. Tadzików jako rolników przeciwstawiają Sartom jako kupcom. **Tadzikowie**, z pers. *tadž* „korona”, swoisty strój głowy, który noszą wyznawcy Zoroastra, lud irański odszczepiony od Iranu w czasach wczesnohistorycznych, żyją w pogardzie u Turków jako *kul* „niewolnicy”; rolnikiem bowiem w pojęciu prawdziwego stepowca staje się zdeklasowany posiadacz trzody, który utracił stada spowodu pomoru lub braku paszy. Człowiek to zatem poniżony.

Sary kamysz, tur. „żółte sitowie”, **Sary koł** „żółte jezioro”; p. Saratów.

Sasi, forma zbiorowa *Saś* z epoki wczesnosłowiańskiej, czeskie dok. mają Sasin; stgrniem. *Sahso*, ags. *Seaxa*; n. pochodzi od broni *sahs* „tasak”, rodzaj noża, pierwotnie na oznaczenie „broni kamiennej”. W postaci *Saxones* u Ptolemeusza, stąd zlatyn. **Saksonja**.

Saska Kępa; w r. 1735 August III *Saski* nabył *Kępe* (p. Holendry) i od tego czasu datuje się n. Saskiej.

Saskaczewan, tubylcze Kisyskadżiwan „rzeka prędko płynąca”.

Satledź, skr. „stokrotny”: najdłuższy d. Indu, dzielący się w biegu na wiele ramion.

Satorialja Ujhely, węg. *sator* „namiot”—, pod namiotami nowe miasto: powstało ono na drodze, po której koczujący Małjarzy z Podniestra osiedlali się na nizinie Węg. Stąd stara n. węg. w kraju Słowian.

Sawa, u Pliniusza *Savus*, prasłowo *sab*, *saw*, skr. *sava* „woda”.

Sawanny dopiero w XIX. w. zażyczyli Hiszpanie ze słownika amerykań. na oznaczenie lasów galerjowych w Ameryce pd.

Sazawa, pień *sadza* „czarna rzeka”, **Sadzawa** dopływ Świcy.

Sącz, forma pierwotna *Sandec*, pojęta jako n. odosobowa, *Sand* — tak samo jak w n. Sandomierz; może jednak być związek z n. rzeczną *Sandawa*, por. słow. n. rzeczną *Sandawa* w Lakonji. Pierwotnem było osiedle **Stary Sącz**, gdzie **Podgrodzie** wyraźnie mówi o powstaniu osady „pod grodem”; Janko z Czarnkowa ma *antiqua Sandecz*.

Sapolno, *sq*-, *sn*- p. Sambor, osada między dwoma polami. **Satok** u Mistrza Wincentego *Santok* „obok którego Pomorzanie zbudowali silny gród”, *sn-tok* „spływ”, przy ujściu Noteci do Warty.

Scala Tyrionum p. Akaba.

Schwarz-, niem. „czarny”. **Schawrzhause**n „domostwo Czarnego — Czernichow”, **Schwarzwald** „czarny las”, 763 *Nigra Sliva*, u Cezara *Abnoba*, n. celt. niew.

Schweinfurt „bród dzikich świń”.

Schwende, n. niem. odpowiednik Pragi „wypalanie lasu”.

Schwerin, w dok. *Zwarin*, Zwierzyn, przyr. -in do imienia Zwierz.

Scilly p. Kasyterydzkie w.

Scirocco, z arab. *szoruk*, *szark* „wschód”: wiatr ten wieje z pd-wschodu.

Scylla i Charybda, dwa potwory morskie, które przebywały naprze-

ciw siebie po obu brzegach cieśniny Messenijskiej, mityczne (u Homera) uosobienie wirów morskich. Są to n. fen-gr. *skylla* ze sem. *skula* „kamień”, albo *skoł* „niebezpieczeństwo śmierci”, Charybdis hebr. *obhed* „jama zatraty”. Blisko Messyny przy latarni morskiej jest wir wodny, niebezpieczny dla małych statków podczas burzliwego morza, podczas morza spokojnego zaś dość słaby. **Scilla** pozostało jeszcze w n. osady w Kalabrii naprzeciw Sycylii.

Sebenico, słow. *Szibnik* „młody las”.

Sebastopol, 1784 na miejscu tat. osady **Achtiar**, dziś oficjalnie przyjętej n. tat; gr. *Sebastos* odpowiada łac. *Augustus*; — wykwit grekomani epoki katarzyńskiej w Rosji.

Sefid Koh „białe góry”, **Sefid Rud** „biała rzeka”, n. pers.

Seged, węg. *szeg* (seg) „ką”: leży, w kącie przy ujściu Maruszy do Cisy.

Sekwana, celt. postać *Seiqana* u Cezara *Sequana*, pień pokr. skr. *sekona* „wylewać”, gr. *ikmas* „wilgoć”.

Seldżukowie, Seldżuk był wodzem hordy na wsch od Chiwy w r. 956.

Selenga, u Mongołów *Selंगा pi-ra* „żelaza rzeka”.

Selvas, port. „lasy” błotne, moczarowate i nizinne w dorzeczu Amazonki w przeciwieństwie do *Monte* „lasów górskich”.

Semici, jako termin naukowy na początku XIX. w. „potomkowie Semma”, syna Noego; znaczenie imienia niew.

Semigalja, zlatyn. forma łot. *Ziemgali*, *ziema* „zima”, *gałs* „koniec, kraj”.

Semipalatyńsk, od ruin *siedmiu* budynków, które zbudował z cegły niepalonej chan kałmucki na początku XVII. w. jako mieszkanie dla lamów, kapłanów u buddyjskich Kałmuków.

Semirjeczeńsk w delcie rzeki Ilj. rozdzielonej na *siedm* ramion.

Semmering, n. sł. do *smerecz*, smreka;

co zachowali także górale Tatr.

Sempach, celt. *semp* „trzcina”.

Senegal, od berber. plemienia *Cenaga*; do ujścia jego dotarł w V. w. przed Chr. odkrywca kartagiński Hanno. W geografii starożytnej nazywał się **Bambotus**, fen. *behemot* „hipopotam”; ramiona źródłowe nazywają się **Bafing** „czarna rzeka”, **Ballinho** „czarna” i **Bachoi** „biała rzeka”.

Senon, piętro formacji kredowej od krainy nad Yonną, zamieszkaney w starożytności przez celt. Senonów, pień *seno-s* „stary”.

Serbowie, n. dwu wielkich szczepów słow., łużyckich i południowych; należy do tego samego pnia co *pa-sierb* i oznacza pokrewieństwo mleczne. Jako n. plemienia wyraża ogół ludności należącej do jednego rodu; p. Sprewa.

Seret, n. z czasów scytyjsko-erańskich, mająca odpowiednik w dopływie Dunaju. Konstantyn Porf. *Seretos*; ar. prasłowo „skr. *Saraswati*, obfity we wodę”.

Serra, port. „piła, łańcuch górski”.

Serra da Estrella „góry gwiazd”, **Serra do Mar** „góry nadmorskie”.

Seszele, 1742 nazwał je fr. kapitan Picault wyspami *Labourdonnaye* od gubernatora fr. posiadłości w Indjach; 1780 zajęte przez Francuzów i nazwane od ówczesnego ministra marynarki Seychelles; 1814 Anglicy.

Setubal, celt-rzym. *Caeto-briga* „zalesiona góra”, *koit* „las”.

Severn, bryt-rzym. *Sabrina*, n. przedcelt.

Sevilla pun-rzym. *Hispalis*, sem. *spal*, *sfal* „równina”: rzym. postać Arabowie przekształcili na *Iszbiłija* z czego hiszp. postać.

Sewenny, celt-rzym. *Cebenna* „grzbiet”—od strony Rodanu zwarty grzbiet gór.

Shannon, stirl. *sinnae*, pień *sinda* „rzeka”, por. Indus.

Shawmut, „słodkie wody”, ind. n.

wpwu, na którym zbudowany Boston.

Sheffield, „pole nad rzeką Sheaf” przy ujściu do Donu.

Si, chiń. „zachód”, **Si-an** „zach pokój”.

Siam, n. powstała z chiń. *szam*, co było mianem tutejszych mieszkańców; wywód ze skr. *szajama* „brunatny”. Sami kraj swój nazywają *Miang Thai* „kraj wolnych”.

Sicz od *zasiek*, zarosli na łęgach Dniepru; n. teryt. od miasteczka na wysepce rzeki Czartomelju; ufortyfikowane 1654.

Siedlce, lm. do *siedlec* „osadnik”.

Siedmiogród n. znana w Polsce w XVI. w. Gwagnini 1578 objaśnia: „Huni (t. j. Madjarzy), położwszy się w *siedmiogrodzkiej* ziemi, rozdzielili się na 7 ufów, a w każdym mieli swojego księcia, z których każdy tam sobie zamek założył i od tego czasu Panonję Siedmiogrodzką ziemią przezywano”. Nazwa ta, znana również u Czechów, pochodzi z niem. *Siebenbürgen* „siedmiogrodzie”; łac. jej postać ukazuje się już w r. 1242 *sempem urbes* „siedm miast”. Czy pochodzi rzeczywiście od „siedmiu grodów”, jak objaśnia Gwagnini, idąc w tem za Aeneasem Piccolomini z XV. w. ? Mamy tu zapewne do czynienia z niem. etym. lud. pierwotnej n. *Cibinburg* „gród Cibiń”, rum. *Sibiu*, który później Niemcy przewali Hermannstadt. Wcześniejszą od n. niem. *Siebenbürgen* jest łac. *Ultrasilvania* (1203) i *Transsylvania* (koniec XII. w.) *ultra*, *trans* „za”, *silva* „las” — Zalesie; mowa tu o górach zalesionych, oddzielających wyżynę Siedmiogrodu od bezleśnej niziny Węg. Jej pierwowzorem jest rum. *Ardeal* rum. *deal* słow. *dział* górski, leśny — „z tamtej strony działów leśnych”. Forma ta znajduje się u bizant. chronistów jako *Ardelion*; Węgrzy utrzymują, że pierwowzorem jest węg. *Erdély*, co przyjęli Turcy i pd.

Słowianie.

Sieniawa, **Sienno** od *siana*.

Sieradz 1136 *Zeraz*, *Ziraz*, n. odosob. do pnia *sierota*.

Sierra, hiszp. 'piła, grzbiet górski', zazębiony szczytami jak piła. **Sierra Leone**, około 1462 Pedro de Cintra nazwał ten brzeg 'górami lwa', ponieważ o stromą skalistą ścianę wybrzeża rozbijają się fale z donośnym rykiem. **Sierra Madre** 'góry macierzyste', rdzenne; ogół łańcuchów górskich w Meksyku. **Sierra Morena** 'góry czarne', **Sierra Nevada** 'góry śnieżne'.

Siewierz 1119 Sewor; n. ta nie pochodzi ze słów. *siewer* 'północ', lecz mieści w sobie jakieś imię osob. Nazwa plemienia **Siewierzan** powtarza się u Słowian częściej, np. nad Dunajem w Dacji i w Bałkanie w Bułgarii, *Sebereis* u Konstantyna Porf. a także i na Rusi, skąd **Nowogród Siewierski**.

Sikiang, chiń. 'zachodnia rzeka': Kanton leży w zatoce ujściowej trzech potężnych rzek, płynących dokładnie według kompasu z trzech stron świata, Sikiang, *Pei kiang* 'północna rzeka', *Tung kiang* 'wschodnia rzeka'.

Sila, z przedimkiem la Sila, łąc. *silva* 'las': granitowy maszyn gór Kallabrii, porosły ciemnymi lasami.

Silistrja, rum. odmianka stbul. *Drster*, co powstało z rzym. *Duros-turum*.

Simplon, przełęcz od osiedla, n. niew.

Singapur, skr. *sinha* 'lew', *pur* 'miasto', n. odosob. tyle co 'Lwów', w r. 1703 kap. Aleks. Hamilton zatrzymał się tu w drodze do Chin; sułtan miejscowy chciał mu wyspę Singapur podarować, na co Hamilton odpowiedział, że „prywatnemu człowiekowi służyć ona nie może, natomiast nadaje się znakomicie do założenia miejsca handlowego, ponieważ wiatry zewsząd na tych wodach udogadniają okrętom wjazd i wyjazd”. 1819 przystań ang.

Sioux; n. tę utworzyli Francuzi z algonk. n. Dakotów, której pełna forma brzmi *Nadowe-ssi-wag* 'węże' albo 'wrogowie'; z formy *ssi-wag* utworzyli Francuzi Sioux.

Sipoje p. Isfahan.

Siwah p. Oaza.

Siwas z gr. *Sebasteia* 'miasto Sebastosa', gr. n. Augusta, za którego czasów miasto zakwitło.

Sizebolu p. Apollonia.

sjenit p. Assuan.

-sk, -ck, przyr. słów. nazw osiedli utworzonych z n. wodnych we formie przyim. W pierwotnej polszczyźnie miała ona postać *-ske*, np. w bulli 1136 *Dambsko*, dziś Dąbsko; do tychczas jeszcze mamy **Bielsko** nad Białą, **Busko**. Jest to najczęściej n. punktów ujściowych, wzięta od rzeki mniejszej, dopływu. Pińsk np. — Gwagnini 1578 ma jeszcze Pińsko, przy ujściu Piny do Prypeci. Ten sposób nazywania osiedli stosują również chętnie Polacy jak Ruś i Rosja. W latopisie Nestora pocucie formy przyim. jest tak świadome, że np. mieszkańcy Mińska nazywają się Mienianie 'ludzie z nad Mieny', nie Mińszczanie jakbyśmy dzisiaj mówili. Świadomi byli znaczenia tego przyr. pierwsi zdobywcy Sybiru, którzy za jego pomocą stale nazywali nowo założone forty — ostrogi, zaczątki przyszłych miast, por. np. Irkuckij Ostrog. O wiele rzadziej przyr. *-sk* widzimy u Czechów i Słowian pd — **Gacko** Polje. W tem świetle rozpatrzyć należy, jakiego pochodzenia jest n. Śląsk (p.) polskiego, czy czeskiego: powstała ona na pol. obszarze językowym na terytorjum państwa Polan.

Skagerrak, nord. *skagi*, 'cypel' przylądek', germ. *rack* 'sterczeć': północny cypel Jutlandji, ławica piaszczysta **Skagen** 'cypel' sterczy jak róg zakrzywiony daleko w morze, postrach dla okrętów i omijany w szerokim łuku. Zbudowano tu

z kamienia latarnię morską w r. 1564. **skala**, łąc. *scala* 'schody', — tak wyglądała rysunkowo miara zmniejszenia.

Skalda, celt-rzym. *Scaldis* n. niejasna.

Skalat, pierwotnie tam, gdzie dziś Stary Skalat, wśród skał Miodoborów.

Skalka p. Wawel.

Skamander, przyr. *-ander* jest traciki; dziś jeszcze u Turków przy ujściu *Mendereh*.

Skandynawja, forma łąc. znana poraz pierwszy z Pliniusza, który *Scatinavia*, *Scandinavia* mieni największą wyspę pn. Europy. W n. tej tkwi got. *avia*, nord. *ey* 'wyspa', człon *skandi-* niew. znaczenia, może n. plem. Pozostał on jeszcze w n. pd szwedzkiej krainy **Skanji**, *Skone*.

Skawa, od 'skania', kręcenia się; rzeczywiście bardzo kręta. **Skawina** zdrobn.

Skjerniewice, jeszcze 1502 Skwerniewice, synowie Skwierna, splamionego.

Skjery, szw. *skär* (szer) 'skała'.

Skodra n. alb. niew.

Skoplje ma za pierwowzór tracko-rzym. *Scupi*. W r. 535 po trzęsieniu ziemi odbudował cesarz Justynjan swoje miasto rodzinne i nazwał w urzędowej łacinie *prima Justiniana* (*civitas*) 'pierwsze miasto J'. — przodujące innym miastom tej nazwy. Ludność miejscowa atoli używała dawnej, krótszej n., którą potem przyjęli Słowianie.

Skrwa, wiek XIII. *Strkwa*, n. pochodzenia germ. pień pokr. pol. *struga*.

Skutari, tur. *Usküdar* 'poślaniec pocztowy': był to węzeł pocztowy między Konstantynopolem a całą resztą Turcji Azj.

Skwa, n. wodna, oboczna do formy *Kwa*, prasłow. ar. 'woda'; od Skwy **puszcza Skwańska**. Tu należy n. **lkwa**.

Slana, **Slankamen** 'słony kamień'. **Slatina** wiele osad w Czechach

i Jugosławii 'solanki lub szczawy, p. Słocwina; n. ta przeszła potem i na torfowiska, gdzie także występuje n. Slatina. W Rumunji jest **Slatina Ocna**, p. Ocna.

Słoboda, *swoboda* 'zwolnienie od danin osady nowo założonej na pewną ilość lat: równoznaczne z Lgotą i Wolą. W imienn. rus. i pd słów. najczęściej w Banacie serbskim na bardzo młodym obszarze kolonialnym Serbów. Słobód i Słobodek jest w Polsce 87. przyczem nie ma ich zupełnie na Polesiu i Wołyniu, a na Podolu na pd od linii Brzeżany — Trembowla. W imienn. węg. jest wiele n. ze składnikiem *Szabad-*, co jest poz. słów. *słoboda*.

Słocwina, **Slotwina**, *soł-ta*, 'solna woda'.

Słiwnica, Liwnica tyle co *linnica* 'pełzająca woda'.

Słońsk, n. rzeczna Słona (-sk) w okręgu soli kujawskiej, jeden z prastarych ośrodków osadniczych Polski; 1185 *castrum Zlonenze*, gród obronny przeciw Prusom.

Słowianie n. niewyjaśniona; nie pochodzi oczywiście od *slawy* ani *słowa*, że niby porozumiewali się „słowem“ zrozumiałem dla sąsiednich plemion. Nazwa ta poraz pierwszy ukazuje się w gr. literaturze teologicznej około 525 r. w postaci *Sklawenoi* dla Słowian pd. Niedługo potem, około r. 580 już występuje w lp *Sklabos* w znaczeniu 'niewolnika', ponieważ w owym czasie sprzedawano Słowian masowo na targach niewolników. We Włoszech *Sclavus* zjawia się na początku IX w. Pisarzom starożytnym znani byli Słowianie pod n. **Wendów** (p.); wiadomo np. że w I w. po Chr. latami całymi palili, łupili i brali do niewoli mieszkańców Grecji. — Nazwa Słowian zjawia się na dwu końcach Słowiańszczyzny dla dwu plemion: Słowianie Ilmeńscy na granicy *Czudzi*, **Słowienie** w latopisie Nestora

i **Słoweńcy**, *Slavini* w Alpach wsch. Według Brücknera (Słownik etymolog.) *slavus*, *slav* pochodzi od sasiadów Gotów i oznacza coś wręcz przeciwnego niż 'słowo', bo raczej mruka, 'milczka', gockie *slavan* 'milczeć'. Jest zatem analogiczną n. do Niemców, niemych, mówiących niezrozumiale. Inny wywód Brücknera 'powolni', ten sam pień, co pol. *słowień* 'len powoli rosnący'. Rocznik Slaw. II 254 wywodzi *Slovenin*, Słoweńcy z pnia stśłow. *slav* 'sługa', pierwotnie 'człowiek', co z punktu widzenia imienn. porównawczego ma pewną podstawę. Najbardziej jednak zbliżony do prawdy jest wywód w Archiv für Slaw. Philologie (tom 42, str. 77 i nast.) że n. Słowianie utworzona od imienia osoby i oznacza drużynników jakiegoś naczelnika.

Daleki jest zasięg imiennictwa słow. Od pwpu Duńskiego aż do Morei spotykamy nietylko tysiące słow. nazw osiedli na obszarach dzisiejszych niesłowiańskich, ale także n. rzek, gór i niw niezamieszkanych, będące dowodem siły i żywotności plemion, które ciężki miały żywot w środku zawichrzenia ludów germańskich i turkotatarskich. Wielka ta ekspansja słow. imiennictwa pochodzi w głównej masie z 5-cio wiekowego okresu (wiek VI — X) tworzenia się słow. organizmów państwowych. Połowę, jeżeli nie więcej, dzisiejszego obszaru językowego Niemców zakrywa warstwa toponimiki rdzennie słowiańskiej. W Saksonji — w granicach dzisiejszych — docho-wało się około 1500 nazw słow. We Frankonji górnej blisko 1/3 dzisiejszych n. miej. nosi stwierdzone przez niem. uczonych cechy pochodzenia słow. Obszar językowy Rumunów i Węgrów do samego rdzenia przepojony jest imiennictwem słow. Imienn. słow. wdziera się w obszar etnograficzny włoski. Cały obszar

albański, podobnie jak rumuński nakrywa gęsta sieć n. słow. Staro-słow. przyr. *-iszti* jest dla Albanii niemniej charakterystyczny niż dla Rumunji. Ale zgola najciekawsze są n. słow. w Grecji. Sporny jest jeszcze do dzisiaj zakres nazw, które tu wliczać należy, ale niewątpliwa jest wielka ilość słow. nazw topograficznych, napotykaných całymi rojami od jezior macedońskich aż do Matapanu. Ogółem stanowią one na Peloponezie 12—15%. Imiennictwo Lakonji, a zwłaszcza Achaji jest bardziej słowiańskie niż np. Meklenburgji. — Przy tem wielkiem nasileniu imiennictwa słow. nie zostawili Słowianie takich n. terytorjalnych jak germ. plemiona Longobardów Lombardji lub Normanowie Normandji, co jest odpowiednikiem silnego instynktu panowania u Germanów. Zato w Niemczech nieraz występuje n. *Wendland* 'kraj Wendów'.

Sluck od Słuczy. **Słucz**, częsta n. rzeczna na Białorusi, znaczy 'grunt bagnisty', Słucz *Pałki*, Słuczowo *Hało* wieś *Stuki*.

Ślupia, pień *stołp*, słup.

Służebne osady dostarczały przedmiotów dla dworu książęcego; poznać je po przyr. *-iki*, p. Łagiewniki, lub *-ary*: **Piekary**, Gromadzą się najliczniej około dawnych siedzib książęcych. Tak n. Kraków otoczony jest kołem osad służebnych o promieniu 10 km. tyle właśnie, ile przestrzeni można było w jeden dzień opanować.

Smocze góry, tłumaczenie bursko-holend. nazwy *Drakensberg*, w której tkwi zapewne imię barona Drakensteina, jak zresztą nazywa się pasmo na pn-wsch od Przylądka Olszewicza Słownik Geogr. wyjaśnia, że jest hollen. tłumaczeniem rodzimej n. *Kathlamba*. Są tu jednak częste n. gór zwierzęce: **Rhinosterberge**, 'góry nosorożcowe', **Papagaiberg**, 'papuzia góra', stąd, że ustawiony był

słup z figurą podobną do papugi jako cel strzelania ćwiczebnego w czasach, kiedy był kolonji zależał od umiejętności władania bronią.

Smogor, **Smogorzewo**, 'torf, torfowisko'.

Smokowica, bułg. *smokwa* 'figa', pożyczka od Gotów balk.

Smoleńsk, Konstantyn Porf. *Maliniska*, n. wodna z przyr. *-sk*; *Smolenka* nazywa się bagno na pn od Nieżyna. Podobnie **Smolsko**, 1136 *Smolzco*, pień *smoła*.

Smyrna, tur. *Tsmir*, gr. *smyrna* równoznaczne z myrrą 'kadzidło', jest to zapewne jakaś etym. lud. n. przedgreckiej, bo i sama myrra jest pożyczką sem, a wiadomości o Smyrnie sięgają do XI w. przed Chr.

Snake, River, ang. *snake* 'wąż', n. plemienia indj. Szoszonów *Snake Indians*.

Sobota od targu w sobotę, podobnie węg. *Szombathely* 'sobotnie miasto'.

Sochaczew, 1231 *Sochacew* 'gród Sochacza'.

Socza p. Isonzo.

Soden, germ. *sot* (*sieden*) 'kipieć, warzyć', 24 solanki o temp do 19°.

Soest, *so-sati* (niem. *süd—sitzen*) 'południowe osiedle'.

Sofala, n. arab. *szefal* 'niski', niskie wybrzeże.

Sofia nazywała się pierwotnie *Sredec*. co powstało z rzym. *Serdica*, forma przym. nazwy trackiego plemienia Serdów; nazwę Sofia miasto otrzymało dopiero przy końcu XIV. w. od potężnego kościoła św. Zofji, który, zniszczony trzęsieniem ziemi, dziś jest ruiną.

Sognefjord od miasta *Sognefest*, norw. *sogn* 'plebanja', *fest* 'port'.

Soissons, rzym. Augusta *Suessionum*, gród plemienia Su-essiones, przedr. *su-* 'dobry'; n. celt. była *Noviodunum* 'Nowogród'.

Sokal, *sokal* n. zajęcia (od 'soku') z przyr. *-al* jak drwał. cerk. *sokacz*

'kucharz' także pożyczka u Węgrów.

Sokotra pochodzi od n. skr. *Dwipa Suchalare* 'wyspa szczęśliwości'; tutaj na wielkiej drodze z Afryki i Arabji do Indji, od wieków krzyżowały się indyjskie elementy kulturalne z perskimi i arabkimi. Anglicy są tu dziedzicami bogatej przeszłości.

Solec, warszawski i nadwisłański, 1136 *Solche* 'skład soli' książęcej.

Solikamsk 'nad Kamą solną'.

Solingen, 'potomkowie osoby Sulo'.

Solura, niem. *Solothurn*, celt-rzym. *Salodurum*, irl. *sail*, łac. *salix* 'wierzba', *durum* z *dubra* 'woda'.

Sola 'woda solna'.

Sołowiecka wyspa, na morzu Białym, za „Pomorskim Brzegiem“, znane dziś **Sołowki**, nazywa się od klasztoru założonego 1429 w pustelni *Sołowieckiej*. Tu przebywał Piotr W. 1694.

Somali, arab. *szemal* 'lewa strona', północ: na północ od arabskich kolonij handlowych, rozsianych na wsch. brzegu Afryki.

Somme, celt-rzym. *Samara* (p.)

Somosierra, hiszp. *somo*, łac. *summus* 'szczyt', *sierra* 'góry': nazwa osiedla leżącego tuż pod samym wierzchołkiem góry, stąd n. słynnej przełęczy.

Song koi 'czerwona rzeka'.

Sopoty 'źródło', bardzo często w Słowiańszczyźnie, **Sopotnica**. Na obszarze 10 tys. km² w Macedonji 12 razy Sopoti, na Peleponiezie *Sopoti*, *Sopoto*.

Sosnowiec, z błędnego czytania przez kartografów rosyjskich n. *Sosnowice*, 1839 na Topograf. Karcie w gęstym borze sosnowym kilkanaście domów nad Brynicą. Około 1880 powstaje „okręg przemysłowy sosnowicki“ wskutek zmiany taryfy celnej tu na dawnej granicy pruskiej.

South, ang. 'południowy', **Southampton**, *ham*, *home* 'mieszkanie', *ton*, *town* 'miasto'.

Soswa p. Moskwa.

sól w imiennictwie odgrywa wielką rolę, odpowiednią do jej znaczenia dla osadnictwa i dynamiki pierwotnych stosunków politycznych i gospodarczych. Drogi solne były ważnymi szlakami dziejowymi. Długosz w opisie Polski podkreśla obfitość soli: Regio Poionica. . . salis grvida, kraj polski ciężarny solą.

Spa p. Germanie.

Sparta gr. 'zarośla esportowe', których sznurkowate liście, zwłaszcza w Hiszpanji służą do kręcenia lin okrętowych.

Spessart, *spehteshart*, las dzięcioła.

Spira n. rzeczna, *spi* 'brudny, mętny', *ra* do pnia *ar* 'woda, rzeka'.

Spisz, postać słowacka, także u Polaków miejscowych, którą niesłusznie od r. 1773 zastępowano książkową formą *Spiz*. Dykcjonarzyk 1783 ma „Spiz. . . hrabstwo Spizkie w górach Krępackich, których tu największe wierzchołki widzieć się dają”; mówi się **Spiszacy**. Pochodzenie tej n. niewiadome, za pierwowzór uważają stwęg. *Szipis*, niew. znaczenia. Mylny jest wywód w Słown. Geogr. z niem. *Zipfel* 'wierzchołek', niby wierzchołki Tatr; Niemcy n. tę przyczepili do Gepidów, w czasach celto-manji wywodzono ją z celt. *giubh*, 'chwoja, sosna'.

Spülgen, przełęcz od n. osiedla z rom. *speluga* łac. *specula* 'strażnica'; widać tu dzisiaj zwaliska wartowni.

Sporady, gr. *Sporadeis* 'rozrzuczone'.

Sprewa, Thietmar 1018 *Sprewa*, Srbava 'rzeka Serbów' łужицких; *regio quae vocatur Surbi* 'kraj który nazywa się Surbi' wymienia Geograf bawarski.

Srinagar, skr. *sri* 'święty', *nagor* 'miasto', częsta n. w Indjach.

Stambul, tur. *Istambol*, czego pierwowzorem jest gr. *eis ten polin* 'do miasta'; Bizantyńczycy stolicę swoją nazywali *Polis* 'miasto'. Pamiętniki

Janczara (1500) „Cesarz obegnal Konstantynopolin, które zowią *Stambol*, jakoby cesarski stolec”. Nazwa **Konstantynopol** zaczyna się od czasu, kiedy Konstantyn Wielki w r. 330 uroczyste ogłosił stolicą swoją miasto Bizancjum (p.) nazwane urzędowo *Nowym Rzymem*. Słowianie bałkańscy miasto nazywali **Carigrad**, Carogród.

stan, wyraz perski przyjęty przez Turków, właściwie 'mieszkanie' (stąd np. kozacka zdrobniałka **Stanica**, z tatar.) jako człon w n. terytorj. 'kraj'. Turcy nazywali Polskę **Lechi-stan** 'kraj Lechów'.

Stanisławów, wielka ilość osad w Polsce, odpowiednio do częstości imienia osob. Stanisław; Słow. Geogr. wymienia 73 osad tej nazwy. **Stanisławów** na miejscu, gdzie dawniej znajdowała się wieś Zabłotów, a potem dwór myśliwski, zamienił Andrzej Potocki, kasztelan krakowski w r. 1662 na miasto i nazwał imieniem najstarszego syna, poległego później w wyprawie Sobieskiego pod Wiedniem. **Stanisławów** w pow. mińskim nazywa się od Stanisława, księcia mazowieckiego, który leśną osadę Cisek wyniósł 1523 na stopień miasta.

Stanleya wodospad, Stanley, odkrywca afrykański, 1877 rozwiązał problem rzeki Kongo, dopłynąwszy, bliski śmierci głodowej, do ujścia, do portu **Boma** 'ostrokół'.

Stany Zjednoczone: w deklaracji Kongresu 1776 *thirteen united States of America* '13 zjednoczonych stanów Ameryki'; *the united colonies are and of right ought to be free and independant States* 'zjednoczone kolonie są i z mocy prawa powinny być wolne i niepodległe Stanami'. Dykcjonarzyk Geogr. 1783 ma *Stany amerykańskie zjednoczone*.

Stary, Nowy: określniki te powstały zasadniczo albo spowodu tworzenia się nowych wysiółków, albo spo-

wodu przesunięcia osiedla na nowe miejsce.

Stara Rusa p. Ruś.

Satrodub w latopisie Nestora *Starodqb, dqb* — często w starych n.

Starogard, *gard* 'gród', **Stargard** na Pomorzu pruskim i w Mecklenburgu: wszystko pradawne grody, znane pod n. starych w XII w. i wcześniej.

Stassfurt, pierwotnie *Starasfurt*, niewątpliwie etym. lud. której pierwowzorem był słow. Stary Bród. Zasiedli tu Słowianie w okręgu solnym; dziś jeszcze Niemcy nazywają tę krainę **Wendland** 'kraj Wendów'.

Stawropol z gr. *stawros* 'krzyż', *polis* 'miasto'.

step, n. ruska na Ukrainie.

Stochód, *sto-chód* w znaczeniu 'dzielący się na wiele ramion': wzdłuż Stochodu krajobraz poleski wdiera się wgłąb Wołynia; p. Satleż.

Stoczek, zdrobn. do *stok* 'potok'.

Stolpce 'słupce, słupy'; słow. *stulp* tkwi w niem. n. **Stolpe** i **Stolpen** w Saksonji, położone na stromej górze bazaltu, który rozpada się na piękne *słupy*.

Stor, jez. w Szwecji 'wielkie'.

Strasund, *Strelasund* 'sund rzeki Strela'. **Strela** 'strzała' częsta słow. n. rzeczna Strela w Rumunji; pol. forma przym. **Strzelno**.

Strassburg, wcześniej *Stratisburg*, niem. 'gród nad drogą': była to stara rzym. droga, która prowadziła przez Wogezy; celt-rzym. nazwa *Argentoratum, rato-n* 'wał ziemny', Argenta n. rzeczna, dziś *Ill*.

Stratford kilka razy w Anglii, Stratford nad Avonem, miejsce urodzenia Szekspira, ang. *strat, street* 'droga', *ford* 'bród', bród na wielkiej drodze, która wtedy zdawna prowadziła z Londynu do Irlandji.

Strążyska dolina, w gwarze góralskiej *strąga* 'zagroda dla owiec', poź. z rum. *strunga*.

Strelitz, słow. Strelica, zdrobn. n.

rzeczna Strela, p. Stralsund.

Strjeteńsk, ros. *Strjetenje*, święto prawosławne, 40 dni po Bożem N.

Stromboli, gr. *Strongyie* 'okrągła', zapewne od kształtu przystani.

Strony świata w n. osiedli a zwłaszcza terytorjalnych stoją w związku z komunikacją, która powoduje potrzebę orjentowania się w przestrzeni. Wiele jest ciekawych takich nazw np. Dekan, Jemen, Dżungarja; Norwegja. Charakterystyczne, że te kategorii nazw brak zupełnie u Słowian. Ruchliwe natomiast plemiona germ. stworzyły bardzo wiele n. terytorjalnych i ściśle miejscowych, odnoszących się do orientacji w przestrzeni. Jak silnie była taka orientacja u nich rozwinięta świadczy fakt że germ. n. stron świata przeszły do wszystkich ludów romańskich. Orientacja według stron świata jest również u Chińczyków ulubionym motywem nazwotwórczym. W państwie Inków energiczna warstwa panująca również posługiwała się nazwami według stron świata, p. Peru, Andy, Callao.

Struma, tracko-gr. *Strymon*, częsta tracka n. rzeczna; od takiej rzeki Bitynja w Azji Mniejszej nazywała się *Strymonis*; prasłowo ar. *sru* z wstawionem *t* podobnie jak słow. *strumień*, germ. *Strom*, łot. *strāuma*. Podobnie jez. **Strusto**, n. letto-bałt.

Strwiąż, **Stryj** do pnia *struga*, strumyk. **Strypa**, możliwe, że w n. tej jest człon *upa, apa* 'woda', człon *strten* sam pień co Stryj; inny wywód *strup* jako n. wodna, w serb. 'jad'.

Strzelecki Creek, ang. *creek* w Australji odpowiada arab. *wadi* 'rzeka wysychająca'; Strzelecki (1796—1871) znakomity podróżnik w Australji p. góra Kościuszki.

Stuttgart, niem. *Stute* 'klacz', *gart* 'ogrodzenie', a zatem stadnina.

Styr, pień *str, struga*, częsta n. rzeczna słow. Styr wołyński wspomniany pod r. 973 jako wsch. granica

obszaru przyłączonego do biskupstwa w Pradze: *ad orientem hos fluvios habet terminos Bug scilicet et Ztir*. Styr w Alpach wsch. dziś **Steyer**, rzeka i miasto, około 985 *Stira Purch* (*Burg*, gród), skąd pochodzi n. Marchji Styryjskiej **Styrja**. **Stör**, dopływ jez. Schwerińskiego.

Suaheli, murzyni Zanzibarscy, arab. *sawahil*, 'wybrzeże', pomorzanie.

Suakin, arab. *sawakin, sakana*, siedziba, miejsce zamieszkania'.

Sucha, Suchodół, Suszyca, Suszak częste słow. n. *suchych* koryt potoków i rzek.

Sucre, 1826 od pierwszego prezydenta Boliwji, generała Sucre; dawniej u Inków *Chiquasaca*, 'złoty most'.

Suczawa, Soczawa, słow. pień *sok*, 'płyn'; łączy się z n. rzeczną **Saka-wa**; p. Isonzo.

Süd, niem. 'południe'.

Sudan, już w X w. u arab. geografów *Balad es Sudan*, 'kraj czarnych', arab. *asuad*, lm. *sudan*, 'czarny, czarni'. Kupcy arabscy od wieków utrzymywały stosunki z ludami po tamtej stronie Sahary i bacznie śledzili za tem, aby podróżnicy lub kupcy europejscy tu nie przenikali. Dopiero przy końcu XVIII w., kiedy zaczęły się podróże badawcze w głąb Afryki n. Sudan upowszechniła się w Europie; wtedy jednak ograniczała się tylko do krainy nad Nigrem od Timbaktu na pd.

Sudawja od plemienia lit. które Ptolemeusz nazywa *Sudinoi*; kraina ta, w dok. także *Jadwisze*, 'kraj Jaćwingów', obejmowała pojezierze Mazurskie do Narwi; całkowicie skolonizowana przez Mazurów. Gwagnini (1578) „Pierwsze najprzedniejsze pruskie księstwo. . . Sudawja, które od Sudawa, księcia swojego imię wzięła“.

Sudermanja, zlatyn. n. szw. *Södermanland*, 'kraj plemion południowych'; por. Surrey.

Sudety u Ptolemeusza *Sudeta Ore* ('S. góry'), czem jednak oznaczał Las Turyński lub Rudawy. Z powodu złej lokalizacji przeniósł n. tę humanista Melanchton na wschód. Wywód z celt. *sud* 'świnia' — góry dzikich świń, albo w związku z ciepłicami Rudaw, również z pnia celt. pokrewnego niem. *sieden* 'warzyć, kipieć'.

Suez, port u wyjścia kanału **Sueskiego**, n. niew. Zjawia się natychmiast z podkryciami Portugalczyków. W tem miejscu był arab. port **Kulzum**, od którego Arabowie m. Czerwone nazywali *Bahr Kulzum*: jest to stgr. *Klysmā*, w czem tkwi gr. *kleisma*, 'zamek, śluza' — przy ujściu starożytnego kanału.

Sulejówkę pierwotnie *Sulewo* n. dzierżawcza.

Sulina tur. *sulu*, 'obfity we wodę'.

Sumatra, u Odoryka Pordenone 1330 *Sumatra*, 1340 u Ibn Batuty Sumathra i *Samathra*, jeszcze we wieku XVI na mapach hiszp. *Samatra* (*Camatra*): była to n. stolicy jednego z państw tutejszych (XIII w.).

Sund, germ. *sund*, 'cieśnina morska'.

Sundajski archipelag, n. plem; pierwotną była n. cieśniny Sundajskiej między Sumatrą a Jawą; od głównej komunikacji z wyspami przez tę cieśninę nazwany cały Archipelag. **Sundanezi** mieszkają w zach. Jawie; sami siebie nazywają *Dželma Bumi*, 'pramieszkańcy'. Zapanovali nad nimi Jawańczycy, tworzący warstwę kulturalną.

Sundgau, gau, 'żupa', *sund-* w n. miej. 'południowy'.

Sungari, tung. 'mleczna rzeka'.

Sunnici, arab. *sunnah*, 'prawo': odłam mahometan liczący ponad 90% ogółu, a uznający za boskie prawo oprócz Koranu także ustną tradycję Mahometa i kalifów.

Surabaja, odważny w niebezpieczeństwie'.

Surinam n. plem. *Surina*, które

dziś mieszka nad Amazonką.

Surrey, ags. 'lud południowy', w przeciwieństwie do Norfolk (p.).

Susa, celt.-ryzm. Segusio, plemię celt. Segusiavi, *-sego-* 'przemoc'.

Susquehanna, indj. 'kręta rzeka' — wiele krętych przełomów przez Apal-lachy.

Sussex ags. 'południowa Saksonja'.

Sutherland, nord. 'kraj południowy' — jest to najbardziej północna (!) kraina W. Brytanji. Norwegowie osiedlali się w Szkocji w ciągu kilku stuleci, przychodząc z północy, z Orkadów (p.); kraj zatem południowy w stosunku do tych wysp. Germańskie imienn. osiedli wyparło w pn Szkocji zupełnie celtyckie nazwy.

Suwałki zdrobn. ze *sq-wał*, 'obok wądołu' p. Wawel.

Suza, assyr. *susan*, pers. *susan*, 'lilja'; inny wywód — *chuz*, 'trzcina cukrowa', wprowadzona tu z Indyj.

Suzdal, w dok. *Suždal*, **Soż** jest n. rzeczną, znikła w tem miejscu.

Swakopmund, 'ujście rzeki Swakop'.

Swanecja p. -eti.

Swierdłowski p. Jekaterynburg.

Swinemünde, 'ujście rzeki Swiny'.

Sybaris n. źródła i rzeki; bogactwo tej kolonii greckiej w Italji stało się przysłowiowe: **sybarytą** nazywamy do dzisiaj zniewieściałego, a zamożnego samoluba, gr. *sybarizein*, 'deboszować'.

Syberja, na mapie 1613 *Sibiria*, od miasta *Sibir*, stolicy chanatu, którą Jermak z garstką Kozaków, polskich zbiegów i Liwończyków zdobył na chanie Kuczumie 1581. Położenie tego miasta i wywód niepewne; prawdop. leżało ono na miejscu dzisiejszej Tary; źródła arab. nie znają ani n. Sibir, ani n. stolicy Kuczuma **Isker**. Anglik Fletcher 1591 pisze „w Sybirze, gdzie car dalsze czyni wojenne zdobycze, zbudowano kilka twierdz, gdzie w garnizonach jest 6 tys. wojska, Rosjan i Polaków“. Pierwotnie n. teryt. Sybir obejmowa-

ła tylko pd kraj Tobolski, ale za czasów Büschinga 1784 używano już jej dla całej Azji Pn. Dziś, w oficjalnej nomenklaturze Związku Sow. n. Sybir ogranicza się do niziny nad średnim Obem i Irtyszem, Syberja wsch natomiast ma swoje odrębne n. teryt. jak rep. Jakutów. itd.

Sychem p. Nablus.

Sycylja, p. Sardinja.

Syczuan, 'cztery rzeki' — Jang cykiang i jego równoległe dopływy.

Sydon, sem. *tcud*, 'sieci zastawiać', prawnicza siedziba rybacka.

Sydney, 1788 na pam. ówczesnego ministra ang. Nazwisko pochodzi od n. miej. *syd-* (south) południowy, *ey*, 'wyspa'.

Sylt, stfryz. *Silendi* (Seeland), 'morski kraj'.

Symbirsk, tat. 'góra wiatrów', gniazdo rodowe Lenina — Uljanowa, dlatego dziś *Uljanowsk*.

Synaj od granicznej twierdzy egipskiej *Sin*, hebr. *Szin*, 'namul', p. Peluzjum.

Syrakuza, najstarsza kolonia gr. na Sycylii, n. przedgrecka niew.

Syr Darja, tur. *syr, sary*, 'żółty', pers. *darja*, 'rzeka, morze'.

Syrja, nie ma z n. teryt. Assyria nic wspólnego; jej pierwowzorem jest postać *Suri*, znana z napisów klinowych; stosowali ją Babilończycy do mieszkańców dzisiejszej Syrii pn i Małej Azji aż do rzeki Halys, t. j. do obszaru Hetytów.

Syrta Wka i Mała, gr. *syrtā*, 'lawica piasku', także 'wydma'. Grecy żeglarze nazywali te zatoki „Syrty, pociągające w dół okręty“.

Szafuza, niem. *Schaffhausen*, właśc. Schifffhausen, 'miejsce gdzie gromadzą się okręty', które przychodząc z jeziora Bodeńskiego tutaj przed wielkim wodospadem Renu przeładowują towar na inne okręty.

Szamanizm, tung. *szaman*, 'zaklinacz duchów'.

Szampanja p. Chalons.

Szanghai, (mieszkańcy wymawiają cong-he), w górę morza: miasto leży nad rzeką Wusung 20 km przed jej ujściem do lejka Jang cy kiangu.

Szan si, od gór na zachód, **Szantung**, od gór na wschód.

Szarapani, szeroki bród przez rzekę Rion na Kaukazie: tędy prowadziła w starożytności droga z Europy do Indyj.

Szarawka, tat. *sary*, żółty, n. wodna.

Szari, woda, rzeka.

Szaroszpatak, węg., błotnisty potok, *patak* poź. słow.

Szawle, lit., wyniosłe miejsce.

Szczara, bałt. pień *skara*, słow. *skory*, prędki: rzeka ta jednak tak samo, skora, jak Bzura, rychła.

Szczawnica, źródło szczawy, wody kwaskowatej; *szczaw* jest zasadniczo n. roślina i ona to właśnie posłużyła do nazwania całego roju osad.

Szczecin, postać wtórna z niem. *Stettin*, czego pierwowzorem jest **Szczytno**, osada, gdzie wyrabiano *szczyty*, tarcze. Szczytno 5 razy w wojew. Warszawskim, 1 raz w Pozn.

Szczerzec, szczere pole, częsta n. niw *Szczerki*; por. nadto *Czystopol*.

Szczuczyn, własność Szczuki, Szczupaka.

~ szczyzna: im dalej na pn-wsch Polski tem częściej zjawia się ten przyr. aż wreszcie na Białej Rusi staje się tak powszechnym, że nieraz stanowi 25% ogółu nazw na obszarze danego powiatu; por. mapę na str. 123.

Szeklerzy, węg. *szekely*, strażnik, szczep madjarski w samym środku rum. obszaru językowego.

Self, ang. *shelf*, płytkie dno morskie.

Szen si, zachodnie przełęcz.

Szewo, jez. pod Bydgoszczą, do pnia *chwiać*. n. błotnisk, chwiejąca się ziemia, trzęsawisko.

Sziget, węg., ostrów.

Szikoku, cztery kraje, prowincje.

Szipka, słow. *szipa*, cierń.

Szkoci, Szkocja, celt. *skutto-s* władca, posiadacz, pień celt. może w związku ze słow. *skot*, bydło, a więc, posiadacze bydła; irl. *scot*, lm *scuit*, Irlandczycy. Postać *scuit* prowadziła do mylnego wywodu od *scuit*, wędrować, koczować. Celtycy Szkoci pochodzenia irlandzkiego byli we wiekach średnich faktycznie włóczęgami. Znani na Zach jako „Szkoccy goście” w XI i XII w. włóczyli się oni i osiedlają po wioskach, trzebiąc lasy.

Szlezwig, 850 *Slies-wic*, osiedle nad rzeką *Slie*, **Schlei**, nord. *sle*, rura, kanał.

Szlysselburg, niem., klucz-twierdza na małej wyspce, skale granitowej u wypływu Newy z jez. Ładogi, prawdziwy klucz drogi wodnej do Bałtyku. Nazwał go tak Piotr W. zdobywszy na Szwedach 1702. Już 1324 zbudowała tu Moskwa twierdzę Orzechowiec, od n. wyspy *Orechowej Ostrow*, ponieważ skała ta podłużna jak, orzech. 1347 zdobyli twierdzę Szwedzi i przetłumaczyli n. *Nöteborg*.

Szotł, arab., słone jezioro.

Szpicberg, końcyste góry — tak się przedstawiały z okrętu zdaleka odkrywcy Barentsowi 1596.

Sztokholm, tylko człon. *holm* jest szw. i znaczy, wyspa; pierwszy człon pochodzi od fiń. *steke*, cieśnina i występuje w postaci *stege*, *stige* często w szw. imienn. miej. Miasto było pierwotnie grodem na jednej wyspie w cieśninie, zburzonym przez fiń. korsarzy Estów i Karelów 1188, odbudowanym 1255.

Szuma, słow., las górski jest pniem bardzo wielu n. geogr. **Szumadja** kraina w Serbji, zalesiona i górzysta. **Szumawa**, n. Lasu Czeskiego, którego nazwę celt. podaje Strabo *Gabreta hyle* gr. *hyle*, las. **Szumla** miasto w Bułgarji.

Szwabja, od n. Szwabów **Sawebów**, w łac. postaci *Suevi*; należy do

pnia germ. *swip* niem. *schweifen*, włóczyć się, a zatem — włóczęgi.

Szwajcarja, wł. *Svizzera*: w r. 1320 na związek kantonów przeszła n. miasta **Schwyz** (w dok. 972), pierwotnie również n. kantonu; wywód niepewny, może stgriem. *suedan*, palić (por. wędzić), co byłoby w związku z wypalaniem lasu; p. Schwende.

Szwedzi, *Sviones* u Tacyta, stisl. *Swiar*, swoji, swoi własni: p. Göta-borg.

Szwedzkie Okopy, Szwedzkie Góry, n. niw, powszechne w ustach ludu dla starych, często przedhistorycznych okopów i nogi; pochodzą one z XVII w. podobnie jak niem. **Schwedische Schanzen**, szwedzkie szanie. Nazwy po najeźdźcach są u ludów powszechne: w pobliżu miasta Mestre, przed groblą, która pro-

wadzi do Wenecji jest **Campo degli Ungari**, pole Węgrów, z początku X w. kiedy Węgrzy harcowali po Lombardji.

Szybenik, serb. *szibnik*, młody las: Serbowie nazywają zarośla makkjowe *szibiljak*; wł. **macchie** z gwary korsykańskiej, wieczno zielone zarośla na zboczach skalnych Medyteranu, hiszp. *Monte bajo*, ni-skie wzgórza zalesione, gr. *Xerovuni*, żółte wzgórza.

Szyici, arab. *szīwa*, rozdział, schizma, sekciarze mahomet. nie unajęcy trzech pierwszych kalifów i ich nauki: tylko w Iraku i Iranie, 10% ogółu Mahometan.

Szyłka, burjackie, rzeka.

Szyraz, pers. lwi, brzuch, odnosi się do położenia w kotlinie śródgórskiej.

S

Śląsk, poraz pierwszy u Thietmara 1018 *pagus Silensis*, kraj między Świdnicą a Wrocławiem, jest to forma przym. n. rzecznej **Ślęza** (*Slenze* jeszcze 1202, wpada niżej Wrocławia do Odry), pień *slęg*, lit. *slenku*, pełzać, rzeka powolna; góra Sobótka nazywała się także od rzeki górą Ślęzą, mons *Sylencii* 1223, p. Górny Śląsk.

Ślesin 1350 *Slessyno*, własność Ślesza.

Śniardwy jez. pień *smard* oznacza przykrą woń. **Śmiardwo** forma dzierz.

Śniatyń, pierwotnie *Ksniatin*, gród Konstantyna; stslow. n. Konstantynopola jest *Ksniatin grad*.

Śnieżka: tu spowodu znacznej wysokości śnieg leży dłużej.

Środa od dnia targowego.

Śródka, może załazek Poznania, zdrobn. n. rzeczna *Srota*, forma przym. (przyr. - sk) **Srocko, Serocko**.

Śrzem, 1136 *Zrem*, do pnia *serm* (przez przestawkę), czeremcha; inny wywód—pień *śron*. Kozierowski widzi w n. tej związek z pn-ilir. *Sirmion* nad Sawą, *sirmos*, kraj nadwodny; dziś serb. **Mitrowica**, pierwotnie Dimitrowice, potomkowie Dymitra.

Świdnica, n. rzeczna, oboczna do n. *Widnica* podobnie jak Świsłocz-Wisła, należy do tego samego pnia co niem. *Weide*, wierzba Ptolemeusza *Ouidava*—to słow. Widawa, nie Odra.

Święci w n. miej: chrześcijański kult świętych wprowadził do imienn. miej. setki tysięcy n. świętych na

celej kuli ziemskiej. Najwcześniej działo się to na pwpie Bałkańskim (w. IV—VI.) wraz z organizacją kościelnej hierarchii bizant., por. Basilicata. Wielką ich część wyparło osiedlenie się Serbów i Bułgarów, inne zostały upodobnione do głosowni słów: od Antivari do Istrii widzimy wiele n. słów. z przedr. *sut-, su-* pochodzącym z wł. *santo, san* 'święty'. — Wielkie upodobanie do n. świętych mają ludy romańskie. Zwłaszcza n. odkrywcze dawano według świętych na kalendarzu. Nie raz powodu braku itinerariów są one ważnym dokumentem w historii odkryć geograf. Ilość n. świętych w krajach rom. jest olbrzymia. We Francji według pobieżnego szacunku dochodzi ona do 30 tys. Na mapie Włoch Agostiniego (1:250.000) wynoszą one 9—10% wszystkich napisów. Gęsto również opisane są n. świętymi mapy topograf. Jugosławii i Bułgarii. Wiele n. świętych ma Irlandja, której misjonarze rozeszli się po całej Europie zach. Wpływ Irlandji przeszedł na sąsiednią Szko-

cję, będącą obszarem kolonialnym Celtów irlandzkich: tu na 262 n. świętych jest wiele irlandzkich. —

Bardzo mało natomiast n. świętych jest w Czechach a zwłaszcza w Polsce. W Polsce n. z okreśnikiem 'święty' jest 17, w tem 6 razy *św. Jan*; p. Kalwarja.

Świeciany, pochodne od n. rzecznej **Święta**, obie formy 17 razy jako n. miej. w dzisiejszej Polsce; pierwotnie *święty* miało znaczenie 'jary'. Nazwa tych rzek na Litwie znana z dokumentów z XIII. w. i odnosi się do 'bystrego' biegu. **Świeck** Wki w XIII. w. *Swantsko*, wyraźna forma przym. n. rzecznej **Święta** z przyr. *-sk*.

Św. Tomasza w.: Portugalczycy 1472 w dzień św. Tomasza.

Świętokrzyskie góry od klasztoru Św. Krzyża w ostępie leśnym.

Świsłocz p. Wisła.

Świteż, *świteziami* nazywa lud Białoruski jeziora o brzegach suchych, piaszczystych; inna forma **Świtjaż**.

T

Tabor: w r. 1420 40 tys. Husytów spożyło komunję św. na miejscu starego grodziska (z ruinami), poczem oszańcowali się tu obozem i nazwali to miejsce Tabor z węg. *tabor* 'obóz', nie bez aluzji do biblijnej góry Tabor. Miasto to w dok. 1419 *Thabor*, 1420 jeszcze *Hradist*; stąd n. **Taborytów**. Tabor 'obóz' jest także w tat. i tur. stąd na Bałkanie i na Rusi.

Tabora, suahelskie *tabo* — rodzaj owocu.

Tacoma (4428 m) 'wielki śnieg'.

Tadżikowie p. Sartowie.

Tahiti, stara n. tubylcza, niew.

Nieraz spotyka się formę **Otahiti**; przedr. *o-* w języku krajowców znaczy 'to jest'. Znana już od XVI. w. pod n. La Sagittaria. W XVIII. w. fr. żeglarze nazywali ją *la Reine de Polenesie* 'królowa Polinezji'.

Tajfun, chiń. n., która u arab. żeglarzy stała się imieniem posp.; *tufan* 'wielki potop', powszechne wymieranie — prawdziwy wiatr demoniczny.

Tajga, n. turk - tat. w języku ludów Ałtajskich oznacza skaliste góry porośnięte lasem modrzewiowym; jest to powszechna n. pasem górskich wzdłuż granicy chiń - syber.

w górnym biegu Jenisieju i Tatarów Minusińskich. W nap. sttur. nazywa się Chingan *Tajga Kardykan*.

Tajo, rzym. *Tagus* 'wawóz': rzeka tworzy przy Toledo głęboki a kręty przełom przez maszyn granitowy; jeszcze bardziej romantyczny wawóz przełomowy tworzy Tajo na granicy Portugalji.

Taku, chiń. 'wielkie ujście' rzeki Pei-ho, dawniej klucz Pekingu.

Tallin, w estoń. *Tanni-lin* 'Duńczyków miasto', 1219 założone przez duń. Waldemara II na miejscu estoń. grodziska *Lindanissa*; dawna n. **Reval**, duń. *revle* 'rafa, ławica piaszczysta': morze jest tu pełne takich niebezpiecznych ławic.

Talmas, łac. *templum Martis* 'świątynia Marsa'.

Talne, tat. 'wierzbołoz'.

Tamiza, celt-rzym. *Gamesis*, niew.

Tananarive, howaskie 'osada ze stu osad'; wiele jest na Madagaskarze n. miej. ze składnikiem *-rivo* 'osada', zgrupowanych przy drodze, zachodzącej się od wybrzeża wsch. skąd szedł szlak malajskich Howasów przy zasiedlaniu tej wielkiej wyspy.

Tanaro, celt. 'szumiący'.

Tanda w delcie Kamerunu, w nierozwiniętej gąszczu mangrowej 'miejsce, gdzie rośnie drzewo mangrowe'.

Tanew, n. bardzo dawna: albo przedśłow. Bastarnów **Tanuvis* równoznaczne z Danuvius — Dunaj, albo z okresu litosłow. **tanu* 'nadmający się, wychodzący z brzegów'.

Tanezruft 'pozbowione wody', olbrzymie przestrzenie w środku Sahary fr.

Tanganijka 'zejście się, spotkanie'; doszli tu Burton i Speke 1857, ale jezioro to znane było Arabom pod n. plem. Udżidzi; mnóstwo tu zastałi odkrywcy kupców arab.

Tanger, *tandza* 'skład towarów'.

Tapajoz, n. plemienia Tapuyas

'innoplemieńcy, obcy'.

Tarent, gr. *Tarans*, łac. *Tarentum*, illir. n. rzeczna, w Illirji rzeka Tara.

Targ — wyraz ten na oznaczenie 'miejsca handlu' występuje w imienictwie słow., rum., nord. i fiń; stary to pień słow. co przeszedł do innych języków jako poż; p. Tryjest. Naszemu rynkowi odpowiada szw. *torg*, w Sztokholmie **Stor Torget** 'wielki rynek'; duń. *torv* — w Kopenhadze **Nytorv** 'nowy rynek'. Abo we Finlandji nazywa się po fiń. **Turku**, co jest poż. szw. lub słow; rum. *tirgu* znaczy 'miasto' — **Tirgu Ocna** p. Okno, **Tergoviste** 'targowiszcze'.

Targowica 'targowisko' stepowe, gdzie w XIV w. handlowali Genuęńczycy z Kaffy.

Targówek, 1347 *Thargowe*.

Tarifa od berb. naczelnika Tarifa ibn Malik ('syn króla'), który pierwszy z mahometan wylądował w Hiszpanji.

Tarnobrzeg 'brzeg Wisły porośnięty traniną', w XVII w. jeszcze przysiółek Dzikowa; tu lud wyróżnia brzeg nazwami, np. *Białobrzeg*, *Nadbrzezie*. Częste złożenia z członem *tarn-*, **Tarnogóra**, **Tarnogród** pochodzą stąd, że przywilej na założenie tych miast otrzymał hetman Tarnowski. Tak samo **Tarnopol**, 1550 *Tarnopole* 'pole Tarnowskiego', bo osadę założono na polach w pustym miejscu zwanem *Sopilcze*; forma Tarnopol jest wczesną latynizacją, niby *polis* 'miasto' Tarnowskiego.

Tarnów, 1119 *Thurnow* 'gród osoby Tarna, Ciernia', częsta słow. n. odosob.

Tarnowskie Góry, pierwowzorem są Tarnowice Stare ('wieś potomków Tarna'), Góry — odnosi się do wzgórz ze złożami rud na obszarze tej wsi.

Taro, gall. *Taros* 'prędko'.

Tarragona, iber-rzym. *Tarraco*, stara n. iber. niew.

Tarsus, 835 przed Chr. *Tarzi* w spisie miast zdobytych przez Sa-

lamanassara, zapewne n. plemienna. Biblia wymienia plemię *Tharsis* równoznaczne z kart-rzym. *Tartessus* w Andaluzji.

Tasili p. Hammada.

Tasmana m. nazwane 1892.

Tasmanja, urzędowo 1853 na cześć odkrywcy: Abel Tasman, żeglarz holend. wybrał się na polecenie gubernatora Batawji, Van Diemensa, na zbadanie mórz pd (1642—1643), dotarł do tej wyspy, którą uznał za wybrzeże lądu Australji i nazwał krajem **Van Diemensa**. Pod tą n. była wyspa ta osławiona, jako miejsce zesłania zbrodniarzy, dlatego rząd n. zmienił.

Taszkent, tur. *tasz* ,kamień', *kent*, *kand* (w jęz. wsch-tur.) ,wieś', częsty człon w n. miej. **Taszköprü** ,kamienny most', **Taszkurgan** ,kamieńna mogiła', **Taszyk** ,kamienisko', tur. n. Krasu. Bardzo częste również są złożenia z członem *kent*: **Chankendi** ,miasto chana'.

Tatarska przełęcz od n. wsi Tatarowa, **Tatarów** ,własność osoby Tatar'.

Tatarzy występują w latopisach chin. pod n. *Ta-ta*, odnosiła się ona jednak do plemion mong. Na Zachodzie dopiero n. tę przeniesiono na plemiona tur. i przez etym. lud. zlatynizowano na *Tartari* ,przybysze z Tartaru, z piekła rodem'. Wywód z tur. *tatir* ,ludzie łak' niema uzasadnienia historycznego; wątpliwy jest również wywód z mong. *tatanai* ,szpiegować'. — Tatarskie imienn. miejscowe zaczyna się na wsch od Oki; wnikało powoli w stepy Ukrainy, gdzie częste **Kyszłaki** ,zimowiska', **Talne** ,wierzbołoz'y i inne mówią dowodnie o wiekowej bytności Tatarów. Step pontyjskie od Dobrudży do Kaukazu łącznie z Krymem należą do obszarów imienniczych rdzennie tatarskich.

Tatry, n. rdzennie słow. a nie rum. jak z analogji przyr. w n. Piatra (p.)

dawniej przyjmowano. U Koźmy Praskiego 1125 czytany *montes Triti*, w kronice węg. z XII w. 3 razy *usque ad montes Turtur* ,aż do gór Turtur', W pierwotnej Słowiańszczyźnie wyraz ten oznaczał ,skały', **Toltry** ,skały', do dziś dnia n. ludowa Miodoborów, wyróżniających się w krajobrazie malowniczymi skałami wapiennymi. Forma *Tatry*, ustalona już w pol. źródłach XIII w. zwyciężyła ostatecznie; węg. *Tatra* dopiero 1808.

tatuowanie p. Wka Brytanja.

Taurus n. odnowiona przez humanistów XVII. w. z *Mons Taurus* Tacyta; n. ludowa była wprost *die Höhe* ,wysoczyzna', takie też jest znaczenie celt. *pnia* n. *Taunos*, w gall. ,wznosić się'.

Tauru jęz., maoryjskie ,gdzie panuje noc': ciemne, ryolitowe skały nadbrzeżne zwracały zawsze uwagę podróżnych.

Taurus, postać gr. z *pnia* sem. *tsor* ,skała': Taurus był i jest dzisiaj północną granicą Semitów (Arabów).

Taury, *Gauern* — są n. lokalną wysokich przełęcz (jest ich 8) z Salzachu do Pustertalu; n. Taury dla całego łańcucha gór. **Wysokie Taury**, istnieje dopiero od początku XVIII w. jeszcze później zjawiała się n. **Niskie Taury**; pochodzenie niew. Miklosicz łączy ze słow. *tur*.

Tavastehus, szw. ,siedziba Tawastów', jednego z dwóch głównych plemion fiń.

Tavoliere, wł. ,stołowina'.

Tay, n. rzeczna przedcelt. niemożliwa do zestawienia ze znanymi językami.

Tczew, najstarsza postać, 1198 (falsyfikat z końca XIII w.) *Trsow*, 1252 *Dersowe*; n. przedslow. i wogóle przedaryjska, nie ma oczywiście z *tkaczem*, nic wspólnego; w jęz. fiń. *turas* ,potwór morski'; może nawet n. plem. Etrusków *Tursa*. p. Arkona.

Teby, małoazjat. *taba* ,skała, brzeg' częsta n. stgr. **Teby** w Egipcie — to gr. upodobnienie steg. nazwy *Newt* ,miasto'.

Tegernsee, stgrniem. *tegar* ,wielki', niem. *See* ,jezioro'.

Teheran, pers. ,czyste, piękne'.

Tehuantepek, azteckie ,przy górze jaguarów'.

Tehuelcze, do grupy plemion araukańskich, arauk. *cze* ,ludzie', lud południowy, pokrewni **Puelcze** ,ludzie wschodni', Araukani ściśle — to **Molu-cze** ,ludzie zachodni'.

Tel, arab. ,góra, wzgórze' odpowiada rom. *Monte*, zwłaszcza dla kurhanów z ruinami. **Tell** ,przedgórze' Atlasu; Francuzi nazywają go **Mały Atlas**.

Tel Awiw ,miasto wiosny'.

Teleckie jęz. n. plem. nadbrzeżnych tat. Telesów; Kalmucy nazywają je **Altyn Nor** ,złote jezioro'.

Teligul, tat. *deli* ,dziki', *kuł* ,jezioro' limanowe, por. **Deli Orman** ,dziki las'.

Telsze p. Tylża.

Teltow, słow. Cielców, por. Karwin.

Temeszwar, węg. *var*, *varos* ,gród' nad rzeką Temesz, n. dacka *Gibiskos*, przyr. *-iskos* pokr. celt. *uska* ,woda'.

Tempe, gr. pień *tem* ,tnę', wcięcia: głęboko wcięta dolina.

Tenaron, gr. *Tainaron* z fen. *tanar* ,huta żelazna lub szklana'.

Teneryfa, zepsute z Tinerfe, imię ostatniego króla Guanchów; rzym. *Nivaria* ,śnieżne szczyty': *Pico de Teneriffa* albo *Pico de Teide* ,góra piekła' 3716 m, pokryta jest śniegiem od listopada do kwietnia.

Tengri nor, wsch-tur. ,duchów jezioro'.

Tennessee, indj. ,krzywa łyżka': trafia n. dopływu Ohio od wielkiego łuku zakreślonego na pd; stąd n. stanu (1796) znanego z dobrowolnych zaciągów wojennych, *Volunteer State*.

Teplice, czesk. ,cieplice', 1140

Aquae Calidae ,wody gorące'.

Tergoviste p. targ.

Termopile, gr. ,przełęcz ciepłych źródeł': u stóp góry są 2 źródła siarczane 40°.

Terror p. morze Rossa.

Teterew, rus. ,cietrzew', n. faunistyczna, p. Tłumacz.

Teutoburski las u Tacyta *Saltus Teutoburgiensis*; dopiero w XIX w. n. ta książkowa upowszechniła się u ludu na miejscu; pień *teut*, ten sam, co *deutsch*, a zatem ,gród plemienny'; do teut należy n. **Teutonów**, rzym. Teutones ,ziomkowie', pierwotnie przy ujściu Łaby.

Texas, na mapie Ameryki 1750 *Cecas*, plemię indj; według anegdoty kronikarskiej wicekról Meksyku wyprawił tu mnicha 1688—89, któremu mieszkańcy na pytanie, co za jedni, odpowiedzieli *texia* ,dobrzy przyjaciele'. Stan 1845.

Thaja, 1140 *Tycha* ,cicha' rzeka w przeciwieństwie do rwącego Dunaju.

Tharr powstało z *Murus thala* ,kraj pustynny'.

Thun, celt. *dun* ,wzgórze obwarowane'.

Thur, celt. *dur* ,woda', p. Dover. **Tiberias** założył Herodes około 26 r. po Chr. i nazwał na cześć ces. Tiberiusa.

Ticino, celt-rzym. *Ticinus*, *tekino-s*, ten sam pień co pol. *u-ciekać*, ,woda prędko płynąca'.

Tien-szań ,góry podniebne'.

Tien-cyn, ,niebieski bród'.

Tierra caliente, hiszp. ,ziemia gorąca', *tierra templada* ,umiarkowana', *fria* ,zimna'; tak nazywają w Meksyku, a za tym przykładem w całej Ameryce łacińskiej, pasy stoków gór i wyżyn zależnie od ich wysokości i klimatu.

Tighina p. Bendery.

Timbuktu ,jama brzuszna', leży we wgłębieniu między wzgórzami piasków.

Timok, tracko-gr. *Timakos*, pień *tem* 'ciemny'.

Timor, malaj. 'wschód'.

Titicaca, n. pochodzi od jednej z wysp i znaczy 'góra ołowiana'; wyspa ta była siedzibą kultu słońca, największą świątynią władców Pera-Inków 'synów słońca'. Święta n. jez. Titicaca była **Chuquitu**, wiercono, że po ustąpieniu powszechnego potopu było ono pierwszym miejscem na ziemi, na które padły promienie słońca.

Tjumeń, tur. 'dziesięć tysięcy', 1586 nazwany może od potęgi chana, który miał 10 tys. wojowników.

Tłumacz, ruska n. rzeczna *Got-macz*, także i w powiecie czechryńskim, n. faunistyczna ros. *tolmacz*, 'czajka'; por. Wieprz.

Tobolsk, p. -sk, n. rzeczna *Tobol* baszk. *tobol* roślina z rodziny różowatych, pol. *tawuła*, co właśnie jest poź. tat.

Tocantins, bogata (rzeka)'.
Togo, za laguną: niskie wybrzeże odcina lagunę.

Tokaj, n. słow., *tok* tyle co *stok* 'woda płynąca na pochyłości' — miasto leży na skalistym cyplu góry tokajskiej rodzącej słynne wina.
Toki częsta w Polsce n.

Tokjo, 'wschodnia rezydencja', od r. 1868.

Toledo p. Toul.

Toltry p. Tatry.

Tomsk, n. rzeczna Tom, niew.

Tonga, grupa wysp od największej *Gongatabu* 'wyspa święta'.

Tonkin, n. teryt. od miasta Tonkin, chiń. *tung* 'wschód', *kin* 'rezydencja'.

Topolias, n. słow. miasta i jeziora w Grecji (obecnie wysuszonego) do słow. *topola*, **Topolowa** na Peloponezie; n. **Kopais** pochodzi ze stgr. *Kephisos* n. (przedhelleńska).

Torczyń, 1093 *Torcza* 'osada Torka', a może Torków: Torki, koczownicy stepowi, od których wiele

n. miej. na całej Rusi, **Torczyce** nad Szczarą, **Torków**, **Torskie**, **Torki**.

Torg, **torv**, p. Targ.

Torgau, w Saksonji, słow. Torgowa, por. Targówek.

Torresa, cieśn. odkrył ją 1606 L. V. de Torres, ostatni wielki odkrywca hiszp.

Tornea-Elf, rzeka - odpływ bagna Torne Träsk 'bagno', *elf* 'rzeka'.

Toronto, indj. 'miejsce zgromadzenia', do r. 1850 Jork.

Toropiec n. rzeczna Toropa 'bystra, spiesząca się'.

Torres Vedras, hiszp. 'wieżycie stare'.

Toruń, założony 1231 na miejscu dzisiejszego starego Torunia, w dok. 1233 *Thorun*, 1241 *Thoron*, jest to mazurska n. odosobowa ze zmiekczeniem -n dla formy dzierz; u Mazurów młody niedźwiedź zwał się *toron*, co w tym wypadku jest im. osobowem. Dziś jeszcze mówią na chełmińskiej stronie Toruń, a więc tyle, co 'własność Torona'; miasto od samego początku miało ludność polską, czego dowodem n. ulica Polska i przedmieście Polskie. Można zatem przypuszczać, że kiedy Krzyżacy się tu osiedlili, pierwotną n. polską zniekształcili na *Thorn*; Niemcy jednak twierdzą, że gród założony przez Krzyżaków otrzymał n. *Toron* od najważniejszej pozycji Zakonu za czasów jego bytności w Ziemi Świętej — Toron, obecnie **Tibnin** na zach od Tyru w rep. Libańskiej.
Toskanja dopiero od XVI w. z łac. n. Etrusków *Tusci*, rzym. *Tuscia*.
Totomicapan, azt. 'nad ciepłą wodą'.

Toul, celt. *tol* 'skalne urwisko' — starodawne grodzisko celt; pień *tol* w nazwach: **Toulon**, stgr. kolonja *Telonion* zajęta na Fenicjanach, którzy tu mieli farbiarnię purpury; w Sewennach wzgórze *Toulon* bezspornie celt. n. **Tuluza**, rzym. *Colosa*, miejsce kultu, przywiązane do waż-

nych wzgórz. **Toledo**, rzym. *Toletum* w położeniu analogicznem do Kamieńca Pod. na strumiej skale granitowej w jarze Tagu.

Towarzystwie wyspy, właściwie *Society Islands* 'wyspy Towarzystwa': Cook 1769 nazwał je na cześć Royal Society 'Królewskiego Towarzystwa', które urządziło wyprawę dla obserwacji przejścia planety Wenus przez tarczę słońca.

Trafalgar z arab. *Taraf al Aghar* 'słup-pieczara', u Arabów jeden z 7 słupów Herkulesa.

Trakty — obok podziału na ziemie istniał w Polsce podział na *trakty*; pochodził on zapewne z czasów, kiedy wiele było puszczy leśnych, a tylko pewne określone szlaki były zaludnione. Najwięcej *traktów* odróżniano na Żmudzi.

Transhimalaje, góry Zahimalajskie; odkrył je i nazwał tak 1907 Sven Hedin.

Transwal, za rzeką Vaal, 'łać. *trans* 'z tamtej strony'; Burowie pd-afrykańscy, uchodząc przed władzami kolonialnymi Anglii (analogia do Kozaków) pod wodzą Pretorjusa zawarli z Anglikami 1852 układ Sand River Convention 'układ nad rzeką piaszczystą', mocą którego otrzymali prawo założenia niepodległego państwa „z tamtej strony rzeki Vaal”, p. Vaal.

Trapani, gr. *Drepanon* 'kosa' 'częsta grecka n. portów i przylądków kształtu mierzei, przypominających kosę. Rosjanie mierzeje zamykające limany m. Czarnego nazywają **Kosami**.

Trapezund, gr. *Trapezos*, *trapeza* 'stół' o trzech nogach; n. pochodzi stąd, że góra zamkowa, dominująca nad miastem jest płaska jak płyta stołowa; podobnie nad miastem Capetown wznosi się *Table Mount* ang. stołowa góra, od niej **Table Bay**.

Trembowla, strus. *Terebowl*, -l jest

formą zmiekczenia, oznaczającą własność a zatem 'własność Terebowa', syna Tereba; podobne formy są *Lubowla* i *Luboml*. Nie należy n. tej pojmować w związku ze słowem *terebiti* 'trzebić', karczowanie lasów, którymi zamek trembowelski jest otoczony. Polska forma Trembowla jest starą etym. lud; 1565 jest Trembowla i *Trembowla*, Gwagnini 1578 Trembowla, Janko z Czarnkowa 1384 *Treboula*.

Trenczyn, 1113 *ville Trencsinensis*, n. dzierz. Trnk(cz)-in 'własność osoby Trnki', Trnek zdrobn. do Trn 'cień'.

Treptow, słow. *treb* 'trzebić'.

Trewir, kolonja rzym. *Augusta Trevirorum*; Trewerowie, plemię celt. grupy belgijskiej; według świadectwa św. Hjeronima, który tu przebywał około 360 r. panował w mieście i okolicy w IV w. język celt.

Triest w II. w. przed Chr. wieś karnijska, u Pliniusza *Tergeste*, n. słow. pień *trg* 'targowisko'; Strabo wymienia w Istrii bagnisko *Lugeon* do słow. *łag*; obie te n. objaśnia G. Mayer z ilir. *terga* 'targ i luga', 'łęg'.

Triglav 'trzygłów', góra wyniosła o 3 stromych wierzchołkach.

Tripolis, gr. 'trójmieście', związek trzech miast, zrazu fenickich, potem pod władzą Greków sycylijskich; n. terytorjalna od III w. po Chr. Podobnie *Gripolis*, dziś arab. **Tarablus** na wybrzeżu Fenicji, związek 3 miast Tyru, Sydonu i Aradu.

Tristao da Cunha, odkrywca portug. 1506.

Trnowo, pierwotnie bułg. *Trnov grad* 'gród Tarna, Ciernia', na cokół wapiennym, wyciętym z płyty przez zakole Jantry, stolica carów bułgarskich, *bogospasnyj grad*; stąd Bułgarję nazywano Trnowskiem carstwem (1186—1193). Dziś góra zamkowa *Carevec*.

Trogir ze stgr. postaci *Tragyrion*, z czego także i wł. *Trau*,

Troglodyci, gr. 'mieszkańcy jaskiń'.

Troki, lit. *trakas* 'wypalenisko w lesie; w sagach skand. *Tryki*. **Trokiele**, **Irakiszi** na pd-lit. granicy językowej; całe dziesiątki nazw podobnych w wojew. białostockiem, na Litwie i w Prusiech Wsch. **Trakehen** zanieśli Niemcy do Afryki pd jako n. stadniny zeber.

Trollhätta, lap. *hoeute* 'wodospad, wielki wodospad'.

Trondhjem, norw. (*hjem*, p. ham) 'siedziba Thorondrów', środkowego plemienia Norwegów: kolebka państwa norw.

Truskawiec, n. wodna Truskawa.

Trutnow, n. odosobowa, także częsta w Polsce *Trątnowice*, *Trutnowo*.

Trynidad, hiszp. 'święta Trójca', częsta n. w Ameryce łać. Wyspę T. odkrył Kolumb 1498 i nazwał od trzech szczytów, które widział na profilu górskim zdaleka.

Trzciana 'zarośla trzciny', powszechno-słow., na Peloponezie **Dre-steno**.

Trzebinia 'trzebione' miejsce w lesie.

Trzemeszno, **trzemcha**, **czerecha**.

Tuamotu p. Atol.

Tuaregowie, arab. *tuareg*, Im do *tergi* 'plemię'.

Tübingen, patronimiczny przyr -ing do im. osob. Duvo.

Tuchola, 1287 *Tuchol*, przyr. -a ze zmiękczonego -lna oznaczenie, własności Tuchola'. **Tuchole** 1398, *Tucholewo*; z przyr. dzierżawczym -ewo. Imię Tuch—częste w n. miej. **Tuchów**, 1119 *Tukow*.

Tudela, od n. rzym. bóstwa *Tutela* 'opieka'; ruiny rzymskie w Bordeaux nazywają się *Piliers de Tutelle*, filary Tuteli'.

Tukuman od palmy *tukum*, ważnej rośliny miejscowej dostarczającej włókien i oliwy.

Tulczyn, turk-tat, *lisia nora*, w Dobrudży **Tulcza**, rum. *Tulcea*.

Tulln, n. rzeczna, 659 *Tullina*.

Tuła, gród Wętyczów, n. fińska.

Tum, wieś pod Łęczycą od kościoła romańskiego, jednego z najstarszych w Polsce; pierwotnie było tu miasto Łęczycza, które spowodu bagnistego gruntu odsunęło się ku wyższemu brzegowi pradoliny **Starej Wisły**, gdzie już zbudowany zamek z cegieł. Zmiana ta dokonała się w ciągu 5-ciu pokoleń od zjazdu Łęczyckiego (1180) do Kazimierza W.

tundra, z fiń. *tunturi* 'wysoka góra' jako imię posp. wyższych wznieśień ponad granicę lasów na pwp. Kolskim. Fletcher 1591 pisze; 'całą krainę (Laponja) tworzą jeziora lub góry, które blisko morza nazywają się **tundry** dlatego, że zbudowane są z twardej i nierównej skały.

Tundża, tracko-gr. *Gonzos*, do pnia *danu* 'woda', forma bizant. *Tunza*.

tung, chiń. 'wschodni'.

Tunguzi, na mapie 1613 *Tingoesi*, pierwowzór *donki* 'człowiek'. — Tunguskie imienn. rzeczne sięga od Jalu do Angary z wyjątkiem obszaru Lena — Wiljuj, gdzie nazwy są przeważnie pochodzenia jakuckiego.

Tunis, rzym. *Tunes*, osada kartag. nazwana od bogini fen. Tanith (Artemida).

Turan, n. plem. odnosząca się do szybkich jeźdźców, zend. *tura* 'szybki, pędzący', por. Dniestr — Tyras.

Turcja; Turcy w znaczeniu obszerniejszym, jako grupa językowa, mieszkają dzisiaj od delty Dunaju do delty Leny i od Kazania do jez. Łob-Nor. Nazwa niew. Pierwotnie n. jednego plemienia przypuszczalnie w dorzeczu górnej Selengi, gdzie szukać należy praojczyzny Turków. Latopisy bizant. wymieniają *Turkia* w r. 568 jako kraj nad Syrdarją, będący w stosunkach z Awarami i prowadzący handel jedwabiem. Odtąd n. Turków i Turcji ani na chwilę nie znika z historii ludów Europy. Również u Chińczyków zjawia się ta n. w VI w. w postaci *Tou-kiu*. Według

Milleta 1924 n. ta znaczy u Kaszgarów 'dojrzały'.

Turcy Osmańscy p. Osmanowie; dzisiejszy rdzenny ich obszar — Mała Azja, pokryta grubą warstwą imienn. tur. nie tylko dla osiedli, ale dla rzek i gór. Ten proces imienniczy odbywał się z niewstrzymaną siłą od połowy XII w. do końca XIII, kiedy napady Seldżuków pozostawiały spory osad tureckich osiedleńców; reszty doknało zajęcie kraju przez Turków Osmańskich, tak że imiennictwo Małej Azji jest bardziej tureckie niż np. Niemiec niemieckie.

Turfan n. plem. p. Tybet.

Turja, n. wodna, zwierzęca 'turza woda', forma przyr. z przyr. -sk **Turzysk**, w dok. *Turyjsk*.

Turkestan 'kraj Turków', u arab. geografów już w XI w. Nazwy tej używają ludy aryjskie Azji śr dla oznaczenia stepów północnych, zamieszkałych przez nomadów. **Turkmenistan**, **Turkmeni** z pers. *tjurkmanen* 'podobny do Turków', chociaż sami rozu. i eja tę n. jako *Tjurk-men* 'jam Turek'.

Turku p. Targ.

Turmont n. odosob. składnik -mont ze żmudz. *mantingas* 'bogaty'.

Turnie, nagie skały w łańcuchu Tatr, n. pochodzenia niem. *Turn* Turm 'wieżycza'; osadnictwo niem. w Tatrach w XIII i XIV w. zostawiło wiele niem. n. topograficznych.

Turów 'własność osoby Tura', a zatem nie od zwierząt; podobnie **Turzyn**. Są jednak w Słowiańszczyźnie n. zwierzęce od *turu*: **Turzie**, **Turjak**.

Turyn, rzym. *Augusta Taurinorum*, Taurini plemię celt.

Turyngja; Turyngowie od V w. po Chr. są następcami Hermundurów (Strabo), którzy znikają z widowni w III w. po Chr.; n. Hermunduri i Thuringi należą do wspólnego pnia, skr. *tura* 'prędko, silny', p. Turan, stnord. *thora* 'odwaga, siła', *her-*

min- germ. *irmin* w znaczeniu 'wyższości' por. imię Arminius.

Tustanowice, Janko z Czarnkowa *Tustan*, gdzie Kazimierz W. zamek zbudował wśród skał karpaccich zwanych dzisiaj *Urycz*, 1539 już tylko 'głazy raczej wśród gór zalesionych'; do panów na Tustaniu należały grunta Tustanowic: stare osadnictwo solne.

Tuz, tur. 'sól', **Tuz - Göl** 'słone jezioro': 32,7 ‰ soli; morze Martwe 21 ‰.

Tuzla 'osada solna' p. Bośnia; sól zawsze była w posiadaniu mocniejszego, stąd utrzymała się n. tur. a nie pierwotna *Sol*.

Tworek, w XVI. w. *Tworkow* 'własność Tworka', Tworzymira.

Tyber, n. etruska, niew.; jej odpowiednikiem jest małoazjat. *Gembrios*. Tyber był rzeką graniczną Etrusków i Italików.

Tybet w nap. sttur. *Tüpüt*, n. plem. Bardzo rozpowszechnione są na wsch od Altaju n. etnicze *Tube*, *Tufa* (stąd n. miasta *Turfan*), których odpowiednikiem po drugiej stronie Gobi jest n. Tybetu. Wiemy że Tybet wykazywał znaczną ekspansywność, tak np. w ciągu VII. w. po Chr. zawładnął Turkestanem.

Tyflis, gruzińskie *Tpilisi*, *tifili*, 'ciepły', prasłowo ar. — tyle co 'cieplice': miasto ma 31 ciepłych źródeł siarczanych.

Tygrys, w nap. klinowych *Indigna*, potem *Dignat*, z czego poszło stpers. *Tigra* i gr. *Tigris*; dzisiejsza n. u Arabów brzmi **Diglat**, co polega na pradawnych formach przekazywanych przez nap. klinowe i jest żywą tradycją 4 tys. lat. Plinius objaśnia, że w jęz. perskim *tigris* znaczy 'strzała', a n. stoi w związku z prędkim biegiem.

Tylża, rzeka i miasto, lit. *tilszus* 'bagnisty', to samo *Ielszy*.

Tyniec, 1119 *Thinciensis villa*, Tyniec także przedmieście Kalisza,

tyń ,ostrokół', prastara pożyczka got.: ang. *town* ,miasto', niem. *Zaun* ,plot'. Częściej w. n. miej. w Czechach, **Tyński** kościół, śródmieście Pragi; *tyń* ,ogrodzenie, plot' żyje do dziś dnia w jęz. ruskim.

Tyr, fen. *tsor* ,skała': port zbudowany był na odprysku skalnym, na wysepce, którą z lądem połączył Aleksander W.

Tyraspol, *Tyras*, stgr. n. Dniestru

,miasto nad Dniestrem', założone w r. 1795 na miejscu osady rybackiej, moldawskiej Sukleji.

Tyrol od zamku *Terolis* (1246 r.), siedziby hrabiów na górze nad Meranem; było tu rzym. *castrum Terolis*, wspomiane w III w. w Notitiae Dignitatum.

Tyrreńskie m. p. Etruskowie.

Tyśmienica, stśłow. *tymiano* ,błoto', **Timenca**, wieś w Jugusławji.

U

Ucayali ,rzeka biała', p. Amazonka. Indianie Brazylii nazywają to ramię Amazonki *Parana Pytynga* ,rzeka biała'.

Uckermark p. Wkra.

Uganda: Franciszkanin Montecorvino (1307) wspomina o państwie chrześcijańskim w Afryce **Magdasor**; jest to n. per-arab. *-sor*, per. *szehr* ,miasto', człon *Magda* objaśnia się w jęz. Bantu w ten sposób, że *m* jest przedr. na oznaczenie lp—*mganda* znaczy ,mieszkaniec Ugandy'; Uganda jako terytorjum jest zapewne n. plem.

Ujazdów: n. Ujazdowa jest może dawniejszą niż Warszawy. *Yasdownel Ugjazdow* wspomiany pod r. 1262 spowodu napadu nań Litwinów i Rusinów; dawniejsze są akta urzędowe książąt mazowieckich datowanych z Ujazdowa niż z Warszawy. Wywód: *ujazd* ,objazd sądowy dla ustalenia granic'.

Ujście p. Uście.

Ukraina: każde księstwo pd-ruskie miało swoją *ukrainę* ,ziemie położone na kraju, na kresach'; w Rusi halickiej np. słyszymy o Ukrainie na początku XIII w. Dopiero, kiedy Ruś litewska weszła w skład Rzeczypospolitej, n. tę uogólniono i poczęto od XVI w. stosować do pd-wsch ru-

bieży, gdzie było harcowsko Kozaków i Tatarów.—Imiennictwo ukraińskie przepojone jest n. turko-tat, króre pochodzą z różnych epok od czasów bardzo wczesnych, a sięgają gęstszymi grupami aż do Berdyczowa.

Ulasutai ,gaj topolowy': leży w strefie lasów galerjowych.

Ulicze, *Unlizi* u Geografa Baw. *Oultinoi* u Konstantego Porf. n. niejasna, w każdym razie nie Uhlicze niby mieszkańcy Budziaku (p.)

Uljanowsk p. Symbirsk.

Ulm, n. celt. ,bagno'.

Ułan Bator p. Urga.

Umbria, n. wodna, łac. *imber* ,deszcz', analogja do Litwy.

Uniejów, **Uniemierz**, n. odosob. Unij ,lepszy'.

Unstruta, stgrniem. *struot* ,bag-niste zarośla', analogja do Berezyny.

Unterwalden ,kraj pod lasem'.

Upita, lit. *upa* ,rzeka', por. Opawa.

Upa d. Oki, **Upiele** zdrobn.

Uplazy, w gwarze podhalańskiej *upłaz* ,pochyłość w górach trawą porośnięta, bez drzew i krzaków'.

Uppsala, szw. ,górna okolica', *sala* ,okolica, miejsce zamieszkania', *Sala* jako n. miej. ,osiedle'; *up* ,górnny'. Główna siedziba kultu pogańskiego i królów-arcykapłanów była w *Gamla Upsala* ,stara U'. Nazwa pierwot-

na **Oestra Aros** ,wschodnie ujście' w przeciwieństwie do **Westeros** ,zach ujście'.

Urach, stniem. *uro* ,tur', *ach* ,potok', turza woda'.

Ural, n. kirg., którą lud ros. tłumaczy ,kamienny pas', kirg. *urał* ,pas'.

Urfa, pierwowzorem jesi imię osob. satrapy Chosroesa, arm. *Osroes*, który rządził krainą *Osroene*, z czego powstała arm. forma *Urhai* istad arab. *Er-Roha* (er- przedimek); arabska forma stała się podstawą dzisiejszej nazwy. **Edessa** nazwał to miasto Seleukos I (około 300 przed. Chr.) na pamiątkę swojego miasta ojczystego, stolicy Macedonji, Edessy, dziś *Vodena*.

Urga, mong. *urgo* ,pałac', obóz pałacowy: bynajmniej nie „pałac“, ale obrzydliwie brudne miasto; Chińczycy nazywają Mongołów „brudnymi“. Jest to siedziba arcykapłana buddyjskich Mongołów, stąd druga n. **Bogdo Kureń** ,święte obozowisko', por. *kureń* kozacki. Dzisiejsza n. *Ułan Bator Chota* ,miasto czerwonych bohaterów', mong. *ułan*, pożyczka w tur-tat., nazwa książąt ze krwi chanów, *bator* ,odważny', por. *bohater*.

Uri, wątpliwe, czy do *uro* ,tur'.

Urugwaj, *uru* ,ptak', *qua-y* ,woda',

od mnóstwa ptaków nawodnych.

Usikaupungi p. Nystad.

Ustj Urt, lepiej Ustjurt ,płaskie wzniesienie', kirg. *ust* ,na górze, wyżej'.

Ustrzyki ,uścieku', u spływu potoków'.

Uście, typowe punkty w których powstają ważniejsze osady, n. powszechno słow. **Ujście**, Gall *Uscze*, *Boleslavi castrum* ,gród Bolesława' na granicy Pomorza. **Uście Solne** przy ujściu Raby: składy soli z kopalń w Bochni dla spławu drogą Wisły. **Uściług** przy ujściu Łuhu.

Usza, odpowiednik celt. n. *uska* ,woda', często na Litwie i Rusi, **Uszyca** n. zdrobniała. K. Buga wywodzi ją z lit. *Auszja* ,jesionica'. **Usa** w Hesji. n. celt. *uska* ,woda'.

Utah. n. plemienia Indian.

Utrecht, hol. *oude trecht* ,stara przeprawa'.

Utyka p. Kartagina.

Uxellodunum, częsta n. celt-rzym. *oukseilo-s* ,wysoki', *dunos* ,wzgórze'.

Uzbekistan ,kraj Uzbeków', **Uzbekowie** ,drużynnicy Uzbeka', chana Złotej Ordy 1312—1340.

Użhorod ,gród nad rzeką Uh', zdrobn. *Użok*, stąd przełęcz **Użocka**; p. Waag.

V

Vaal, n. celt. *Vacalus*, którą germ. Batawowie zamienili na *Vahalis* (Tacyt). **Vaal** dopływ Oranje n. przeniesiona przez osadników holend., w etym. lud. ,mętna rzeka', p. Waka.

Val, rom. ,dolina'.

Valdivia, 1551 na pam. namiestnika chilińskiego Pedro de Valdivia.

Valencia, rzym. *Valencia Edetanorum*, łac. *Valens* ,silny': założona przez Rzymian na znak zwycięstwa

nad Luzytanami 138 przed Chr.

Valetta, 1566 Wki Mistrz Joannitów La Valette.

Valladolid, arab. *Belad Walid* ,miasto namiestnika'.

Valenciennes, rzym. *Valentinianae* niewiadomo czy od Walentynjana I (375).

Valparaiso, 1536 założone przez hiszp. oficera i nazwane od miejsca urodzenia założyciela w Hiszpanji

Valparaiso ,rajska dolina', niedaleko Cuency. Miasto to nie zasługuje jednak niczem na nazwę „rajskiej doliny“, bo leży w pustej okolicy, otoczone nagimi skałami barwy pustynno-czerwonej.

Vancouver, wyspa 1774 odkryta przez Juana de Fuca lecz 1792 zbadała przez ang. żeglarza Vancouvera.

Véga z arab. *Bikah*, co było n. żyznej, ogrodowej równiny wokół Granady; *el Bikah* ,żyzna równina', odpowiednik wł. Campagna.

Velebit, w baśniach Kroatów zaludniony przez *wily*, istoty mityczne Słowian pd: *wila* ,ta co odbiera rozum, czaruje'; może jednak n. Velebit należy do pnia *wel* ,wielki': potężne pasmo wapienne, dziki kras.

Veles: tkwi w tem n. znana z Polybiosza około 160 przed Chr. *Bylazora*, illir. *ora*, alb. *ura* ,most; rzeczywiście miejsce to tak doskonale nadaje się na przeprawę rzecznią, że „odkąd człowiek mosty budował, tutaj zapewne stał most przez rzekę Wardar“ (Jirecek). Turcy nazywali to miasto **Köprülü**, tur. *köprü* ,most'.

Veracruz, hiszp. ,prawdziwy Krzyż'. Korteż wylądował tu 1519 w Wki Tydzień (podniesienie Krzyża).

Verdun, celt.-ryzm. *Virodunum* (p. duno-s) ,wzgórze osoby Viro (silny)', nazwy częste w rzym. Galji; dziś we Francji Verdun 7 razy i 5 złożonych.

Vermejo, hiszp. ,purpurowy, czerwony'.

Vermont, n. fr. ,zielonogórze'; Francuzi osiedlali się tu od r. 1631. Góry, od których n. pochodzi, nazywają Angli **Green Mountains** ,zielone góry'.

Verona p. Bern.

Viborg w Danji, pierwotnie *Ve-bjerg* ,święta góra', za czasów pogańskich główne miejsce ofiarne, gdzie odbywał się wybór konungów Jutlandji; tu Jutowie składali hołd królowi aż do r. 1655. **Viborg** we Finlandji, **Viipuri**, szw. n. kolonialna.

Vichy, łac. *vicus* ,osiedle'.

Victoria, stan Australji, na pam. królowej Wiktorji 1851. **Victoria** na wyspie Hong-kong, największy port handlowy Pacyfiku, nazwany 1847 *Victoria-town* ,miasto Wiktorji', królowej ang. Naprzeciw — **Koulun** ,9 smoków'; 1860 ang. „na wieczne czasy“.

Vienne, celt. n. rzeczna ,urwiste wgłębienie', bystrzyca.

Villa, ville, rom. ,wieś, osada'.

Villach na miejscu rzym. *Villa ad aquas* ,osada przy wodach'; słow. etym. lud. **Bielak**.

Villarica, hiszp. ,bogate miasto'.

Visby, nord. *vi* (niem. *Weihe*, p. Viborg) ,uświęcać', *by* ,miejsce zamieszkane', miejsce ofiarne. Kult religijny, przywiązany w zarodku do tego miejsca, rozkwitł w średniowieczu budową wspaniałych 16 kościołów gotyckich; w XIII w. było Visby najbogatszym miastem handlowym nad Bałtykiem.

Vitoria, łac. *Victoria* ,zwycięstwo', spowodu zwycięstwa króla Wizygotów nad Baskami 581.

Volturmo, n. etruska od ,sep', rzym. *vultur* ,sep' jest pożyczką; inny wywód: łac. *volvere* ,toczyć', bystra rzeka.

Vranje, serb. *vrana* ,kruk', **Vrana** w Attyce.

W

Wadi, we fr. Saharze **Ued**, arab. *wed*, lm. *audât* ,dolina'.

Wag, słow. n. rzeczna, mająca swoje odpowiedniki w postaci **Uh**, **Užok**; 1086 *Wach*; wywód z germ. *wag*, *Woge* ,fala' — nieuzasadniony.

Wagram, germ. *wâk* ,woda, staw', *rain* ,wyższy brzeg nad torfowiskiem.

Wahabici, sekta arabska, założona przez szejha Mohameda Abd ul Wahab (um. 1787); sami siebie nazywają *Muwahhid* ,nauczyciele jedności'.

Wajgacz od rus. odkrywcy Iwana Wajacza. Holendrzy, żeglujący tu w XVI w. zmienili n. drogą etym. lud. na *Waigat* ,wiatrów brama'.

Waka: Szachmatów uważa n. tę za celt., odpowiednik celt.-ryzm. *Vacalis*, p. Vaal. Podobnie **Wakuszanka**, d. Narewki.

Wald, niem. ,las, góry zalesione'. W wojew. krakowskim kilkanaście n. osad ma człon **-wald**: osadnictwo niem. szło tu razem z pol. w góry lasów karpackich.

Wallenrod, niem. *wald-rode* ,leśny karczunek'.

Walja p. Wallonowie.

Wallis, rzym. *vallis Poennina* ,dolina Pennińska'.

Wallonowie: w kronice opata Rudolfa z Saint-Troud czytamy: „Adelard, obejmując opactwo nasze w r. 999, nie używał języka macierzystego teutońskiego, lecz posługiwał się językiem, który zwą rzymskim, *romanam*, zaś po teutońsku wallońskim, *valloniam*“. Walon, w gwarze flamandzkiej *Waloh*, stara n. germ. dla oznaczenia Gallo-Rzymian; podobnie Anglosasi nazywali ludność celto-ryzm., która chroniła się przed nimi w góry, *Vealas*, stąd n. ang. *Wales* **Walja**; wspólnie-germ. *Valha* ,obcy, ma za pierwowzór celt. n. plemię *Volcae*, lud na granicy rzym. Prowincji przed Cezarem; p. Wołoszczyzna.

Waldaj, jez. n. fiń. ,święte jezioro'; od jez. n. góry **Waldajskie**.

Wał Trajana w kącie Dniestru i Zbrucza, pochodzący z czasów rzym. Znalezione tu grób rzymski z II-IV w. po Chr. ponadto skarby monet rzymskich. W *Zawęglu* między Dniestrem a Prutem lud rumuński zna kilka *Wałów Trajana*: Wał Trajana w Dobrudży ma stwierdzoną historycznie genezę; jest to potrójna linja obronna zbudowana za ces. Walensa 377 przez naczelnika wojskowego Trajana. Wały te przeto z ces. Trajanem nie mają napewno nic wspólnego. Lud jednak słow. i rum. przechował tradycję potężnego pogromcy Daków Trajana, a imię Trajan było u nich długi czas niejasnym przypomnieniem potęgi państwowej. Szczątki wałów starych na Wołyniu, nadto na Podolu po tamtej stronie Zbrucza lud również nazywa „Trojanami“. W Azji środkowej wały takie nazywają Wały **Czyngiz Chana**, np. na granicy Zabajkajla i Mandżurji, gdzie wyglądem swoim dziwnie przypominają wał nad Zbruczem.

Wan jez. od nadbrzeżnego miasta Wan, w nap. assyr. *Wanna*, irański pień *chwan*, arm. *van* ,siedziba, mieszkanie'.

Wandalowie, Plinius *Vandili*, do niem. pnia *wandeln* ,mienić', tyle co ,zmienni'; od barbarzyńskiego złupienia Rzymu przez Wandalów 455 r. utworzył Francuz Gregoire 1794 wyraz *Vandalisme* ,barbarzyństwo'.

Warażdyn, stwęg, *váras*, dziś *varos* (warosz) ,gród, miasto' z przyr. zdrobnienia *-d*; przyr. *-yn* nie jest poch. słow. lecz powstał z formy zlatyn. (*-inum*) podobnie jak *Szege-dinum* (p.)

Wardar, w latopisach serbs. 1071 *Welika*, 1076 wymienione miasto *Wardares* nad tą rzeką; nie ma za-

tem w n. tej tur. członka *dere* ,dolina', bo tur. n. na Bałkanie zjawiają się dopiero po w. XV. Nazwa to słow., należąca do tego pnia, co Warta (p.), **Wardawa**, dopływ Wenty. Istnieje wywód z alb. *bard* ,biały, jasny'.

Waregowie, u Słowian jeszcze przed 860 r., n. nordyjskich wojowników, nord. *vaering* ,sojusznicy', do pnia *wara* ,układ', ślubowanie wierności naczelnikowi drużyny; pochodzili z bałt. nadbrzeża Szwecji dokoła jez. Mälär. W X. w. u Greków *Warrangoi* oznaczało najemników wojennych wogóle, ponieważ Waregowie służyli w gwardji przybocznej cesarzy bizant.

Waręż, gród Waręga', tak samo **Warężyn**. Szczególnie w obszarze dolnej Wisły są miejscowości, w których n. tkwi pień *vaering*; podobnie dużo niedwuznacznych takich nazw jest w okolicy Nowogrodu, np. rzeka Małaja **Weraża**.

Warmja „od Warma księcia tak rzeczona“ (Gwagnini); w Szwecji, na pd od jez. Wenern jest kraina **Werm-land** ,kraj klanu Wermów'.

Warszawa, n. dzierzawcza ,osada lub wieś Warsza', Warsz zdrobniale do Warcisława (p. Wrocław); podobnie Stach—Stanisław itd. Poraz pierwszy w dok. 1241: *actum et datum Varschevie*, sporządzony i dany w Warszawie' — o akcie nadania wsi Służewa pod Warszawą niejakiemu Gotardowi w nagrodę za pogrom Jaćwingów. W akcie księcia Konrada II czytamy *in districtu Varszawiensi* ,w powiecie Warszawskim'.

Warta, 964 *Vurta*, *wart* ,nurt, prąd'.

Wartburg, w dok. *Wartberc*, stgriem. *warta* ,odbywać czaty', równoznaczne ze *stróżą*, co należało w Polsce pierwotnej do posług publicznych. Wartburg leży na urwistej skale z dalekim widokiem. *Stróża* także w n. miejscowych.

Wash, bagniste pomorze wsch.

Anglii, do pnia *waso* ,łegi'.

Waszyngton: w r. 1790 wybrał to miejsce Waszyngton na złożenie stolicy związkowej, ponieważ leżało ono w równej odległości od północnego i południowego końca wybrzeża w ówczesnych granicach państwa; 1791 uchwałą kongresu nazwane na cześć bohatera narodowego. Stan **Waszyngton** 1889, *ever green State* ,wiecznie zielony'.

Waterloo, na walońskiej granicy jez., flam. *water* ,woda', *loo* (por. łac. *lucus* ,gaj') ,kępa' — kępa wśród moczarów; *loo* składnik wielu n. miej. Holandji.

Watykan, łac. *Vaticanus*, *vata*, *canere* ,wróżyć śpiewać': na tem wzgórzu w prastarych czasach wieszczkowie wydawali wróżby.

Watzmann, stgriem. *waz* ,stromy', *Mann* ,mąż' upowszechnione w górach u Niemców na oznaczenie pojedynczych gór i skał.

Wawel, w połowie XIII. w. Wawel *wq-wał* ,we wale'; n. ta we formie *Wawelnica* zjawia się w Polsce częściej; podobnie utworzony jest wyraz *wądoł*. Kronika Bogufała wyraźnie podaje: „niedaleko po drugiej stronie Wisły mała jest góra, gdzie teraz zbudowany kościół świętego Michała *de rupella* — na **Skalce**, dziś ta góra nazywa się zdrobniale **Wawelnica**“. Wawel był niewątpliwie grodziskiem przedhistorycznym, lecz ślady jego zniszczyły późniejsze budowle.

Wawrzyńca Stęgo rzeka; fr. odkrywca Cartier 1535 zatrzymał się w lejku ujściowym tej rzeki i zarzucił kotwicę w dniu św. Wawrzyńca w zatoce którą nazwał zat. Św. W. Nazwa ta przeszła potem na całą rzekę; dawniej *Wielka Rzeka*.

Waza, miasto to otrzymało w r. 1611 imię i herb Wazów, gałęzi polskich Wazów, która wtedy panowała w Szwecji i Finlandji.

Wąbrzeżno, właściwie *wq-brzeżno*,

wq- w złożeniach rzeczownikowych to samo, co ,w, we', *brzezie* ,zarośla brzożowe', por. Wawel.

Wda, *Czarna Woda*, Wda, etymolog. to samo co ,woda'; Gall An. nazywa ją *Unda*, łac. ,fala ,woda'.

Weald, n.saksońska ,lasy', dla niższych wzgórz na pd od Tamizy w odróżnieniu od wyższych, wapiennych **Downs**. Na Wealdach dawno już lasy znikły.

Wedella m; ang. kapitan James Wedell badał 1822—1823 morza antarktyczne i dotarł do 74° szer. pd, o 3° dalej niż ktokolwiek przed nim; widział morze wolne od lodów,żywione ptakami.

Weihaiwei, ,wielka straż morska'.

Wejherowo, założone przez Jakubę Weihera 1643 jako *Wejrowska Wola*; stara pomorska rodzina Wejherów występowała zawsze w obronie polskiego Pomorza.

Weleci p. Helwecja.

Welihrad p. Meklenburg.

- *well*, człon ang. n. miej. ,źródło', por. **Cromwell**.

Welna, d. Warty ,fała', p. Wilja.

Weltawa, 872 *Waldaha*, *Fuldaha*, germ. n. rzeczna do gniazda Fulda (p.).

Wendowie, niem. n. Słowian, pochodząca od łac. postaci **Venedi**, pod jaką Słowianie znani byli starożytnym; n. miej. z określnikiem *wend*, *wind* — sięgają daleko poza *Limes Sorabicus* aż do Wezery i dolnego Menu, jakoteż od dolin alpejskich do ujścia Łaby. **Wenedowie** Venedi, powszechno ar. n. ludów, należy do pnia *więt-szy* ,większy', p. Wenecja. Słowacki Wenedów wyposażył w rysy celtyckie (naród Druidów-harfjarzy), idąc za celtomanją owych czasów.

Wenecja, od Wenetów nad Adryatykiem, plemienia celt.; inni celtyccy Weneci zajmowali pd wybrzeże Aremoryki; jez. Bodeńskie nazywało się *lucus Veneticus*.

Wenern, stnord. *Vaenir*, powstało

z pnia pokrewnego łac. *unda* ,fala, woda' przez odłączenie *d* — tyle zatem, co powierzchnia wodna.

Wenezuela, rom. zdrobn. n. *Venezzia* ,mała Wenecja': tak nazwali Vespucci i Ojeda indj. wieś na bagnistym brzegu zatoki Maracaibo, ponieważ domy zbudowane na palach przypominały im Wenecję; n. osiedla przeszła na wybrzeże i na kraj.

Werder, niem. ,ostrów, kępa', licznie występujące w imienn. niem. **Wörth**, **Donauwerth** ,kępa naddunajska'.

Wereszyca p. Wierzyca.

Werra, forma oboczna do Wezery (p.).

Wessex ,zach kraj Saksów'.

West, germ. ,zachodni'.

Waster os ,zachodnie ujście'.

Westerplatte, dl. niem. *wester* ,zachodni', *platte* ,niski, niezarośły obszar', stara n. nadbrzeża, które nabyli Gdańszczanie od opata Oliwy 1626 i założyli port **Neufahrwasser** ,nowa woda żeglowna', dawna pol. n. **Nowy Port**; Gwagnini podaje: „u *Laterni* zameczku w morze wszystka Wisła wpada, a to tam miejsce zowią **portem**. Tamże u tego zameczka, wielkim kosztem, długie i szerokie kamieniami nafasowane izbice w morzu pobudowane, a na tym zameczku przez każdą całą noc, zimie i kiedy już krótkie dni a ciemne nocy, muszą wielkie świece w alkierzyku dla żeglarzów gorać“.

Westerwald, ,zachodni las'.

Westfalja, zachodnia Falja w przeciwstawieniu do **Ostfalji** ,wschodnia F.'. W n. Falja tkwi n. plemienna należąca do stniem. *falaho* ,mieszkanie równiny, pól', a więc zupełnie anologicznie jak Polanin i Polska.

Westminster, ang. ,zachodni monastyr', klasztor zbudowany na przedrzymskiej przepławie przez Tamizę, miejsce obronne na gruncie

podmokłym; dawniejsze osiedle niż Londyn, który dopiero potem zbudowano na miejscu suchszym, na urwiskach gliny, wciętych przez wody spływające do Tamizy. Tu potem przesunięto przeprawę przez rzeką.

Wetter, jez. Vettern, germ. *water* 'woda'.

Wetzlar, 943 Wittlara, *Witt* n. rzeczna do niem. Wald 'las', — *lar* 'dom'.

Wezera p. Wisła.

Wezuwjuusz, do pnia łac. *uro* 'pałę', *aurora* 'jutrzienka': jest to jednak raczej n. plemienna, *Vesubiani*, szczep liguryjski, który mieszkał w Apeninach.

Węgry: Węgrzy sami siebie nazywają **Madjarami**, wywód 'ziomkowie' niepewny. Pierwotnie mieszkali w Uralu, w sąsiedztwie Ostjaków i Wogulów, z którymi są najbliższymi spokrewnieni; otóż w jez. Wogulów *ma* (mo) 'ziemia', *kaer* 'człowiek', Madjar zatem 'człowiek ziemi', ziomek. Słow. n. **Węgrów** (*agr*) również niejasna: w V i VI w. nazywano plemiona huńskie, które bytowały między Uralem a Kaukazem **Ongur**, przyr. -*gur*, -*gir* wspólny jest wielu nazwom plemion azjat. najeźdźców, którzy od VI w. po Chr. poczęli zajmować stepy wsch. Europy: **Kaczagir**, **Surungur**, por. Kaszgar; turskie *ong* 'prawy, południowy' powtarza się jako n. jednej połowy Kara Kirgizów, nadto w imionach osob. — Imiennictwo Węgier jest w najstarszej swojej części słowiańskie, por. jez. Błotne. Węgierscy badacze utrzymują, że stare, przetrwałe dackie n. rzek niziny Węg. do Węgrów nie przeszły za pośrednictwem Słowian; nazwy Temesz, Szamos, Köres, Maros mają dacko-łac. przyr. -s, który wyklucza słow. pośrednictwo. Północna część niziny natomiast to rdzenne słow. obszar. Elmer Moór ze Szegedu zbadał 1076 słow. n. miej.

z niziny nad Cisą, w tem 74 n. wodne.

White, ang. 'biały'.

Wiar skrócone z *Wjahra* (latopis Nestora 1152 *nad Wjagrom*), **węgr* 'kręty, to samo, co lit. *wingrus* 'kręcący się'; bieg rzeczywiście bardzo kręty. Rozwadowski uważa tę n. za germ. i zestawia z norw. *ving*.

Widzew, n. odosob. zjawia się 1667 w postaci *folwark Widzowski*; wioska przy folwarku powstała dopiero w XIX w.

Wieck, przyr. (-sk) do Wdy (p.) - *wich*, człon. wielu ang. nazw miej. stask. *wic* 'osiedle', poź. z łac. *vicus* 'wieś'; odróżnić należy od germ. *wiek* 'zatoka'.

Wiedeń, poch. sporne niewątpliwie n. ta związana z n. potoku *Wien*, Wiedenka, która jest pierwowzorem n. miasta: niedaleko ujścia tego potoku do starorzecza Dunaju stała asada celt. *Vindobona* (Ptolemeusz *Quindobona*) 'osiedle albo pole Windosa (Białego)'. Nazwa *Vindobona* używana powszechnie w II—IV w. znika jednak zupełnie; poraż ostatni u Jordanesa (550 ?) i to tylko z tradycji uczonej. Późno dopiero, bo w XI w. zjawia się czeska forma *Wyednye* i niem. *Wienne*: pierwowzorem jest n. starosłowacka **wiednie* do słow. *wodny*, na *wedni* 'na łęgach', nad wielkimi starorzeczami Dunaju. Z formy starosłowackiej także pol. *Wiedeń*. Okolice Wiednia ma inne stare n. słow: **Mödling**; słow. n. wodna do pnia *mędzić* 'powoli płynąć'.

Wiedroza p. Odra.

Wieliczka, 1119 *Magnus Sal* 'wielka sól', widocznie przekład prastarej n. pol. *Wielicza Sól*, w XIV w. *Vliczka*, przez co chciano odróżnić tę największą kopalnię od innych, zwanych *Sól* poprostu. Jest także **Stara Sól**.

Wielikaja, ros. 'wielka (rzeka)', nad którą leży Psków.

Wielka Brytania, rzym. *Britannia* jest n. plem. poraż pierwszy w gr. postaci *Pretannoi* w związku z tatuowaniem, celt. *brit* 'pstry, centkowany'; Rzymianie Szkotów nazywali **Picti** 'malowani'; Pytheas wyspę tę nazywa **Albion**, p. Albano, stąd rzym. *insula Albionum*. W V. w. Celtowie wypierani z Brytanji przez Angłów i Sasów, chronili się licznie po drugiej stronie kanału, na pwpie, który nazywano dlatego *Britannia Minor*

'Br. mniejsza', **Bretanja** w odróżnieniu od wyspy, Wielkiej Br.; urzędowo n. **Great Britain** zjawia się dopiero w r. 1603 dla zjednoczonych w osobie monarchy królestw Anglii i Szkocji. Publicysta ang. Ch. W. Dilke 1868 przeciwstawiając malutką 'Starą Anglię', Old England, królowej Elżbiety (koniec XVI w.) państwu kolonialnemu królowej Wiktorji, ogarniającemu całą kulę ziemską pisze: „jeżeli się z grzeczności dwie maleńkie wyspy nazywa „wielką“

Brytanią, wtedy będą oczywiście Ameryka, Australja i Indje **Większą Brytanią**, **Greater Britain**.

Dla zrozumienia dynamiki imienniczej podajemy mapkę obszarów toponimicznych W. Brytanji i krajów po drugiej stronie kanału według Mackindera 1902. Uwzględnione są tu tylko nazwy osiedli. W głównych zarysach widzimy, że nazwy celt. wyparte są w góry, imiennictwo duńskie (z przyr. -*by*) gromadzi się na brzegu, na którym Anglowie i Sasi nigdy mocno nie zasiedli; wdziera się zaś potężnym klinem w głąb osadnictwa saskiego. Nazwy norweskie (normańskie) mieszczą się na brzegu północnym i zachodnim, w labiryncie skał, wysp i zatok, który był żywiołem Normanów. Ciekawe jest imiennictwo anglosaskie po obu stronach cieśniny Dowerskiej: tu zawsze główny pień brytańskiej tętnicy prowadził z lądu na wyspę. Nazwy rzek i wielu innych cech fizycznych Brytanji całej są celtyckie; wiele tu jednak jest pozostałości preceltyckich podobnie jak jest „wiele cech niearyjskich w składni języka celtów brytyjskich“.

Wielki, Mały: wysiółki przybierają nazwy *Małych* w odróżnieniu od matczynej osady *Wielkiej*; chodzi tu zatem o następstwo w czasie, młodszość i starszość.

Wielkopolska, w łac. postaci *Maior Polonia*, zjawia się w dok. 1264 dla oznaczenia *najstarszej* części Polski, Polski jako takiej, gdzie właściwie powstały państwo i nazwa. **Małopolska** jest tłum. łac. pierwowzoru *Polonia Minor* (1493) 'młodsza Polska' plemion wiślańskich przedzielonych od Mazowszan borami gór Śto-Krzyskich i puszcza Radomska. Obie nazwy wypisuje najstarsza mapa Polski 1507.

Wielkorosja, Małorosja: pisarz bizant. pod rok 1292 nazwał eparchję księstwa halicko-włodz. *Mikre Rosia*

,mała Ruś', co odtąd wchodzi w terminologję cerkiewną; po łac. w dok. Jerzego-Bolesława z 1333 r. *Russia Minor*. Następstwem tego było odróżnienie Wielkiej Rosji, *Wielkorosji* w znaczeniu ściśle przestrzennem: w aktach 1413 *Welikaja Ruś*.

Wieluń do pnia *wel* wielki.

Wieprz, n. może należeć do mitologii, bo wieprz bywał bóstwem opiekuńczym i innych wód. Zwierzęce n. wodne są powszechne, a mitologiczny ich charakter stoi w związku z kultem wody u ludów pierwotnych p. Broka. W Białorusi są następujące n. wód: *Bobr*, *Wepr*, *Pes*, *Worona*, *Gogol* (rodzaj kaczk), *Guś* (,gęś'), *Kotł* (rodzaj ptaka); p. Tłumacz:

Wiernoleniński p. Mikołajów.

Wierzbno przed 1773 niwa „Pod wierzbą”.

Wierzyca, w dok. *Verisa*, słow. n. rzeczna, która zjawia się w dopływie Dniestru **Wereszyca**. **Wyrzysk** jest formą przym. tej n. rzecznej (-sk); n. góry Wierzycy Niemcy zrozumieli jako „góre z wieżą”, *Turmberg*.

Wiesbaden. 882 dworzyszczce *Wissibada*, łaźnie, źródła ciepłe na łąkach, celto-rzym. *Mattiacum* (p. -aco), własność osoby Matto; tylko zgodność przypadkowa z niem. *Matte*, *Wiese*, łąka.

Wight, ags. *Wiht-ealand*, biała wyspa — środkiem wyspy ciągną się białe wzgórza kredowe; może w związku z rzym. n. *Vectis*.

Wigry, najpiękniejsze jez. Polski, do tego samego pnia, co Wiar (p.), lit. *wingrus*, łączy się: jezioro jest wielką powierzchnią wodną *kręjącą* się między puszciami i borami.

Wikingowie, stnord. *vik*, mała zatoka, skąd wyruszały na łodziach, drużyny zatok.

Wiktorji jez: dotarł do niego Speke 1859 i do murzyńskiej n. **Njanza**, wielka woda (p. Njassa) dodał imię królowej Wiktorji, jakby chodziło o n. jakieś sadzawki w Hyde-Parku

w Londynie! **Wiktorji** wodospad nazwał odkrywca Livingstone 1855 imieniem królowej Wiktorji, odebrawszy mu n. rodzimą **Mosatonja**, łośkoczący dym.

Wilanów: tak zmienił król Sobieski pierwotną n. *Milanów*, niby z rom. *Villa nova*, wieś nowa: Milanów, własność Milana, zdrobn. **Milanówek**.

Wilja, w latopisie Nestora *Welja*, do pnia *welna*, fala, **Welna** d. Warty.

Wilkesa kraj; Charles Wilkes, amer. admirał, dotarł tu 1838.

Wilkowyje p. Wołkowysk.

Wilno w kronikach rusko-lit. *Wilnja*, co stoi w związku z n. rzeczną Wilja, ale już Janko z Czarnkowa 1384 ma pol. formę *castrum Wilno*.

Wilten, przedmieście Innsbrucka, rzym. *Veldidena*, potem *Wiltein*, niew.

Winchester, rzym. *Venta Belgarum*, targowisko Belgów — n. plem. celt. miały odpowiedniki po tamtej stronie kanału. Anglosasi nazywali tę osadę *Wintan ceaster*, łac. *castrum*, gród.

Windawa, letto-balt. *Venta*, pień pokr. słow. *węt*, większy; Kossarzewski: „Nadwentowscy mieszkańcy tem imieniem nazywają nie tylko swoją Wentę, ale wszelkie rzeki, których imienia nie znają”.

Windhja, skr. ,rozłupany, rozdarty — góry porzeźbione wielu wąwozami.

Windhoek, hol. (burskie), czeluść, wiatrów — silne wiatry pd-wsch.

Windisch — dla wyróżnienia osady słowiańskiej wśród Niemców; p. Wendowie.

Windsor, ags. *Windles ofer*, kręty brzeg.

Winnipeg, indj. *wi*, namuł, *nipi sipi*, woda, częsta n. rzeczna; do jez. *W.* wpadają rzeki namuliste. **Winnipegosis**, mały Winnipeg.

Wipper, n. słow. *Wepr*, wieprz.

Wirginja, łac. *virginia*, dziewica — tak nazwali osadnicy ang. na przełomie XVI w. kraj na cześć dziewi

wiczej królowej Elżbiety.

Wirtembergja od pierwotnego zamku w dolinie Nekar *Wirtineberg* (1092), gród osoby Wirtino, dziś **Rothenburg**, czerwonoogród.

Wirzjärw, estoń. ,białe jezioro’.

Wisconsin, d. Mississipi, n. niew. Stan 1848 z przydomkiem *Badger State*, ang. *badger*, ,dach’: pierwsi górnicy obfitych tu rud żelaza na zimę mieli ,dach nad głową’, w jaskiniach.

Wisła: przez 1200 lat, zanim n. tę słyszemy bezpośrednio z ust polskich z kroniki i dokumentów — Gall Anonim *flumen Wysla* — ma niezmiennie tę samą formę. W postaci **Vistula** zjawia się na początku ery chrześc. na mapie M. Vipsanusa Agrippy, wystawionej na widok publiczny w 7 r. po Chr. Stąd przeszła do pisarzy rzym. — Mela, Plinius, Solinus (III w.) — i greckich. Ptolemeusz pisze *Ouistoula*. Po 500 latach znów mamy świadectwo pisane: w pieśni anglosaskiego Podróżnika (VIII w.) słyszymy o *puszczach Wisły*, **Wistla wudu**, *wud*, ang. *wood*, las. W opisie podróży Wulfstana (wiek IX) czytamy: „Visle jest wielką rzeką, która nawadnia Witland (,kraj Estów’) i Veonodland (,kraj Wendów’). . . wypływa zaś z kraju Wendów”. Równocześnie wymienia ją Geograf Bawarski we formie nazwy plem. Wiślanie, *Uislane*.

Nazwa Wisły nie jest odosobniona w Słowiańszczyźnie. Dwie formy zdrobniałe **Wisłok** i **Wisłoka**, **Świślina**, d. kamiennej, oraz n. osiedli **Wiślica** i **Świsłocz** należą do tego samego gniazda. Wieś **Uwisła**, **Wisłok** w dorzeczu Worskły, **Wisława**, **Wisła** w pow. pińskim, osada **Wisła** na Rusi Zakarpackiej są odpowiednikami w Słowiańszczyźnie. — Wywód n. Wisły opiera się na najdawniejszej formie rzym. *Vistula*, co jest dogodną łac. wymową słow. formy *Wis-tła*; -tła należy pojmywać jako przy-

rostek, a *wis-* jest pniem ideur. *veis-* oznaczającym różne rodzaje ,cieczy’ i ,płynięcia’. Pień *veis-* jest obficie zastąpiony w n. wodnych na obszarach zajętych w czasach historycznych przez Celtów, Germanów, Słowian i Bałtów, Tu należy **Wezera**, **Werra**, **Wisper** na obszarze toponimicznym rdzennej Germanji.

Wismar, ze słow. Wyszomir, n. odosob.

Witebsk, 1021 *Dbesk*, *Wydbesk*, n. rzeczna, pień *d’b*, wcięcie doliny’.

Witosz, n. słow. *wi*, dwa, *tosz*, *tesatj*, ciosać, szczyt dwugłowy.

Wittenberg, dlniem. ,biały gród’.

Witwater, burskie ,biała woda’.

Wizygoci, *wisu-* w germ. nazwach osob. (*Wisu-rich*, *Wisu-mar*), do pnia *besser*, lepszy; **Ostrogoci**, stnord. *austr*, wschód’.

Wjaźma, do pnia *wiażki*, bagnisty’.

Wkra, 965 *Ucrani*, ,Wkrzanie’, por. lit. *wikrus*, prędko. **Uckermark**, marchja nadwkizańska.

Władykaukaz, Potemkin 1784, panujący nad Kaukazem: leży na progu wojennego szlaku gruzińskiego do Tyflisu.

Władysławów, na mapie szw. 1655 *Vladislausburg*, warownia zbudowana 1635 na pwpie Helskim naprzeciw Ruka na rozkaz króla Władysława IV. i na jego cześć nazwana. Na mapie morskiej zat. Puckiej 1637, powstałej jako pomnik zabiegów króla Władysława nad stworzeniem polskiej floty, widać, że warownia ta zbudowana pomiędzy dwoma moczarnymi przepustami, które w czasie wielkich burz zalewały Bałtyk z Małym Morzem; w średniowieczu bowiem pwp Helski rozpadał się na szereg wysp, które nie łączyły się z lądem. Planów królewskich, zmierzających do stworzenia we Władysławowie portu polskiego, który byłby od Gdańska niezależnym, nie zrozumieli ówcześni politycy; budow-

le warowni spróchniały, okoliczni zaś rybacy ze szczątków pobudowali kilka *chatup* — stąd wieś **Chalupy** 1678, przedtem *Budziszewo*.

Władystok, 1861, ros. „panujący nad Wschodem”.

Włochy, *Vlach* ogólnie słow. n. plemion romańskich, p. Wołoszczyzna.

Włocławek, zdrobn. formy Włocław „gród Włodzisława”.

Wodogrzmoty otrzymały n. **Wodospady Mickiewicza**.

Wogezy, u Cezara *Vosegus mons*; w n. tej tkwi nieznana jakaś bliżej n. plemienna.

Wola „zwolnienie” od danin na pewną ilość lat, które przywilej lokacyjny zapewnił nowo założonej osadzie. W imienn. zach Polski jest **Lgota**, por. *ulga*, *ulżyć* i nazwisko Ligocki, ale zasięg nie dochodzi na zach do Krakowa, na pn do Łodzi. W Czechach nie ma innej formy prócz **Lhota**, **Lhotek**, **Lhotic** — razem 456 nazw. **Wola** jest n. ogólnie polską — 937 razy w Słown. Geogr. **Welica** 130 razy, **Wólka** 466 razy, ogółem 1533 nazwy, najgęściej na Mazowszu.

Wolborz, 1136 *Voibor*, *woj* „wojownik”, *bor* (*borykać się*) „walecznik”.

Wollin p. Wołyń.

Wolchow, przym. do *wołch*, co jest fiń. *velho* „czarodziej”, rzeka Finów’.

Wołga, n. niew.; w zestawieniu z n. rzeczną **Wologda** należałaby do ugr.-fiń. pnia *wałg* „biały”; równe jednak uzasadnienie ma wywód ze słow. *wilg*, *wilgoć*, ros. *właga*, por. np. **Wilga**, d. Wisły, **Wolożoda**, d. Płocznicy (Prypeć). W żadnym jednak razie n. Wołga nie jest poch. turskiego: już bowiem w VIII. w. spotykamy dla niej n. *Itil* (Atal) „rzeka”, co jest n. turską, przekazaną przez Arabów. Stara gr. n. Wołgi jest *Rha*, prasłow. ar. „szeroki rozlew”; postać ta przetrwała w n. rośliny *ra-barber* „z nad rzeki Ra w kraju barbarzyń-

ców”. Postać Wołga spotykamy u Nestora; „z lasu *Okowskiego* wypływa Włga na wsch i wpada 70 ujściami w morze chwaliskie”.

Wołkowysk, rus. wołkowyjsk „osada wilkowijów”, — *wilkowyje* wabili wilki na polowaniach książęcych. **Wilkowyja** w Gnieźnieńskim.

Wołoczyska, *wołok* — miejsce, gdzie „przewlekano” łodzie; tu Czarny Szlak przekraczał bagna i stawy nad Zbruczem. **Wołokołamsk** „wołok rzeki Łamy”, p. Portage.

Wołoszczyzna; zromanizowane plemiona bałk. nazywano tu według Słowian *Vlachi*. Nazwa ta zjawiała się u bizant. pisarzy nie wcześniej niż na początku XII. w. *Vlachi* to n. wielu osiedli w Grecji; p. Białoruś. Słowianie n. *Vlachi* wzięli od Germanów. Tkwi w niej rzym. n. wielkiego szczepu celt. *Volcae* do pnia *wlec* „włóczyć się”; *Volcae* zatem oznacza wędrownie, włóczę się plemiona; p. Wallonowie.

Wołoszyn, dwa szczyty w Tatrach — od Wołochów którzy jako pastarze po całych wędrowali Karpatach. Brückner podaje możliwość wywodu od słow. boga Welesa.

Wolożyn, n. wodna; przym. *-yn* jest tu wtórny, por. jez. **Wolożno**, pnie *właga* „wilgoć”.

Wołyń, n. kraju znana z Nestora; według Długosza ziemia Wołyńska nazywa się od grodu Wołynia, który był ongiś przy ujściu Huczwy do Bugu, gdzie leży **Gródek**; ślady jego widać w dzisiejszym horodyszczu, Wołyń jest n. dzierz. im. osob. Wól, podobnie jak *Karwin* — Karw. **Wollin**, wyspa przy ujściu Odry, zapewne słow. Wołyń, w najstarszej formie u Adama Bremeńskiego **Jumne**, u Helmolda **Jumnet**, z czego przez błąd pisarski wytworzyło się **Vineta**, związana z legendą o wielkich bogactwach i bezbożnych mieszkańcach, których Bóg zatopił we falach Bałtyku.

~ **wood**, ang. „las”.

Wormacja, u Ptolemeusza *Borbetomagus* „pole, siedziba Borbetów”, łac. postać *Wormatia* wcześniej w Świeczu.

Woroneż, n. lewego dopływu Donu.

Woroniaki, pierwotnie n. wsi na południe od Złoczowa, stąd n. pobliskich wzgórz, a od lat 70-tych całej krawędzi podolskiej do Krzemieńca.

~ **worth**, częsty przym. w ang. n. odpowiednik niem. *Werder* „wyższe miejsce wśród niziny, na którym są domy”.

Wratisława p. Preszburg.

~ **Wrocław** — około 1000 r. *Wratislaw* i tak u Galla — „gród Wratisława”, Warcisław — skrócone Warsz. por. Warszawa; niem. forma *Breslau* bardzo późnego poch. *Presla* 1544.

Wronki, Im imienia osob. Wronka (zdrobn. do Wrona) na oznaczenie własności „niwa osoby Wronki”.

Wrzeszcz, 1780 *Wrzeszcze* pnie *wresk*, ros. *weresk* n. drzewa, może także imię osob.

Września, pnie *wrzos*, „miejsce, gdzie porasta wrzos”.

Wulkan, *Vulcanus*, łac. n. bóstwa ognia, którego siedzibę mieszczono w górach wyrzucających lawę: *vulcanus* póź. z wierzeń wsch.

Wusterhausen, człon *wuster-* ma za pierwowzór słow. Ostrów (p.), *-hausen* „dom”.

Xerez de la Frontera, arab. *Szerisz* „miasto”; hiszp. *de la frontera* „z nad granicy” — był miastem granicznym od strony mauretańskiego królestwa Granady, zdobyty przez

Wyhorlat, słow. „wygorzały” las.

Wyoming, zepsute indj. *maughwauwama* „dalekie równiny”; n. nie powstała na miejscu dzisiejszego stanu (1890), lecz przeniesiona ze wsch.

Wyrzysk p. Wierzyca.

Wysokie, częste n. osad w Polsce zwłaszcza na wzgórzach morenowych w otoczeniu bagnisk. **Visoka** jest na Peloponezie,

Wyszehrad, pol. **Wyszogród**, w dok. Wyszegród, rus. Wyszgorod, słowackie Wyszehrad, nazywa się zarówno od położenia wyniosłego jako też od starszeństwa nad innymi. **Wyszehrad** praski, w podaniach „święty” gród, prastare miejsce kultu religijnego, *mater et domina* wszystkich grodów czeskich, u Kozmasa 1125 *Altior civitas*, a zatem wyraźnie *wysze-* w znaczeniu „wyższy”. **Wyszehrad** słowacki nad Dunajem, niegdyś rezydencja królów węg. **Wyszogród**, 1231 *Wisegrad* na wyniosłym brzegu Wisły rozciętym przez głęboki jar. Nie istniejący dziś **Wyszogród** w dół Torunia, klucz do ziemi Pomorza, u Galla *Wysegrad*. **Wyszogrod** kijowski — u Konstantyna Porf. *Wusegrade* — nazywa Nestor *Wyszegorod*, *grad Olżyn* (Olgi), a więc w podobnym stosunku do Kijowa, jak praski do Pragi. Były jeszcze inne Wyszgorody na Rusi.

X

Alfonsa X. 1255.

Xerovouni, nowogr. „suche wzgórze”, zarośla krzaczaste, *suchorasty*, odpowiadające włoskim makjom; n. bardzo charakterystyczna.

Varra-Varra, australska rodzima n. rzeki, przy której ujściu leży Melbourne: „płynąca — płynąca”, co znaczy, że wśród wielu *creek*-ków wysychających ten ma wodę w porze suchej.

Yellowstone River, ang. „żółty kamień”: rzeka tworzy słynny jar Parku Narodowego (p.) w żółtych warstwach.

Yosemite, dolina i rezerwat, indj. n. wielkiego grizzly, gatunku niedźwiedzia.

Yssei, rzym. *Isela*, por. Isère.

Yverdun, celt-rzym. *Eburodunum*, *Ebuuros* imię osob. „kiernoż”, por. niem. *Eber*, *dunum* „wzgórze”.

Z

Zab, d. Tygru i inne, sem. *zab* „płynąć”.

Zabrze, właściwie Zaborze „za borem”.

Zadar, rzym. *Jadera*, lilir. n. rzeczna, odpowiednik track. *Jantra* (p.), słow. postać bliższa jest rzymskiej niż wł. **Zara**. Włoskie n. na wybrzeżu Dalmacji często nie pochodzą wprost od rzymskich lecz pośrednio z form słow.

Zagdańsk w XV. w. *Zagnansko*, w XVI. w. już Zagdańsko i Zagnańsko, upodobnienie do formy Gdańsk.

Zagros, n. sem. „wawóz”, arab. *zachar* „wawóz między wysokimi górami”: prastare przejście z Iranu do Mezopotamji.

Zaisan Nor, kirg. „szlachetne jezioro”; w połowie XVII. w. Kirgizi spowodu braku paszy nekani głodem wywędrowali nad jezioro w kotlinie górnego Irtyżu, zwane wtedy **Kyzyl Su** „czerwona woda”. Znalazszy tu obficie ryby i pożywiwszy się, nazwali je „szlachetnem”.

Zakatekas, *zakatēka* — dziś wygasły język Uto-Azteków.

Zakopane, 1578 „za polem kopanem” w przeciwieństwie do oranego, por. Köpenick; **Kopanica** często w Słow.; na Peloponezie osada tej n.

Zaleszczyki „za laskiem”; jary rzek podolskich są poczęści zalesione.

Zambezi, n. niejasna „wielka rzeka”, „rybna rzeka”.

Zamość; Jan Zamojski wieś *Skokówkę*, gdzie się w zamku urodził, zamienił w r. 1580 na miasto i nazwał od gniazda swego rodu Zamościa, dziś **Zamość Stary**. Śród młodszych rodów możnowładztwa polskiego była w owym czasie dążność do zakładania nowych rezydencji z nazwami pierwotnych gniazd rodowych. Zamość Stary od położenia „za mostem”, *Zamoście* częsta n. niw i uroczysk w całej Polsce.

Zante, wł. postać z gr. *Zakynthos*, przyr. *inthos* jest pochodzenia przedgr. por. Korynt. Podobienstwo tej n. do iber. *Saguntum*, **Sagunt**, prowadziło do przypuszczenia, że Sagunt założyli uchodźcy greccy z w. *Zakynthos*.

Zanzibar, n. pochodzenia arab-pers. Arabowie nazywają wsch. wybrzeże Afryki *Bilad al Zendż* „kraj Zendż”, — albo *Zanguebar*; przez Zendż rozumieją oni czarnych murzynów Bantu, których ściśle odróżniają od Abisyńczyków. Zach. ocean Indyjsk. Arabowie nazywają *Bahr al Zendż* — postać to stara, którą Ptolemeusz wymienia jako *Zengisa*. Zanzibar w jęz. Suaheli nazywa się *Unguja* „bardzo zaludniony obszar” — gęstość zaludnienia wyspy wynosi 180!

Zaporoże, kraj „za porohami” (1552)

po prawej i lewej stronie Dniepru; n. równoznaczna z **Niżem**, ale od niej młodsza.

Zara p. Zadar.

Zaragoza, rzym. (*colonia*) *Caesaraugusta*, wybrana dla utworzenia wielkiego ośrodka rzym. administracji jako punkt w środku kotliny rzeki Ebro i nazwana przez ces. Augusta. Około r. 770 zdobyta przez Arabów jako *Saracusta*; arab. ta forma jest pierwowzorem hiszp.

Zator, 1242 *Zathor*, zapewne od zatorów lodowych, tworzących się u wylotu górskiej doliny Skawy w kotlinie Oświęcimskiej.

Zauche, p. Sucha.

Zawrań, słowacka n. rzeczna, pień *wrń*, *wart* „nurt”.

Zawiercie „miejsce za Wartą”, która tu rozlewa się w stawy: 1431 *Zawyerzka*, Zawiercko, a więc wyraźnie n. rzeczna z przyr. *-sk*.

Ząbkowice „potomkowie Ząbka”, Ząbek częste słow. imię osob. — Jan-ko z Czarnkowa ma *zambiciense dominium*.

Ząbrze, **Ząbrzyca**, pień *ząbr* „żubr”, miejsce, gdzie są żubry. **Zembrowo** n. odosobowa.

Zbaraż, w latopisach *Zborjaż*, *Zborę*; n. odosob. *Zborędz* od gniazda bardzo starych n. na -ęz: *Raciaż*, *Wareż*. Według Długosza w *górach Zbieraskich* wypływa Smotrycz.

Zbrucz bierze początek w okolicy bezleśnej nieprzejrzanых łąk błotnistych zwanych *zbruczami*, pień *bruk*, brukać „kłaść, brudzić”.

Zduńska Wola, *zdun* „garncarz”.

Zegrze, 1349 *Zgerz*, p. Zgierz.

Zeitz nad Elsterą, słow. *Zytec*, podobnie **Sydow** „Zytów”,

Zelandja, hol. *Zeeland* „morska kraina”, w XV. w. jeszcze nazywano *terrae maritimae* odcinki wybrzeża od Flandrii do ujścia Wezery — było to *siedm. fryzyjskich Zelandyj*. **Zelandja**, duń. *Sjaeland* jest etym. lud. stnord. postaci *soe-lundr* „nad-

morskie lasy”, por. Lund „gaj”; z całego obszaru osadnictwa duńskiego najgęściej są tu zgrupowane n. osad z przyr. *-rōd* „karczunek leśny”.

Zenit, z arab. *semt* właściwie *semt ar ras* „droga głowy, punktu wierzchołkowego”; języki romańskie przyjęły ten termin w śrwieczu.

Zerbst, Thietmar 1008. r. *Zirwisti*, Serbiszczce „miasto Serbów” łужицких.

Zermatt p. Matterhorn.

Zgierz, 1248 *Zegey*, 1318 *Shegrz*, n. odosob. w zach. Polsce. **Zgierzyńskie** jez. od nieistniejącej już osady Zgierzyce.

Zgorzelec, niem. Görlitz, 1071 *Görelitz* kronika Boguśła *Gerlicza*, a zatem nie nazwa z przyr. patronimicznym *-ice*, lecz terenowa do pnia *gorzeć*, tyle co „miejsce wygorzałe”; w n. **Gorlice** przyr. *-ice* również jest wtórny z pierwotnej postaci **Gorlica*.

Zielony przyl. *Cabo Verde* nazwali tak Portugalczycy 1445 spowodu bujnej szaty roślinnej, porastającej jego skały wybuchowe. Zastanawiała ona Portugalczyków zwłaszcza wobec braku roślinności na całym wybrzeżu na pn od tego przyl. Nazwa ta była hasłem port. żeglarzy odkrywców, była żywym dowodem, że pustynia w miarę posuwania się do równika ustaje, a ziemia nie jest spalona, jak nauczali Arystoteles i Ptolemeusz, ograniczając ekumenę, ziemię zamieszkaną, do Medyteranu. Toteż n. *Cabo Verde* stała się niejako pobudką dla żeglarzy do puszczania się na morza tropikalne.

Ziemia Ognista, niewłaściwe tłumaczenie hiszp. *Tierra de los Fuegos* „ziemia ognia”; Magalhaes, będąc tu w listopadzie 1520, widział często rozpalone ognie, przy których zapewne grzali się tubylcy w zimne przedwiośnie patagońskie.

Zittau, kronika Boguśła *Zythawia*, n. rzeczna z przyr. *-awa*.

Złoczew, **Złoczów** „własność oso-

by Złoka', słow. *złak* 'ziele, roślina'.

Złota Orda od 'złotego' namiotu, rezydencji chana.

Złoty w n. rzecznych znaczy, czyści, jasny' — powszechnie w Polsce i na Rusi; Złota Lipa, Złoty Stok, Złoty Potok. **Złotagóra**, w dok. 1201. *Aurum*, (łac. 'złoto') ponieważ tu mieszkańcy w piaskach rzecznych wypłukiwali złoto. w r. 1212 dobywano podobno tygodniowo po 150 funtów złota.

Zmarzły Staw: Chrościński 1647 pisze: „zaraz. . . ze strony Polski zobaczysz na dole w głębokiej przepaści między śnieżystymi dolinami *zamarzłe* lodem jezioro, to się nazywa *Zmarzłe Jezioro* pod kołowym Ryglem“. Niekorzystne wystawienie do słońca i znaczna wysokość (1794 m) sprzyjają lodom.

Zołokija, błąd czytania z austrij. mapy, lud mówi *Sołokija*, do pnia Słucz (p.)

Zug, niem. 'wyciąganie', miejsce gdzie wyciągają sieci rybne.

Ż

Żarnowiec pomorski, w dok. 1220, ale osada znacznie starsza, stśłow. *żarna* 'kamienie młyńskie', p. Kvarnsveden. Bardzo liczna grupa nazw słow. **Żarnowiec** nad Pilicą, Gall Anonim *in loco, qui dicitur Sarnwecz*, w Czechach **Žarnov**, w Jugosławii **Žernovac**; Księga Henrykowska wymienia **Brukalice** 'osada potomków Brukała', t. j. tego, co mle na żarnach.

Żatec do gniazda Żnin (p.), żniwo',

Żdżar Żdżary, pożar, wypalenisko, las wypalony; są wprost **Żary**.

Żegań, p. Sagan.

Żelazna Brama, przełom Dunaju, który bizańtyńscy chrześcijanie w VI. w.

Zuider Zee, hol. 'południowe morze'; rzym. geograf. Mela 53 po Chr. wymienia w tem miejscu jezioro *lacus Flevo*, co przetrwało w n. jednej z wysp fryz. **Vlieland**. Willibald pisze „*stagnum* (bagno), które w języku Fryzów nazywa się *Aelmere*“; oddzielone ono było od morza wydmy. W r. 1170 gwałtowne burze morskie przerwały wydmy, morze wdarło się do jeziora i powstała zatoka, w dok. początku XIII w. *Sudersee*. Dziś urzeczywistnia się stary plan osuszenia tej zatoki (największa głębina 3.5 m).

Zülpich, celt.-rzym. *Colbiacum*, ceit. *tol* 'skała urwista', p. Toul.

Zurych, celt.-rzym. *Turicum*, celt. *dur* 'woda', tyle co, miasto nad wodą, u wypływu pięknego jeziora.

Zwarte Berge, burskie, 'czarne góry'.

Zweibücken, niem. 'dwa mosty'.

Zwickau, 1118 *Zwickowe*, serb.-łuż. *swikowa*, 'miejsce na wiatrowisku'.

Zwornik, pdsłow. *izwor* 'źródło', osada przy źródle.

nazywali *Katarrhaktai*, zjawia się z tą n. przy końcu XIV. w. w postaci zaś słow. *Železna Wrata* 1424, zapewne pod wpływem tureckim, bo Wołoszczyzna wtedy właśnie weszła w zależność od Turcji; tur. **Demir Kapu** 'żelazna brama' jest powszechną n. dla przełęczy lub przełomu rzeczno, jeżeli przez nie prowadzi jakaś ważna droga, por. Derbent. Na drodze z Belgradu do Salonik przełom Wardaru, zamknięty ciemnymi skałami serpentynowymi, nazywa się u Serbów **Demirkapija**.

Żelazne Wrota, dwa razy w Tatrach Bielskich, inaczej **Skalne Wrota**, niewiadomo jakiego pochodzenia ale zapewne słowiańskiego, gdzie-

indziej także w górach słowiańskich, np. *Železne Vrata* nad Hornadem, *Železnija Wrota* w Rosji pn, a **Karskie Wrota**, przejazd między Nową Ziemią a Wajgaczem, nazywają się inaczej Żelazne Wrota.

Żmudź lit. *Žiemajczis*, *žiemaj* 'nisko' w znaczeniu kraju nad dolnym Niemnem, zlatyn. **Samogitia**. Przeciwnieństwem Żmudzi była **Aukštota**, lit. *aukštas* 'wysoki'. Podobnie np. na Rusi pn był **Niz**, kraina wokół Moskwy i Suzdała, następnie **Wierch**, obejmujący Nowogród i Smoleńsk.

Żnin 1136 *Znein*, stpol. *žnieja* 'żniwo'.

Żolibórz, fr. *joli bord*, tak jeszcze w r. 1801 'piękny brzeg' Wisły.

Żółkiew, n. rzeczna, do pnia *żółty*.

Żółte m. daleko jeszcze od wybrzeża woda zawiera zawiesinę loessową, przyniesioną przez rzekę Hoangho; także i kipieli zmywa loess z urwisk nadbrzeżnych, opasując morze szeroką, żółtą wstęgą.

Żółte Wody z tat. *Sary Su*, powszechniej n. wód stepowych, mętnych zazwyczaj od gliny i loessu.

Żuławy, n. delty Wisły, *żuł* 'namul leśny': Wincenty Pol objaśnia: „Żuławskie ziemie powstają z tego żułu i mułu“. Żuławy także Niderlandy.

Żupa, obszar plemienny pierwotnych Słowian, odpowiadający germ. *gau*; w Polsce n. okręgów solnych

i kopalń, ponieważ sól była przywilejem książęcym, będąc największym bogactwem obszaru plemiennego. Żupa często w imienn. słow. **Županec**, **Župany**, **Župa**; na Peloponezie **Župena**: w VIII — X w. Peloponez był zajęty przez Słowian i podzielony na żupy.

Żurawno od *žurawi*, n. wodna.

Żyd, jez., inaczej **Kniaź**, n. wody leśnej, ten sam pień co Gdańsk.

Żydaczów, w latopisach ruskich *Žēdeczow*, n. odosob. do gniazda Gdecz, Gdów, w dok. 1390 *Sudaczaja*.

Żydzi, p. Judea.

Żyrardów; w r. 1830. spółka spięła umowę celem „wzniesienia fabryki przędzalni lnu na machinach podług wynalazku Filipa de Girard. ... W miejscu fabryki będzie osada zwana Żyrardowem w dobrach Guzowskich“. Faktycznie jednak n. istniała już przed umową. Wynalazek mechanicznego przędzenia lnu poczynił Girard 1812 po ogłoszeniu konkursu przez Napoleona 1810 na skutek zakazu sprowadzania na kontynent bawełny.

Żytomierz, n. odosob; imię Żytomir zjawia się także w nazwach: **Żytowice**, **Żytow**, dziś u Niemców **Sydow**.

Żywiec — mylny wywód od mniemanego bóstwa słow. Żywie, które jako takie wymienia Długosz; *żywiec* znaczy 'miejsce dla wypasu trzody'.

Handwritten signature or mark.

BIBLIOTEKA MIEJSKA
Żywiec

1898

